

LUPTA NAȚIONALITĂȚILOR

ROMÂNÎ ȘI UNGURÎ

DE

ALEXANDRU G. DJUVARA

BIBLIOGRAFIA CESTIUNEI NAȚIONALE

DE

T. G. DJUVARA

BUCURESCI

EDITURA LIBRARIEI SOCEC & C-IA

CALEA VICTORIEI, No. 23.

1895.

C. 3024

*Memorandul nostru prieten St. Lichbaum
cu nume de dreptate nedivertita*

T. G. Djuvara

Alex G. Djuvara

LUPTA NAȚIONALITĂȚILOR

ROMÂNÎ ȘI UNGURÎ

DE

ALEXANDRU G. DJUVARA

BIBLIOGRAFIA CESTIUNEÎ NAȚIONALE

DE

T. G. DJUVARA

BUCURESCI

EDITURA LIBRARIEI SOCEG & C-IA

CALEA VICTORIEI, No. 23.

1895.

C. 3024.

IN LOC DE PREFAȚA

Acastă lucrare a apărut mai întâiu, în limba franceză, în Revue Générale de Droit International Public din Paris, și în urmă în broșură separată.

Cu prilejul răspândirei acestui studiu, mai mulți bărbați eminenți, oameni politici și savanți, din streinătate, ne au adresat expresiunea sentimentelor lor cu privire la cestiunea națională. Pe lângă bilete încurajătoare ca acele ale D-lor Casimir Périer, Marquisul de Dufferin, Al. Ribot, E. Levasseur, Jules Simon, Blanc, Comitele Torrielli, R. Acolas, E. Lavisse, L. Léger, B. Pandolfi, H. Gaidoz, L. Palma, etc., am primit și un ore-care număr de scrisori; cedez interesului ce poate prezenta pentru toți românii manifestațiunile de simpatie coprinse în aceste scrisori, dând la lumină unele din ele. Cititorul însă va erta publicarea unor elogii personale nemeritate și nu le va considera, cum nu le-am considerat nici eu, de cât ca fiind adresate cauzei fraților noștri de peste munți.

Exprimând via mea gratitudine puternicului sprijin moral al atâtor bărbați iluștrii, îmi fac, în acelaș timp, o plăcută datorie de a arăta Ligei Culturale și în special delegatului său la Paris, d. P. G. Cantilli, sincerile mele mulțumiri pentru prețiosul concurs ce au bine-voit a-mi acorda spre a face cunoscută, și prin modesta mea lucrare, situațiunea românilor din Transilvania și Ungaria.

29 Aprilie 1895.

Domnule,

Am priimit, și voiți citi cu mare atențiune, lucrarea atât de interesantă ce mi-ați trimis. Am fost nevoit să părăsesc viața politică, ceea-ce mă împedică de a interveni pentru a manifesta cauzei române simpatia ce i-am exprimat în deosebite împrejurări. Totuși sunt cu inima și cu gândul cu D-vastră și credeți, Domnule, în devotamentul supusului și credinciosului D-vastră

W. Glastone.

Paris, 10 Martie 1895.

Iubite amice,

Am fost foarte măgulit de grațioasa amintire cu care mi-
trimis broșura D-tale intitulată : *Unguri și Români*. Adaog în-
dată că am citit-o cu mare atențiune și cu cel mai viu interes.
Studiul D-tale este elocinte și mișcător, tocmai prin modera-
țiunea discuțiunei, prin expunerea limpede ce ai dat faptelor
atât de triste ce îndură Româniî din Transilvania și prin sci-
ința juridică care se reveleză la toate paginele lucrării D-téle.
Nu am vădut nicăeri, așa de bine tractate, aceste cestiuni de
naționalități, cari copriind atât de multe și grave probleme pen-
tru Austro-Ungaria, și printr'o evidentă necesitate de senti-
ment și de drept, pentru România independentă. Acesta nu
pote rămâne indiferentă de sorta Românilor rămași în afară
de independența ei; și oprimarea este de sigur cea mai rea
metodă în mâinele Ungariei pentru a prepara în mod util vii-
torul. Procesul Memorandului a fost o măsură de opresiune
il discuți cu cele mai bune rațiuni de drept penal; și după ce
expui istoricul, vexațiunile, te ridică, la sfârșitul operei D-téle,
la considerațiuni foarte importante de drept internațional. Nu'mi
propun de loc, o înțelegi bine, să le discut aci : permite'mi
numai o scurtă observare care se raportéză la pagina 74 (*),

(*) Veđi p. 97 a prezentului volum.

unde ȳici că «practica intervenirei trebuie condamnată». Știu, după cum o spuı, că intervenıiunea a făcut și pote face mult reu; dar nu sunt convins că acest reu, neınlaturabil ın orı-ce lucrurı, nu este adesea-orı covarșit de bine. ın alıi termenı, principiul neintervenıiunii, de și pare consacrat de doctrina dreptului internaıional, ımı pare că a fost formulat de autori ın niște termenı absoluıi ce nu comportă. De altmintrelı, ar fi atatea de ȳis asupra acestei cestiunii teoretice! Dar după ce am profesat ct-va timp dreptul ginıilor la Douai, am pierdut, de cnd sunt la Paris, adică de aprope ȳece anı, orı-ce prilej de a mă mă ocupa de aceste cestiuni.... ast-fel că nu mă sunt cu totul ın curent cu densele.

Grija chiar ce aı, artnd atitudinea tot-deauna corectă a Romnilor din Transilvania, de a ınlatura din studiul D-tale și din urrile ce facı soluıiunile violente, pentru a face apel la raıiune și la dreptate, acstă grijă contribue, prin forıa argumentelor, a afirma dreptul nesocotit și a condamna fără replică pe aceı carı nu aı ıncetat de a'ı nesocoti. Nu-mı pare posibil ca aceı ce te vor citi să lupte alt-fel de ct D-ta; și, ın ceea-ce mă privesce, tote simpatiile mele sunt absolut cștigate cauzeı D-vostre.

Urez ca cartea D-tale să obıină succesul ce merită ın opiniunea publică și să aibă o influenıă fericită asupra destinelor Romnilor din Imperi. Permite-mı asemenea, scumpul meu amic, să unesc, acestor urrı sincere pentru cauza ce aı expus, cele mă bune felicitrı pentru talentul ce aı ınvederat, din tote punctele de vedere, dar mă cu semă din punctul de vedere al Dreptului.

Cu tote mulıumirile și sentimentele mele forte devotate.

A. Lepoittevin.

(Profesor de drept criminal la Facultatea de drept din Paris).

*

Oxford, 9 Mai 1895.

Scumpe Domnule,

Bine-voiıi a primi cele mă bune ale mele mulıumiri pentru broșura ce mi-aıi trimis, ıntitulată *Ungurı și Romni*, pe care am gsit'o forte interesantă. Am multă simpatie pentru

sforțările românilor din Transilvania și cred că vor avea un deplin succes. Voiți urmări aceste sforțări cu speranța că, la ocaziune, le voiți putea fi de folos.

In așteptare, sunt, etc.

W. R. Morfill.

Roma, 31 Maiu 1895.

Domnule,

Onóre d-vóstre pentru noua apărare a nobilei națiunii române. Nădăjduesc, ca și d-vóstră, că ora nu e departe, când, sub pasul celor ce merg cu curagiū pe calea datoriei, providența pregătesce acele drumuri misterioase și necunoscute cari duc la independența și la libertate.

Din Roma, muma, onóre și bune urări valorosului campion al scumpei Români.

Attila Brunialti.

(Consilier de stat)

Am rēușit a face să mi se citescă broșura d-lui Alexandru Djuvara și vă mulțumesc că m'ă-ai trimis această remarcabilă și interesantă lucrare.

Fr. Passy.

(Membu al Institutului Franciei)

Paris, 1 Maiu 1895.

Domnule,

Vē mulțumesc fōrte cordial de trimiterea interesantului studiū asupra cestiunei române, și de amabila scrisore care 'l insoția.

Am cu atât mai multă tragere de inimă de tot ce se atinge de cauza română, cu cât o nouă legătură m'a făcut obligatul patriei D-Vóstre.

A. Rambaud.

Paris, 6 Maiu 1895.

Domnule,

Am găsit, reîntorcându-mă din călătorie, lucrarea ce ați luat osteneala de a'mi trimete: «Ungurii și Români» de A. Djuvara. Vă sunt foarte recunoscător: lucrarea D-lui Djuvara este, în adevăr, foarte complectă și admirabil de bine informată.

E un punct asupra căruia pôte că m'ași deosebi de părerea D-séle. Nu mi se pare absolut adevărat de a țice că opresiunea de care suferă astă-zi Români este consecința juridică a dualismului.

Cred, din potrivă, că o aplicare rigurosă și sinceră a legilor asupra Bisericilor, a Școlilor și a Naționalităților trebuia să conducă la recunoșterea românilor ca cetățeni ungurii cari se bucură de ore-cari privilegii. Nu vęd în realitate vre-un obstacol legal, juridic, care să se opună, actualmente, la libera expansiune a Românilor.

Numai printr'o interpretare leonină și printr'o aplicare ipocrită a acestor legi, al căror spirit e cu desăvârșire falsificat, a putut guvernul Unguresc să facă să apese asupra concetățenilor séi, asupra egalilor séi, o adevărată tiranie.

De aceea și mi se pare că el e mai vinovat: mi'l înfățișez ca un păzitor necredincios, care, însărcinat să aplice legile, drepte în fond, trădează încrederea avută într'ensul și abuză rău de puterea lui.

Ast-fel mi s'a prezentat pururea cestiunea transilvană și mărturisesc că nu împărtășesc, în privința legii naționalităților, sentimentele defavorabile ce dēnsa inspiră de obicei compatrioților D-vostre.

Dar imi veți țice că o lege nu are valóre de cât prin acei ce o aplică și că, de ore-ce ea era menită a fi aplicată de Maghiari, acéstă lege nu putea avea nici o valóre; asupra acestui punct sunt pe deplin de părerea D-vostre.

Vă mulțumesc încă o-dată, și vă rog să primiți, etc.

P. E. Picard.

Château de la Sauge, 26 Aprilie 1895.

Domnule,

Vă mulțumesc pentru broșura ce 'mă-ați trimis, și am să extrag dintr'ênsa un articol substanțial pentru *la Vérité*, căci ea mi se pare o mină foarte bogată. Activitatea și perseverența *Ligei* fac admirațiunea mea. Dacă Ungurii aveaă vrăjmași tot ca D-Vóstre, socotelile cele vechi ar fi fost de mult răfuite. Nădăjduesc că pilda D-Vóstre va sfârși prin a galvanisa pe celelalte naționalități oprimate și în special pe Jugo-Slavi, cari ar putea face mult, dacă ar avea calitățile D-Vóstre. Vă rog să mă țineți mereu în curent cu mișcarea română. Sunt dintre amicii D-Vóstre cei mai devotați și în corespondență destul de regulată cu președintele *Ligei*. Arătați, vă rog, complimentele mele D-lui Alexandru Djuvara; opera sa e documentată și convingătoare.

Ch. Loiseau.

Paris, 14 Maiu 1895.

Domnule,

Nu am avut timpul să iaă îndată cunoscința de substanțialul studiu al d-lui Alex. Djuvara; acésta vă explică întârzierea ce am adus de a vă mulțumi pentru comunicarea d-vóstre.

Românii fac bine de a expune prin tóte mijlócele putincióse trista oprimare în cari sunt ținuți de Unguri, cărora aă fost atât de nedrept subordonați și de a atrage atențiunea opiniunei din Europa asupra dreptelor lor revendicări.

General Parmentier.

Paris, 25 Aprilie 1895.

Scumpe domn și amic,

Vă mulțumesc de noul studiu asupra cestiunei române, ce ați bine-voit a 'mă trimite. El e magistral făcut și nu póte de cât să măréscă numéru, deja destul de însemnat, al acelor ce aă luat partea compatrioților d-vóstre, dintr'o pornire rațională de dreptate. Vă sunt recunoscător că v'ați gândit să mi 'l procurați.

L. Sentupéry.

LUPTA NAȚIONALITĂȚILOR

ROMÂNÎ ȘI UNGURÎ

Marile mișcări politice, care au lăsat urme în analele acestui secol, au dat naștere unor grupări etnice, care par a răspunde destul de exact aspirațiilor popoarelor și idei de justiție internațională; dar alături de aceste grupări, formațiuni mai artificiale, au alcătuit, în fruntarii fixate prin calcul sau impuse prin violență, elemente fără nici o afinitate, presărând ast-fel harta Europei cu neînțelegeri, care păstrează surprinderi și pericole pentru viitor. Mulți s'au mângâiat, și adeseori cu sinceritate, cu speranța că opera sguduirilor trecute înfățișa ceva tărie și avea ore-care durată; națiunile însă, care sunt organisme viețuitoare, s'au însărcinat să desmință iluziile: rău aședate în State, — care nu sunt, în definitiv, de cât forma exterioară a ființelor lor, — aceste națiuni se frământă și vocile lor, aci plângătoare, aci amenințânde, se aud în depărtare, dincolo de fruntarii.

Orientul Europei e pământul clasic al greutăților etnografice; e arena în care se luptă, trup la trup, naționalitățile: popoarele par a se înăbuși în creșterea lor

grăbită și invidioasă. Dar nicăeri, fără îndoială, lupta n'a luat un caracter de îndârjire atât de pronunțată și de îngrijitoare, ca în acea «expresie geografică», Austria. Încă de mult, — s'ar putea dice din timpî de neadus aminte, — certele de rasă există în imperiul habsburgic ; presa, înregistrând pe fie-care și apăsarea ce se face, când asupra elementelor române, când asupra elementelor slave, s'a ridicat să dea la lumină o stare de lucruri regretabilă pentru acest stârșit de veac, care și făcea ilusia să nu mai aibă de înlăturat decât sël-bătăciele celor-l'alte continente.

Nu ne propunem să vorbim de întréga problemă a naționalităților din Imperiul austro-ungar ; n'o vom atinge de cât în câte-va cuvinte din conclusiile nóstre ; am voi numai să examinăm o singură parte a problemei, adică lupta de desnaționalizare, întreprinsă de elementul maghiar contra Românilor cari depind, în fapt, de coróna Sfântului Stefan, luptă care sub numele de «Cestiunea Transilvaniei» (1) a avut un atât de mare resunet și a ridicat în Europa, cu ocasiunea punctului său culminant, *Procesul Memorandului de la Cluj*, cea mai adencă și cea mai simpatică emoție pentru victimele politiceî de maghiarisare. Momentul e cum nu se pôte mai interesant ; căci, dacă pe de o parte, urmările politiceî maghiare încep a ajunge să fie simțite ceva mai puternic, — pe de altă parte, debaterile aũ devenit și ele mai vii și mai solemne ; ele nu pasionéză numai presa, dar umplu de grije și sferile guvernamentale : mai înainte fuseseră aduse la tribuna Parlamentului român (2), acum aũ fost puse în fața Delegațiunilor austro-maghiare, și, în acéstă ces-

(1) După cum vom vedea mai la vale, acéstă cestiune, pentru România, este o cestiune esențialmente națională.

(2) În primul rând, de șeful partidului național-liberal, D. D. Sturdza.

tiune arđetóre, atât tribunele ungare cât și cele române au făcut să răsune vocea cător-va din cei mai însemnați ómenți politici ai celor două țări. Dealtmíntrelí, procesul maghiaro-român nu interesază numai starea de lucruri internă a monarhiei habsburgice; el ridică mai multe cestiuni delicate de drept public, și, atât din punctul de vedere al situațiunei ce crează în césul de față, cât și din punctul de vedere al situațiunei posibile pe viitor, el are o însemnătate capitală pentru politica europénă. (1)

De când politica a cerut ajutor și arme, nu numai

(1) Printre scrierile publicate asupra cestiunei naționale române, cititorul va consulta cu folos, mai cu sémă lucrarea măgistrală a fostului nostru profesor D. H. Gaidoz, director al școléi de Inalte Studii, și profesor la Școlá liberă de Științe Politice: *Românii din Ungaria*. Paris, Chaix 1894 și *Revue de Paris*, din 15 Maiú 1894. Nu scím cum să îndemnám, îndestul, pe cititor să se foloséscă de studiul, nepártinitor și consciincios, al savantului etnograf francez, care, sprijinind cu autoritatea sa științifică revendicările nenorociților români din Transleitania, a servit cauza justiției și a libertăței. Mai putem adăoga: *Transilvania legăturile sale silite cu Ungaria* de Perietzeanu-Buzeu. Paris, 1872; *Programele politice ale Românilor din Transilvania și Ungaria*, București, Ediția Ligei 1894. *Cestiunea română sau Republica tinerimei Universitare române din Transilvania și Ungaria*, lucrare care cuprinde un mare număr de documente și de la care am împrumutat multe lámuriri. Acéstă lucrare a stárnit ura cea mai mániósă printre maghiari, și principalul ei autor, D. Aureliú Popovici, a fost condamnat din acéstă pricină la 4 ani de închisóre, și a fost silit să se refugieze în România, unde a publicat de curând o altă lucrare interesantă: *Cestiunea naționalităților și soluțiunile ei în Ungaria*. Sibiu 1894. Să mai citám apoi valorosul studiu al d-lui Amouretti în *Revue-Bleue* de la 10 Maiú 1894; câte-va capitole fórte instructive în volumele DD. Lt-Colonel Hennebert, *l'Autriche en 1888*. Paris, 1888; Louis Asseline, *Histoire de l'Autriche*, Paris 1887; Louis Léger, *Histoire de l'Autriche-Hongrie*, Paris, 1889; Léon de Rosny, *Les Romains d'Orient*, (Ethnographie de la Roumanie), Paris 1885 și la *Patrie des Romains d'Orient*, Paris 1885. Acestea nu sunt, bine înțelese, de cât nisce simple indicațiuni, iar nici de cum o bibliografie, fie măcar sumară.

sciinței istorice, dar mai tutulor sciințelor, istoria, la rëndul ei, n'a sciut să se împotrivescă bine, tentațiuneî de a face politică; în acest schimb mutual de procedeurî și de material, nu istoria este cea mai câștigată.

Siliți de natura subiectului să cercetăm cestiuni de ordin în același timp istoric și politic, am simțit, fiind dată strânsa rudenie care ne lęgă de una din părțile procesului, cât ne era de greu să păstrăm în amănunțirea discuției, o nepărtinire desăvêrșită; am făcut însă tot ce e cu putință ca să fim drepti. Pentru a ajunge acolo, ne-am impus obligația, de-a controla cu îngrijire tôte aserțiunile nôstre, și de a face să trecă acest examen, ca să șicem așa, sub însă-și ochii cititorului; am cređut de asemenea, că sprijinind concludsiunile nôstre, cu opinia istoricilor și publiciștilor francezi, vom găsi cel mai sigur mijloc pentru a ne feri de părtinire. De alt-fel de multe-orî — și cititorul vêđend aceste pagini va pătrunde lesne scopul acestei metode, — am lăsat cuvântul scriitorilor maghiari; dacă publicările și vorbele lor nu sunt în tot-d'a-una un omagiũ adus adevêratei morale politice și nici chiar simplei morale, nu suntem noi de vină; n'am scris aceste rënduri nici pentru a-I scusa, nici pentru a'I apăra; victimele lor aũ meritat, prin suferințe, afecția mai tutulor publiciștilor străini cari s'aũ ocupat de cestiunea română, și nu tocmai noi vom face să fim învinovățiți de indiferență față cu dênșii.

Ceea-ce am voit mai ales, a fost să luminăm pe cât e putință expunerea unei probleme destul de încurcată și adese-orî neînțelêsă: (1) nu îndrăsnim să sperăm că

(1) Problemă pe care un important organ francez o caracterisă astfel: «Puncte de drept, puncte de fapt, lucruri vechi și istorice, lucruri de ieri și de polemică, care fac din acéstă cestiune, una din cele mai spinóse, din câte aũ fost supuse opiniunei, și în același timp una din cele mai dureróse». (v. *le Temps*, 14 Septembre 1894).

am reușit ; dar silințele ne vor fi îndestul răsplătite, dacă vom isbuti prin acest studiu, să inspirăm unora din cititorii dorința de-a cunoște mai de aproape lupta naționalităților cari trăesc în monarhia austro-ungară : din cercetarea lor personală, ei, nu mai încape vorbă că vor eși încredințați de legitimitatea revendicărilor române, încredințare pe care aceste câte-va pagine póte nu le-ar fi putut'o da.

I.

Origina și dezvoltarea istorică a cestiunei naționale române.

E cunoscută origina românilor ; numele ce pórtă, limba, costumul național, calitățile esențiale și nestrămutate ale rasei, — în lipsă chiar de orî-ce probă istorică, — ar arăta-o cu putere și siguranță : eși sunt latini. Coboritorii ai colonilor legionari, pe care Impăratul Trajan îi trimise între anii 105 și 106 ai erei noastre, la limitele civilizațiunei romane, Româniii au ținut piept în decursul secolilor. Țara lor a fost chiar de la origină, și n'a încetat de a fi, un post periculos, un punct indicat de luptă, un loc de onóre ; la picioarele Carpaților, unde valurile Barbarilor, atât de uriașe, au trecut de nenumărate orî, Româniii n'au lipsit nici o-dată de la datorie : acolo unde Trajan 'i-a aședat în zorile erei creștine, îi regăsim întăriți și măriți după două miș de ani.

Româniii sunt în timpul de față în număr de aproape 12 milióne, împărțiți după cum urmédă : șese milióne în România independentă ; în Peninsula Balcanică (Serbia, Bulgaria, Macedonia, Epirul, Tesalia) un milion și jumătate ; în Basarabia, un milion ; în Bucovina o jumătate de milion ; în Ungaria trei milióne. În Aus-

tro-Ungaria sunt prin urmare, cu totul trei milioane și jumătate de Români. Să trecem în Ungaria, și să urmăm, pentru a evita orî-ce controversă, cifrele statisticeî oficiale ungurești (1); găsim, pe o populație de 17.349.635 locuitori, 7.426.730 Maghiari și 9.922.905 ne-maghiari. Numai aceste simple cifre, arată cât de mult dreptatea și egalitatea către toți ar cere ca popóarele din poliglota Transleitanie, să fie de o potrivă favorisate, ca să trăescă fericite. Cum se împart acești 9.922.905 ne-maghiari între deosebitele naționalități? Sunt aproape 6.922.905 ne-români și 3.000.000 Români (2). Pe această întregă populațiune românescă Maghiarii 'și au propus s'o desnaționalizeze și trebuie să observăm că populațiunea română nu e împrăsciată, ci din contra e compactă; în 23 de comitate, ea numără mai mult de cât o jumătate din populațiunea totală, de óre-ce Ungurii nu sunt reprezentați de cât cu mai puțin de un sfert. Vom vedea mai pe urmă, prin ce mijloce a fost întreprinsă și urmată această desnaționalizare; să ne întrebăm însă mai înainte prin ce concurs de împrejurări Româniî din Transilvania și din Ungaria au ajuns în actuala stare de dependență. Se înțelege lesne că nu avem pretenția de a schița în această lucrare is-

(1) Cât este de sinceră această statistică, se póte constata din faptul că de la 1850—1890 adică în 40 de ani, populațiunea maghiară a crescut cu 36.74% și populațiunea ne-maghiară numai cu 6.25%. (Discursul D. D. Sturdza, în Senatul român, 27 Noembre 1893). Totuși, de Gerando, ne spune din contra, că: «că ungarul nu găsește demn de densusul să-și umple casa cu progenitură ca slavul și valahul; iapa de rasă, ȳice el, n'are decăt un mánz; numai scrófa murdară dá nascere la o spuză de puî» (*La Transylvanie et ses habitants*. 1850, t. 1. p. 14).

(2) Statistica ungară ȳice 2.589.000 locuitori români; însă mai toți publiciștiî și istoriciî, doritori de a restabili adevérul, recunosc că această statistică nu e dreptă. D. Gaidoz ȳice: «După recensăméntul unguresc din 1890, Româniî ar fi în număr de 2,589,000, însă realitatea este fără îndoială superióră».

toria națiunei române : studii adëncite aũ fost publicate în nenumërate rënduri în streinătate ; întru ce privesce în deosebĩ pe Românii din Transilvania și situația lor actuală, scriitorii cu vađa s'aũ ocupat de asemenea ; nu vom face decĩ alt-ceva, mai ales din punctul de vedere istoric, de cât să dãm o privire pe scurt a cestiunei.

Am vëđut colonia romană a lui Trajan aședată pe malurile Dunărei. Aci, ea se contopi, cu ceea-ce rămăsese din elementul autochton, în urma desăvërșitei cuceriri a Daciei, și, făcënd un singur trunchiũ, dete nascere unui popor neo-latin. Când însă imensul imperiũ roman începu să se încovóie sub greutatea propriei sale mării, și când se simți sguduit cu putere de valurile Barbarilor vecini, aprópe pretutindenĩ la extremitățile sale, se produse o mișcare înapoi. Sub Aurelian (270—275) soldații Romei pãrsiră Dacia, lãsând în urma lor glóta care era să formeze viitórea națiune română (1) Așa dar, când trupele regulate

(1) Acest punct istoric a fost contestat de unii istorici germani, și mai ales de Roesler ; apoi de autorii maghiari, DD. Hunfálvy și Réthy, și în timpurile din urmă de D. Ovary care, cu colegul său D. de Pezmandy, a fost delegat de guvernul ungar, să încerce a împedica curentul de simpatie, pe care presa europénă, l'a arãtat aprópe în unanimitate, Românilor din Transilvania și martirilor cauzei lor, în timpul de față deținuți pentru mult timp în închisorile maghiare. O cestiune istorică, atât de importantă și de aridă nu se póte trata în câte-va pagine, — cum a vrut să facă D. Ovary. Afarã de acésta, sarcina e de mult îndeplinită, și în mod admirabil. Scriitorii autorisați, istoricii iluștri, și-aũ dat ultimul cuvënt, asupra acestui problem istoric, și cutezãm a spune că faptul permanenței Românilor în Dacia este astã-đi cu desăvërșire stabilit. Fără a cita istoricii ca Gibbon, Ranke, Mommsen și Duruy, savanți investigatori ca Jung elevul lui Mommsen, Kiepert, Fessler, Traugott Tamm, Diez, Gaston Paris, Ascoli, și scriitorii slavii Miclositch, profesorul Pič și alții, ne măruginim a menționa aci opiniunea unora din publicisti francezi. S'a susținut că, în urma unui or-

ale legionarilor romanî, se retraseră, rămase în Dacia o națiune pe cale de a fi formată; dacă ursita acestei nații trebuia să fie glorioasă, nu-î mai puțin adevărat că începutul ei fu plin de greutate. Invasiile începură cu inverșunare și urmară, una după alta, ca nișce

din al lui Aurelian, *toți Români* s'au retras din Dacia în Balcani, unde s'au slavizat, și că numai către secolul XIII^{lea} sau XIII^{lea} s'au reintors în România și în Transilvania, ca niște simpli păstori tolerați. Așa în cât Ungurii ar fi stăpânii *ab antiquo* ai acestei țări, ei cari veniseră în Transilvania opt secole dupe Români. «Acosta este, ȕice D. Gaidoz, tesa din care orgoliul maghiar vrea să facă o dogmă istorică; dar obiecțiunile n'au lipsit și un istoric român, D. Xenopol, nu numai că le-a înfățișat cu multă putere, dar a și reconstituit originile și istoria națiunii românesce» (*Les Roumains de Hongrie* pag. 7). «Coloniî romanî, ȕice A. Thierry, se hotărără să facă sacrificiul de a trăi sub o dominațiune, care le îngăduia artele necunoscute ei și munca câmpului pe care o disprețuia... ei lasă timpului grija de a isgoni pe stăpânitori, și duc înainte în mijlocul Barbarilor de ori-ce rasă, rămășițele unei vechi civilizații». (*Atilla* t. I. p. 236). «Adevărul, ne spune Ubicini, e că părăsirea Daciei de către Aurelian n'a avut caracterul pe care i-l atribue Roesler. Acei cari au părăsit Dacia, urmând legiunile, au fost cei din Dacia oficială. Insa mieșul populațiunei, proprietărașii, cultivatoriî, legați de pământ prin trebuințele vieții, meșteșugarii etc. remaseră. Populațiunea indigenă, stăpână ast-fel pe pământ, se mări prin muncă, introducând în acelaș timp la cuceritori primele noțiuni de agricultură și artele folositoare vieții. O eră nouă de linisce și prosperitate, adeverită de toți istoricii, începe pentru Dacia și ține până la invasia Hunilor». (*Les origines de l'histoire roumaine* p. 9. și urm.). «Aurelian, ȕice Edgar Quinet, când părăsi în 274 țermul stâng al Dunărei, nu putu lua pe cel-lalt țerm de cât o parte a coloniei; cei mai sëraci, cei mai voinicî și cei mai legați de pământul lor nu voră să 'l urmeze. Ei se închiseră din nou în mijlocul încunjurat de munți și lăsară pe Barbari să trecă. Aceștia se respândeu în tôte părțile; dar cum nu cunoscêu de loc priceputul sistem al Romanilor, nu avea cum să-l imiteze și lăsa resturile populațiunei Daco-Romane să caute scăpare, să se adăpostescă, să răsufle în șerpuiturile ascunse ale trecătorilor. In zadar urmară invasiî după invasiî, căci ele nu isbutiră să stărpescă aceste sfărâmături din poporul care reprezenta civilizația antică. De-aceea valurile barbare care au urmat unul după altul fără intrerupere, n'au putut

potopuri dese, teribile. Români!, — căci ast-fel trebuie să-î numim de aci 'nainte, — găsiră scăpare în scorburile stâncilor, în pădurile de nestrăbătut ale Carpaților: valul barbar, trecu ast-fel în mai multe rânduri, lăsând în urmă-î miserie și desnădejde.

șterge din limbă și din rasă; această primă urmă romană (*Les Roumains* p. 36 și urm.). In acelaș sens se pronunță Duruy (*Histoire des Romains* t. VI p. 378); E. Regnault (*Histoire des Principautés Danubiennes* Paris 1855); Colson *État présent et avenir des Principautés Danubiennes* Paris 1839); de Gérando (*La Transylvanie et ses habitants* t. p. 309 și urm.); de Rosny (*Les Roumains d'Orient* p. 37 și urm.); E. Sayous (*Histoire générale des hongrois* t. I. p. 47); Louis Léger (*Histoire de l'Autriche-Hongrie* p. 18); Himly (*Histoire de la formation territoriale des Etats de l'Europe centrale* Paris 1894 t. I. p. 440); și mulți alții pe cari îi lăsăm la o parte. Acelora cari ar voi să studieze mai de aproape această cestiuie, le vom pune în vedere două monografii importante: *Les origines de l'histoire roumaine* de A. Ubicini, Paris, Leroux 1887 în 12° de 467 pag.; și mai ales studiul istoricului român, d. A. Xenopol. *Les Roumains au moyen-âge*. Paris, Leroux, 1885, în 8° de 237 pag.

Suntem deci în fața a două sisteme. Pe de o parte teoria interesată și imaginară, pe care numai Maghiarii persistă să o susțină, ne arată pe Români, stăpâni ai Daciei la începutul secolului II^{lea} din era creștină, făcând din această provincie fortăreața cea mai de temut contra barbarilor; în fața valurilor, tot mai amenințătoare, a năvălirilor barbare venind din Est, Aurelian retrace în al III^{lea} secol, *totă* populațiunea romană și romanisată de cea-laltă parte a Dunărei; zece secole mai târziu, această populațiune, care se aședase în Macedonia, se întorce în Transilvania și formeză poporul român. Pe de altă parte, realitatea lucrurilor se impune prin limpedea ei simplitate: Romanii colonisară Dacia, după admirabilul lor sistem, transportând «din totă lumea romană o mulțime năsfărșită de coloni» după cum ne-o spune Eutrop (*In Adriana* cart. VIII); Aurelian n'a luat cu el de cât armata; restul populațiunei rămase în Dacia, se asimilă cu elementul aborigen; dar, ca în Franța și în Spania, acest nou popor, — în care se contopiră calitățile de cultură și de organizare de stat ale latinilor cu instinctele de îndărjită răbdare rășboinică ale Dacilor, — bine aședat în Carpații necutreați, se împotrivi invasiuniilor barbare, le respine cu răbdare în decursul secolelor și creă Principatele române. Nicî un om imparțial nu ar putea sta la îndoială între aceste două explicații relative la continua ședere a Românilor în Transilvania, în Muntenia și în Moldova.

Printre acești Barbari veniți din Asia, cei din urmă cari s'au arătat, au fost Maghiarii, așezați în câmpiile pe cari le ocupă și astăzi. «Să admitem dar, de-o-camdată, vom dice noi cu D. Gaidoz, că cestiunea discutată între maghiari și români, ar fi o cestiune de drept istoric, *ea ar trebui rezolvată în favoarea Românilor*. Și nu e ôre ciudat să veți pe Maghiari, dând atâta însemnătate acestei cestiuni de dată, ei cari au venit atât de târziu în Europa, atât de mult timp după căderea aceluî Imperiū Roman, de care Români sunt legați prin genealogia lor» (1). Ceea-ce este neîndoelnic, e că istoria documentată, găsesce pe acești Români deja organizați când valurile popórelor au încetat. Ii găsesce formați în state mici, cari reflectă organizația patriei mume. Ei au capi, cari sunt în acelaș timp căpitanî, poporul e compus din țeraniî cari sunt tot-de-o-dată răsboinicî. Când Maghiarii apar în vecinătatea Românilor, aceștia sunt organizați în voievodate sau Principate independente. Maghiarii se năpusteau din stepele asiatiche, de unde nu puteau aduce nici o noțiune de organizare de stat; din potrivă, monumentele cele mai vechi «ale istoriei ungare» dovedesc organizația Românilor, și trebuie să ținem sémă că aceste documente, constatând slăbirea din ce în ce mai mult a drepturilor și a independenței Românilor, aduc indirect proba că la origină ea a fost completă. Încă din timpul domniei lui Stefan I, Maghiarii intră în luptă cu Transilvania, și această luptă e prelungită până în momentul când Turcii, transformară Ungaria în Pașalic, și desfășurară drapelul lor pe fortăreța de la Buda, în vreme ce Transilvania rămânea Principat vasal Turciei. Această autonomie a Transilvaniei s'a păstrat în tot-d'a-una; și faptul că Voivođii au fost luați

(1) H. Gaidoz. Les Roumains de Hongrie, p. 10.

cât-va timp din familia regală ungară, nu pôte se dovedescă nimic în contra autonomiei Transilvaniei, nici să nimicescă un alt lucru, adică funcționarea Dietelor particulare ale Transilvaniei, până la războiul austro-prusian din 1866. De alt-minteri, în al XVI^a și al XVII^a secol, nu pôte fi vorba de hegemonie ungară, de ôre-ce însăși Ungaria se găsea înbucătățită în trei: o parte supusă Turciei, alta Austriei și a treia chiar Transilvaniei. În perióda dintre 1524 la 1834, istoricul Ladislav Gál, fost Președinte al Curței de Compturi din Cluj, găsește 228 Diete legislative, ținute în Transilvania.

Dreptul de-a face legi precum și alte drepturi, cari ar adeveri autonomia, aũ fost de alt-fel întărite și recunoscute în nenumărate rënduri de Regii Ungariei. Ast-fel Leopold I, în Pragmatica sancțiune din 4 Decembrie 1691, reînviată la fie-care domnie, dice: «*Constitutiones in vigore inviolabili permansuras declaramus*» și asigură convocarea regulată a Dietei (*annua comitia, ad negotia publica tractanda*). Tot ast-fel în anul 1693 o altă Diplomă: «Resoluția Alvintiană» garantéză aceleași drepturi; tot ast-fel în sfirșit Diploma lui Carol VI e adoptată de Dieta Transilvaniei la 30 Martie 1722 și mai târziu trecută din nou în cod, de către Maria-Teresa, în 1744. Sub Iosif II, Transilvania și vedesce autonomia până într'atata, în cât chiar în numele acestei autonomii, respinge reformele de îmbunătățire cari i sunt propuse. Între anii 1790 și 1791, Dieta Transilvănénă, nu numai că face pe Impăratul Leopold II să-i recunoscă autonomia, dar i aduce să adeverească din nou, printr'o Declarațiune, că Transilvania erea, în timpul supunerii sale sub Leopold I, un Principat independent, având un drept legislativ propriu și alegeri libere: «*libera electione ac plenaria potestate gaudens independensque principatus*»; și Leopold al II se obligă nu numai să asigure autonomia țerei, dar nici să nu o

supună vre-o-dată unei alte țări : «*nulli altero regno subiecta.... neque unquam juribus per se subsistentis et ab alio regno independentis principatus Transylvaniæ derogare aut prejudicare posse*» ; în al patrulea punct din declarație, Impăratul recunoște Transilvaniei dreptul de a avea o Dietă și-î asigură puterea de-a face legi «*absque ulla subjectione aut restrictione*» (1). Și toate acestea nu erau de cât recunoșcerea drepturilor și libertăților de atâtea secole ; drepturi cari trebuiau de alt-fel să reinvie după 1848 sub era ăisă a absolutismului austriac, când autonomia Transilvaniei fu reaședată necondiționat prin Diploma din 20 Octombrie 1860, confirmată în patenta din 26 Februarie 1861 ; când și Dieta autonomă a Transilvaniei fu convocată și avu să se ocupe de proiectele de lege date de Impărat, făcând legi în timp de două ani, ca o instituțiune istorică de netăgăduit și netăgăduită.

Autonomia Transilvaniei ca drept istoric nu pôte fi prin urmare pusă la îndoială, afară numai dacă cine-va nu a luat o hotărîre de tăgăduială prea violentă din capul locului ; dar, precum a spus-o foarte bine D. Emile de Laveleye, «Ungurii nu prea vęd de cât ceia-ce se potrivește cu dorințele lor ; sunt orbi pentru tot ce nu le vine la socotélă.»

Ajuns la acest punct al studiului, cititorul 'și va pune o întrebare : Cum se face că Transilvania, după ce s'a bucurat în mersul secolelor de o autonomie netăgăduită, să cadă așa de jos ? Cum se face că, avënd Dietele ei, a ajuns să 'și vadă poporul așa degradat în legi și rămas într'o miserie desevêrșită ? Cum se face că această Dietă a votat în două rânduri, în 1848 și 1865, anexiunea Transilvaniei la Ungaria ? Răspunsul la această întrebare, care ar părea foarte greū, forméză cea mai puternică apărare ce se pôte da drepturi-

(1) Comp. Memorial din Sibiiu din 1882, p. 22 și 29.

lor Românilor. Dacă în zilele noastre, mai e încă une-orî greu a recunoște un popor în reprezentarea sa legală, cât de mare trebuie să fi fost altă dată această antinomie? Ce era reprezentarea transilvănenă în trecut, și din cine era alcătuită această Dietă, a cărei existență am recunoscut-o în decursul secolelor? Din nobleța țerei. Dar ce era această nobleță? Când veniră Ungurii în vecinătatea Românilor și când în mersul vremei constituiră și ei clasele lor sociale și organizația lor politică, nobleța maghiară se găsea în creștere grăbită și în repede progres, datorite feluritelor cauze, și mai ales repedei convertirii a Ungurilor la catolicism, și puternicului sprijin ce le da biserica catolică, pe când Români erau prada celor mai îndârjite persecuțiuni religioase. Noblețea, având numai ea drepturi în Regatul maghiar, Români începură prin a fi atrași. Acei cari țineau piept găseau câmp mai liber trecând peste Carpați: cei d'ânteiu principi ai Valahiei sunt de origine transilvănenă; tot așa și în Moldova. Cu chipul acesta Români slăbiți, pe când elementul maghiar se întărea, vedură cum căderea lor se apropia din ce în ce. Și, li se întâmplă tot ce li se întâmplă Slavilor, când Turcii cuceritori, și măreașii rânduiri cu șefii bosniaci cei mai bogați și cei mai energici cari îmbrățișaseră Islamismul: «renegații ajunseră cele mai strălucite ajutoare ale inamicilor, de mai înainte» (1) Tocmai pentru acesta cât e de tristă istoria acestor țărani români, rămași ast-fel fără conducători, fără capi, în mijlocul persecuțiunilor fără număr! Inșă caracterul popórelor, ca și al indiviđilor, dobândesce în nenorocire o putere neasemănată: viața națională se retrase

(1) Georges Perrot *l'Autriche d'autrefois* în *Revue des Deux Mondes* 1 Nov. 1869.

în straturile cele mai adânci ale poporului, și acolo, având rădăcinii puternice, acoperi atât de bine pământul Transilvaniei, în cât ajunse să se facă una cu densusul.

Ast-fel fură păstrate cu viață ideia independenței naționale și dragostea de cea ce au fost, de limbă, de tradiția latină a străbunilor. Elementul religios veni în ajutorul aristocrației : Catolicii, Calvinii, Protestanții, călcară în picioare drepturile ortodoxilor. Constatăm deci trei elemente de prigonire contra Românilor din Transilvania : rasa, aristocrația și religia, care 'și dau ajutor unul altuia ca să atingă același scop. De sus în jos porunca persecuțiilor îndârjite fu dată cu o stăruință care nu s'a desmințit nici o dată în decursul secolelor. Așa că Dieta Transilvănenă, nu numai că nu luă nici o măsură din propria-î putere ca să ușureze sorta Românilor, dar chiar se împotrivi nenumărate rânduri inițiativei luată de unii din Impărați, de a scăpa poporul din nesfârșita asuprire a nobililor : un mare număr de răspunsuri de decrete, sau hotărâri imperiale trecură *«ad acta cum honore»*, pentru a nu mai vedea nici o dată lumina (1); acesta se întemplă mai cu seamă sub Iosef II, Leopold II și Maria Teresa. Tot ast-fel se explică măsurile neomenose conținute în monumentele dreptului transilvănean (2), monumente cari, de și dovedesc prin existența lor chiar, autonomia țerei, prin economia lor internă arată că Dieta compusă din nobili devenise streină națiunii. De aci persecuțiunile Românilor, de aci miseria lor. Acastă miserie fu fără margini, căci, afară de legătura de pământ și de munca luată în stăpânire de o numerosă și nesățioasă aristocrație mai găsim dări grele și îngrijitoare. Nobilii nu contribuiau

(1) *Memoriul din Sibiiu*, p. 85. Comp. Papiu Ilarian, *Istoria*, tit. I p. 69.

(2) Legile cele mai opresive pentru popor, *approbatae si compilatae constitutiones Transilvaniae* datată de la epoca (1526—1696) independenței Transilvaniei, atunci când nu mai exista Ungarie politică.

întru nimic la sarcini; numai «*misera contribuens plebs*» cum diceau ei singuri, plătea tot. Legile cele mai asupritoare, cele mai neomenoase, stau pe spinarea Românilor. Citim în ele că «Românii nu sunt de cât pentru cât-va timp tolerați» (1); că «Românii, nemeritând altceva mai bun din pricina purtării lor demnă de înfierat, vor fi loviți cu un bir, pe grâu, vin, legume, miei, porci, stupi de albine»; că «n'au voie Românii să porțe haine și pantalonii de postav, ghete, pălărie, cu preț mai mare de un fiorin, și cămașe de pânză bună.» În 1744 Ungurii nu voesc să dea dreptate reclamațiilor poporului «pentru ca să nu fie răsturnat sistemul acestui Principat și plebea vagabondă să nu se ridice în rândul națiunilor.» (2)

Dar Românii, ce făceau ei în decursul secolelor pe când Ungurii decretau împotriva lor măsurile barbare pe cari le reamintirăm; în vremea ce inamicii de atâtea secole ai rasei lor, începeau să 'i sdrobescă? Să ascultăm istoria.

Încă din al XIV^{lea} secol începe o serie aprópe neîntreruptă de răsvăririi, de revolte, de revoluții naționale românesce, având drept basă reclamarea vechilor lor libertăți. Banatul, țara Hațegului, Șolnocului, Seiceiului, Mediașului, Albei-Julia, Dobrei, Abrudului, tot pământul românesc, este teatrul acestor lupte seculare ale țeranilor români, a căror glótă mugesce ca o mare vecinic în mișcare. Veacurile XII^{lea}, XIII^{lea} și XIV^{lea} sunt pline de asemenea exemple (3). Aceste «*tumultus rusticorum*», «*tumultus Valachorum*» sunt făcute, «*pro reacquirendis et reothinendis pristinis libertatibus*». Aceste mișcări fură înăbușite, — nu fără greutate, și ade-

(1) *Aprobatae constitutiones*; tit. I, art. 3 și tit. 9, art. 1.

(2) Articuli novellares.

(3) E. Regnault. *Histoire des Principautés danubiennes* p. 357.

sea orî după lupte teribile, — în foc și sânge. Maghiarii făcură, în dese rânduri, apel la tóte elementele dușmane rasei române, pentru-ca împreună cu ele să ajungă «*ad extirpandos infideles rusticos*». Martirii cauzei naționale române, numeroși, pórta nume scumpe rasei lor: ei se numesc Gal Romanul, Mihai Romanul, Magnu, Horia, Cloșca, Crișan, Buteanu; cruđimea maghiară, mai adaogă într'una: astă-đi sunt victimile din procesul *Memorandului*, cei ca Rațiú, Lucaci și câți alții. Une orî se găsesc printre martiri chiar ómenî din rasele străine latineî, ca șeful secuî, Docza, care în urma teribilei rěsvrătiri din 1514 fu «aședat pe un tron arđend, încoronat cu un cerc ars în foc, asceptând să 'i rupă carnea cu un clește înfierbântat». Dar cei-l'alți, umilii, martirii necunoscuți ai credinței naționale, — câți nu sunt; ósele lor aú albit pămêntul strămoșilor pentru care luptă româniî de atâtea secole!

Lupta în potriua țeranilor, și mai ales în potriua țeranilor români, avu efecte ruinátore; nobiliî maghiariî recunoscure și ei că «*sine rusticitate nobilitas parumu valet*», dar în orbirea lor nu se deteră înapoi și urmară abusul de dominație pentru a-î reduce țărănimea în miserie, și a pregăti ast-fel slăbiciunea țerei.

Pe de ó parte persecuția, pe de alta luptele inverșunate urmédă ast-fel în timp de secole; dar cu cât înaintăm în istorie, revendicarea drepturilor tradiționale ale Românilor devine mai precisă și ia forma pe care programul ideilor o va da mișcărilor din clasele populare de prin tóte țerile. Din ce în ce agitările românilor ajung să fie mișcări politice, bine definite, avênd în vedere cereri politice și naționale bine determinate. Când în 1789 cea mai mare dintre revoluțiile politice împingea la sdrobirea vechiului regim, sguduirile resimțite în lumea

întregă, puseră în mișcare și pe Latiniți pierduți în ținuturile române.

Pe când nobiliți luaă parte la Dieta Transilvănénă fără grije de miseriile tuturilor, două episcopi români Jon Bob și Gherasim Adamovici, aduseră la picioarele Impăratului plângerile poporului român. Chiar acolo se găsec, lămurite revindicările la cari Româniți n'au încetat de atunci să facă apel (1) Acéstă mijlocire a episcopilor Români dete nascere la o mare nelinise printre nobiliți maghiariți și maghiarisați ai Dietei; puțin a lipsit ca acest exercițiu al dreptului de petițiune să nu fie considerat, — chiar de pe atunci, -- ca un act de înaltă trădare. După stăruințele Impăratului Dieta se mulțumi, *pro forma* și mai mult în răs, să examineze plângerile românilor, fără să le dea bine înțeles nici o mulțumire. În 1834, o altă cerere la fel, organizată de episcopiți ambelor rituri, n'a avut mai mult succes. (2)

Ajungem ast-fel în ajunul anului 1848, când Româniți făcură din nou una din manifestațiunile cele mai gloriose și cele mai strălucite privitor legăturii lor cu tradițiile naționale.

Evenimentele cari s'au produs în Austro-Ungaria în 1848, sunt prea cunoscute ca să mai avem nevoie de a stăruii asupra-le; sunt însă câte-va părți, cu privire mai cu sémă la Româniți, cari cer să fie scóse la lumină ceva mai bine. Acéstă epocă este, în istoria contimporană,

(1) D. D. Sturdza, șeful partidului liberal român le resumă ast-fel într'un discurs pronunțat la 25 Sept. 1894 la Eucuresci. «Cuvintele de ură și batjocură cari se găsec în legile Transivaniei la adresa Românilor să fie desființate; să se dea națiunii române lecul care i se cuvine și drepturi egale cu Maghiariți, Secuiți și Saxoniți; Româniți să fie reprezentați în administrație și în justiție proporțional cu numărul lor». Comp. Memorial din Sibiu, p. 86.

(2) H. Gaidoz. *Les Roumain des Hongrie* p. 16.

cel mai însemnat moment pentru Ungaria; nici o-dată calitățile și defectele rasei maghiare n'au fost vedite cu mai multă claritate. Căci tebuie să deosebim în istoria Ungariei moderne, două tendințe: pe de-o parte, spiritul patriotic care însufleșește pe Maghiari și 'i duce la cele mai mari sacrificii, pentru păstrarea sau recunoșterea a ceea-ce pretind că formă dreptul lor istoric și național; pe de altă parte, un șovinism orb și egoist, care-i împiedică să recunoască altora drepturile pe cari le reclamă pentru ei. (1) Acest adevăr istoric nu s'a adevărit nici o-dată așa de bine ca în anul 1848. Resvrătiți contra dominațiunei Austriei, și luând armele pentru apărarea libertăților lor, Ungurii n'au știut, sau n'au voit să recunoască celor-l'alte naționalități, drepturile și libertățile pe cari acestea voiau să le recucerască. (2) În zadar Ungurii, vorbind sus și tare în numele libertăței în toate luptele lor contra Austriei, mai încercă să se arate în fața Europei ca victime ale anului 1848. Acei cari au urmărit evenimentele desfășurate în monarhia habsburgică, știu că, dacă cum-va erau victime, Ungurii nu erau mai puțin și asupritori. (3) Tocmai de aceea, în fața acestei invinuirii asvêrlite de Ungurii celor-l'alte naționalități, cum, că ele ar fi făcut cauză comună cu despotismul

(1) L. Léger. *Histoire de l'Autriche-Hongrie*, p. 499.

(2) «S'ar părea, dice E. Regnault (*Histoire des Principautés Danubiennes*) că ei să scôlă în contra Austriei nu atât ca să scape de jugul ei, cât ca să-i ia locul. Ce le-ar păsa dar celor-l'alte popóre dacă ar slăbi Austria pentru a mări Ungaria? Ce le-ar păsa dacă ar schimba asupritorul?»

(3) «Da, aceste legi din 1848, pe cari Ungurii le-au ridicat în slava cerului, pe cari le arată, cu scop ușor de înțeles, ca un paladiu al libertăței, nu fin nici o socotélă de existența celor-l'alte naționalități, din cari se compune totul populațiunei Regatului ungar». (L. Debauz de Saldapenna, *Solution de la crise hongroise*, Paris, Amyot 1862).

în potriva liberalismului, naționalitățile răspund că ele n'au făcut alt-ceva de cât să alégă despotismul austriac, mai puțin aspru și mai puțin periculos, în locul despotismului maghiar, care nu vrea să știe nici de margini, nici de dreptate, nici de umanitate. Ungurii vorbeau destul de tare de libertate și agitaă foarte la timp spectrul despotismului(1) rus năpăditor. Dupe ei, nu mai era vorba atunci de Ungaria, nu mai era în joc egoismul; era vorba de Europa, de lumea întrégă. Ascultați mai bine pe reprezentantul poporului ungar: «Dacă puterile civilizației rămân risipite, dacă nu ne unim din nou la timp, s'a sfârșit cu Europa: Rușia 'și va îndeplini sfânta-î misiune. Nu mai e vorbă de un război de partizani: *omenirea e în ajunul bătăliei sale de la Austerlitz și Waterloo*». (2) Și voind ca în ochii Europei, Ungaria să trecă iar drept liberatoare a asupriților, el striga: Ceea-ce se agită acum este să scim dacă naționalitățile vor fi legate una de alta prin mijlocul belciugelor despotismului rusesc, sau dacă, *în plină stăpânire a libertății și a dreptului lor, vor ajunge să formeze între ele, o Confederație basată pe respectul reciproc al tuturilor intereselor..... prin întinsul și sublimul principiū al fraternității popórelor*». (3) Și cât de departe erau faptele de cuvinte! Nu ne e dat nouă să hotărâm, pentru că suntem învinovați de a fi ajutat la urcarea pe tron a despotismului; lăsăm să vorbească condeie cari nu pãrtinesc: «Românii din

(1) «După ce va pune mâna pe Austria, o să ia Bosforul, o să ia Grecia..... și pe urmă ce ajunge Europa? Pe urmă. ... nici o nădejde pentru ea». (*De l'intervention russe*, contele Ladislas Téléki, reprezentant al poporului în Dieta ungară, trimis al Ungariei pe lângă Republica franceză, 4^a fasciculă. Paris, Mai 1849, p. 14).

(2) Téléki, a 2^a fasciculă, p. 37.

(3) Téléki, p. 39. Veđi încă *La Hongrie aux peuples civilisés*, manifest publicat în numele guvernului ungar. Paris, 1848.

Transilvania jucară un rol însemnat în acest episod al resvrătirilor naționale de la 1848. Dar *înainte de a lua armele contra despotismului unguresc, ei sleiseră toate mijlocele de unire*; înainte de a urzi cu Austria o alianță ale cărei pericole le simțeau, ei întinseră mâna Maghiarilor cari o respinse cu încăpățănare, încercând să le dea vasalitatea, când ei cereau egalitatea (1).

Suflarea liberală care cutreera în vremea aceea totă Europa pătrunsese, până în colțurile cele mai perdue ale munților românesci. Încă din luna lui Aprilie 1848, 2 000 români adunați la Blaj, cerură de la episcopii lor să intervie pe lângă guvern ca să dea voe unei adunări generale a Românilor să arate Suveranului dorințele lor. Ziua adunării fu, în înțelegere cu guvernul, hotărâtă pentru 15 Maiu 1848; doi prelați trebuiau să presideze și două comisarii ai guvernului să fie față, ca control. În ziua convenită, a fost o adunare memorabilă, în care Români dețeră dovadă de maturitatea lor politică. Cu toate sforțările Maghiarilor și mai ales ale nobilimei de a împedeca pe țeranii săși părăsescă moșiile lor, aproape 50.000 de Români se adunară la Blaj, și cu binișorul, fără nici o violență, (2) formulară din nou, cu mai multă precisiune, imerialul lor program național. (3)

(1) E. Regnault. Tot așa a fost cu Slavi. De aceea aceștia făcură causă comună cu Austria și Rusia, care interveni atunci în afacerile Ungariei pentru că era vorba de un război între Slavi și Maghiari. (Senatul francez, 17 Martie 1863).

(2) Ceea-ce a fost adevărit chiar de comisarii guvernului, în procesele lor verbale.

(3) Iată acest program; este important să-l cunoșcem, pentru că Români l-au avut tot-d'a-una în vedere în revendicările lor ulterioare; acest program formeză astăzi chiar baza acțiunii naționale a poporului român din monarhia austro-ungară: 1) Recunoșcerea națiunii române ca o națiune constituțională în Imperiul habsburgic; 2) Egalitatea cul-

Dar «Maghiarii erau prea îngâmfai ca să fie sémă de nisce dorințe așa de drepte ; ele fură respinse cu asprime» (1).

Ungurii rămaseră surdă la cererea de drepturi a Românilor. Românii protestară, dar zadarnic. «Acestor protestări Maghiarii respunseră, presărând drumurile cu spândurători de-asupra cărora sta scris : *«unirea saă mórtea»* (2). Cuvinte lugubre cari arată cu ce apăsare s'a procedat la *înregistrarea* acestei uniri, căci votul dat la 30 Maiu de Dieta transilvănénă din Cluj, n'a fost alt-ceva decât o adevărată înregistrare.

Câte-va luni mai târziu, sângele curgea valuri. Vilagos trebuia să arate unguirilor peste cât-va timp cât costă egoismul. Căci «nu Austria, nici Rusia a zdrobit pe Maghiar ; l'aă zdrobit naționalitățile vecine asupra cărora apăsa cu jugul de care se scuturase el singur. Asupritor tot atât cât și asuprit, triumful ca și înfrângerea lui trebuia să fie o atingere adusă moralei» (3). De aceia unirea Transilvaniei cu Ungaria, opera Dietei din 1848, rămase neisbândită. În 1849, situația într'adevăr, se modifică cu desăvârșire. Reacțiunea absolutistă se abătu din ce în ce mai grea asupra imperiului.

Intréga periódă care merge de la 1848 la răsboiul

telor ; 3) Desființarea dărilor și corveșilor ; 4) Libertatea industrială ; 5) Libertatea presei ; 6) Libertatea individuală și dreptul de reuniune ; 7) Juriu național ; 8) Un buget al cultelor pentru biserica ortodoxă ; 9) Desființarea cuvintelor injurioase contra Românilor ; 10) Națiunea română cere, ca cele-lalte naționalități locuitoare în monarhie să nu provóce nici o-dată, desbaterea uniunii Transilvaniei cu Ungaria, cât timp națiunea română nu va fi națiune constituită și organizată, cu vot deliberativ și botărător, reprezentată în Camera legislativă ; dacă, din contra, Dieta Transilvaniei ar voi să hotărască aceste legaturi, *de nobis sine nobis*, în acest cas națiunea română se împotrivesce cu tărie.

(1) L. Léger. Histoire de l'Autriche-Hongrie, p. 511.

(2) *Lettres hongro-roumaines*, p. 15.

(3) Elias Regnault, *Histoire des Principautés Danubiennes*.

austro-prussian e adânc turburată. Sdrobirea suferită nu opri pe Ungurii din lupta lor; ei urmară cu pregătirea unei noi rescóle și, pentru a reuși, întreprinseră în totă Europa o campanie neîntrepută. Pe când publiciștii încercau să câștige mila lumii pentru sórtă lor, capiil revoluționari, Téléki, Kossuth, Klapka, visitaau pe aliații doriți și pe puternicii țilei; silințele lor se întorceau mai cu sémă către Napoleon, și nădăjduiau mai mult în sprijinul Italiei. În această campanie în care capiil maghiari aspiraau la independență, numai pentru națiunea lor și nutreau dorința destul de vedită, de-a robi cele-lalte naționalități, Ungurii arătară o ură constantă în contra Austriei.

În 1860, Szemere, fost ministru-președinte al Ungariei, scriea: «Se va rescula ea în curând? (Ungaria)?...

Nu e acesta cestiunea; dar ceea-ce este sigur, e că *tóte puterile cu care ar putea Austria să aibă răsboiul, Rusia, Italia, Prusia, Franța, vor găsi în Ungaria o aliată sigură și tot-d'a-una gata* (1). Să ne întórcem la aliații pe cari Ungurii 'i căutaau pentru o viitoare rescólă; un lucru le era mai ales cu desăvêșire trebuincios: un punct vecin cu țara lor și la adăpostul supravegherei austriace, care să le pótă servi ca basă de operațiunii și ca loc de armament. Se întórseră atunci către Principatele române, și, cum nu se uitase încă criminalul lor egoism din 1848, capiil revoluției ungurești, se siliră să dea asigurări formale pentru viitor. Cu modul acesta fu semnată între Principele Cuza și Maghiarii Klapka și Téléki o convențiune în care se vorbea de: 1) Deplina reconciliare dintre Români și Unguri, 2) Aceleași drepturi, aceleași libertăți, pentru toți locuitorii Ungariei fără distincțiune nici de rasă, nici de religione;..... 6) După răsboiul, convocarea u-

(1) V. le Siècle din 16 Iulie 1860.

neî adunării a transilvaniei, pentru a se consfătuî asupra *uniunii administrative a acestei provincii cu Ungaria*; și, dacă majoritatea decide ca *vechea administrație autonomă a Transilvaniei trebuie restabilită, Maghiarii nu se vor opune* (1). Româniî însă nu întârziară să bage de seamă fătarnicia revoluționarilor unguri. Pe când aceștia iscăleau convențiune cu principele Cuza, ei puneau, în corespondențele lor particulare, și mai ales într'o scrisoare prinsă de Principe, următoarele baze de acțiune: 1) «Să se servescă de România ca de o ființă pasivă, căci alt-fel ar fi primejdie, 2) să libereze Ungaria, înainte să se constituî România, așa în cât să se ocolescă orî-ce fel de pretențiuni prea mari din partea Românilor din Principate și din Transilvania». Când Principele luă cunoștința de acea scrisoare, Klapka și revoluționarii trimeseră un lung memoriu Principelui Cuza, pentru a se desvinovați și a reînoui declarațiunile lor favorabile Românilor din Transilvania; dar acesta nu 'i împedică din nou când trimeseră din Turin o proclamație adresată Ungurilor, să nu țină nimic de Româniî din Transilvania! Se vede de aci ce scop urmăreau Maghiarii.

Pe când Maghiarii ațâțau revoluția, Româniî din Transilvania, stărind în cererile lor ca și în sinceritatea lor, arătau neconținut plângerile lor guvernului; grămădeau în cancelariile de la Viena, și chiar în mâna Impăratului, legitimele și vecinicele lor petițiuni. De aceea, la 15 Februarie 1854, Impăratul în discursul de deschidere al Reichsratului, nu se dase în lături să recunoscă atitudinea lor pașnică; «simt, dicea el, a dresându-se

(1) V. o foarte interesantă lucrare a eminentului istoric român, V. A. Urechia, fost ministru: *Alianța Românilor și Ungurilor în 1859 contra Austriei*, și documentele inedite ce el publică p. 6, 7, 8, 38 și 42.

membrilor adunării, mulțumire deosebită când ved printre voi pe reprezentanții principatului Transilvaniei..... D-văstre, D-lor deputați ai Transilvaniei, ați intrat cu o încredere îmbucurătoare pe calea activității comune care unesce popóarele mele» (1) Acestor cuvinte, de dréptă apreciație a purtării Románilor, urmară făgăduelile formale de a le recunósce drepturile. O legea organică din 26 Februarie 1861 dicea : «Cât pentru regatele nóstre Ungaria, Croatia și Sclavonia, și *Principatul nostru al Transilvaniei* ne propunem să restabilim *vechile Constituțiuni ale acestor Regate*» (2).

Un alt discurs imperial, recunósce și mai formal vechiul drept al Transilvaniei la autonomie și la o existență proprie : «Când în virtutea rescriptului imperial din 21 Aprilie al aceluiași an, Dieta provincială a *Marelui Ducat al Transilvaniei* va fi convocată, nu va mai fi *printre popóarele și regatele cari se găsesc unite sub sceptul austriac*, nici o țară, căreia să nu'i fi fost deschisă calea participației la deliberările comune» (3). Cuvintele fură peste puțin urmate de fapte. Transilvania fu proclamată independentă, și supusă numai casei imperiale ; o lege, (4) recunoscând oficial usagiul celor trei limbi, germană, maghiară și română, le regulă întrebunțarea. Cât despre unirea violentă a Transilvaniei cu Ungaria, diu 1848, care nu fusese de cât un incident al luptei pe care o încercase Imperiul, Francisc-Iosif, Impératul chiar, o judecă ast-fel : «Unirea Transilvaniei cu Ungaria, săvârșită în 1848, *n'a fost*

(1) *Mémorial Diplomatique*, 1864, p. 416.

(2) V. Le Nord, 22 Iunie 1863.

(3) W. B. Lawrence sur Wheaton. *Comentaire sur les éléments du dr. intern. et sur l'histoire des progres du dr. des gens*. Leipzig. Brokhaus, 1868, t. I, p. 279.

(4) Sancționată prin decretul imperial din 26 Octobre 1863.

nici o-dată realizată cu pline puteri legale, și în realitate n'a existat (1).

O dată Autonomia Transilvanianiei recunoscută și vechiul ei drept de a avea o reprezentațiune întărit de Impărat, mai rămânea să se organizeze puterea legislativă a Principatului. Dieta revoluționară ungară, din 1848, schimbase legea electorală din 1791, dar nu-i luase caracterul de exclusivism feudal și maghyar. De aceea modificarea nu răspundea dorințelor naționale și spiritului de dreptate. Mai mult de un milion de locuitori nu erau reprezentați; așa că în fața trebuințelor noului spirit, care chiema la viața publică clasele sociale până atunci desmoștenite, Impăratul dete, în 1863, un regulament electoral, cu privire la alcătuirea Dietei Transilvănene; acest regulament electoral a fost neîndoielnic regimul cel mai liberal și cel mai democratic din toate cele cari au guvernat pînă acuma Transilvania (2). O

(1) Și pentru ce această unire nu există în realitate? Impăratul singur ne o va explica ast-fel: «O dietă convocată pe baza art. 11 din anii 1790 și 1791, prin care cea mai mare parte a populațiunii ar fi exclusă de la exercițiul drepturilor sale civile și politice, contrariu adevăratelor interese ale țerei, nu ar putea fi considerată ca o adevărată reprezentare a întregii populațiuni din totă țara, fără deosebire de situație, de naștere, de naționalitate, și de religie, — reprezentare care se aibă autoritatea morală, cu desăvârșire trebuincioasă pentru a putea rezolvi, spre mulțumirea tututor naționalităților cari conlocuesc, atât afacerile interne ale Transilvaniei, cât și, sub raportul dreptului public, afacerile acestei țeri cu totă monarchia.....» (Discursul tronului din 15 Iunie 1863). Aceasta era afirmația cea mai solemnă a drepturilor Transilvaniei, de a se pronunța, ea singură, printre reprezentatiune națională, asupra sorței sale, și era, prin urmare, osândirea, de mai înainte, dată de însuși Impăratul, a uniunii forțate din 1865 și 1867.

(2) Se comparăm o dietă formată după art. 11 al legii din 1791 și Dieta ășită din regulamentul imperial din 1863. Prima se compunea din 33 aleși de către comitatele feudale printre nobili, 15 Secui aleși de Secui; 27 Sași aleși de Sași; 2 preoți catolici reprezentând 2 mă-

Dietă fu dar aleasă pe aceste baze : ea lucră și votă o lege electorală definitivă și funcționă la Sibiū ca corp legislativ al Transilvaniei, în timp de doi ani.

Maghyarii așteptau însă momentul oportun ; ei dederă nascere în Imperiū, la greutatea, amenințară cu conspirarea contra existenței monarchiei. Un ordin imperial disolvă Dieta de la Sibiū și convocă o nouă Dietă cu desăvârșire maghiară la Cluj (1), Dietă careia i s'a propus de resolvat o singură problemă : unirea Transilvaniei cu Ungaria, unire pe care adunarea maghiară se grăbi să o voteze : amenințările unguresci triumfaseră față cu lealitatea națiunii române.

În vremea acésta evenimente grave se pregăteau în occident : Austria, în cërta de împărțire cu Prusia, se simțea din nou amenințată de Ungaria, care rămăsese ca un cărbune aprins pe cóstele ei ; cele din urmă concesiuni ereaū pe cale de a fi făcute.

După Sadowa, Austria capitulă cu desăvârșire înaintea Maghyarilor. Beust și Deák trebuiau să inte-

năstiri, 38 deputați de orașe, orașele și cetăți ; 316 membri numiți sau convocați făcând parte din aristocrație, 9 delegați ai văduvilor marilor aristocrați și un episcop român : în total 440 membri, supuși cei mai mulți dintre ei mandatului imperativ după regulile adunărilor feudale. Dieta, după regulamentul din 1863, trebuia să se compună din 125 deputați aleși și numai din 45 deputați numiți direct de Impărat și luați nu numai dintre feudatari, ci printre toate clasele societății. Mandatul imperativ al feudatorilor aleși era desființat. Una din cele trei limbi ale țării, putea fi întrebuințată, după voia alesului, în deliberări. După cum se vede deosebirea e mare ; ei bine, Ungurii au găsit de cuviință să aplice chiar astăzi în Transilvania legea din 1791 !

(1) Ordinul imperial de convocare din 1 Sept. 1865 ; în el ne spune «că compunerea Dietei va fi regulată conform dispozițiunilor art. 11 al legii de la 1791» când acésta lege din 1791 fusese doi ani mai înainte considerată de Impărat ca violând conștiința Principatului Transilvan ! (V. B. Lawrence sur Wheaton, *op. cit.* t. I. pag. 280 ; și le Nord din 16 Septembre 1865).

meieze Dualismul actual, care nu e de cât împărțela între Austria și Ungaria, a despotismului exercitat mai nainte numai de cea d'ânteiū. «*Păstrați vė hordele, di-sese Beust Ungurilor, și vom păstra pe ale nóstre*» (1). Impėratul sfėrși prin a sancționa nedrėpta uniune a Transilvaniei cu Ungaria. (2)

Romàni protestarã din nou și cu putere; la 15 Mai 1868, strànși în adunare numerosã, ei declararã «cã persistã în principiile și dorințele solemn proclamate de adunarea generalã și legalã din 15 Mai 1848».

Acėsta era situația a doua și de dualism: Ungurii confiscaserã din nou drepturile și libertãțile națiunii române; puterea îndepãrtase dreptul prin violență.

Cu tótã capitulațiunea Austriei față de pretențiile maghiare, Impėratul, care știa de ce sunt în stare Ungurii sã facã, le impuse în 1868, prin legea disã a naționalităților, câte-va garanții în favórea ne-maghiarilor din Transilvania. Ungurii suferirã aceste pretenții. Eșeaū dintr'o epocã în care prea vorbiserã tare de drepturile de libertate și de independență ale popórelor pentru ca sã se arate prea rėu voitorii. Simțiau cã trebuia, cel puțin în ochii Europei, sã se presinte ca un popor lustruit și generos. A trata pe față naționalitățile ca pe nisce popóre cucerite, ar fi fost sã violeze, cu prea mare scandal, axioma Imperiului: *Justitia erga omnes nationes est fundamentum Austriae*. De aceea Maghiarii adoptarã ca tacticã proclamarea unui sistem legislativ, care, cu tóte cã se supunea voinței imperiale de a păstra diferitelor naționalități drepturile lor proprii de existență, cãuta sã stabilėscã mijlóce piezișe spre a distruge acele naționalități. Acesta e spiritul care a

(1) L. Léger. *Histoire de l'Autriche-Hongrie* p. 555.

(2) Prin decretul imperial din 20 Iunie 1867 întãrit, în 1863, de Dieta din Pesta.

dominat situația cât-va timp, pentru a da, după a Ungurilor întărire, drum liber celui mai puternic șovinism, având de scop, în mijlocul Europei și la sfârșitul secolului XIX^{lea}, desnaționalizarea majorității popoarelor care compun Regatul poliglot al Ungariei.

II

Legea naționalităților și aplicarea ei

«Legea pentru egalitatea drepturilor naționalităților din Ungaria și Transilvania» nu e de cât cu numele o lege de egalitate. Incepe printr'o introducere afară din cadrul celor 29 paragrafe din care se compune, și care e, ca să șicem așa, sintesa hotărârilor ei, arătarea ideii de căpetenie care a dictat'o: «Considerând că, după principiile Constituției noastre, toți cetățenii Ungariei fac, din punctul de vedere politic, *o singură națiune, națiunea maghiară, una și neîmpărțită*, fie-care membru e cetățenul patriei, *chiar fiind de altă naționalitate* (1)». E greu de închipuit o contradicție mai desăvârșită; e tocmai triumful sistemului care constă în a «lua cu o mână ceea-ce ai dat cu cea-l-altă». Căci, din două una: ori această lege recunoște existența legală a mai multor naționalități în Regatul Ungariei (și aceasta e, dupe cât se pare, rațiunea de a fi și chiar scopul legii),—și, în acest cas, nu póte să fie în Ungaria numai o națiune, una și neîmpărțită, națiunea ma-

(1) Nu vom da cuprinsul întreg al artic. 44, relativ la dispozițiile constitutive din legea Naționalităților, care ar lua numai el mai multe pagini. Vom avea prilejul, ocupându-ne de aplicarea ei, să dăm, una câte una, dispozițiile cele mai însemnate, pe care le vom cita în tot-d'a-una textual.

ghiară ; orî, după înțelesul legii ungare, în Regatul S-tului Ștefan nu e de cât o națiune, națiunea ungară,— și atunci n'ar mai fi alte naționalități, n'ar mai fi vorba de a face legi cu privire la întrebuințarea oficială a limbilor lor respective, și cu chipul acesta legea Naționalităților n'are nici un scop. Nu că nu pricepem înțelesul practic al unei asemenea dispoziții și că n'am pătruns spiritul care-a inspirat'o ; departe de acesta : propozițiunea prin care începe legea Naționalităților vrea să spue că'n partea transleitană a Imperiului austro-ungar este o naționalitate «*persona grata*» binevenită în ochii legislatorului, naționalitatea maghiară, și că se găsește, alături, naționalități subalterne, ne putând aspira de cât la drepturi de ordin inferior, naționalități cuasi-tolerate (1) și pe cari, din nici un punct de vedere, nu le-am putea asemăna cu naționalitatea maghiară. Acesta e repetarea, într'o lege, a unei idei îmbătrânite, pe care revoluționarii și emigrații unguri au dat'o în atâtea rânduri la ivelă (2), și care se poate resuma în formula următoare : «numai maghiarii formeză o națiune ; Românii și Slavii nu formeză de cât naționalități». Că s'a putut stabili de către revoluționarii, mai mult sau mai puțin învățați cu principiile dreptului, o clasificare atât de ciudată și atât de împotrivită regulilor de drept internațional, — acesta e și mai de neînțeles și mai grav. Căci, ce dice propoziția cu care începe legea naționalităților ? Nici mai mult nici mai puțin de cât acesta : «toți cetățenii Ungariei nu fac, *din punctul de vedere politic, de cât o națiune, una și neîmpărțită*», și pe urmă «națiunea ma-

(1) «*Sunt inter toleratas etiam nationes..*», cum diceau faimósele legi feudale.

(2) V. broșurile de Antal Szecsenyi, Somsich, Joseph Rotveos. V. asemenea *Pesti Naplo*, din 28 Iunie 1851 ; *Magyar Hyrlap*, din 30 Iunie 1851. Comp. D. Brătianu, *Lettres hongro-roumaines*, p. 31.

ghiară». Prin urmare, său toți membrii celor-l'alte naționalități sunt, politicește, Maghiari, — ceea-ce ar urma s'aducă, prin chiar puterea legei, desnaționalizarea în masă a tuturilor ne-Maghiarilor; său numai Maghiarii sunt ceva din punctul de vedere politic, iar membrii celor-l'alte naționalități rămân la o parte, — și prin acésta se înțelege că legea Naționalităților a nimicuit pentru ne-Maghiari orî-ce drept la viața publică. În fond și în practică, — vom vedea-o prin desvoltările cari urmază, — e și una e și alta.

Cum s'ar putea lămuri, din punctul de vedere juridic, un asemenea rezultat, o asemenea abatere de la regulă? De la Cicerone, care-a pus în formulă prea cunoscuta definiție «*Respublica est cœlus multitudinis, juris consensu et utilitatis communione sociatus*», în ne-numerate rânduri, noțiunile de *stat* și *națiune* au fost luate una drept alta. Adese-orî acésta încurcătură s'a făcut din greșélă; de ce n'ar veni și încurcătura în ajutorul unui interes? Când naționalitatea ungară ȳice legei să spună că *politicește* o singură națiune forméză Statul, nu ȳice nimic alt-ceva de cât atât: eũ sunt statul, expresie brutală a despotismului politic, pe care un mare Rege a putut'o da lumiei, dar care este și mai odiósă, când e întărită de mai mulți indiviđi cu pretenții de națiune luminată și liberă. O asemenea întărire, cari amestecă noțiunile de stat și de națiune cu desăvêrsire lămurite și despărțite (1), e cea mai vedită mărturisire a scopului de desnaționalizare care se urmăresce.

«Violența și puterea, ne spune Fiore (2), pot fórte bine să siléscă o mulțime de ómeni să recunóscă aceiași

(1) V. Calvo, *Le dr. intern. th. et prat.*, 4° edit. t. I. p. 168.

(2) P. Fiore, *Nouveau droit intern. public*, trad. Pradier-Fodéré, 1869, t. I, p. 110.

stăpânire și s'asculte de aceeași legislație; *dar nu vor putea nici o dată să facă din ei o națiune....* După asemenea principii, împreunarea provinciilor supuse Imperatului Austriei ar alcătui o națiune numai prin aceea că în ele toți ascultă aceleași stăpâniri constituite și toți sunt politicesce recunoscuți ca o personalitate politică. Ast-fel de principii nu pot fi sprijinite de cât de aceea cari încuviințază *dreptul puterii*; acela însă care recunoște *puterea dreptului* nu poate îngădui ca *inchisorile*, exilurile și armatele, cari impun unei mulțimi *de locuitorii recunoșcerea aceleiași puteri, să stabilească o legătură morală între acei ómenii, așa în cât să fie considerați ca o națiune.*» Legea naționalităților, care trebuia să fie o lege de garanție, începe așa dar prin a nega până și existența acestor naționalități și prin a afirma — ceia-ce e fals, atât din punctul de vedere istoric cât și cu privire la drept, — că politicesce numai națiunea maghiară există. Pentru acest cuvânt, după cum am observat naționalitatea română nu recunoște această lege ca legitimă. Dar, cel puțin, *întru cât privesce pe unguri*, această lege, cu totă nedreptatea pe care am dovedit'o, trebuia să fie baza dreptului public de astăzi; de aceea, o vom privi acum de aproape, în afară de orî-ce șovăire relativă la legitimitatea ei, ca să vedem cum funcționează și în ce fel s'aũ priceput maghiarii s'o aplice, în deosebii naționalității române (1).

(1) E cu neputință să nu recunoșci cât sunt de fățarnice și de periculoase pentru ne-Maghiari principiile proclamate de legea naționalităților. Toți acei cari s'aũ ocupat de această lege aũ recunoscut'o. Iată ce ȳice doctorul I. Gumplovicz, de la Universitatea din Graz: «...Trebuie cu orî-ce chip să recunoșcem că această egalitate a drepturilor, nu e numai o vorbă gólă, și că în starea reală a lucrurilor, orî-ce alt nume ar fi mai potrivit, așa de pildă *legea de apăsare*». (*Das Recht der nationalitäten und Sprachen in Oesterreich-Ungarn*, Innsbruck, 1879). Și d. de Gubernatis, de la Universitatea din Roma, ȳice: «Ce fel de lege putea fi a-

Maî înainte de toate însă, ce e o lege — maî cu sémă o lege rënduită să cârmuască nise naționalități deosebite, să le astêmpere neînțelegerile, să facă să'si uite de ura atâtor veacuri? E un *modus vivendi*, e o regulă de purtare, care n'are valóre de cât prin aplicarea ei. O lege nu se pôte aplica în bună credință de cât dacă e sinceră, și dacă coprinsul ei e dat sub o formă lămurită și precisă. Pe de altă parte, legea naționalităților are părți întunecóse cari sunt tot atâtea reserve mintale; aplicarea ei stă ascunsă în mieđul acestor reserve. De aceia legea naționalităților n'a fost de cât o prefăcătorie, o făgăduiala de ușurare, o ilusie a ochilor, și acel *modus vivendi* propus, o mască fățarnică.

În ce fel așa dar, ca să începem, aű înțeles Maghiarii egalitatea cetățenilor în Stat?

Acéstă egalitate trebuia să asigure elementului român, în adunările politice, o reprezentare proporțională cu numărul locuitorilor săi. Maghiarii însă, ca să scape de acéstă repede urmare a principiului egalității (1), proclamat de ei în ochii lumei, aű fabricat pentru Transilvania un regim electoral deosebit, purtând censul la

céstă lege din 1868 în situația etnică a țerei? Legea nu e lege dacă n'a fost făcută de Români și de Unguri împreună, într'oa condiție cu desăvârșire liberă.» (*Scrisóre către d. V. A. Urechii*).

(1) Acéstă grijă erva cu atât maî puternică cu cât era maî vechiă. Iată ce diceaű maghiarii în presa lor, chiar înaintea înteiului vot al unirei de la 1848, și pe când o pregăteaű: «... Să se facă unirea, căci unirea e puterea. Nici unul însă din luptătorii cu minte ai națiunei nu pôte fi prieten unirei fără condiții, căci urmarea unei asemenea uniri ar fi identitatea Constituției. Dacă aplicăm Transilvaniei sistemul reprezentației din Ungaria stabilit pe principiul egalității aritmetice, care va fi sfârșitul? Acela că, pe de o parte sunt cel mult 600.000 unguri și, pe de alta, 170 sau 200.000 saxoni și 1.300.000 Români: *cei mulți* vor apăsa pe *cei puțini*, și ast-fel, fără nici o descărcare de pușcă și dintr'oa trăsătură de tibișir, Dacia se va constitui!...» (*Budapesti Hirado*, 1848, No. 842).

o cifră aproape de nouă ori mai ridicat de cât în Ungaria, și acesta cu gândul de a da la o parte pe Români, cari, în mare majoritate, alcătuiesc clasa țărănilor. Iată de ce, în momentul de față, sunt în Transilvania o mulțime de comune, cu o populație de douătrei mii de locuitori, unde din pricina ridicării censului, nu e nici măcar un alegător; în vreme ce pentru Maghiari, în vederea vechilor reguli feudale, sub culore de drept de vot legat de calitatea nobilului, și fără nici o condiție de cens, există un adevărat sufragiu universal. Circonscripțiile electorale sunt iar o cauză care strică mașinăria reprezentativă: 4 comitate maghiare și 15 comune urbane trimet un deputat pe 460 kilometri pătrați și pentru 17.000 locuitori, pe când în 11 comitate române e un deputat pe 1000 kilometri pătrați și pentru 34.000 locuitori. De altminteri împărțirea circumscripțiilor electorale e ast-fel socotită în cât, pe de o parte, populațiile române sunt cu multă îndemânare contopite într'unele zone ungare, iar pe de altă parte, teritoriile de vot pentru români sunt aședate așa, că alegătorul român e silit să facă 30 și 40 kilometri pentru a putea ajunge până la scrutin. Alături cu legea, s'aũ ridicat apoi presiuni administrative fără sémén(1). Zadarnic încercară Românii să lupte;

(1) Să cităm un exemplu dintr'o sută altele. În cercul electoral din Cehul-Silvaniei, alcătuit aproape numai și numai din Români, în 1884 se presintă un candidat român D. George Pop din Băsescl. Să ascultăm un ziar maghiar, *Ellénzek* din 25 Iunie 1884, cum povestesc alegerea: «E lucru sciut că, în acest cerc, 140 alegători maghiari au făcut să iasă candidatul lor în contra opt sau nouă sute alegători români. Șese sau șapte sute alegători români, de partea lui George Pop, ajunseră pe la dece dimineața la porțile orașului, când se începuse votul pentru cei două candidați. Acolo fură primiți de armată, care, cu baioneta în vârful pușcei, le spuse că intrarea în oraș le e oprită. Președintele anunță în sfârșit la ce oră se va isprăvi votarea. Partea lui George Pop, care erea în mare majoritate, spuse președintelui că alegătorii au venit

aū fost siliți să sfērșescă prin a părăsi terenul de luptă. Anul 1887 e cel din urmă în care Româniī luară parte la alegerile pentru legislație: un singur candidat român putu să isbutescă—un singur candidat din 417 deputați cari trebuiau alesi, un singur candidat care să reprezinte 3.000.000 de Români! Numai acest rezultat vorbesce în deajuns: drept acēsta, în Octombre 1890, Conferința română națională de la Sibiū hotărâ ca Româniī să se abțină cu desăvârșire de la alegeri. Câți-va Maghiari, mai drepti și mai îngăduitori, aū recunoscut, în mai multe rinduri și cu putere, că atitudinea guvernului erea nelegitimă și lipsită de sprijin în acēstă privință. Un deputat ungar (1) a dis în plin Parlament: «Prevedătoare e politica guvernului, care face că nu e un singur deputat român în acēstă Cameră, cu tôte că în Ungaria sunt mai mult de două milioane și jumătate Români? Legăturile nōstre cu ei fi-vor ore îmbunătățite *dacă prin tot felul de mijlōce 'i depărtăm din acēstă sală?*» Și chiar ministrul Hieronymi, într'un discurs ținut de curēnd (2), a recunoscut acēstă situație, dīcēnd: «Am spus, și o repet, că trebuesc luate în cōnsiderație dorințele *legitime* ale Românilor, că legea electorală a întregului Regat trebuie unificată, și că e nevoe să se ștergă deosebirea care există în acēstă privință între Ungaria și Transilvania».

Ori-care ar fi monstruositatea unui asemenea sistem

de mult la porțile orașului, și că armata nu-i lasă să intre; ori-ce e de gēba. Alegătorii româniī sunt ținuți afară din oraș, și președintele proclamă pe Nemenyi (candidatul maghiar) ca reprezentant *ales*».

(1) D. Charles Eötvös, 11 Iulie 1891. Comp. *Réplique*, pag. 40.

(2) Discurs ținut în timpul trecerei sale prin Transilvania. Dar vorbele din el nu ereau de loc sincere. Ministrul nu vrea de cât să liniștescă mișcarea română, ca să pōtă lua ofensiva în potriua Românilor cu mai multă putere. Aceștia aū și înțeles-o; de aceea nici n'aū vrut să vadă pe D. Hieronymi, lăsând gol împrejurul lui.

electoral, acesta nu e de cât una din plângerile cele slabe ale Românilor ; dreptul politic, într'adevăr, nu e o țintă, e un mijloc. Singura ambiție de a lua loc alături de aceia cari se pretind stăpâni și umbra de glorie că poți să'i contradici și să le infierbânți debaterile, nu sunt făcute să orbescă pe Români. Perspectiva unei majorisări sigure ar lua acesteia aparențe de dreptate ori-ce însemnare practică : prezența Românilor la Dietă n'ar sluji de cât ca să se acopere mai bine desnaționalizarea întreprinsă de Maghiari. Răul e în altă parte. Români sunt într'adevăr atinși în toate manifestările vieții publice precum și în cercul mai strimt al intereselor fie-cărui ; sunt nedreptățiți în relațiunile lor cu administrația și justiția ; drepturile lor de a se folosi de limba strămoșescă, cultivând-o, și de a urma credința străbunilor, nu sunt luate în seamă ; au fost loviți în creșterea lor, în școlile lor, în inviolabilitatea căminului părintesc ; întinderea progresului rasei lor voesc ungarilor s'o împiedice ; ei le amenință viitorul.

În administrație, — începând prin conducerea municipală și până la treptele cele mai ridicate de activitate, — Români n'au loc ; cu multă dibăcie sunt înlăturați încetul cu încetul. Candidații la funcțiunile municipale sunt depărtați de către pretor, în virtutea puterii de care se poate folosi după voe ; conții supremi dic : «că opinia publică maghiară n'admite strecurarea funcționarilor de naționalitate română în posturile administrative și mai cu seamă în acelea în care ar fi în contact cu poporul(1)», și poruncile, ca să persecute pe capii municipalităților române, prescriu că «anchete disciplinare vor fi îndreptate în po-

(1) Așa bunióră contele suprem de la Bistrița-Naseud. V. *Réplique*, p. 69.

triva tutulor primărilor cari nici nu vorbesc nici nu scriu unguresce (1)». Nu sunt aproape de loc funcționari cari să fie de o altă naționalitate de cât cea ungară ; în totă Ungaria, nu e nici măcar un prefect sau un sub-prefect român. Funcționarii, — de tréptă cât se póte mai jósă — cari s'aú strecurat, din întémpare, în administrație, sunt supuși unor ast-fel de neajunsuri, în cât Europa civilisată cu greú 'I-ar veni să le crédă; dacă n'ar fi documente netăgăduite cari să le dea pe față. Dovadă e ordinul ne mai pomenit dat de președintele direcției pădurilor din Regatul Ungariei către administrațiile forestiere, prin care le ȓice să maghiarizeze numele funcționarilor (2). Și acésta nu e ceva rar ; administrațiile căilor ferate din Arad și din Cened-Csaba fac tot așa (3). E un sistem general. «Nu le e destul că desnaționalizéază numele orașelor și sateelor, ȓice d. locotenent-colonel Hennebert, s'aú apucat să maghiarizeze și numele de familie ! Ca să desnaționalizeze câți-va bieți funcționari de la drumurile de fier, le-a venit în gând idea, tot așa de odiósă cât e și de caraghiósă, să le dea alte nume, amenințându-i

(1) Ordinul contelui suprem Banffy, No. 63, din 1889.

(2) Cităm : «E un fapt regretabil să nu se găséscă aproape de loc în Ungaria o altă administrație în care se véd nume străine cum se véd la funcționarii pădurilor. Vrénd, pe de o parte, să îndreptăm acéstă stare de lucruri, și pe de altă parte, cum eú, mai marele vostru, nu vé vreaú de cât binele, încredințat că, ast-fel mergénd lucrurile, maghiarisarea numelor e condiția unor foloase sigure pentru voi, cred că e de datoria mea să vé atrag atenția asupra intereselor vóstre, și să vé însuflețesc prin acésta pentru a scormoni o mișcare generală. Vé îndemn în același timp să înrădăcinați aceste gânduri în funcționarii subalterni. Maghiarisarea numelui vostru e de mult înlesnită, căci n'aveți de cât să dați vice-contelui o cerere cu timbru de 50 c., împreună cu certificatele de botez ale copiilor...» (Ordinul din 16 Decembrie 1881, No. 101).

(3) Réplique, p. 78.

cu isgonirea pe toți aceia cari nu s'ar grăbi să primescă porecla sălbatică ce li s'a dat cu de a sila (1)». Tóte acestea, desprețuind legea Naționalităților care dice : «Capacitatea individuală va fi singura condiție cerută pentru primirea într'o funcție, și naționalitatea nu póte fi piedică la dobândirea unei funcțiuni sau demnități. Din potrivă, *guvernul e silit să alégă pentru funcțiunile judiciare și administrative ale țerei, și mai cu sémă pentru funcțiunea de prefect, persóne făcënd parte, pe cât e cu puțință* (2) *din diferitele naționalități și avënd noțiunile trebuincioase limbei tot așa ca și cele l'alte aplecări*» (3). Același mod de a lucra se întrebuintează și pentru alegerea magistraților.

Cu tóte acestea, a atinge ast-fel straturile mai ridicate și în același timp mai bogate ale societăței române, nu e de ajuns : s'ar alege cu o asuprire pe suprafețe restrinse. Scopul este să se lucreze asupra mulțimei ; în partea straturilor adênci ale poporului se încercă să apese tirania și miseria ; tocmai de aceea, clasa țeranilor e cea mai persecutată de tóte organele Statului, cât se póte de sistematic și fără milă. Administrația, poliția și sfișie ; geandarmeria se pórtă cu ei mai rău de

(1) Locotenent-colonel Hennebert, *Austria în 1888, rolul și misia ei în Europa*, Paris, p. 158, notă. — Vorbind de Românii din Transilvania, cari emigréză în România, D. R. Bergner dice : «...Sunt sute de doctori, de profesori, de funcționari și de redactori. Toți sunt ómenii cari au trebuit să părăsescă țara lor din pricina șovinismului maghiar, care le făcuse acolo viață nesuferită. Munca lor nu găsea loc dincolo de Carpați ...» (Rudolf Bergner, *Rumänien. Ein Darstellung des Landes und der Leute*, Breslau, I. W. Kern, 1887, p. 25).

(2) Acest «pe cât e cu puțință» e exemplul cel mai desăvârșit al rezervelor mintale de cari am vorbit mai înainte ; el a slujit în mâinele Maghiarilor de instrument de luptă și le-a dat voe să lovescă cu ostracism elementul român.

(3) Legea Naționalităților, art. 44, par. 27.

cât cu vitele, îi asasină (1); justiția se pune la poruncile asupritorilor ca să-i despóie. Cererile, plângerile țăranilor români, tot trebuie făcut în unguresce — în disprețul legii Naționalităților (2); țăranii, cari au nenorocirea să nu scie unguresce, sunt dați în lături fără milă. Procese nenumărate, din cari unele țin decimii de ani (3), sunt îndreptate în potriiva țăranilor ca să-i împedice de la lucru, să le ia ce au, să-i sărăcăscă. În multe comune, proprietarul, după 1848, s'a împotrivit pe față la dreptul de pădure și de pășunat pe care-l aveau vechii robii, așa că acești din urmă au fost siliți să deschidă proces de separație. — Acele procese, tă-

(1) În districtele Românilor și Rutenilor, se trimit geandarmii cari nu vorbesc de cât unguresce; ei chiamă un țăran care alérgă, îl strigă de trei ori în unguresce opresce, și, dacă nu stă, îl omórá pe loc. (*Koloman Tisza und der Maghiarische chauvinismus*, Marburg (Hessen), Reichs-Herald, 1889. Comp. Réplique, p. 110—115). Ast-fel fură omoriși la Zlatna trei Români, cincî la Mogoș și un număr și mai mare la Feldru. Aceste siliuri, aceste crime vor părea cititorului ne mai pomenite, așa că simțim nevoea de a le mai sprijini cu óre-care mărturisiri, pe cari maghiarii chiar să nu le potă tăgădui. E sciută dragostea de care d-na Julieta Adam, autórea *Patriei Ungare*, a dat probe Maghiarilor. Iată cum vorbește această autóre despre crimele de la Feldru: «Fapte ca cele de la Feldru le plătesci mai târziu ori mai curénd, fapte cari reamintesc vremea în care Franța întrégă se indigna la povestirea măcelăriei Ungurilor de către Austriaci. Ați geandarmi maghiari trag în țăranii români dintr'un sat al Ungariei, fiind-că vor să se slujescă de dreptul de a numi un preot al lor și nu primesc pe un altul cu nume rėu, pus cu sila de episcopul guvernului. *Patru-spre-dece răniti din cari cincî femei, și cincî morți sunt pricopsela unei țile* pe cari o póte ori-care numi criminală». (Juliette Adam, *Nouvelle Revue* din 1 Iunie 1891).

(2) Legea Naționalităților, artic. 44, par. 23: «Fie-care cetățean póte să-și arăté plângerile în comuna lui, autorităței eclesiastice, municipalității și funcționarilor ei, precum și statului, în limba părinților lui».

(3) Familia Zichy a hărțuit țăranii din comuna Lacul-Negru în timp de 173 ani fără să isbutescă a-i desmoșteni; contele Zichy însă a găsit, în sférșit, în tribunalul de la Oradea-Mare, în 1886, compliciti pe cari dreptatea ungurécă i dá tot-deauna seniorilor în potriiva țăranilor.

răgănite câte douăzeci-treizeci de ani, au costat mii de fiorini ; și, după ce tribunalele au fost silite să recunoască dreptul vechilor robi, printr'o sentință în bună și regulată formă, posesorii cari violaseră n'au fost condamnați la nici o despăgubire cu toate că dreptul civil obligă pe toți acei ce violază un drept să înapoieze cheltuelile procesului ce-au pricinuit (1).

Contele Zichy despăoie de bunurile lor douăzeci și nouă de familii din Lacul-Negru. Baronul Carol Apor, *președintele tribunalului care judeca propriul său proces*, despăoie trei sute de familii de țărani români, aflate în Tofaleu. Și tot așa merge.

Găsindu-se fără nici un sprijin în lege, amenințați de orî-ce lovitură, țărani încercă să se scape unul pe altul de suferințele lor ; însă orî-ce societate mutuală, orî-ce asociație e disolvată, e lovită. De alt-fel, nu numai adunările țeranilor, ci toate adunările în general, suferă impilările guvernamentale. Așa, prin hotărârea ministerială, No. 4 290, din 4 Februarie 1890, Societatea studenților români *Iulia* e disolvată și se împedică crearea unei alte Societăți de Studenți *Minerva*. De trei ori opresc formarea la Arad a unei Societăți de cultură *Progresul* (2) ; la Cluj nu dau voie să se alcătuescă o Societate pentru adunarea damelor române (3) ; adunarea institutorilor români din comitatul Sătmar nu e autorizată ; o altă societate a damelor române din Sătmar (4) precum și a unei societăți de meseriași români în Alba-Iulia (5) și în Blaj iar sunt oprite ; până și înființarea unui club român la Făget, e împedicită, sub

(1) *Memorandum* către Impăratul și *Indépendance belge* din 7 Maiu 1894.

(2) Decis. min. No. 79.516, din 28 Noembre 1890.

(3) Decis. min. No. 5.046, din 6 August 1890.

(4) Decis. min. No. 18.252. VII din 7 August. 1886.

(5) Decis. min. No. 84.717 din 1883.

pretext că mai e un club unguresc în acea localitate (1). N'am mai sfârși această enumerație ; dar a trebuit să dăm câte-va exemple precise, pentru a tăia scurt afirmărilor contrarii. După cum se vede, Românii sunt scoși din funcțiunile administrative ; magistratura le e închisă ; în armată nu trec nici o-dată peste gradul de căpitan. Mai mult, «nu le e îngăduit Românilor să fondeze nici un fel de societate, chiar dacă ar avea un caracter de trebuință publică, fie că ar fi vorba de societăți agricole sau de syndicate industriale, de întruniri de femei cari se îndeletnicesc cu crescerea fetelor, de adunările literare ale studenților, etc. : dreptul asociației nu există pentru Românii» (2).

Dar mai cu sémă în potriva limbei române s'aũ îndreptat sforțările de desnaționalizare. Intr'adevăr, dacă limba nu formeză numai ea singură caracteristica naționalității, e cu toate acestea unul din atributele de căpetenie (3), — e forma gândirei, expresia sentimentelor. Limba, după cum a dis Schoeffle, «e capitalizarea simbolică a muncii intelectuale dintr'o națiune». Legea Naționalităților, în foarte multe paragrafe, îi regulază întrebuințarea (4). Legea, chiar și în această privință, e

(1) Decis. min. No. 26,392 din 26 Aprilie 1889. Asta nu împedice pe un publicist maghiar, D. Ovary, să scrie, în Franța, că libertatea înrînirii Românilor există «fără să întimpine vre-o pedică din partea autorităților».

(2) H. Gaidoz, *Les Roumains de Hongrie*, p. 23.

(3) Totuși, după cum spune E. de Laveleye, o societate flamandă a putut lua această devisă : «De taal is gansche het volk» limba este întreaga națiune ; căci această fomulă este adevărată la începutul unei mișcări naționale. (*Revue des deux Mondes*, 13 August 1868). V. asupra importanței limbei din punctul de vedere al deșteptării naționalității, de Parieu, *Principes de la science politique*, p. 305 și urm.

(4) V. § 2, 3, 6, și 8. § 21 : «Funcționarii comunali sunt obligați a se servi în relațiunile cu locuitorii comunei, de limba acestora».

§ 23. Fie-care cetățean pöte adresa reclamațiunile sale în propria sa

scrisă de géba. Limba maghiară e impusă pretutindenî : țeranul e silit s'o vorbescă, ca să aibă nițică trecere pe lângă agenții diferitelor servicii din stat. Și n'ar fi destul dacă s'ar mărgini numai să dea afară limba română din cercurile oficiale ale statului, căci tot ar rămâne comunitatea română și școla. Din această pricină persecuțiile în potriva școlilor românesce întrec într'adevăr toate marginile.

Legea Naționalităților, cu privire la acesta, începe prin a întemeia nisce principii destul de largi (1); publiciștii maghiari, citând aceste dispoziții, n'au uitat să pue în evidență că, încă din 1867, sunt 1,500 școli primare românesce, și că «în timpul celor două-deci și șapte de ani de guvern unguresc, numărul s'a urcat până la 3.700»; că «în afară de aceste școli primare, sunt în Ungaria și licee, unde limba în care se predă e limba română» (2). S'ar părea că liberalismul maghiar a dat și dovada, de óre-ce, alături de făgăduela din legea Naționalităților, se găsesc școlile. Cu toate acestea, admitând adevărul spuselor de mai sus, cereți acelor publiciști o modestă deslușire de statistică: cât îl costă pe Stat toate școlile acestea? Îi veți

comună autorității eclesiastice, municipalității și funcționarilor săi, cum și statului, în limba maternă...» — § 24. «În reuniunile comunelor și confesiunilor, membrii având dreptul de vorbă pot întrebuința limba maternă». Toate aceste dispozițiuni sunt violate. Ca Ex. comp. ordonanța ministerială din 7 Sep. 1875, No 43.721, impunând comunelor obligația de a se servi de limba maghiară în corespondență cu tribunalele.

(1) Legea Națională recunoște că «cultura generală este unul din scopurile cele mai înalte ale Statului»; că «acesta este obligat se vegheze ca cetățenii de orî-ce naționalitate cari formeză mase compacte, să pótă fi crescuți, pe cât posibil, în apropierea districtului unde locuiesc și în limba maternă, până când începe cultura academică» (§. 17).

(2) V. L. Ovary. *Les Roumains de Hongrie et l'État Hongrois*, p. 42; de Pazmandy *Journal des Débats*, 27 Septembre 1894.

vedea în mare încurcătură, căci Statul Ungar nu cheltuesce o para pentru instrucția și creșterea poporului român, după cum stă scris în legea Naționalităților (1). De gēba sunt zdrobiți trei milioane de Români cu sarcini și cu biruri; banii lor slujesc să întrețină instituțiile unguiri, pentru a crește tinerimea maghiară în ura și disprețul pentru cele-lalte naționalități. Cum trăesc prin urmare toate aceste școli de cari vorbește Statistica? Sunt întreținute prin contribuții particulare, prin daruri în afară de bir, daruri pe cari le face cu mână largă tot poporul român. La Români a stabili școli naționale e, într'adever, *un drept de nu se ține minte*, și legea Naționalităților a trebuit să recunoască acesta: «Cetățenii, comunele, bisericile, comunitățile eclesiastice, *de ori-ce naționalitate*, dice paragraful 26, vor avea pe viitor, cum avusese și mai înainte, dreptul de a stabili, cu cheltuiala lor, sau cu a unei adunări, instituții de educație elementară, secundară sau superiōră» (2). În această privință însă, persecuția e vedită, de netăgăduit; căci Statul ungar nu numai că nu urmēză ce dice legea Naționalităților (par. 17), cu privire la fundarea școlilor române, dar violēză și vechiul drep recunoscut prin această lege (par. 26) Românilor cari vreaū să înființeze pe cheltuiala lor instituții de cultură. Ast-fel, prin adresa ministerială No. 23.337, din 14 Iuliu 1895, s'a oprit înființarea unui gimnasiū român la Arad, și, lucru vrednic de observat, Adresa adaogă că această oprire «e pentru present și viitor». Tot

(1) Iată cum se exprimă D-na Juliette Adam: «Ast-fel se găsește abrogat art. 44 al legēi din 1868, care recunoște Slavilor și Românilor dreptul de-a face studiile primare și secundare în limba națională, *căci românii n'au nici o școlă Românească cu toate impozitele grele ce plătesc*» (*Nouvelle Revue*, 1 Februarie 1891).

(2) Legea naționalităților § 26.

ast fel apoi, de la 1881 încôce, populațiile române din 84 comune de gēba luptă să facă un gimnasiu în Caransebeș : zadarnic păstrează gata fendurile trebuincioase ; guvernul se face că n'aude, și incuviințarea nu mai vine. Dacă există astă-đi școli romănesci, acēsta e fiind-că sunt, cele mai multe, din timpī anteriori regimului maghiar. Absolutismul de la Viena a apăsāt naționalitățile mult mai ușor de cât liberalismul maghiar ; ca să nu dăm de cât un exemp!u, gimnasiul român din Beiuș, datorit generosității episcopului român Samuel Vulcan și înființat în 1826, a fost respectat de absolutismul austriac, și maghiarisat de Unguri(1).

(1) Modul cum s'a făcut acēstă maghiarisare merită să fie cunoscut. La înființarea gimnasiului din Beiuș limba de propunere a fost cea latină Gimnasiul, fiind însă în mod categoric destinat educațiunei Românilor, în 1851 Episcopul Vasile Erdely, patronul legitim al gimnasiului, de acord cu inspectorul școlar și cu profesorii, considerând că învățământul avea să se dea pretutindenea în limbile moderne, decise că cursurile se vor face de aci înainte în romănesce. El nu făcea astfel de cât să se conformeze intențiunei fondatorului care đisese : «*In fra scriptus in emolumentum publicum, in primis vero in utilitatem et culturam nationis Valachiae... fundavissem*» — «*ac quoniam hoc institutum proeferenter pro natione Valachiae fundatum sit*». Guvernul absolut din Viena, în 1851, recunoscū fără hesitare caracterul romănesc al acēstei instituțiunii și aprobă decisiunea luată ca limba română să fie limba de propunere (decretul No. 2194/377, 1851, 8 Iulie). Sub regimul maghiar începură persecuțiunile. Mai întēiū șicane, după aceea episcopul, patronul gimnasiului, fu amenințat cu închiderea institutului dacă nu se vor face reparațiuni radicale ; s'a pretins înlăturarea profesorilor celor mai eminenți, sub prețest că erau daco-romăni. În cele din urmă, prin ordonanța ministerială No. 24,335 din 22 Iulie 1889, s'a dat ordin că, în locul limbei romănesci eliminate, limba maghiară va fi introdusă ca limbă de propunere. Comp. Replica p. 54—55.

Acēsta nu împiedică pe un publicist maghiar să scrie : «*Cinci licee și 2 școli superioare sunt făcute pentru educația tinerimei române. În aceste școle limba în care se învață e cea română Ei bine ! să ne arate cine-va vre-o țară mai respectuōsă și mai îngăduitoare !*» (De Pazmandy, *La question transylvaine au point de vue hongrois*, în *Les Débats* din 27 Septembre 1894).

Afară de acest gimnasiu din Beiuș, liceul român din Nasaud e pe cale de a suferi aceeași sortă (1). Și chiar aceia cari nu sunt amenințați oficial de autoritățile Statului, trebuie să se lovească de tot felul de persecuții: presa maghiară îi califică de *clandestini* (2). Tote aceste fapte sunt cunoscute de aceia cari s'au ocupat mai de aproape cu afacerile monarhiei austro-ungare. «In nici o parte, dice locotenent-colonel Hennebert, nu e voie să te gândești și să scrii alt-fel de cât un-guresce. Toți trebuiesc crescuți un-guresce» (3). «S'au încercat prin toate mijlocele, spune d. de Rosny, prea de multe ori chiar prin mijloce cât se poate de contrarii moralei și dreptăței, să facă să dispară elementul indigen, luându-i cele mai însemnate din caracterele etnice: limba, amintirea și tradițiile naționale, până și obiceiurile căminului părintesc» (4).

In școlile maghiare in cari ei îndrăsnesc să intre, Români, sunt batjocoriți, insultați; tinerimea ungară și profesorii ei se înțeleg de minune în această privință; «Valach turbat», «rob păcătos» și alte necuviințe la fel, se repetă la fie-care pas (5). Bibliotecile române

(1) V. L'Indépendance belge, 7 Maiu 1894.

(2) V. Ellénzek No. 113, din 11 Maiu 1884.

(3) Lieutenant-Colonel Hennebert *l'Autriche en 1888*, p. 165.

(4) L. de Rosny, *Les Roumains d'Orient*, Paris 1885, p. 126.

(5) Aceste expresiuni sunt stereotipe: «Buta Olahok», «Bocskoros, dü-hös Oláhok», «Dézsas Mocz» și alte asemenea. (V. Replica, p. 58 și Tribuna, No. 121, din 11/23 Iunie 1894). Când tinerii români, cari cercetază școlile maghiare, făceau la începutul studiilor lor greșeli de pronunțare, ei erau apostrofați de profesorii lor cu cuvintele: Menjen az ördögbe oláhországba, hogy-ha nem akaarja ezt a szép nyelvet megtanulni. Ejsze majuk csak fogok, szajhösök, szedjek össze satorfaikat es pusztuljanak a pokolba Bukarestbe», sau «mergeti la dracu in România dacă nu vreți să învățați această limbă frumoasă; nu sunteți bunți de cât să vă perdeți vremea, flecarilor, strângeți-vă sdrențele și mergeti dracului la București».

sunt confiscate, ca în oraşul Lugos; pe Români 'i împiedică să se foloséscă de tradiţiile istorice ale satelor, locurilor, riurilor, etc. (1).

Orî-ce comunicaţie literară cu Regatul liber al României e întretăiată; producţiilor literaturii române, chiar celor mai nevătămătoare, li se împiedică intrarea în Ungaria (2).

Te miri dar când auđi pe publicişti maghiari(3) susţinând că limba Românilor nu e persecutată. Ce dovedii dau ca să 'şi sprijine aceia ce spun? Se mulţumesc să cheme pe străini în provinciile locuite de Români, ăicându-le să constate că aceştia urméză a vorbi românesce. Cu modul acesta însă ei nu dau probă de tolerenţa şi de liberalismul maghiar, ci de vitalitatea rasei românesce. Că limba română s'a păstrat, e lucru mai mult de cât vedit; s'a păstrat, împreună cu sentimentul naţional, fiind-că aceste două comori sunt incredinţate nu unui număr restrîns de ómeni, pe care'i poţi nimici sau înşela cu uşurinţă, ci unei glóte de trei milioane de locuitori, cari au învăţat de alungul secolilor, meseria suferinţei. Religia şi, mai înteiú de tóte, căminul părintesc, au fost apărarea limbei românesce. Scriitorii străini poporului nostru au recunoscut'o din vreme: «Nicî o sfortare a guvernului maghiar, ăice d. de Rosny, n'a putut hotără pe Transilvăneni să se lepede de

(1) Agenţi guvernului nu sciú ce să mai imagineze pentru a maghiarisa totul împrejurul lor. Ei au semănat ţara cu stâlpi pe care au înscris numirile cele nouă maghiare cu cari au botezat sate şi oraşe, cari din tóte timpurile au avut nume slave. Ȑiarul oficial publică în fie-care săptămână lungi serii de localităţi botezate a doua oară. (Lecot-colonel Hennebert, *L'Autriche en 1888*, p. 158).

(2) «In 1886 erau nu mai puţin de 38 ăiare române din România a căror intrare era oprită în Ungaria». (H. Gaidoz, *les Roumains de Hongrie* p. 28).

(3) Domniú Ováry, de Pazmandy şi generalul Türr.

limba pe care o vorbeau părinții lor; și chiar când nu le da voie să o vorbească în școlile subvenționate de Stat, ei păstrați în sinul familiei, ca un lucru sfânt, amintirea accentelor melodióse din Roma veche» (1).

Faptul acesta, pe lângă multe altele, n'a scăpat nici din vederea Maghiarilor. Pricepând că nu puteau ajunge să desnaționalizeze pe Români, nici prin ostracismul de care sunt loviți întru cât privesc funcțiile și însărcinările de Stat, nici prin introducerea cu sila a limbei unguresci în toate afacerile publice, nici prin persecuțiile comunităților, Bisericești și școlilor, Maghiarii au lovit în familie. Nu s'au mai năpustit asupra tănărului Român, gata să intre în școlile publice, ci asupra copilului rënduit să mai rămână încă la vatra părintească. Prin faimósa lege din 1891, legea XV, Ungurii au alergat la instituția *asilurilor de copii*, ca să răpescă mamelor copii cari au trecut de trei ani și să'i supue maghiarizării. Toți părinții, cari nu vor putea da probă că sunt în stare să vegheze la crescerea copiilor lor, sunt siliți să'i trimetă în asiluri. E ușor de înțeles ce însemneză «să vegheze la crescerea copiilor», cu arbitrariul administrației maghiare, cu o populație rurală silită, prin munca ei, să 'și lase casa ca să petrecă cea mai mare parte din vreme la câmp! În asemenea asiluri, fiind-că așa vrea legea, copii vor învăța unguresce din cea mai fragedă vèrstă, atunci când poți face ori-ce vrei dintr'ensul și când impresiile asupra spiritului sunt așa de vii; încă de la vèrsta de trei ani, vor cânta cântece maghiare și se vor împetri în spiritul rasei cari apasă pe umerii lor cu totă greutatea despotismului; și în felul acesta, Maghiarii trag nădejde că copiii de rasă română vor uita că sunt Români.

Din ori-ce punct de vedere am lua-o prin urmare, le-

(1) *Léon de Rosny, les Romains d'Orient, p. 127.*

gea Naționalităților a rămas cernelă pe hârtie; în mâinile Maghiarilor, a ajuns, după cum țice chiar un juriconsul austriac, «o fôie de hârtie cari suferă orî-ce»(1).

Depărtați de la administrațiile Statului, persecutați în bisericile și școlilor lor, ne mai fiind la adăpost nici sub coperișul părintesc, ce puteau face Români? Să protesteze în potriva acestor violențe și să lupte pe căile legale pentru menținerea principiului drepturilor lor; să se adreseze opiniei prin mijlocirea întrunirilor publice și prin presă?

Intru cât privesce întrunirile publice, plângerile Românilor ne învață că în Transilvania, tot așa ca și în Ungaria, nu e nici o lege care să le ție o regulă: adunările sunt cârmuite numai prin ordine ministeriale, supuse liberului arbitru al ministrului a tot puternic. De altmintreli, sistemul persecuției contra Românilor se întinde asupra întrunirilor publice.

Rămănea presa. Istoria persecuțiilor ungurescî în potriva gazetelor și publiciștilor români ar fi lungă de scris. Ne vom mărgini să-i însemnăm trăsăturile de căpetenie.

Mai înteiu, sunt, în Ungaria, două legi asupra presei: una liberală, aceea pe care o arată opiniei pu-

(1) Doctor C. Hugelmann. Das Recht der Nationalitäten in Oesterreich und das Staatsgrund über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger, Graz, 1880 p. 52. Acastă afirmațiune am putea o sprijini prin o mulțime de mărturii emanate de la publiciști de ai tuturor naționalităților cari trăesc în Austro-Ungaria, dar credem că am stabilit în deajuns adevărul. Cu tôte acestea nu putem trece cu vederea declarația chiar a unor Maghiari: «Nu-i destul, țice între alii D-nul Mocsáry, deputat în dieta ungară, că această lege a naționalităților a rămas literă môtă în colecția legilor noastre... Este un fapt cunoscut că s'aũ adus mai multe legi cari sunt în contra-țicare cu legea naționalităților de la 1868». (Mocsáry Lajos, Aközmuvelôdési egyletékés a nemzetisegi Kérdése, Budapest 1886, p. 38—40).

blice europene ca să'i dovedescă liberalismul maghiar, și care se aplică, firesce, gazetelor unguresci; și alta, aceea despre care nu se vorbește, ordinul imperial din 27 Maiu 1852, móscele regimului absolutist, pe care Maghiarii l'aũ păstrat cu religiozitate ca un instrument de apăsare atârnat d'asupra capului Românilor (1). Până acum, e adevărat, *nici un publicist maghiar n'a fost urmărit în puterea acestui ordin*. Nu e numai atât. Procedura de presă cuprinde măsuri excepționale pentru Transilvania, țară alcătuită din Români, măsuri cari nu se găsesc în procedura privitoare la Ungaria. Ast-fel, în Ungaria, nu e nici o deosebire între procurorul Statului și simplii particulari: cine pierde procesul, plătesce cheltuelile; din potrivă, în Transilvania, chiar dacă Ministerul public pierde procesul deschis, Statul e scutit de cheltueli. Acastă regulă nemaî pomenită dă o putere discreționară procurorului, care, ne mai având nimic de pierdut, urmăresce cu îndrăsnélă și cu îndârjire tóte ȓiarele românesci; să mai adăogăm la acésta că e cu neputință să faci un ȓiar, în acéstă liberală țară, fără să treci sub regimul cauțiunei (25.000 lei cauție), și lesne vom pricepe greutățile ce încércă gazetele ca să apară și să trăiască.

Dar cel puțin, găsesc publiciști români o garanție în juriul chemat să-i judece? Care e principiul acesteî instituțiî eminamente democratică și socială? Juriul, e judecata aceluî urmărit, de egalii săi; e înlocuirea dreptăței printr'o apreciere vigurósă și strictă a judecătorului; e una din formele prin care națiunea participă la suveranitate; e triumful opiniei publice. Opinia publică trebuie prin urmare cu orî-ce chip să se resfrângă în juriu; și acest juriu trebuie să înfățișeze opinia publică reală,

(1) H. Gaidoz: Les Roumains de Hongrie, p. 23. Réplique, p. 401—410. Memorandul, litera E.

una în țară. Dar când, într'un stat, sunt stăpânitorii de drepturi și desmoșteniți, asupritori și asupriți, câte-va vorbi de opinie publică? Sub domnia unui asemenea regim, ce însemnare poate avea opinia publică, dacă o luăm numai și numai din clasa aceluia carei au pus mâna pe drepturi? Instituția democratică și liberală a juriului a ajuns, în mâinile Maghiarilor, o armă ucigătoare, un instrument de dominație și de constrângere. Deosebirea între funcționarea jurilor presei de la Pesta și de la Sibiu este o dovadă cât se poate de vedită. Curtea cu juri din Pesta, judecând pentru Ungaria, care e compusă numai din maghiari, oșânda fără îngăduire pe publiciștii români din Ungaria propriu zisă: redactorii gazetelor românești *Federațiunea* și *Albina* au simțit, de nenumărate ori, pumnul (1) guvernului, a juriului și a judecătorilor maghiari. Aceste diare au fost silite să 'și înceteze publicația. Pentru Transilvania, era Curtea cu juri din Sibiu, oraș saxon al cărei locuitori sunt, cea mai mare parte, de naționalitate germană; de aceea juriul presei era format în majoritate de germani; și în procesul diarelor românești *Observatorul* și *Cărțile Sătemului*, redactorii fură achitați. Maghiarii însă nu întârziară mult până să schimbe modul de a lucra. În urma a două procese (2), în mersul cărora juriul din Sibiu achită din nou pe învinovații, o emoțiune cu adevărat națională străbătu totă Ungaria; presa maghiară, fără deosebire de partid politic (3), lovi cu putere și îndrăsnelă în juriul din

(1) Servindu-ne de un cuvânt așa de energetic nu facem de cât să reproducem expresiunea întrebuințată de Maghiarii ei însuși; D-nu deputat Ugron s'a exprimat ast-fel în plină adunare a Dietei maghiare: «Când naționalitățile vor simți pumnul guvernului maghiar, atunci agitațiunile vor înceta ca prin minune». (Ovary pag. 57).

(2) Intentate D-lor G. Barițiu, I. Slavici și Corneliu Pop Păcurariu.

(3) Ast-fel «Nemzet», «Pesti Hirlap», «Pester Loyd», «Holozsvári Közlöny». «Egytértés».

Sibiu. Baronul Blasiu Orbán, într'un discurs în care numea pe Români «șerpî fluerători» și «vipere încălđite în sinul maghiar», ceru guvernului să desfiiințeze juriul din Sibiu. Guvernul se grăbi se îndeplinescă această cerere, și Curtea cu juri fu strămutată la Cluj, centrul maghiarismului militant din Transilvania și a *Kultur egylet-ului* (Societate de maghiarisare). În felul acesta se alcătui un *juriu unguresc* ca să judece pe publiciștii români în aceste mișcătore desbateri, unde o națiune pleda pentru dreptul ei la viață. Ori cât de nedrept ar pare acest sistem, cititorul cu tóte acestea nu va păstra de cât o idee fôrte slabă despre densusl ; ca să-și dea cine-va bine séma, ar trebui să cunoscă requisitoriile ministerului public în diferite procese deschise Românilor. Unul din procurorii statului face apel la *patriotismul* juraților și le đice să citescă nu numai articolele incriminate «dar să citescă și printre rënduri». Un altul le spune : «Dând un verdict de osëndire, vă veți îndeplini nu numai datoria de judecători, dar și pe *acția de Maghiari*». Ar trebui de asemenea, pentru ca cine-va să pótă aprecia situațiunea excepțională făcută presei și publiciștilor români, să cunoscă fundamentele, ridicule, dacă nu ar fi fost odióse, ale acestor procese, și să scie numérul lor de necređut. «Procesele presei și pedepsele nu se mai numără, đice d. Gaidoz, și, printre cei mai distinși scriitori români din Transilvania, nu prea sunt carî să nu fi făcut cunoscință cu închisorile unguresci». (1) Căci, dacă condamnările sunt dese pentru a descuragia gazetele, sunt în același timp și aspre pentru a da de gândit scriitorilor. În fapt, caractere, mai puțin încercate ca acestea, ar fi slăbit de multă vreme. Suferă ani și ani de închisóre, și unii chiar ani de *închisóre ordinară*, fă-

(1) H. Gaidoz. Les Roumains de Hongrie, p. 24.

culă la un loc cu rău făcătorii, ca acele indurate la 1890 de d. Mureșianu, în procesul *Gazetei Transilvaniei*, și de d. Septimiū Albini, în procesul îndreptat contra *Tribunei*: d. Albini a fost închis în timp de șese luni în temnița ordinară a tribunalului de la Sibiu (1).

Cu toate acestea, cu toate persecuțiile monstruoase, Maghiarii sunt siliți să se mărturisescă ei singuri învinși în întreprinderea lor de desnaționalizare. Unul din șovinistii cei mai îndârjiți, d. Gustav Becsits, scriea: «Perin în Transilvania, cu toate că puterea e în mâinile noastre! Ar trebui să apăsăm ca o stâncă asupra elementelor (române și slave) cari ne sunt vrășmașe. Ca o apă care curge încet, dar într'una, tot așa ar trebui și noi să săpăm poporul român. Szeklerii și Maghiarii ar fi trebuit de mult să se întâlnească, mulțumită unei munci seculare, cum se întâlnesc lucrătorii cari din două părți opuse scobesc un tunel sub un munte. Muntele românesc trebuia de mult să cadă în bucăți» (2).

Orî-ce am face, nu putem ajunge să dăm o înfățișare exactă a situației făcute Românilor în Ungaria și în Transilvania. Căci, ce putem noi? Să arătăm starea țeranului, starea funcționarului, a gazetarului său

(1) Câțva publiciști maghiari au pretins chiar acum de curând că Români nu și-au făcut pedepsa de cât în închisorile politice și descriau aceste închisori în modul cel mai fantastic și mai atrăgător. Ei diceau d. e.: «Că mulți se reîntorc bucuroși într'ênsele». Cităm nume și date pentru a pune odată capăt acestor contradicții: adese-orî Români și-au făcut pedepsa în închisorile ordinare în mijlocul criminalilor. Acum de curând d. Baltes, de la *Tribuna* a fost condamnat la 2 luni de închisoare ordinară, ca redactor responsabil; afară de acesta suma cauțiunii jurnalului a fost confiscată. La 5 Decembrie 1894, d. Milan Popovici, redactorul ziarului *Zastava*, acuzat pentru un articol «Golgota naționalităților», publicat pe timpul procesului Memorandului, a fost condamnat de juriul din Szegedin la 18 luni de închisoare ordinară și la 500 fl. amendă.

(2) Pesti Hirlep și Magyar Polgár No. 6, din 1885.

a studentului. Acestea toate, însă, nu sunt de cât părți dintr'un tablou, părți rău luminate de la jumătate din lumina falsă care se produce când desfaci o parte dintr'un tot. Ar trebui să vedem întregul dintr'o dată, ca să ne putem bine pătrunde de sistemul asupritor; sfaturile, discursurile, scrierile ungurești, acestea ar trebui cunoscute. Tótă acéstă atmosferă de relațiuni alcătuesce viața socială, lovesce în Români, îi rănesce și le face traiul nesuferit. Așa buniórá, am amintit mai sus că o societate de Studenți români, Julia, fusese disolvată; se póte, sprijiniți numai pe atáta, să pricepem, în acéstă împrejurare, purtarea Maghiarilor față de Români? Tinerimea maghiară se întrunesc ca să protesteze în potriua societăței române *Julia* (1), și iată cum declară acésta: «Trebuie să ne încălțăm cismele, să ne luăm *spedele* și să ne ridicăm toți contra opincilor și cóseii românescei». O manifestație e hotărítă. Să lăsăm o fóie ungurésca, *Kolosvári Közöeny* (din 15 și 16 Maiú 1884) să ne-o descrie: «Tinerimea maghiară, formând un cortegiú impunător, a apucat pe o uliță... De o-datá avu loc o așa *demonstrație*, în cât chiar noué ne pare rău de ea. Tinerimea a sfărâmat ferestrele localului Societăței *Julia* și *pe ale caselor a două avocați români, Coroianu și Isacu*. Dar presa, uitându'si rolul educator, se consacră în același timp să invenineze situația și să sufle vântul neînțelegeréi și rësbnărei. *Budapesti Hirlap* dice: E în interesul Statului ca maghiarismul să se întinđă în dauna celor-

(1) «Căci ne spune un diar maghiar — tinerimea română e crescută în ură contra limbei maghiare..., probă e că tinerimea română de la Universitate, cu tóte că există destule societăți academice, (maghiare) a înființat o societate distinctă «*Julia*»; tinerimea maghiară de la Universitatea noastră va ține în grădina Banffy o adunare numerosă și va cere autorităților competente închiderea acestei societăți». V. *Ellenzék*, No. 113, din 11 Maiú 1884, v. și *Replica*, p. 118.

l'alte naționalități, să le cucerescă și să le facă una cu el, și nu e nici de cum în interesul Statului ca acestea să-și întindă fruntariile limbilor și să facă să propășască starea lor socială.» (1) *Pesti Naplo* scrie : «In ce ne privește, avem încredințarea că chestiunea naționalităților nu pôte avea alt sfârșit mulțumitor de cât maghiarizarea completă a naționalităților ; Ungaria orî va fi maghiară orî nu va fi de loc (2)». *Ellenzék* dice : «Tinerimea română, eșind din școlile maghiare, cel d'ânteu lucru ce se grăbește să facă este de a ataca Constituția și țara. De aceia e mai bine să rămăe necultivată și fiecare școlă s'o gonască din sinul ei» (3). *Szatmar* vorbește Românilor ast-fel : «Te vom mătura afară din țară, popor ingrât și perfid. Dacă nu vë place de loc limba noastră, eșiți afară de aici. N'avem nevoie de trădători... Căci mulți arbori din pădurile de pe colinele noastre și mulțimea numerosă a corbilor așteptă trupurile vóstre (4)». Și pentru ca să avem, alături de toleranță și liberalismul unguresc, o trăsătură de vitejia și de nefățărnicia lui, diarul guvernamental, *Kolosvar*, scrie : «Puterea brutală singură pôte să facă impresie asupra acestei glóte necioplite... Trebuie să lucrăm în așa fel, în cât acéstă mulțime să simtă bine că noi, maghiari, suntem o putere care nu înțelege de glumă și că, dacă lovim, nu ne pôte nimeni da înapoi loviturile (5)».

La nisce vorbe așa de odiose, cari dovedesc cea mai brutală violare a principiilor moralei politice și sociale, orî-ce comentariu e de prisos. Sub un regim guvernat de legi liberale, lupta legală dá orî-cărei revendicări putința de a se produce, omul găsesce orî-când un mij-

(1) Budapesti Hirlap, No. 199 din 1891.

(2) Pesti Naplo, No. 209 din 1888.

(3) Ellenzék, No. 92 din 1884.

(4) Szatmar, din 28 Februarie 1891.

(5) Kolozsvár, No. 66, din 21 Martie 1891.

loc cum se cade ca să 'și dea pe față ideile și sentimentele sale. Discuțiile, convingerea, cari sunt căile arătate pentru orî-ce reformă, îngăduesc lupta regulată, și progresul, orî cât ar veni de încet, e la capătul acelei lupte. Dar când, într'o țară, toate drumurile pacinice, cari duc la adevăr, sunt închise, când sunt luate toate mijlocele legitime de discuție, când hotărîrile legislative nu sunt de cât nisce curse întinse buneî credințe ca s'o surprindă, curagiuluî ca să'l sfărâme, ce e de făcut?

Grav lucru, crudă dilemă pentru un popor, când, cum e poporul român, nu vrea nici să iasă din legalitate, nici să capituleze.

Una din marile trăsuri ale caracteruluî românesc e răbdarea cu tărie ; Românul este tare fără violență, și curagios cu răbdare și tărie.

III.

Procesul Memoranduluî

Românii persecutați pretutindenea, in imposibilitate de a-și susține drepturile și de a se apăra pe drum legal, încercară un ultim lucru. Mai remăsese factorul constituțional suprem, căruia nu i se adresaseră încă ; se căsniră să facă așa in cât plângerile lor s'ajungă in mod oficial și formal până la picióarele Tronuluî. O asemenea nădejde, care se pare aprópe o copilărie in acest secol de democratizare peste măsură, nu impedeacă să fie, in țările unde tradiția monarchiei s'a păstrat cu putere, un act de o óre care solemnitate. Ideea unei petițiunii naționale către suveranul Imperiuluî datézá, de alt-fel, de mult. După ce au fost goniți din Parlament unde își aveaú locul lor și in urma unor zadarnice încercări de a intra iarăși, Românii, vedénd că nu puteau résbi in nici un corp constituit

al Statului, sfârșind toate mijlocele, și ca să nu rămână fără nici o apărare și fără organe imputernicite, care să poată vorbi în numele lor, să vegheze asupra intereselor naționalității lor și să mențină spiritul de solidaritate care îi ținușe tot-d'a-una adunați, — se gândiră să se folosească de circumscripțiile și de listele electorale, așa cum le stabilise legea, și să aleagă ast-fel un Comitet însărcinat cu apărarea drepturilor lor pe drum legal. Ast-fel fu constituit la 1881. Partidul Național al Românilor din Transilvania și Ungaria : delegații acestui partid se întruniră în Conferință generală și se consfătură. Chiar din 1881, Comitetul publică un Memoriu, rânduind a înscința cercurile politice, memorii care a apărut și în franțuzește. Conferințele ulterioare de la 1887, 1890, 1892 au hotărât, la rându lor, și ele, redactarea, de către Comitetul Național existent, a unui *Memorandum*, care trebuia să fie prezentat Tronului. În luna lui Martie 1892, Comitetul se întruni, la Sibiu, unde se dete citire Memorandului și se hotărâ ca, la 28 Maiu viitor, irevocabil să l presinte Impăratului.

Comitetul Național, credincios însărcinării ce promise, se duse la Viena sub conducerea doctorului Rațiu și de trei ori încercă fără folos să se apropie de Suveran. În imensul Imperiu rusesc, țeranii din ținuturile depărtate au obiceiul să țină, când sunt loviți pe nedrept în treburile lor : «Dumnezeu e prea sus și Țarul prea departe», fără ca de alt-fel să se îndoiască, în tradiționalul lor cult, de dreptatea aceluia, care reprezintă în ochii lor pe însuși Dumnezeu. Pentru delegații țeranilor români nu rămâne nici această mângâiere, că Impăratul era prea departe. Ori-cine își poate închipui ostenela ce-și dete elementul maghiar din sferile politice conducătoare, pentru ca Francisc Iosif să nu primască pe Români. Guvernul maghiar ajutat de presa devotată lui, exercită, în această privință, o pu-

ternică influență asupra împăratului. *Pester Lloyd*, organ guvernamental, îl amenință cu reîntorcerea evenimentelor de la 1848 (1). Românii fură înlăturați, și nu putură vedea pe Suveran. Se hotărâră atunci să părăsescă Viena; înainte însă de a pleca și de a renunța cu regret la ultimul apel pe care voia să-l adreseze Împăratului, lăsară la cancelaria imperială, într'un plic pecetluit, petițiunea care coprindea plângerile Românilor, adică *Memorandul* (2). Împăratul însă nu voi să scie ce era scris în el; Cancelaria din Viena transmise plicul pecetluit guvernului din Pesta, care, la rândul său, îl înapoie *neatins* doctorului Rațiū.

Membrii Comitetului Național, abia se întorseseră pe la casele lor, și persecuțiile și asupririle începură în potrivă lor. Scene sălbatică, cari nu se mai pomeniseră de când cu năvălirile și devastările hordelor barbare, se repetară pretutindenī, unde Maghiarii putură să se repedă asupra poporului român. Membrii Comitetului sunt atacați și poliția protege pe turburătorī. La Turda, casa doctorului Rațiū este jefuită, mobilierul sfărâmat și aruncat, ungurī sfârșesc chiar prin a o dărâma și doctorul Rațiū cu familia sa abia putură scăpa și fură siliți să părăsescă orașul și să se ducă să locuiască la Sibiū, la Simleul-Silvaniei. Poporul maghiar de jos, asmuțat și ajutat de poliție, atacă noptea pe toți Românii; panica e cu atât mai mare, cu cât aceste scene au drept complice întunecul; loviturile sunt împrăștiate fără deosebire asupra omenilor, asupra lucrurilor, asupra

(1) V. L'Indépendance Belge, din 7 Maiu 1894.

(2) V. o traducere francesă a Memorandului Românilor către M. S. Francisc Iosif I, prezentat la Viena în luna Maiu 1892, cu alte acte importante relative la lupta națională a Românilor, în *«Programete politice ale Românilor»*, Bucuresci, editura ligei pentru unitatea culturală a Românilor, 1894.

monumentelor ; școlile și bisericile românești sunt atacate. La Arad, timp de mai multe zile, sălbătăciile se petrec în deplină libertate și pe strade au loc încăerări sengerose. În tot timpul acestor zile de disperare, poliția stă nepasătoare ori încurajază bandele, pe sub mână, dacă nu pe față. S'au vădut elevi, conduși de profesorii lor, ajungând instrumentul celor mai josnice atentate, sub masca demonstrațiunilor patriotice (1). Violențele maghiare se aspiră mai cu sémă din ziua când Comitetul național, în imposibilitatea de a găsi un echo în frontierele Imperiului, se hotărî s'arate străinătăței adevărata situație a poporului român.

Prin publicația Memorandului în mai multe limbi străine și prin răspândirea lui în toate țările, chestiunea Românilor din Transilvania intră, ca să dicem ast-fel, într'o nouă fasă și devine o chestiune internațională, de care opinia publică a întregii linii se ocupă din ce în ce mai mult. Maghiarii cari nădăjduiau că purtarea lor neomenescă nu va fi știută în străinătate și că resunetul plângerilor victimelor lor nu va trece peste frontierele Imperiului, se supărară foc și se hotărâră să lovească. Presa maghiară duse o campanie neînteruptă pentru a influența guvernul, care de alt-fel n'avea nevoie să fie rugat ; cu toate astea, atât părea lucrul de monstruos și de contrar dreptului public, în cât nu în-

(1) Aceste scene de violență au fost descrise de presa franceză atunci când au fost făptuite. V. l'Europe, din 17 Maiu 94, pag. 8: «La Turda, au avut loc turburări grozave, din care principalul episod a fost dărâ-marea casei D-lui Dr. Rațiu. Horda șoviniștilor maghiari, ajutată de grupuri de elevi de școlă, sub conducerea profesorilor lor și favorizați de poliție, a insultat și a batjocorit nu numai pe soția și pe copiii doctorului Rațiu dar pe mai multe alte familii române, ai căror capi se duseseră la Viena.... Lucrurile ajunseră așa departe că guvernul din Pesta se vădu silit se trimite forța armată pentru a asigura ordinea».

drăsneaă încă să încerce urmărirea judiciară. În Camera deputaţilor din Buda-Pesta, D. Ugron interpelă cu tărie guvernul; dar ministrul de justiţie Szilágyi trebui să recunoscă că «faptul de a adresa o petiţiune Suveranului nu putea fi considerat ca un delict». (1) Presiunile maghiare continuau însă, şi nu se sfârşiră de cât după doi ani, luându-se hotărârea de a urmări pe autorii Memorandului.

Nu e trebuinţă să spunem ce era şi ce conţinea Memorandul; nu e de cât sintesa număróselor fapte pe care le-am reamintit: în el se cuprind tânguirile şi revendicările Românilor, cari sunt espuse pe îndelete, cu demnitate şi adese-orî cu o forţe înaltă putere de gândire.

De ce erau învinovaţiţi Români? Ei nu puteau fi învinovaţiţi *pe faţă* că au adresat o petiţiune Suveranului Imperiului, de óre-ce dreptul de a petiţiona e asigurat prin legile fundamentale ale monarhiei şi prin tradiţiunile de atâtea vécuri ale ţerei. Tóte naţionalităţile din Imperiú se slujiseră în mai multe rânduri de acest drept, şi chiar Maghiarii, ei însisi. Români mai cu sémă 'şi arátaseră plângerile lor de mai multe ori: în 1691, în 1879, în 1848, şi acum mai de curând, în 1866. La acéstă din urmă dată, tot doctorul Raţiu s'a dus la Viena, unde Impératul 'l primi şi citi petiţia poporului român. În acea petiţie se găseaă aproape aceleaşi revendicări ca şi în Memorandum: 1) Se cerea respectul dreptului public al Transilvaniei, conform Diplomei lui Leopold, conform Sancţiunei Pragmatice şi conform articolului 6 din legea dela 1791, precum şi nesancţiunarea unirei Transilvaniei cu Ungaria; 2) Se cerea aplicarea legii electorale, votată

(1) Gaidoz, *Les Roumains de Hongrie*, p. 25: Amcuretti, în *Revue bleue*, de la 19 Maiú 1894, p. 630.

de dieta Transilvaniei din 1864. Pentru ce erau prin urmare invinovați autorii Memorandului, de ore-ce ei nu făcuseră alt ceva de cât să se conformeze legilor și tradiției? Li se imputa ore că au publicat și răspândit Memorandul? Dar de câte ori petițiile adresate Suveranului mai fuseseră publicate și răspândite? Intre altele, petițiunea din 1866, de care am vorbit mai sus, a fost imprimată și împărțită pretutindenți. Jurnalele de pe vremea aceea i-au publicat textul și au comentat-o (1), fără să se fi gândit cine-va la vreun proces (2). Se va țice pôte că, de atunci și până acum intervenind liberalismul maghiar, legislațiunea s'a schimbat și că codul penal unguresc din 1878 nu mai îngăduie lucrurile cu cari autoritarismul austriac se învățase. Da, dar voi răspunde că chiar în urma punerii în vigore a acestei noi legi, Românii tot au mai putut să publice și să răspândescă plângerile lor: așa bunióră în 1882, prin *Memorialul* din Sibiu, care cuprinde revendicările Românilor cu desvoltări pe care *Memorandul* din 1892 e departe de ale avea într'ensul. În realitate Ungurii ereau în potriua Românilor pentru că ei se adresaseră *Impăratului*, iar nu *Regelui*,

(1) Ore ce alta de cât a insulta bunul simț al moralei, înseamnă, a scrie, cum a făcut un publicist maghiar, că: «Memorandul era o scriere revoluționară și că este ridicul a pretesta că el ar fi fost o adresă către rege, și prin urmare la adăpostul oricăror urmăririi? Anarhiștii din Paris n'ar avea atunci de cât să trimită un exemplar din pamfletele lor incendiare Președintelui Republicei. Sunt curios să știu dacă acest subterfugiū i-ar lăsa nepedepsiți». (V. de Pazmandy, *Journal des Débats*, 27 Sept. 1894. A compară pe D-rul Rașiū, care, în fruntea unei delegațiunii reprezentând națiunea română, cere Impăratului o audiență pentru a-i presenta Memorandul, cu Caserio, care înfășură într'o petiție armă lui omorătoare, pe care anarhia o ascuțise în umbră, este o invenție lugubră, pentru care orice comentariū e de prisos.

(2) V. die Presse din Viena din 15 Ianuariū 1866: Bohemia, din Praga, din 5 Ianuaiū 1867—Comp. Barițiū, Istoria, t. III p. 421 și următoarele.

pentru că duseseră petiția direct Suveranului, fără a se sluji de mijlocirea autorităților publice ungurești, pentru că merseseră drept la țintă pe deasupra capului poporului maghiar și mai cu sémă pentru că descoperiseră opiniunii publice europene faptele și purtarea autorităților ungurești. Cum însă toate acestea sunt invinuirii cari nu pot fi urmărite pe față, se gândiră la alt-ceva. Re-ese din actul de acusație al procurorului suprem din Cluj, No. 4412 din 1893(1) că acușaii au fost urmăriți pentru capitolele din Memorandum, în care ei se plâneau că uniunea Transilvaniei cu Ungaria a fost făcută fără consimțimentul poporului. Ca basă de urmărire se serviră de paragrafele 171 și 173 din codul penal, cari prevăd pedepse până la 5 ani închisóre, contra celor ce vor fi atacat pe față puterea obligatóre a legilor (2). Cetind numai aceste paragrafe

(1) După terminarea instrucțiunei, data procesului a fost fixată mai întâiu pentru luna lui Ianuarie 1894. Guvernul însă dădu ordin fără ca să știe pentru ce, ca dasbaterile să nu începă. Procesul începu în fine la 7 Mai și desbaterile n'au luat sfârșit de cat la 25 Mai 1894.

(2) Iată pasagiile încriminate :

«Dreptul istoric, întocmai ca și dreptul public al Transilvaniei, legile fundamentale, «Pragmatica sanctiune», asiguréză autonomia Transilvaniei într'o formă inatacabilă și poporul român, mai ales după proclamarea egalei îndreptățiri, la 1848, și după desvoltarea făcută în anii 1863—1865 în dreptul public, avea în acest act prețios suprema garanție pentru viața națională română pe viitor, și aspirațiunile lui naționale culminaă în această autonomie. Contra vederilor politice dominante într'un șir de secolii, autonomia a fost, prin uniune, nimicită într'o formă injustă, contrară dreptului public și drepturilor elementelor libere, cari constitu-esc Transilvania, și fără a considera pozițiunea ei etnică și geografică și desvoltarea ei specifică, cari toate reclamă cu insistență această autonomie. Prin acest act poporul român se simte vătămă în drepturile sale istorice și naționale pentru că :

a) Uniunea s'a enunțat fără participarea Românilor într'o formă corespunderătoare cu numărul lor și cu însemnătatea lor în această țeră, — s'a enunțat prin o dietă, care ca atare își avea reprezentanții săi pe

incriminate ale Memorandului și textul codului penal pe care se sprijină acușația, e lesne de vădit că urmărirea e cu desăvârșire lipsită de temei.

Să observăm mai întâi de toate, că votarea paragrafelor 171 și 173 ca și aceia a întregului capitol VI din codul penal, a fost precedată în Camera maghiară de

basa legilor electorale din anii 1790—91 și a legilor din 1848, adică a legilor din timpul întunecosului feudalism;... b) de altă parte poporul român se simte vătămat prin această uniune, pentru că, prin acel act, s'a lucrat la efectuarea unei fusiuni fără considerarea legilor care garantează autonomia acestei țări.

Uniunea și inaugurarea ei prin art. de lege 43 din 1868, sunt desconsiderarea fășișe a tuturor drepturilor poporului român ca element, care compune în absolută majoritate vechea Transilvanie, precum și a tuturor legilor fundamentale, care asigurază autonomia acestui Principat, sunt înlăturarea totală a elementului român și o nedreptate atât din punctul de vedere legislativ și juridic cât și din cel politic.

Am sub-liniat anume pasagiile pe care măi cu sēmă s'a basat acușațiunea. Acum dăm textul paragrafelor 171 și 173 din codul penal. §. 171: «Orî-cine, prin cuvinte, spuse în public, într'o adunare, orî prin răspândirea saŭ expoșiția în public de imprimate, de scrieri saŭ de representațiunii figurate, provocă direct comiterea unei crime saŭ a unui delict, va fi pedepsit ca instigator, dacă crima orî delictul a fost comis. Dacă provocarea a rămas fără efect, ea va fi pedepsită cu cel mult două anî de închisore de stat, și cu o amendă de două mîi de fl., dacă ea nu cade sub dispoșițiunile penale ale acestui cod.» § 173: «va fi pedepsit cu 5 anî de temniță de stat maximum, acela care, în chipul enunțat în art. 171, atacă inviolabilitatea persoanei regelui, ordinul legal al succesiunii la tron, forma constituțională a guvernului saŭ forța obligatore a legii; în aceeași situație se găsesce acela, care agitază contra dispoșițiunilor particulare ale constituțiunii, contra uniunii cu cel-lalt stat al monarhiei, contra comunităței politice existentă între țările care compun statul unguresc, saŭ contra drepturilor legale ale regelui, ale dietei, ale comisiunelor dietei saŭ delegațiunilor».

Aceste articole fac parte din capitolul VI al cod penal maghiar din 28 Maiu 1878, capitol intitulat: «Excitațiuni îndreptate contra constituțiunii, legilor, autorităților saŭ reprezentanților autorităților» (Traducere franțuzescă de D-nii C. Martinet și P. Daresté, Paris, imprimeria națională, 1885).

desbateri furtunose. Mai cu sémă § 173 a fost trimis Comisiunei de redacțiune care fu silită să facă ore-care schimbări; o preocupațiune statornică sare în ochi la ori-ce pas al desbaterilor: se tem de înțelesul și de aplicarea acestui faimos paragraf. Intr'adevăr, o asemenea dispozițiune (și procesul Memorandului este cel mai isbitor și cel mai trist exemplu) ar fi putut ajunge, în mâinile unui guvern fără scrupul, o armă de temut și omoritoare pentru libera discuțiune. Starea de lucruri care împiedică pe istorici să studieze trecutul, care interzice filosofului de a arăta viitorul, care osândesce spiritul de analiză și de critică să tacă, care încătușează judecata, acésta stare de servitute intelectuală și morală nu era fără precedente: istoria putea să servescă de învățatură la toți. În Roma crima de les-majestate era pedepsită într'un mod esemplar (1). Despotismul făcuse din acésta o armă teribilă: «tôte acțiunile ajunseră, peste cât-va, crime de les-majestate: scrierile, cuvintele, până și tăcerea, cugetarea erau pedepsită tot șa și crima: *eadem severitate voluntatem sceleris quă effectum puniri jura voluerunt* (2)». Legislațiunile păstrară multă vreme, în arsenalul lor de luptă aceste principii tiranice; însă națiunile, cari respectă libertatea au sfârșit prin a da afară din legile lor ori-ce dispozițiune care îngăduia persecuțiuni nejustificate și *procese de tendință*. În Franția mai cu sémă, «legea din 29 Iulie 1881 a înlăturat absolut toate *delictele arbitrare*, cari nu erau de cât reminiscențe din legislațiunile vechi *rătăcite în legislațiunea modernă*» (3).

(1) V. Digeste, Cartea XLVIII, titlu IV și în cod, cartea IX, titlu VIII.

(2) Chauveau și Faustin Hélie, Théorie du code penal.

(3) Garraud, Droit pénal français, 1891, t. IV, p. 126 Ast-fel «nici un delict de excitare la ură și la batjocura guvernului (decretul din 11 Aug. 1848 art. 4); nici un delict consistând în a turbura pacea publică, în a escita disprețul său ura cetățenilor unui contra altora. (De-

Și, cu toate evenimentele nenorocite din acești din urmă ani, cu totă crima odioasă comisă asupra persoanei șefului Statului frances, revisiunile, care modifică (1), în 12 Decembre 1893 și 28 Iulie 1894, legea din 1881, nu atinseră întru nimic principiul exclusivității *proceselor de tendință*. E adevărat că se vorbește încă în aceste legi despre *provocări*; dar, după cum atrage atenția D. Barbier, aceste provocări, pentru a fi demne de pedepsă, trebuie să fie *directe*; și pentru ca o provocare, când ea nu este urmată de efect, să aibă acest caracter, trebuie ca, prin firea și prin termenii săi, să escite pe față la comiterea uneia din crimele sau din delictele prevăzute de lege. Dacă ea nu coprinde un apel la forță sau la violență, o instigațiune destul de clară pentru a face să se comită faptul material constitutiv al crimei sau al delictului, provocarea, orîcât de periculoasă ar putea să fie, nu poate fi considerată ca o provocare directă și, din momentul acela, scapă de orîce represiune.» Și acesta e foarte drept; căci, după cum dice un eminent criminalist, «o lege de presă nu trebuie să atingă chiar expresia cugetărilor, care ar constitui cel mult o depărtare de la doctrină și de la opiniune (2).

Acestea și se, să ne întorcem la codul penal unguresc. Se fac urmăriți în virtutea § 171. Ce dice acest paragraf? Dice că: «Orî-cine, prin răspândirea în public de

cretul din 17. Maiu 1819 art. 7); nici un delict de atac la morala publică orî religioasă (legea din 17 Maiu 1819 art. 8); nici un delict de atac la constituțiune, la principiul suveranității poporului....» (Garraud op. cit. t. IV, p. 142).

(1) V. asupra acestor modificări *La Revue Générale de Droit International public*, t. I (1894) p. 539 și urm. și Georges Barbier, *Des modifications apportées à la loi sur la presse*, în «Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger», t. I (1894), p. 88 și urm.

(2) Garraud, op. citat, t. VI, p. 139.

imprimare, de scrieri, *provocă direct* la comiterea unei crime sau a unui delict... va fi pedepsit...» In cazul nostru, actul de acuzație explică ast-fel basa urmăririi: «Orî-cine, prin răspândirea scrierilor în public, *provocă direct* la comiterea *crimelor sau delictelor prevădute de § 173.... va fi pedepsit... etc*».

După cum vedem, elementul prim, pe care acuzația este ținută a'l stabili, este deci *provocarea directă*; căci § 173 nu pedepsește delictele pe care le prevede, de cât atunci când aceste delictesunt comise «în chipul enunțat la § 171», adică prin scrieri sau imprimare care *provocă direct* la delictul din lege. Ce însemnă o provocare directă, am văzut'o în comentariul precedent al legii franceze: este acea provocare, care prin spiritul și prin termenii săi, escită formal la comiterea unui delict; este acea provocare, care coprinde un apel la forță sau la violență, o instigațiune destul de clară spre a comite faptul material constitutiv al delictului. Să se citescă, dupe asta, pasagele incriminate din *Memorand*, și se va constata că nu se găsește în ele nici umbră de provocare, nu numai directă, dar nici chiar indirectă. Ast-fel se face că urmărirea este lipsită de întăia sa temelie: mijlocul pe care 'l prevede legea și prin care faptul demn de pedepsă trebuie să se producă.

Să nu ne mai ocupăm de § 171; să presupunem că această condițiune a *provocării directe* este îndeplinită. Rămâne să descoperim, în *Memorand*, condițiunile chiar ale delictului, la cari se referă provocarea directă; rămâne să găsim ce pretinde § 173 și ce pretinde că vede în el actul de acuzație, adică «*atacul forței obligatoare a legii*.»

Ce însemnă, din punctul de vedere al dreptului criminal, a ataca forța obligatorie a unei legi? In ter-

menī generalī, a ataca un lucru, înseamnă a îndrepta contra acestui lucru o activitate de distrugere sau păgubitoare. În înțelesul acesta, a ataca *legea*, înseamnă a întreprinde ori-ce activitate îndreptată în potrivă legii: noțiune vagă și neprecisă. Căci, în acest sens, a ataca legea printr'un imprimat, ar putea fi înțeles de la declarațiunea categorică, făcută în scris, că socotim legea ca și cum n'ar fi și că nu ne vom supune ei, până la comentariile, mai mult sau mai puțin aprobatoare, pe cari le-ar face un jurisconsult într'o operă de critică doctrinală. Oare codul penal maghiar a vrut să transforme, în articol de lege, o asemenea noțiune vagă și fără margini? Ar fi absurd să susținem că da. Ceea-ce o dovedesce mai mult de cât trebuie, este că § 173 al acestui cod, nu ține «a ataca legea» ci «a ataca forța obligatorie a legii». Și pentru ce legislatorul s'ar fi servit de această a doua formulă mai lungă și mai complicată, dacă această formulă trebuia să răspundă tot aceleași noțiuni ca și cea d'ântăi? Prin urmare, a ataca forța obligatorie a legii, nu este tot una cu «a ataca legea». Prin această «forță obligatorie a legii» înțelegem oare impecabilitatea ei din punctul de vedere al doctrinei, meritul ei cu privire la morală, sau teorie pură? Nu, căci aprecierea, pe care o face cine-va asupra unei legi, este o chestiune de judecată și de sentiment personal de educațiune, — adese-oră de credință; și această apreciere se bazează pe elemente variabile la infinit. Forța obligatorie a legii nu poate, prin urmare, să-și aibă baza juridică în acest sentiment pe care ni-l inspiră tot ceea-ce credem că este nemerit, folositor sau drept; un asemenea sentiment deșteptă noțiunea respectului iar nu a supunerii; și aceea ce datorim legii este supunerea, ascultarea prescripțiilor ei. Atacul forței obligatorii a legii implică, prin urmare, o jignire a puterii de aplicațiune, a legalității

unei legi, iar nu o jignire a valórei sale teoretice, a legitimităței sale; a confunda aceste două noțiuni, însemnă a nu deosebi datoria de a asculta de o lege, de dreptul pe care-l are cine-va s'o critice. Una din aceste noțiuni intră în domeniul dreptului, cea-l'altă în domeniul moralei. Când ȳic într'o scriere: cutare lege este rea, pentru că nu recunósce cutare principiũ, pentru că lovesce în cutare interes, pentru că nu ține sémă de cutare drept câștigat, în cazul acesta eũ îl fac critica și nu pot cădea sub lovitura codului penal, nici chiar sub a codului penal unguresc. A susține contrarul, însemnă a susține o absurditate, ceva monstruos. Ar fi cu totul alt-ceva și așî cădea sub lovitura codului penal, dacă aș ȳice într'o scriere: nu mē voiũ supune cutărei legi, sau indemn pe concetățenii mēi să n'asculte de ea. Când Proudhon ȳicea: «proprietatea e tot una cu furtul», nici nu mai e vorbă că el ataca temeliile chiar ale societăței actuale, ataca întregul cod civil, ataca tóte legile; dar nu ataca forța obligătóre a nici unei legi, nu făcea de cât să se folósescă de libertatea de discuțiune și de dreptul de a critica.

Dacă citim acum capitolele invinovățite din *Memorandum*, vom găsi critici la adresa legi de unire și a legitimităței sale, dar nu vom găsi nici un atac la forța obligătóre a acestei legi. Ce ȳic cei cari au semnat Memorandumul, și cu ei întreg poporul român? ȳic ei că unirea nu mai trebuie recunoscută de fapt? Proclamă ei în fapt autonomia? Susțin ei, de pildă, că cetățenii români nu mai trebuie să plătescă impozitele, așa cum erau stabilite de lege? Nu. Recunoscând obligațiunea legală de a se supune unirei, Românii nu fac de cât să'i critice legitimitatea, să-i dea pe față nedreptatea, să arate că unirea cu Ungaria le este prejudiciabilă și lor și Impăratului chiar,

de vreme ce întreține în sênul monarhiei discordia și ura de atâtea veacuri.

Să recitim *Memorandul* și ne vom încredința că, în afară de acest drept de critică de care s'aũ slujit Românii, nu mai e nimic alt-ceva; că e absolut cu neputință să se descopere cea mai mică urmă de atac la forța obligătoare a legii. Ast-fel fiind nici § 171, nici § 173, nu pot fi luate ca basă de urmărire. Acest întreg proces nu e de cât hotărârea de a nu lăsa pe Români în pace, și de a-și răsbuna (1); nu e proces, e o adevărată execuțiune.

Nu este numai lipsa de basă juridică a urmăririi, care dovedesce că acest proces nu este de cât o formă particulară a persecuțiunilor fără milă îndreptate în contra Românilor. Să admitem că textul paragrafelor 171 și 173 ar îndreptăți asemenea urmăririi; egalitatea cetățenilor înaintea legii n'ar pretinde ea ôre ca aceste urmăririi să fie îndreptate fără deosebire în contra tuturor acelor care ar ataca legile? N'avem ôre dreptul să ñicem, că este vorba de o adevărată persecuțiune de rasă, când Românii sunt urmăriți, pe când Maghiarii pot să atace pe față chiar bazele organizațiunii imperiului fără ca ministerul public să se gândescă măcar a protesta? Un mare partid politic unguresc cere, print'r'o luptă violentă, despărțirea Ungariei de restul Imperiului; un mare partid cere prin discursurile și scrierile sale, independența patriei maghiare, și cu toate acestea nimeni nu se mișcă! Guvernul unguresc nu numai că nu urmăresce pe membrii acestui partid; dar, ceva mai mult, le cere, la ocaziune, și încă în mod umilit, concursul lor în Parlament (2).

(1) «Verdict care sêmănă mai mult cu un act de răsbunare de cât cu un act de justiție». (*Le Temps*, de la 28 Mai 1894).

(2) Ast-fel a fost cazul cu d-nul Wekerle.

Unde sunt decî paragrafele 171 și 173 din codul penal? Și nu sunt numai cetățenii maghiari cari se bucură de ocrotire. Un strein, fără drepturi politice în țară, un om care a trăit din copilărie în Italia, cu ura instituțiilor actuale ale Austro-Ungariei, fiul vrăjmașului neînblanzit al Austriei, fiul revoluționarului Ludovic Kossuth, se gîndesce, după mórtea tatălui său, să cêră naturalizarea și să intre în cadrele maghiare, și are tot dreptul.

Dar nici n'astăptă să i se dea titlul de cetățean, și deja începe lupta contra formărei actuale a monarhieii. Intr'o călătorie de recunoscere, pe care o face prin țara unгурescă, el declară în public că vrea să «schimbe transacția de la 1867, de vreme-ce ea e periculoasă pentru viitorul țerei»; bea «pentru patria maghiară independentă și care nu datoresce Austriei de cât raporturi de bună vecinătate». La Szegedin, el bagă de sémă că toți Maghiarii se invoesc asupra scopului final al sforțărilor lor, și că singurul lucru care îi desparte, este o chestie asupra momentului nemerit: uniî cugetă că Ungaria nu este destul de puternică și că ceasul independenței n'a sunat încă, «eú însă dicea Francisc Kossuth, eú cuget că avem destulă putere și că vremea neatárnărei a sosit.» (1) Acésta nu e călătorie politică, este mai mult o amenințare la adresa Suveranului. Pretutindenî pe unde trece, sémănă, cu amêndouê mâinile, spiritul rêsvrătirei și propoveduesce ruptura; tóte amintirile lui, tóte dorințele, tot entuziasmul lui, iaú ca basă anul 1848. Uniunea austro-ungară nu deștépă în el de cât amintiri de doliú; 1867 nu există pentru acest strein. La Debretzin, în inima țerei unгурesci, chiar acolo unde, la 14 Aprilie

(1) V. Kossuth Ferenczy Korntazasa de Dénes Márton și Hollosy Geza, Budapesta, Belvárosi Könyv vuyomda, p. 22, 48 și urm.

1849, Dieta maghiară pronunță în mod solemn *detronarea casei de Habsburg* și proclamă pe Ludovic Kossuth ca dictator» (1) ; la Debretzin, într'un banchet pe care loialismul maghiar 'l ofere fiului dictatorului, unui zurbagiū 'l vine în gând să ridice paharul în sănătatea Regelui Ungariei ; toți însă rămân pe scaun și fulgeră cu privirea pe uriciosul personagiū, în vreme ce musica începe cântecul revoluționar de la 1848. «*Jay de hunzful a nemets*», în care dinastia habsburgică e grósnic luată în ris.

Ce făcea în timpul ăsta justiția maghiară ? Ce făcea organele Ministerului public ? Ce deveneau paragrafele 171 și 173 din codul penal unguresc ? Legea amuțise și justiția unгурescă era blândă și liberală, căci streinul care trebuia să fie urmărit era Maghiar și viitor ungur. (2) Aci prin urmare nu e materie de proces și codul penal este în afară de cauză. Pe de o parte se urmărește o întreprindere de exterminare, și pe de altă parte se sprijină lupta pentru viață. În marea ceartă istorică și politică, care există de vécuri între Români și Maghiari, fie-care din aceste națiuni vorbesce în limba lui și 'și apără cauza. E de admis că un asemenea litigiū pôte fi sfârșit prin violență de către una din părți ? Și dacă chiar am admite că forța brutală se pôte impune dreptului, nu e odios să vedđ că un atentat al forței încercă a se acoperi cu vélul

(1) A. Himly, Histoire de la formation territoriale des Etats du centre de l'Europe, t. I, p. 499.

(2) Departe de a urmări pe Kossuth, justiția maghiară nu perde nic o ocașie fără a manifesta sentimentele sale de simpatie și de solidaritate cu partidul separatist. Ast-fel, procurorul general din Cluj a tras înaintea Curței cu jurați pe D. Pop Păcurariu, pentru un articol apărut în *Tribuna*, și în care erau combătute tendințele lui Kossuth. Curtea a condamnat pe D. Păcurariu la un an de închisóre. El a eșit bolnav și a trebuit să părăsescă țara.

unei formalități judiciare îngăduitoare și care n'are nimic de a face cu justiția? Un guvern șovinist și plin de ură servește de instigator; un minister public urmărește fără text de lege, primesce ordinele și le transmite; un juriu ascultător esecută răsbunarea; iată întregul proces al Memorandului. Am vorbit de despotismul legii romane; dar dacă legea era mai aspră, cel puțin brutalitatea era mai puțin fățarnică; această lege voia să pună pe Prinț la adăpostul orî-cărui atac, dar nu mergea până la a corupe pe judecători, până la a înjosi justiția și a face din putere un instrument de instigație la crime. Jurisconsultii din Roma 'și făceau o datorie a povățui pe jurații să nu se lege de orî-ce aparență de crimă pentru a 'și îndeplini rolul de curtesani, și le diceau să caute faptele și intenția (1). Legea romană prescria ca acuzatorul care nu dă destule probe pentru acușia sa, să fie supus la aceleași torturi ca și victima, și ca instigatorul, prin sfatul căruia fusese făcută acușia, să îndure la rëndul lui aceleași chinuri, pentru ca, dicea Impăratul Constantin, o egală răsbunare să iasă din toate crimele (2). În Ungaria, în acest dureros proces al Memorandului, instigator, acuzator, judecător, toate se confundă într'o singură persoană: Maghiarii ames-

(1) Hoc tamen crimen a iudicibus non in occasionem ob principalis majestatis venerationem habendum est, sed in veritate. Nam et personam spectandam esse, an potuerit facere; et an ante quid fecerit, et an cogitaverit...» (Modestinus frgm. 7. §. 3, Digeste, Ad legem Iuliam majestatis).

(2) Sciat se quoque tormentis esse subdendum (si aliis manifestis indicis accusationem suam non potuerit comprobare) cum eo, qui hujusmodi esse temeritatis reus deprohenditur. Illum quoque tormentis subdi oportet, cujus consilio atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur, ut ab omnibus commissi consocii instituta vindicta possit reportari». Frgm. 3. Code, Ad legem Iuliam majestatis.

tecații în proces sunt și făcătorii de dreptate și temneri. De aceea procesul acesta a fost un adevărat scandal : «Acest proces așa cum e condus, — dice Dl Amouretti — este o adevărată parodie a justiției: președintele se arată de o părtinire care te revoltă; jurații insultă pe acușați» (1). «S'aũ vęđut desbateri cum nu s'aũ mai pomenit în nici o țară civilisată : advocații împedecați să apere acușații, pe cari jurații îi insultă după plac; mărturiile favorabile traduse saũ mai bine ȃis trădate din romănesce în unguresce de interpreți de rea credință; părtinirea judecătorilor arătându-se în tot timpul cu un cinism ne mai pomenit» (2). Advocații apărători aũ fost ast-fel tratați și supuși la amende atât de arbitrare, în cât aũ trebuit să se retragă; de alt-fel rolul lor erea nefolositor, căci reaua voință a juraților sărea cât de colo în ochi. În tot mersul procesului, Maghiarii aũ o atitudine provocătoare; insultă și brutaliséză pe Romăni (3), pe care îi acuză că sunt plătiți de agenții ruși (4). Cu tóte astea, cum a ȃis'o D. Flourens «nu se póte imputa Romănilor nici o violență, nici un act ilegal, ca acele de cari sunt vino-vați Ungurii la Turda, la Arad și aiurea» (5).

Restul nu e de cât o chestiune de formă; procedura

(1) Revue Bleue, din 19 Maiu 1894, p. 631. Doi jurați, numiți Gajzágó Mane și Bogdan Péter, publică contra acușărilor pamflete, în care se citește : «Doctorul Rațiu, care și-a ridicat mâna contra patriei și a avut ideea Memorandului nu póte scăpa de rėsbunarea, de care e vrednică fapta sa»; când apărarea observă acesta presidentului, avocatul care ridică incidentul este condamnat la 100 fl. amendă. (V. Journal des Débats, din 5 Iunie 1894).

(2) D. Garreau în le Siècle, din 28 Mai, 1894.

(3) V. Journal des Débats, din 5 Iunie 1894.

(4) Contesa Almasy, în Revue de Paris, de la 1 Aug. 1894. V. Journal des Débats, din 5 Iunie 1894.

(5) D-l Flourens, în La Patrie, din 9 Mai 1894.

«ni se răpescă ceea-ce are un popor mai scump: legea și limba!

«Prin urmare, aici nu mai suntem acușați, suntem acusatari.

«Ca persoane, nu avem ce căuta înaintea acestei curți «cu jurați, fiind-că noi am lucrat numai ca mandatarii «al poporului român, și un popor întreg nu poate fi adus la bara judecătorască.

«Plângerile poporului român nu pot fi judecate de «un juriu exclusiv maghiar, care este și judecător și «parte.

«De aceea nu este de demnitatea poporului român să «se apere în fața juriului din Cluj. Acesta este o chestiune politică și de Stat, care rezultă dintr'un proces «secular între națiunea maghiară și poporul autohton «român. Nu poate fi vorba dar, de judecată. Ne puteți «osândi ca indiviđi, dar nu ne puteți judeca ca mandatarii al poporului!

«De altmintreli și D-tră ați înțeles, că aici nu poate fi «vorba de drept, ci de forță. Nică nu ați mai încercat «s'ascundeți acesta, căci ați nesocotit până și formele «legale cele mai elementare, care, trebuiesc ținute în «sémă și pentru criminalii ordinari aduși înaintea Curteii cu Jurați. Lumea va auzi mirată că s'a găsit o instanță judecătorască care a judecat nisce ómenă, fără «măcar ca aceștia să pótă avea apărători. Ați proclamat «sus și tare că forța birue dreptul, și nică n'ați căutat «s'ascundeți în fața lumii cel puțin faptul că nu ne judecați, ci ne executați.

«Nu ne mai cereți dar să ne facem complicii acestui «simulacru de proces, încercând să facem, din partea «noastră, un simulacru de apărare. Din pricina violențelor și insultelor, apărătorii noștriă au fost siliți să se retragă. Presa a agitat opinia publică maghiară, reprezentată prin juriul din Cluj, în contra noastră și în contra

«intregului popor român. Am fost siluiți aici tot așa cum am fost terorizați de când am arătat lumii civilizate aspirările pe cari le îndurăm. Mai pôte fi aici vorba de judecată și de apărare în înțelesul juridic al cuvântului? Nu; faceți ce vreți!

«Suntem nevinovați; D-vostre sunteți stăpâni pe individualitatea noastră fizică, nu însă și pe conștiința noastră, care în această cauză intrupază conștiința națională a poporului român. Dacă nu sunteți în stare să ne judecați, e un alt tribunal mai mare, mai luminal și de bună seamă mai nepărtinitor, care ne va judeca pe toți; este tribunalul lumii civilizate, care vă va osândi cu atât mai aspru, cu cât v'a osândit și până acum.

Conducându-vă, ca să ne condamnați, de spiritul de intoleranță, de un fanatism de rasă fără seamă în Europa, nu veți isbuti să faceți alt-ceva de cât să dovedeți lumii că Maghiarii sunt o notă discordantă în mijlocul civilizațiunii!

«Declar prin urmare, în numele meu și în numele tuturilor colegilor mei acușați, că, pentru cuvintele arătate, nu ne putem apăra».

Acastă declarațiune făcută de președintele Comitetului național, în numele întregii națiuni, a produs un mare entusiasm printre toți Români. A treia zi, jurații au pronunțat în unanimitate verdictul, într'o sală din care chiar damele române, soțiile acușailor, fuseseră date afară. Membrii Comitetului român fură condamnați la pedepse cari variau între cinci ani și două luni de închisore; în total două-zeci și opt de ani de temniță, împărțiți între patru-spre-zece condamnați, dintre cari doctorul Lucaciū a primit cinci ani (1). Emoțiunea

(1) Iată cum judecă un publicist maghiar, dl. Ováry, acest lucru: «Justiția maghiară a cărei indulgență contribuie până acum în mare măsură la îndrăsnela fără margini a Daco-Românilor, a lovit în sine, cu toate că foarte slab, contra autorilor și răspânditorilor manifestului».

produsă prin această sentință fu colosală ; presa din lumea întrégă și-a esprimat indignarea ; toate sferile politice, toate țările înțelesesă că se făptuise o crimă ne mai auđită, de aceea cei mai cu vađă ómenī in politică, in litere și in științe, biciuiră acest odios atentat contra cugetărei și libertăței omenescī.

De atunci, situațiunea n'a încetat de a fi foarte tristă pentru Românī : persecuțiunile aű urmat mult mai aspru de cât in trecut. Toți aceia cari aű îndrăsnit să mērgă la Cluj, nu mai aű linisce a casă ; funcționariī comunali, notarii și alțiī, cari aű avut nenorocirea să-și manifeste simpatia pentru victimele procesului Memorandului, aű fost goniți fără milă din posturi, ca trădători de patrie ; jandarmēria și justiția funcționēză ca in epocele resculate și revoluționare : preoții și învățătorii romāni sunt controlați și spionați, tinerimea școlară intimidată, ba chiar la tinere domnișóre li s'aű făcut procese pentru că 'și-aű manifestat simpatia către acușați și a le fi oferit buchete (1). Semnul cel mai inofensiv, care reamintesce că esistă o naționalitate nemaghiară, face pe toți reprezentanțiī administrațiunei de la cei mici până la cei mari, să iasă din marginile legei ; până acolo aű ajuns lucrurile, in cât incingătorile cu tricolorul național ale țeranilor și țerancelor romāne, sunt smulse și călcate in picióre, iar jocurile și cātecele populare romāne sunt oprite. Toți din toate părțile sē asmut la persecuțiī. Opina publică maghiară găsesce că nu sunt de ajuns pedepsele cu

(1) Mai multe domnișóre romāne din Sibiű aű fost urmărite de justiția maghiară. Parchetul și-a intemeiat acuzațiunea pe art. 26 al codului penal unguresc, care pedepseste, de la 15 ȃle inchisóre și 200 fl. amendă, persónele cari vor fi arborat embleme cu colori străine. Domnișórele aű mai fost acuzate pentru a fi agitāt contra siguranței statului. Veđi asupra acestui proces de care totă presa mare a vorbit, Indépendance belge, din 15 Decembre 1894.

carî Curţile cu juraţi încarcă pe Români pentru scrierile lor, şi presa maghiară (1) pretinde o nouă interpretare, mai severă, a paragrafelor din codul penal unguresc: ar voi ca scrierile Românilor să nu mai fie luate ca delict, ci ca crime şi pedepsite, nu cu maximum de cinci ani de închisóre, ci cu pedepse variind între *cinci ani de muncă silnică şi închisóre pe viaţă*. Unii merg chiar până în a cere guvernului înfiinţarea de tribunale speciale pentru a judeca presa română. Scopul vedit al acestei campanii este a reduce pe români la sleirea forţelor, lipsindu-I de conducătorii lor, aruncaţi unul câte unul în temniţi (2).

Deputaţii nu scapă nici o ocazie în carî să nu împingă

(1) Aşa d. e. Budapesti Hirlap şi Ellenzék. Deja unul din principalele organe maghiare scrisese, cu ocasiunea sentinţei de la Cluj, următoarele linii odioase: «Ce păcat că frumoasa instituţiune de a trage în ţepă pe adversarii nu mai există! Chestiunea valahă ar fi rezolvată, şi ce frumos spectacol ar fi pentru noi de a vedea capul şefilor români în vârful parilor cu colorii naţionale române». (Magyar Hirlap, din 26 Sept. 1894).

(2) Româniî din Transilvania au avut tactica următoare: Cu toate că erau dispuşi a merge cu toţii în închisóre, pentru a arăta poporului că sunt gata să sufere totul în lupta supremă pe care au angajat'o, ei au convenit ca numai câi-va să dea naţiunei această probă indiscutabilă de civism; pentru a nu lăsa mişcarea fără direcţiune şi fără sprijin alţii, printre care trebuie să cităm pe d-nii Albini, Brote şi Aurel Popovici, au căutat un refugiu la fraţii lor din România. D-nul Albini, într'o scrisóre patriotică şi foarte judicioasă, se exprimă ast-fel: «Este evident că guvernul din Buda-Pesta vrea să facă tăcere împrejurul chestiunei române aruncând în temniţă pe toşi aceia carî prin cuvânt, prin presă şi prin orî-ce alt mod se afirmă de apărătorii ai naţionalităţii noastre». D-l Brote, într'o adresă către preşedintele tribunalului din Cluj, a exprimat aceiaşi gândire cu multă energie: «Acela, dice el, care prin toate mijlócele caută să mă nimicescă, póte fi judecătorul meu? Nu trebuie eu să am ferma convingere d-le Preşedinte că d-vóstră mă citaţi înaintea Curţei cu juraţi, nu pentru a mă judeca, şi pentru a mă lovi cu un verdict de condamnare hotărât dinainte de către adversarii noştri politici?»

pe miniştrii în calea intoleranţei celei mai îndârjite : unul dintre ei, D. de Pazmandy (1), reclamă, în mijlocul comisiunii financiare, măsuri în contra clerului român, care, după dânsul, nu-şi îndeplinesce datoria; vrea organizarea unei poliţii de Stat în Transilvania şi roagă pe guvern să ia toate şcolile române sub administraţia directă a Statului. Presa anunţă în fie-care zi că măsurile noi sunt pe cale de a fi scóse la lumină : că ministrul instrucţiunii publice, de pildă, lucrăză la o circulară prin care interzice ori-ce ajutor bănesc, care ar putea veni din străinătate pentru asociaţiunile, instituţiunile şi corporaţiunile din Ungaria şi Transilvania. Se iaă măsuri legislative grave, printre cari aceia a *legei de colonisare*, în virtutea căreia fondurile considerabile sunt votate pentru înfiinţarea unei bănci unguresci, care să cumpere pământurile aparţinând Românilor din Transilvania, pentru a le împărţi şi a le da Ungurilor. Intreg arsenalul de desnaţionalisare este pus în lucru şi ne întrebăm cu drept cuvânt cam ce s'ar putea imagina mai odios de cât atât? Se înţelege de sine că guvernul procede tot aşa de energic şi pe cale administrativă. Aşa, a fost disolvat ca ilegal Comitetul naţional care exista d'atât timp şi în acelaşi timp partidul naţional român este considerat ca o «mică adunare» (2).

(1) Unul din emisarii guvernului Unguresc, cari sunt însărcinaţi a influenţa opinia publică în presa franceză; demersurile sale au fost foarte sever denunţate de «République Française» de la 13 Octobre 1894 şi de «Soir» de la 14 Octobre 1894.

(2) De la prefectul comitatului Sibiu. «Existenţa şi activitatea partidului naţional român neputând fi basată pe legile electorale, existenţa şi activitatea sa n'au base legale. Iată de ce Exc. Sa ministrul regesc unguresc de interne a bine-voit să interdică pentru viitor funcţionarea reuniunii care există sub numele de partid naţional român. Dacă nu veţi înceta ori-ce activitate pe terenul acesta, adică dacă veţi continua a lucra în această direcţiune, se vor lua în contra d-vóstră cele mai severe măsuri legale.» — Sibiu 20 Iunie, 1894 (S) Gustave Thalmann. O a doua ordonanţă, dia 7 Decembre, a ministrului de interne Hyeronimi, a interzis din nou partidului naţional de a funcţiona.

Acest act arbitrar, care este chiar denegarea dreptului de existență tolerată a poporul român, produse o îndreptățită indignare, căci guvernul nu s'a mulțumit a scóte pe Români afară din viața oficială și politică a Statului, ci a voit să-i excludă și din viața socială a Imperiului: el a pus în practică amenințările soviniște: «Eși afară, popor ingrát și perfid...» Acésta era o provocare atât de vedită, în cât Româniî ridicară mânușa. Tarî în drepturile lor, Româniî făcură o întrunire solemnă de delegați ai națiunei; acésta întrunire, în ciuda tuturor amenințárilor, a avut loc la 28 Noembrie 1894, în mijlocul unei mulțimî de 8000 de delegați. Dacă, după obiceiul Românilor, ședințele aũ fost din cele mai demne și mai pacinice, raportul, făcut în numele comisiunei de d-l Russu-Sirianu, și hotărârile votate de adunare, aũ trebuit să probeze Maghiarilor că naționalitățile nu prea sunt pe cale de a fi intimidat. Acésta întrunire a fost într'adevăr însemnată și călăuzită de disciplina cea mai entusiastă și cea mai luminată (1). S'aũ luat hotărâri de o însemnatate escepțională; între altele s'a hotărât convocarea unui congres al naționalităților (2). Dar abia se aflaseră aceste hotărâri și

(1) Iată cum descrie organul, strein de neamul nostru, al tinerilor Sași din Transilvania *Kronstädter Zeitung*: «Acea mare de capete îndesate unul într'altul, acei ochi schănteitori ațintiți asupra buzelor oratorului, acea colosală aprobare care a urmat declarațiilor importante, acele lacrimi strălucitoare cari umpleau ochii când s'a vorbit de baioneta gendarmilor și când s'a pronunțat numele șefilor cari zac în temniță, acest sacru «nici o-data» când s'a vorbit de atingerea naționalității române reclamată de Maghiari, — toate acestea ne-aũ impus.» De asemenea *Deutsche Zeitung* din 2 Dec. 1894, care într'un lung articol de fond face elogiuri voiniciei și în același timp prudenței poporului român.

(2) Iată aceste rezoluțiuni: 1° Partidul național român nu recunoște ordonanța ministrului unguresc, fiind ilegală și contrară constituțiunei, 2° Menține programul său politic față de guvernul unguresc. 3° Protesteză contra persecuțiunilor de tot felul îndreptate în contră-I. 4° Condamnă măsurile de maghiarisare luate față de poporul român. 5° Hotărâște de a participa la marele congres al naționalităților care va avea loc în curând. 6° Mulțumescse ómenilor de stat și presei streine, în spe-

ministrul de interne, interpelat în Cameră, anunță că va procedea cu totă severitatea contra Românilor și că nu va permite nici o dată întrunirea unui Congres al naționalităților.

După cum vedem, e o luptă desperată, o luptă fără sfârșit și fără milă: de o parte, Maghiarii, adăpostiți de fortărețele puterii; de cea-laltă parte, Românii, reținuți multă vreme de gânduri înțelepte și nefăcând de cât să se apere, dar pe cari inimizii lor neîmpăcați îi împing din ce în ce mai mult pe căi primejdioase și necunoscute.

IV

Cestiunea națională română din punctul de vedere al dreptului public și al politiceii generale

Ne este cunoscută situațiunea Austriei în ajunul dualismului; sémănă cu «acel cerc al iadului unde Dante a descris lupta desperațiilor în nóptea lor fără stele» (1).

cial celei din România, pentru interesul și simpatia ce le-au arătat-o; protesteză contra insinuărei că ar urmări un scop iredentist.

(1) Emile de Laveleye, *L'Autriche et sa constitution nouvelle*, în «Revue des deux mondes» de la 1 Aprilie 1868: «Situațiunea Austriei este într'adevăr așa de extraordinară, așa de înjghebată în formele evului mediū, că este peste puțină de a găsi cuvinte chiar spre a vorbi de ea. Dacă vorbesc de națiunea austriacă, cel puțin de ce naționalități vor rîde de naivitatea mea. Dacă vorbesc de imperiū, Ungaria va protesta, invocând numele sēu istoric de regat al sf. Stefan, care n'a făcut nici o dată parte din imperiū. Dacă mă voiū servi de termenul: «țēriile ereditare» sau «Cisleithania» Boemia nu va primi să fie confundată cu cele-lalte țēri, cărora li se aplică de obicei numele acesta. Dacă voiū risca cuvēntul «Provinciile austriace» îndată vor isbucni, în două-țeci de dialecte diferite, cele mai furiōse reclamațiuni: noi suntem țēri independente, avēnd existența noastră autonomă, istoria noastră, drepturile noastre.... Iată ce chaos a făcut despotismul.»

D'atunci situația puțin s'a modificat: atât că cercul a fost împărțit în două, iadul însă a rămas același. În loc de a suferi în imperiul austriac, naționalitățile suferă astăzi în cele două divisiuni noi politice ale acestui imperiu: în Cisleithania și în Transleithania. La această primă schimbare trebuie să mai adăugăm încă o a doua: printre *desnădăjduiți* de odinioară este unul mai puțin: Maghiarul, care a trecut de o dată din mijlocul împilaților, alături de împilătorul de mai înainte. Această transformare, a cărei câte-va fase principale le-am indicat deja, are trebuință de a fi precisată în rezultatele sale; este necesar de a defini, din punct de vedere de drept, situațiunea respectivă a popórelor imperiului în raport cu statul (1).

Când dualismul a fost pus în aplicare, situațiunea de drept era în imperiu, în ceea-ce privesce pe Maghiari și pe Români, cea următoare: Regatul Ungariei era autonom, principatul Transilvaniei era autonom; — cele două țări erau unite de imperiul Austriei cu legături mai mult sau mai puțin strânse. Într'adevăr, Sancțiunea Pragmatică proclamase deja, la 19 Aprilie 1713, *Uniunea indisolubilă* a tuturor statelor reunite sub coróna Habsburgilor (2); orî-ce s'ar dice era deja o uniune reală. Din punct de vedere de drept, Ungaria era deci pe un picior de perfectă egalitate cu cele-lalte părți autonome ale monarhiei, în special cu Transilvania. Dacă ast-fel stăteau lucrurile la inaugurarea dualismului, ce modificare a fost adusă de noul regim în relațiunile părților autonome ale statului? Nicî una, în ceea-ce privesce tóte cele l'alte părți au-

(1) Noi continuăm, bine înțeles, a ne pune în special din punctul de vedere ungaro-român.

(2) Aprobată în unanimitate de dieta maghiară: legile 1, 2 și 3 din 1723, promulgate la 6 Decembre 1724.

tonome, afară de Ungaria. În ceea-ce privește Ungaria, o modificare însemnată, mai cu seamă de fapt, a avut loc: prin aceea numai că Ungaria a devenit parte contractantă la pactul dualismului, ea a renunțat în mod definitiv la pretențiile sale anterioare — de alt-fel nejustificate, adecă de a nu vedea în legăturile cari o uniaŭ de Austria de cât o uniune personală (1). Ungaria este deci astăzi, în relațiunile sale cu Austria, adevăratul tip al uniunei reale: uniune care există între însăși țerile, și care ne trebuind să înceteze cu dinastia, caracterizează în modul cel mai precis acest specimen de relațiuni între două sau mai multe țeri (2). De aici decurge această consecință indiscutabilă: că Ungaria nu mai formază astăzi un stat deplin suveran, ci o divisiune autonomă a imperiului Habsburgic.

Să trecem acum la Transilvania. Autonomă în ajunul dualismului, de o autonomie nu numai de drept, dar de fapt, de o autonomie recunoscută solemn de puterile Suverane ale statului, de Impăratul, Transilvania este în zilele noastre tot așa de autonomă de drept ca și în ajunul dualismului. Să nu se vorbească de sancțiunea pe care a dat-o împăratul uniunei violente a acestui principat cu Ungaria, căci prin asta s'ar proba tocmai ce am șis noi, adecă, că *o situațiune de fapt*

(1) Legea XII din 1867 (12 törvényczikk...) art. 2 șice : «Acest contract fundamental și solemn, stabilind dreptul ereditar al ramurei femeiesci al casei de Habsburg, a declarat în acelaș timp că statele și țerile, cari, după ordinul de succesiune stabilit, erau supuse aceluiași suveran, vor fi stăpânite tôte împreună în calitate indivisibilă și inseparabilă. Conform acestui principiu formal proclamat, apărarea și menținerea siguranței comune prin unirea tuturor forțelor constituie o obligațiune mutuală și reciprocă care derivă direct din Sancțiunea Pragmatică.»

(2) Acesta e doctrina profesată la facultatea de drept din Paris de maestrul nostru D-nul Louis Renault, care, cu drept cuvânt, e considerat ca decanul profesorilor de drept internațional din Franca.

contrară dreptului este impusă țerei române. Ceea-ce s'a petrecut între Austria și Ungaria nu privesce de cât pe cele două porțiuni ale imperiului ; pentru Români, violenta complicitate, care a încercat să dea o formă legală unei inichități, este «res inter alios acta», un fapt care în mod legal nu le poate fi prejudiciabil. «Libertatea consimțământului, ȳice Wheaton, este necesară pentru validitatea orî-cărui angajament, și contractele obținute prin forță sunt nule... Dacă ar fi obligatorii, cei slabi ar fi neîncetat siliți de amenințări și de violențe a renunța la justele lor drepturi. Notorietatea regulei că asemenea angajamente sunt nule, pune silințele făcute pentru a le obține prin forță, printre crimele cele mai rare ale omenirii.» (1) Dacă ȳnsă ni se reamintește că Transilvania fiind deja unită cu imperiul prin legăturile unei uniuni reale, acesta n'a făcut, sancționând uniunea Transilvaniei cu Ungaria de cât să cedeze Ungariei drepturile ce le avea el însuși, trebuie să răspundem că teritoriile nu se trafică ca patrimoniile private și că suntem departe de epoca când relațiunile de familiile și căsătoriile rotunzeau statele (2). Presupunend chiar, ceea ce dreptul internațional public n'ar putea admite, că faptul uniunii reale a Transilvaniei cu Austria să-Y fi dat acesteia dreptul de a ceda Ungariei aceea ce-Y aparține, ce ar fi putut ceda Austria? N'ar fi putut ceda decât ceea ce avea ea însăși, adică o Transilvanie deplin autonomă : «*nemo plus juris ad alium transferre potest quam ipse haberet*». Este evident însă că asemenea drepturi nu se pot ceda ; căci este aici vorba mai puțin de drepturi decât de

(1) A. Wheaton *Eléments de droit international* ; Leipzig, Brockhaus, 1864, t. I. p. 241.

(2) *Bella gerant alii ; tu felix Austria, nube.*
Nam quae Mars aliis dat tibi regna Venus.

raporturii între două suveranități. Admitem și noi că una din cele două suveranități este știrbită și consimțim să o presupunem ori cât de micșorată veți voi; cesiunea va fi cu toate acestea imposibilă. Într'adevăr, ceea ce implică asemenea raporturi, sunt drepturi și datorințe respective, în special un drept al suveranității reduse la protecțiunea statului cu care e unită. Nu este însă indiferent de a avea îndatoriri către cutare stat mai curând decât către cutare altul, și nu este indiferent de a fi protegiat de cutare ori cutare suveranitate. Și de-altmintearea trebuie să observăm că Ungaria nu ar putea lua locul imperiului austriac (astă-đi imperiul austro-ungar) căci Ungaria ea însăși este o suveranitate redusă prin uniunea reală. Transilvania rămâne deci de drept, fără nici o îndoială, unită printr'o uniune reală cu Austro-Ungaria și nici decum cu Ungaria; Transilvania este o țară a imperiului bucurându-se de o autonomie seculară.

Din ceea ce am stabilit mai sus decurg o mulțime de consecințe: Înainte de toate Româniii revendicând autonomia Transilvaniei nu fac decât să rămână în legalitate și cer ca toți cei-l'alți să facă tot ast-fel, și de vreme ce un mare partid politic unguresc luptă pentru nimicirea acestei legalități, partidul separatist este acela care face sforțări pe față pentru distrugerea pactului dualist. Este de observat că printre Maghiari, aceia cari propoveduesc mai violent persecuțiunea Românilor sunt separatiștii, aceia cari constituiesc partidul independenței absolute a Ungariei. Este în această purtare óre-care inconsecvență; căci, din momentul ce ei viséză o Ungarie separată de imperiú, ce-I importă pe ei Transilvania și țerile române? Independența Ungariei în raport cu imperiul, nu ar privi întru nimic pe Transilvania, tocmai precum uniunea Ungariei cu Austria, solemnizată încă o-dată prin dua-

lism, nu a atins întru nimic relațiunile Transilvaniei cu monarhia. Căci, ce legături ar mai putea exista între Români și Unguri în ziua în care acești din urmă s'ar deslipi de monarhie? Nici una. A cugeta alt-fel ar însemna a'și face mari iluzii; a spera că principatul român ar rămâne coronei Sf. Stefan ca un fel de zestre, ce dinastia Habiburgilor a dat'o Maghiarilor cu prilejul dealismului, ar fi o curată nebunie (1). Românii nu sunt deci, după cum pretind Maghiarii și după cum s'a ȳis câte o-dată fôrte pe nedrept, supuși ai Regelui Ungariei, ci cetățenii ai Monarhiei, supuși ai Impăratului.

Și din acest punct de vedere trebuie să observăm că comitetul național român a făcut un act de mare înțelepciune politică, adresându-se împăratului Austriei direct și fără să mai trecă prin intermediul autorităților maghiare — mergând drept la șeful casei de Habsburg ca atare, și nu la acela, care nu este de cât în a doua linie rege al Ungariei, cum este principe al Transilvaniei și suveran al celor-l'alte state ale monarhiei. De aceea refuzul Memorandului de către Impăratul a fost o greșală politică. Impăratul ar fi trebuit să se gândească mai mult, înainte de a umili pe niște supuși fideli în fața orgoliului maghiar. El ar fi trebuit să-și aducă aminte că naționalitățile nemaghiare au fost acelea, cari în decursul perioadei turburate de la 1848 până la dualism, au scăpat imperiul de o disoluțiune iminentă, și că pe când tunul victorios al Prusienilor bubuia, nu erau nici Români, nici Croații, nici

(1) Acest punct este pentru Români fôrte important. «Un partid maghiar considerabil, ȳice d. Novicow, vrea să suprime ultimele legături cari unesc Transilvania de Cisleithania. Fără complicațiunile particulare ale cestiunei slave, lucrul acesta ar fi fost făcut de mult» (Novicow, *La Politique internationale*, Paris 1886, p. 106).

chiar Sașii, cari aplaudau înfrângerea și doriau din toate puterile desmembrarea, ci Ungurii ei înșiși. Dar respingerea Memorandului n'a fost numai o greșială politică ; ea a devenit pentru Români un eveniment mai grav, de când Impăratul, nemulțumindu-se de a respinge delegațiunea română, a retrimis Memorandul autorităților regatului unguresc. Făcând ast-fel, Impăratul a iovit în drepturile pe cari le-au Români de a veni să ceară dreptate șefului monarchiei de care sunt legați ; și lucrul este cu atât mai regretabil că demersul a fost din cele mai delicate și mai respectuoase. Lăsând să se înțeleagă limpede că Români sunt abandonați, că sunt lăsați la discreția Maghiarilor, ca anexă la țara lor, șeful statului a făcut totul pentru a stinge în națiunea română ultima speranță pe care o avea de a găsi în limitele imperiului justiție și siguranță.

Că Români sunt în luptă fățișe cu elementul maghiar, Impăratul trebuia s'o știe mai bine ca ori-cine, — căci nimeni nu cunoște pe Unguri mai bine ca dânsul ; el ar fi trebuit să 'nțeleagă acésta, căci însuși a recunoscut solemn temeinicia tânguiriilor lor și, pe un timp prea scurt, le-a făcut chiar dreptate. Ca Români să fie în luptă energică și intransigentă cu Maghiarii, nu e numai dreptul, dar și datoria lor. Ceea-ce nu înțelegem însă este că Suveranul tolerază ca o fracțiune a imperiului să strivescă pe cea-l'altă și ca cei striviți să fie tocmai aceia, cari au arătat mai multă credință și mai multă alipire de casa Habsburgilor. Să comparăm atitudinea respectivă a Maghiarilor și a Românilor. Cei d'ânteiu au pretins cu amenințări respectul drepturilor lor, cei-l'alți n'au făcut de cât să le solicite, cei d'ânteiu s'au aruncat în căile revoluționare și au făcut să curgă sânge în insurecțiunii teribile, cei de al doilea nu și-au versat sângele de cât pentru menținerea imperiului, și drepturile nu și le apără de cât pe

căi pacifice. Se comparăm purtarea celor două națiuni în timpul de față : Români, aruncați în temniță, strimtorați, persecutați, puși în afară de lege și cu toate acestea credincioși coronei, servind cu lealitate statul, contribuind la sarcinile publice, fără ca o centimă să se întrebuințeze spre desvoltarea naționalității lor; Maghiari, din contră, liberi și favorizați, nefolosindu-se de independența lor de cât pentru a încerca, prin continue amenințări de ruptură, se impună politica lor exclusivistă și șovinistă : tot-d'a-una nemulțumiți, grupați pe față, cel puțin jumătate din ei, într'un partid ireconciliabil, s'erbătorind cu sgomot pe reprezentantul tradițiunii de vrășmășie în contra Austriei, salutând pe Francisc Kossuth ca pe un salvator și mergând să aplaude la Debreczin blestemele îndreptate în contra Impăratului lor. Să aruncăm, din potrivă, o ochire asupra tuturor manifestațiunilor politice ale elementului românesc, și nimeni nu va putea tăgădui trainica sa alipire la imperiū. Nicî o dată Români nu s'au întrunit, pentru a formula tânguirile lor, fără a adresa un salut respectuos șefului Statului. Nu există nicî un act politic important al acestei națiuni care să nu începă printr'un jurământ de credință ; de la jurământul aprópe mistic, depus la 1848, pe câmpia libertății de la Blaj (1), și până astă-đi. Nimic nu este mai

(1) Iată formula textuală a acestui jurământ : «Jur în numele Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh, pe Dumneđeul cel viu, că voiŭ fi credincios Impăratului Austriei și Principe al Transilvaniei, Ferdinand I, precum și Augustei case de Austria, că voiŭ fi amicul amicilor Majestății Sale și al patriei și inimicul inimicilor lor.

«Că Român voiŭ susține tot-d'a-una națiunea mea română pe calea dreptă și legală și o voiŭ apăra din toate puterile mele contra orî cărui atac saŭ impilare ; nicî o-dată nu voiŭ lucra contra drepturilor și întereselor națiunii române ; voiŭ menține și voiŭ apăra legea și limba românescă precum și libertatea egalitatea și fraternitatea. Pe principiile

mișcător de cât să citești, cu ocaziunea procesului Memorandului, telegrama pe care acușaii români, ađi în temnițele maghiare, au adresat'o Impăratului în momentul când se îndreptau către Curtea cu jurați (1). Ne întrebăm deci, și nu putem înțelege, cum Impăratul s'a hotărât să refuze deputațiunea națională a Românilor și s'a putut hotărâ a părăsi supuși atât de credincioși.

Rațiunea acestei purtări trebuie căutată mai cu deosebire în cele câte-va cauze următoare: Mai întâi greutatea covârșitoare și desproporționată cu jumătatea sa numerică și intelectuală, cu care apasă Ungaria asupra afacerilor monarhiei. Acastă înriurire nejustificată, datorită temerei excesive, pe care o au cei din Viena, de a compromite edificiul atât de artificial al dualis-

acestea voi respecta toate națiunile Ardélului, dorind un egal respect din partea lor, nu voi încerca să apăs pe nimeni, dar nici eu nu voi suferi ca alții să ne apese pe noi; voi lucra după putință pentru a șterge iobăgia, a emancipa industria și comerțul, a apăra justiția, a face să progreseze binele umanității, al națiunii române și al patriei noastre. Așa să-mi ajute Dumnezeu. Amin».

(1) Iată textul acestei telegrame: «Poporul român din Transilvania și Ungaria, cel mai credincios glorioșei case de Habsburg, care în timpurile cele mai critice au apărat cu bravură tronul și patria contra inamicilor externi și interni, neputând să mai suporte nedreptățile unui sistem de guvernământ îndreptat în spre distrugerea vieții sale naționale și religioase, cu tradiționala sa lealitate a făcut apel printr'un Memorand la Majestatea Vostre. Prin acest Memorand spuneam că națiunea noastră este supusă la persecuțiunii sistematice și mai accentuate ca mai înainte și trimisă în persóna reprezentanților săi legitimi pe banca acușailor. În momentul acesta solemn când noi, membrii comitetului central al partidului național român din Transilvania și Ungaria, suntem trimiși pe această bancă, pentru a fi judecați din cauza prezentării Memorandului Maestății Vostre, și a publicării sale, aducem la prea înalta cunoștință a Majestății Vostre această procedare de răsbunare fără păreche în viața popórelor. Al Majestății Vostre cei mai credincioși supuși: Membrii comitetului partidului național român din Transilvania și Ungaria».

mului prin cele mai mici neînțelegeri, și nerușinării cu care Maghiarii abuséză de această slăbiciune constitutivă a imperiului, s'a manifestat de multe ori în modul cel mai evident (1); ea lucréză în cestiunea română cu maximu-î de intensitate. În a doua linie tactică întrebuițată de presa și guvernul maghiar și care are de scop de a face să creadă opinia publică precum și înaltele sfere politice din Viena, că mișcarea română nu este o mișcare națională, ci o simplă agitațiune datorită resvrăților, cari ascultă de o lozincă venită din streinătate (2). Cu chipul acesta pe lângă că se micșoréză importanța revendicărilor române, se intimidéză și sferele dirigente, indicându-li-se pericolul extern și aretându-li-se, ca un fel de gróză, perspectivele cestiunei slave, tot-d'a-una deschisă, și spectrul Rusiei, gata a pleda cauza lor și póte chiar a'î ajuta.

Am arătat în mai multe rânduri că mișcarea română, din contră, își are basa în sentimentul național al maselor adânci din țară, și Maghiarii ori-cât ar căuta ei să decapiteze națiunea română, umplând temnițele cu șefii ei, acesta, în ciuda tuturor opintirilor, continuă cu mai multă ardóre lupta seculară pentru libertate și independență. Pentru a putea face presiune asupra opi-

(1) Așa a fost de pildă când interesele lor exclusive împinseră pe Maghiarii a nesocoti convențiunea austro-română de la 1875, în special în ceea-ce privesce vitele; această împrejurare a provocat între imperiū și regatul român un război vama îndelungat, cu totul în detrimentul industriei austriace, care se plânse amar în mai multe rânduri. Asupra importanței nejustificate a Ungariei, mai cu sémă din punct de vedere frances, V. un articol din *Le Temps*, de la 11 Ianuarie 1895: «Tótă lumea scie că până ađi Ungaria, cu tóte că mult mai mică de cât cea-l-altă. jumătate a monarhieii, a avut o adevărată su premație în politica externă»

(2) Acastă lozincă, după Maghiarii, ar veni, aci din Bucuresci, aci din Rusia, care, pentru a turbura liniscea unгурescă, ar răspândi cu dărnicie rublele sale. Vedí, Contesa Almasy, *Hongrois et Roumains*, in «Revue de Paris» de la 1 August 1894, p. 639.

niuneî publice, din imperiū, și mai cu sémă pentru a'și da o aparență de dreptate în campania lor de persecuțiune, Ungurii acasă pe Români de iredentism. Acésta este o acuzare calomniósă, care servește Maghiarilor ca armă de bătae; acésta este espresiunea unei temerî prefăcute, pentru susținerea căreia Maghiarii n'aũ putut aduce nici o probă, mai mult chiar, nici un indiciũ. I-am vędut supunęnd la nenumęrate interogatoriĩ pe paciniciĩ țeranĩ români, i-am vędut făcęnd perchisițiunĩ domiciliare nóptea și ziua, ręsturnând arhivele redacțiunilor, ręscolind bagajele cǎlătorilor; ce aũ gǎsit? Nimic.

Unde e decĩ marele complot al unei campanii daco-române? Unde este proba iredenteĩ latinilor din Orient? Nu se vede óre, din tóte astea, cǎ e numai o gróză inchipuită a Maghiarilor, de care se servesc ca pretext pentru a lovi?

Româniĩ, pentru a nimicnici aceste acușațiunĩ nejustificate, presintă probe irecusabile. Inainte de tóte lealitatea lor tradițională; cǎci la un popor cu un trecut de un ast-fel de devotament cǎtre Imperiũ, reaua credință nu se póte presupune. Apoi actele lor politice, demersurile lor, purtarea lor de tóte ȓilele. In fine atitudinea politică și discursurile Românilor din regatul independent al Românieĩ (1). Dar atitudinea Români-

(1) A se vedea, pentru susținerea acestui adevęr, discursurile pronunțate de toți ómenii politici, atăt în parlamentul român căt și în intrunirile publice, în special discursurile pronunțate de D-nul Sturdza, șeful partidului liberal, în ședința Senatului din 27/9 Decembre 1893 și în 7 Octombore 1894, în sala Orfeũ: «După mine, *irridenta română* este o invențiune a inimicilor națiuneĩ nóstre; și aceia cari țin la ea sunt saũ vęduți saũ slabi de ingeri și imbecili... Ori-ce tendință iredentistă este o tendință bolnavă, nebună, criminală; iată de ce din fericire aceste tendințe nu pot să 'și atingă scopul, și n'aũ nici o importanță politică... Inimiciĩ neamului românesc ȓic și scriũ fără preget, cǎ ces-

lor din regat orî cât ar fi de corectă și asigurătoare, ea nu împiedică pe opiunea publică unгурescă să se prefacă că este emoționată și presa ca și ómeniî politicî maghyarî nu pierd nici un prilej de a formula noi acușatiuni (1) și de a ține, la adresa Românilor un limbagiũ aprópe agresif (2). Nu ; româniî nu se gândesc la o campanie iredentistă ; daca relațiu-nile între monarhia austro-ungară și Regatul român vor deveni din ce în ce mai dificile, răspunderea va fi a Ungurilor. Ceea-ce este învederat, este că un problem se agită și că acest problem intereséză în cel mai înalt grad și monarhia habsburgică și România ; *cu voie sau fără voie*, acest problem, până la a lui satisfăcătoare deslegare, va atârna din ce în ce mai greũ în cumpâna relațiu-nelor celor douë țeri și va determina din ce în ce mai mult orientarea politicî lor. Acest problem nu atinge numai politica internă a celor douë țeri ; el are o mai întinsă înrîurire. Se cuvine se fie cercetat, fiind-că intereséză de aprópe politica generală, și pentru că atinge mai multe puncte delicate de

tia națională a fost inventată în regatul României și că ea nu este decât manifestațiu-ne grandomanieî nóstre, căci nu ne mulțumim de teritoriul pe care ni'l a dat Dumneđeũ, ci voim să întindem fruntariile nóstre. Nimic mai fals. Chestiu-ne națională nu e născută în regatul României. Ea nu a luat nascere nici prin acțiu-ne noastră a celor din regat, nici prin a Românilor de dîncolo. Ea s'a născut din injustiție și din inichitate. Ea a vėđut lumina acolo unde justiția a fost suprimată».

(1) *Pester Lloyd*, care formulase din nou acușatiuni de iredentism la adresa partidului liberal și a șefului lui, d. D. Sturdza, în numărul său de la 30 Noembrie 1894, a fost nevoit să le rectifice în numărul său de la 13 Decembrie 1894, în urma unei scrisori de desmințire ce 'i-a adresat d. Sturdza.

(2) O telegramă de la 13 Octombrie 1894, prin care anunță «că Imperatul, într'o convorbire cu un deputat, a đis că atitudinea Austro-Ungariei cu privire la România va fi în viitor mai energică» (*Le Temps* din 14 Octombrie 1894).

drept internațional. Pentru a pune însă, în adevărata lor lumină, greutățile deosebite ce aceste puncte de drept public ridică și a le căuta soluțiuni conforme cu dreptul, trebuiesc stabilite mai întâi câte-va principii de ordine generală.

Societățile omenesci sunt într'o vecinică stare de preschimbare. Ca și indiviții, Statele sunt supuse legei transformărilor, care este de esența progresului chiar. A se ridica în potriva acestei legi este a încerca imposibilul, și este să încerci să oprești pe loc vremea, a voi să imobilizezi, în forma lor actuală, așezarea actuală a Statelor și relațiunile respective dintre popóre. A recunoște un drept pozitiv, nu este a'l proclama neschimbăcios (1). De aceea trebuie să se convingă cine-va de această noțiune că, atunci când dreptul internaționalul pozitiv —singurul fundament juridic de relațiuni între state— ia ca bază a acestor relațiuni tractatele, legislațiunile și obiceiurile, acesta n'o face pentru a imobiliza raporturile actuale de drept, dar pentru a face, pe cât se poate, transformările acestor relațiuni, mai pacinice și mai potrivite cu justiția. De aceea doctrina dreptului pozitiv și luminază, prin principii conforme justiției și interesului umanității, soluțiunile pe cari le reclamă vrăjbele naționale.

Când într'o situațiune internațională dată, óre-carî elemente se află în joc, este neîndoios că, orî-ce modificare dinamică a unuia din aceste elemente importă celor-l'alte. Este asemenea neîndoios că, relațiunile internaționale ne fiind între tóte elementele la acelaș grad de intensitate, modificările uneia din aceste ele-

(1) «In interiorul Statelor, Constituțiunile sunt supuse unei legi de perfectibilitate, care dacă se disprețuiesce poate avea sancțiuni de temut. In limitele și relațiunile exterióre ale Statelor, este imposibil ca progresul societăței umane să nu fie fundamentul nici unei aspirațiuni legitime».
(E. de Parieu, *Principes de la science politique*, p. 296).

mente vor atinge într'un mod inegal pe cele-lalte. Ce se p^ote dar face când ocaziunⁱ de invrăjbire se produc în relațiunile internaționale? Două lucruri : a se conforma maⁱ ânt^ei^u dreptului pozitiv și dacă, în al doilea rând, t^ote prescripțiunile sale nu maⁱ pot fi menținute, a nu adopta nici-o schimbare, care să nu fie conformă regulilor pe cari le impun dreptatea și interesul omenirei.

Deci, în încercarea violentă de desnaționalizare ce se încearcă a se s^ev^êrși în monarchia Austro-Ungară, aceste două principii sunt în acelaș timp și cu acelaș dispreț violate. Dreptul pozitiv nu este respectat : căci dreptul pozitiv este autonomia Transilvaniei, și ac^estă autonomie este contestată. Principiile de dreptate și de umanitate sunt călcate, în transformația ce voesc să impună acestui drept pozitiv, de óre-ce Ungurii voesc să distrugă o limbă, o credință, o conștiință națională, seculară, pentru a le substitui o cultură streină, pe care românii nu o voesc. Ast-fel că, prin ac^estă încercare de desnaționalizație, interese de ordine deosebită se află angajate : interesul general și interesul român.

În prima linie, interesul general al Societăței Europene, interesul civilizației. Statele moderne formează, în adev^êr, o asociație întemeiată pe o temelie comună de victorii, pe cari umanitatea le-a câștigat în contra barbariei, asociație în s^enul căreia dreptatea nu p^ote fi nepedepsit nesocotită. Un drept de control reciproc nu s'ar putea refusa Statelor : asociațiunea Statelor n'ar putea să se desintereseze de turburările ad^enci, pe cari disprețul principiurilor de dreptate și de umanitate le ar provoca în orⁱ-ce societate organizată. Căci nici o asociație permanentă nu există fără drept și fără obligațiuni reciproce ale acelora cari

o compun. *Ubi societas ibi jus est* (1). Printre cauzele cari opresc adesea violarea dreptului în detrimentul unui Stat, D. Renault pune în prima linie interesul celorlalte State amenințate de a fi obiectul unei asemenea jicniri; și el adaugă: «Ar fi de dorit ca această cauză să influențeze și mai mult, așa în cât să ocrotéscă Statele cele mici în contra măsurilor nedrepte al căror obiect ele pot fi din partea unui Stat puternic (2).» Nu s'a statornicit numai principiul în asemenea materie; s'a mers mai departe: s'a căutat să se asigure respectul lor printr'o sancțiune imediată. Cugetători, cu drept cuvânt din ce în ce mai stimați, au pus ca regulă de purtare necesitatea intervențiunei, dacă nu în toate casurile, cel puțin în casuri grave, excepționale. Este de observat că chiar acei cari nu admit în principiu intervențiunea se cred obligați de a se depărta de opiniunea lor când este vorba de violarea drepturilor esențiale, precum este cazul pe care 'l examinăm. Grotius nu stă la îndoială de a declara că, printre motivele legitime de a interveni, trebuie pus «acela de a pedepsi un Stat care violéďă legile umanităței și ale societăței; căci este permis autorităței constituite (și chiar este pentru ea o datorie) de a pedepsi pe vinovați; deci pentru că între națiuni nu este autoritate constituită și pentru că toate Statele sunt sub garanția legii sociale, acestea trebuind să fie interesate ca legea socială să fie respectată, au dreptul de a pedepsi pe acela care o violéďă într'un mod vedit» (3). În adevăr, dacă forța ar deveni între națiuni singurul resort de acțiune, cei mici și cei slabi vor deveni jucăria întreprinderilor celor mai criminale, fără a

(1) Heffter, *Le droit international de l'Europe*, edit. Gefcken. Paris, 1883, p. 5.

(2) L. Renault, *Introd. à l'étude du Dr. Intern.* p. 12.

(3) Grotius, *Le droit de la guerre et de la paix*, liv II, chap. 20, § 40.

putea să se apere. Dar «tote drepturile ce o națiune pôte să apere prin ea însuși, le pôte asemenea apăra prin ajutorul unei alte națiuni, chieată să intervie», ne spune Pasquale Fiore, și autorul italian adaogă: «Putem admite intervenția ca legitimă, când este provocată de o națiune pentru a susține un drept ce n'ar putea să apere, dacă ar fi redusă la singurele sale forțe (1)». Și să nu se credă că este vorba, în spiritul acestor cugetători, când ei vorbesc de intervenție, de o mașină de acțiune primitivă, de un drept cu totul relativ și bun numai pentru o civilizație încă puțin înaintată, într'un cuvânt de un drept destinat a fi respins pe viitor. Din contra, Bluntschli ne spune că «nu mî pare imposibil ca dreptul internațional să devie mai puțin sficios pe viitor și intervenirea să pôtă fi autorisată când un Stat nu respectă în destul legile umanității (2)». Ideea de suveranitate a Statelor nu oprea pe Bluntschli, căci «suveranitatea nu însemnăză nici independența absolută nici libertatea absolută. Statele nu sunt ființe absolute, dar persoane ale cărora drepturi sunt mărginite. Un stat nu pôte să pretindă de cât la independența și la libertatea compatibilă cu organizația necesară a umanității, cu independența celorlalte State și cu legăturile cari unesc Statele între dênsele. Nici un Stat nu pôte, în contra dreptului internațional, să facă apel la suveranitatea sa pentru că dreptul internațional are de bază nu bunul plac al Statelor, dar drepturile și interesele generale ale umanității (3)». Baronul Charles de Martens, vorbind despre revolta în contra patriei mume, care a fundat Independența americană, pune într'un mod și mai

(1) Pasquale Fiore, *Nouveau dr. intern. public*, trad. Padier-Fodéré, Paris, 1869, t. I, p. 244.

(2) Bluntschli, *Le dr. intern. codifié, Introduction*, p. 19.

(3) Bluntschli, *op. cit.*, p. 88 și 89.

direct cestiunea, dîcînd: «Acest război, care trebuie să fie considerat ca evenimentul cel mai important al secolului XVIII, a agitat în acelaş timp o cestiune de o înaltă importanţă, aceea de a se şti pînă la ce punct indiviđii pot fi consideraţi ca resvrătitori, şi prin urmare, cînd este óre permis de a împiedica pe o putere streină, *în timp de pace*, de a îmbrăţişa cauza lor, fără a viola principiurile dreptului gînjilor(1)»? La aceste consideraţiuni doctrinale pot să se adauge consideraţiuni puternice de fapt. Intervenţiunea a fost de practică internaţională foarte frecventă; unele epoce au înregistrat serii. Mai cu sémă, din punctul de vedere care ne ocupă, există precedente numeroase şi însemnate. De alt-mintrelea, nu Austria ar putea să se plîngă în contra acestei teorii, pe care dînsa a practicat-o adesea-orî. Ast-fel, de exemplu, ea proclamă, la 7 August 1791, în unire cu Prusia, declaraţia de la Pilnitz în favórea restabilirei tronului lui Ludovic al XVI^{lea}, «brutală intervenţie tot atît de neruşinată cît şi de neîndemánatică (2)»; ast-fel o găsim făcînd parte din Sînta-Alianţă, îndreptată în contra mişcării independentei popórelor; ast-fel ea încheia cu regele Neapolului şi al Toscanei tractate avînd de scop de a opri orî-ce reformă liberă *în constituţia internă*; tot în acest sens se pronunţă la Congresul din Troppau şi din Leibach, ceea ce atrase, în 1821, o intervenţiune armată violentă, disoluţia Parlamentului napolitan şi o

(1) Ch. de Martens, *Nouvelles causes célèbres du dr. des gens*, t. I, p. 70. În acelaş sens V. Vattel, *Le dr. des gens*, liv. II, chap. 4556; Arntz, în *Revue de dr. intern. et de lég. comparée*, t. VIII (1876), p. 673; Rollin Jacquemyns, în *Revue de dr. intern. et de lég. comparée*, t. VIII (1876), p. 293 et 571. V. şi Bonfils, *Manuel de dr. intern. public*, Paris, 1894, p. 161; Despagnet, *Cours de dr. intern. public*, Paris, 1894, p. 190.

(2) Despagnet, *op. cit.*, p. 194.

ocupație austriacă de trei ani; ast-fel o regăsim în Pentarchia europeană și tot ast-fel practică intervenția oficiasă din Decembre 1851 pe lângă Victor Emanuel. Dar Austria nu s'a mulțumit de a practica intervenția la alții; ea a admis'o, a solicitat'o la dânsa; legitimitatea monarhică făcu apel, în 1848, la Rusia pentru a înăbuși resvrătirea ungară. Decî ni se pare că s'ar putea susține, cu drept cuvânt, că ceea ce a fost bun pentru apărarea unei dinastii ar fi și mai bun încă pentru apărarea unei naționalități. Și acesta s'ar putea susține cu atât mai mult că, printre naționalitățile cari au fost chemate la viață în cursul acestui secol, nici nu prea sunt cari să nu fi fost ajutate să se ridice printr'o intervenire a marilor puteri: ast-fel s'a regenerat Grecia, ast-fel s'a constituit Belgia, care fusese ținută de Olanda numai din spirit de vrăjmășie în contra Franciei; ast-fel s'au format statele Balcanice. Și nici Ungurii nu ar putea protesta în contra principiului intervenției, de ore-ce, de la zdrobirea lor la Vilagos până la dualism, au solicitat într'una intervenirea străinului: ei chemaă armatele năvălitoare cu rugă fierbinți și proclamaă sus și tare că orî-ce străin, care ar face răsboiū Austriei, ar putea compta pe concursul lor (1). Am fi dar ispitiți, pentru mai multe rațiuni temeinice, să susținem că o intervenire în favoarea naționalităților apăsate ale monarchiei se impune (2). Totuși, cestiunea e gravă și foarte gîngășă, căci ea pune în joc două principii de o potrivă respectabile și primordiale și între cari se pare că trebuie

(1) Să se compare, de pildă, scrisoarea deja citată a lui Barthelemy de Szemere, fost Ministru al Ungariei, publicată în *le Siècle* de la 16 Iulie 1860, precum și cartea sa intitulată *La question hongroise*.

(2) Ast-fel, de curînd, marile Puteri au hotărât să intervină pe lângă Sublima Pörtă în favorul armenilor din Imperiul otoman.

să alegem : de o parte principiul suveranității Statului, care e chiar temelia dreptului ginților ; de altă parte, principiul dreptății și a solidarității omenesci, care e temelia or cărei societăți.

Vom observa că, la urma urmei, tot principiul suveranității trebuie să triumfe și că practica intervenției trebuie condamnată. Căci, dacă practica intervenției a putut face óre-care bine, ea a făcut și mai cu sémă ea póte face încă mult rău ; zămislirea operilor sale s'a semnalat cu prea mari dureri ; prea adesea ori, în numele principiilor de dreptate și de umanitate, se procedă la schilodiri barbare și se taie, cu granițe arbitrare, corpuri sănătoase, lăsând pe cóstele popórelor răni sângeróse. Practica intervenției este o armă prea primejdióasă, lăsată în mâinele celor mari și o amenințare prea violentă pentru cei mici ; ea póte servi cu prea mare înlesnire întreprinderile internaționale și póte fi un vél prea îngăduitor pentru a acoperi atentatele la suveranitate. Nu, ori cari ar fi rătăcirile unui Stat, nu se cade să se intervină în afacerile sale interne. «Un guvern tiranic n'are decât un judecător, pe poporul chiar căruia el se impune.» (1) Un singur tribunal póte judeca Statele : Istoria. (2) Suveranitatea nu are alte margini, de cât cele-l'alte suveranități, și numai când acțiunea unui Stat atinge suveranitatea unui alt Stat, sau îi pricinuesce un prejudiciu, acest din urmă Stat are dreptul de a se mișca și de a se apăra. Dar în acest cas, nu mai e vorba de intervenire, ci de dreptul de apărare, atribut esențial ce aú Statele în virtutea dreptului lor și datoriei lor de conservare. Principiul neintervenției pare, la prima vedere, că autorisă tóte nedreptățile și că lasă liberă cariera celor

(1) *Despagnet*, op. cit. p. 190.

(2) «Istoria omenirii e tribunalul acesteia» a d'is Schiller.

mai aprigi violențe ; el pare, într'un cuvânt, că distruge însăși temeliile dreptului ; cu toate acestea, nu este așa. Dacă forța directă de constrângere lipsesce, dreptul totuși există. Nu geandarmii creează dreptul ; «codurile, magistrații, agenții forței publice 'l declară și fac să fie respectat, dar nu 'l creează dênșii (1)». Cu totă lipsa unei autorități superioare Statelor, capabilă de a le impune legea internațională, «totuși mențin cu energie, țice d. Renault, existența unui drept adevărat între națiuni ca și între indivizi, cu aceeași temelie, care este respectul personalității și libertății altuia (2)». Și nu numai că acest drept există și are temelia sa în rațiunea eternă a justiției, dar are încă și o sancțiune, care de și nu e aparentă, formalistă și iute, ca sancțiunea dreptului privat, nu mai puțin e solid stabilită. «Morile Domnului macină încet, dar sigur (3)».

Dacă Europa, din punctul de vedere general al civilizațiunei, e interesată de cele ce se petrec în Imperiul Austro-Ungar, Regatul român e și mai intim interesat.

În adevăr; aprópe pretutindenî în Europa formarea Statelor are un caracter cam provisoriu și, într'un mod general, legea transformărilor neîncetate se impune grupărilor politice. Dar mai cu sémă scoborându-ne către peninsula Balcanilor, constatăm că această lege ia un caracter actual important. Situațiunea presentă a eșit de prea puțin timp din starea de lucruri fundată de cuceriri și de interesul dinastiilor, pentru ca dênsa să fie definitivă ; căile pe unde au trecut formațiunile actuale au fost prea adese-orî atacate de violență și brăsdate de forță, pentru ca aceste formațiuni să nu mai aibă nimic de temut. De aceea, nicăeri problemul

(1) L. Renault, *Introduction à l'étude du droit international*, p. 9.

(2) L. Renault, *op. cit.*, p. 8.

(3) Proverb german. Veđi Heffter *Le Droit Intern. de l'Europe*, ed. Gelfcken, Paris, 1883, p. 6, nota 5.

viitorului nu se pune mai imperios. Statul român cuprinde, în fruntariile sale, numai o porțiune din omenii rasei lui, și chiar rasa română întrégă nu e de cât o mică insulă în mijlocul valurilor celor-l'alte rase. Despre Nord, se intinde departe Oceanul slav și despre Occident, pentru a întâlni națiunii latine ca Franca, Italia sau Spania, Românii trebuie să trecă peste mase compacte de Germani. Intr'o asemenea situațiune, Românii luptă pentru a păstra neatins geniul rasei lor, pentru a'l pune la adăpostul influențelor celor-l'alte rase, pentru a'l impede a se corupe, a degenera și a pieri. Apărând civilizațiunea latină, luptând pentru tradițiunile lor istorice, impiedicând prin toate sforțările lor ca elementele naționalității lor să fie corupte, Românii uséză de dreptul lor, ei își fac astfel și datoria și rămân în limitele cele mai stricte ale principiilor dreptului internațional; căci Românii nu fac alt-ceva de cât să 'și urmărescă destinele pe căi pacifice, potrivite dreptății și buneii judecări. Că Statul român nu cuprinde întréga naționalitate română și că părți însemnate din această naționalitate sunt inchise în alte granițe, acest lucru pôte fi regretabil din punctul de vedere al dreptății internaționale, care ne invată că e mai tot-d'a-una mai înțelept de a da ca basă a Statelor populațiunii de naționalitate omogenă; dar lucrul se pôte înțelege examinând cauzele istorice cari au ajutat la formarea etnică și teritorială a Statelor moderne. Lăsând, prin urmare, viitorului grija de a da problemului unei mai drepte repartiții a elementelor etnice din State o soluțiune mai dréptă (1), Statul român pôte, cu toate acestea, să 'și urmeze rolul istoric și

(1) Fie printr'o evoluțiune a Statelor cu formațiune compozită către o fărâmare în State necoprinând de cât o singură naționalitate; fie din potrivă, printr'o dezvoltare progresivă a tipului Confederațiunilor bazate pe principiul respectului mutual și al libertății naționalităților din care aceste confederațiuni ar fi formate.

destinele sale. Căci împărțirea Românilor în mai multe State, de și este o pedică la dezvoltarea uniformă și integrală a naționalității lor, nu este o stânjenire în dreptată (1) actualmente împotriva independenței lor, acésta este, o repetăm, un fapt având isvorul său în trecut; e un rezultat istoric a cărui modificare depinde, în viitor, de la direcțiunea civilizațiunii generale și în acelaș timp de la vitalitatea rasei române. Dar cestiunea se schimbă și de aspect și de natură, dacă e vorba să se modifice actuala stare de lucruri, prin mijloce pe cari le reprobă justiția și principiile cele mai elementare de umanitate. De la întâmplări istorice, grație cărora partea românească din Imperiul Austro-Ungar se află astăzi despărțită de regatul României, a trage concluziunea că Maghiarii au dreptul de a persecuta, de a denaționalisa, de a distruge porțiunea națiunii române care trăesce în monarchia Habsburgilor, acésta e nedrept și contrariu indatoririlor internaționale. Nu pôte fi permis Maghiarilor ca, în numele suveranității Statului Austro-Ungar, să întreprindă denaționalizarea violentă a trei milioane de Români; căci suveranitatea fie-cărui Stat are drept limită independența celor-l'alte State și a voi să retragi Statului român sprijinul ce 'i dă de secolii trei milioane de Români, lipiți de cóstele sale, este a'l atinge fórte grav, este a lovi drept în independența lui. A încerca o asemenea întreprindere, este a năzui, sub pretext de vecinătate, să săpi, sub temelia chiar a unei clădirii, o prăpastie, care nu ar întârzi de a o surpa și de a o înghiți.

În adevăr, nu e vorba, în cele ce se petrec în limitele monarchiei Austro-Ungare, de o luptă interioară între partidele politice ale aceleași țări; aci dreptul public intern își ia în parte regulele din dreptul interna-

(1) Veđi, în ceea-ce privesce problemul unei naționalități împărțite în mai mult State, Novicow, *La Politique internationale*, p. 89.

țional, mai înteiū pentru că e cestiunea de naționalități diferite, apoi, și mai cu deosebire, pentru că este vorba de țeri cari s'au bucurat odinióră de o independență complectă și cari acum chiar au un drept de autonomie, ce nu se pôte contesta în mod serios.

Aceste drepturi ale românilor din Imperiū privesc în supremul grad pe Românii din regat; cestiunea ridicată prin încercarea de desnaționalizare pe care Maghiarii au întreprins'o, nu este o cestiune Austro-Ungară, nici o cestiune transilvană, ci o cestiune națională românescă interesând independența Regatului român tot atât cât și autonomia Transilvaniei.

Independența unui Stat, în adevăr, nu se compune numai din atributul suveranității ce acest Stat are înăuntrul fruntarielor sale, dar încă și din tot ce contribuie, în mod normal, la vitalitatea sa; într'un cuvânt din toate forțele materiale și morale cari pot contribui la propășirea sa legitimă și la viitorul său. Acastă noțiune mai largă a independenței Statelor este în acelaș timp și mai umană; fără dēnsa, multe lucruri nu s'ar putea explica. Ast-fel, există în Europa un număr óre care de puteri mari, — acelea în afară de cari nici un interes general european nu se pôte regula. — Cine pôte óre crede că, dacă s'ar pune la cale una din cestiunile de ordine generală, fără a se ține socotélă de unul din aceste State, nu s'ar atinge independența larg înțelēsă a acestui Stat? Un asemenea fapt, nu ar implica el un fel de cādere morală, o micșorime, o atingere a forțelor de desvoltare a Statului exclus? Contrariul mi se pare că nu se pôte sustine. Și aceste noțiuni nu sunt de un ordin de idei pur ipotetic, ele sunt principii cari au avut prilejul să fie puse în practica internațională și se pot manifesta și în viitor. Ast-fel, când, prin tractatul de la Londra de la 15 Iulie 1840, patru puteri mari și-au însușit dreptul de a dispune

de afacerile Egiptului, Franța fu atinsă în drepturile sale (1), ea își dă bine socotéla de acesta, își aréță lámurit nemulțumirea și puțin a lipsit ca afacerea să nu sfêrșască réu. Astăđi chiar, se póte óre susține că cestiunea Egiptului s'ar putea regula fără concursul Franciei? Ar fi o nebunie; și cu tóte acestea, Egiptul este o parte integrantă din imperiul Otoman și dacá s'ar admite principiul că suveranitatea să fie restrânsă numai înăuntru fruntarielor, nu s'ar atinge intru nimic, absolut intru nimic, suveranitatea Franciei. Și când atare e noțiunea sănătósă a dreptului internațional, Statul Român nu ar avea ce căta în conflictul ungaro-român? Este neîndoios că o asemenea tesă nu se póte susține.

Incercarea de desnaționalizare a românilor din Transilvania este o atingere a independenței Românilor din Regat, reușita desnaționalizării Românilor din Transilvania ar fi o lovitură directă dată Regatului României,— căci s'ar inveda ast-fel luméi întregi că naționalitatea română nu are tãrie, nici viitor, că nu trãesce de cât cu numele și că e gata a ceda tuturor întreprinderilor, pentru a pieri din concertul națiunilor. Concepând opera lor de destănaționalizare, Magyarii s'au resvrătit în contra principiilor dreptului modern, și Austro-Ungaria, îngăduind opera ce urmăresc Magyarii, e vinovată că atinge independența Statului român. Eșind ast-fel din ordinea principiilor de drept internațional, înțelese în chip larg și nobil, monarchia vecină a împins Statul român să se ocupe direct de Români din Transilvania și din Ungaria și să'si apere cauza, — de óre-ce, procedând ast-fel, Statul român nu face de cât să se apere sin-

(1) Nu se póte tăgădui, de alt-mintrelé, că apropierea dintre cele patru puteri a fost motivată de invidia ce există în contra înrîturéi franceze.

gur, adică să se conformeze *dreptului* și *datoriei de conservare* pe care i-o impune dreptul gintilor (1).

La aceste rațiuni de drept se mai adaugă rațiuni irezistibile de fapt. «Obârșia națiunii române de astăzi e în Carpați și țara Transilvaniei este muma Românilor» (2). Mai mult încă : nu numai că Transilvania este leagănul naționalității noastre, dar ea e și punctul de plecare al regenerării noastre ; acolo s'a format conștiința națională și de acolo a pornit renașterea limbii și a literaturii Românilor (3). A nu mai privi pe Români din monarhia Austro-Ungară, ca pe niște frați, ar fi a lipsi de la cea mai omenescă datorie ; a nu mai apărea pe acești frați, când sunt persecutați pe pământul strămoșilor lor, a nu-i susține în lupta inegală ce li se dă în această țară, care a fost patria noastră comună, ar fi a lipsi de la datoria cea mai sacră, a suscrie la primul act de decadentă a națiunii noastre. Scopul ce Ungurii urmăresc este fățiș și lămurit indicat ; deja legea Naționalităților ne spune că nu mai există națiune română în monarhie, deja organele de apărare ale legii proclamă că nu mai există autonomie transilvană, de ore-ce unirea cu Ungaria a fost, în mod tacit, recunoscută de Români (4). Dar de ce ore Români au așteptat, fără să lucreze, de la actul u-

(1) «Conservarea de sine-insuși coprinde și implică exercițiul tuturor drepturilor necesarii salvării integrității fizice și morale a Statului, facultatea de a depărta ori-ce rău prezente, *de a se pregăti în contra orî-cărei primejdii de prejudiciu viitor*, de a lua măsurile trebuincioase pentru a menține intacte elementele chiar de existență, teritoriul, populațiunea, *legătura socială.*» (H. Bonfils, *Manuel de droit intern. public*, pag. 124).

(2) Gaidoz, op. cit. p. 10.

(3) Gaidoz, op. cit. p. 16.

(4) Acesta e una din tesele susținute de procurorul superior în procesul Memorandului.

nirei? Istoria și faptele răspund că Români n'au încetat nici o-dată să protesteze și că, dacă lupta a devenit mai energică în acești din urmă ani, cauza este că scandalul autoritar a devenit și el mai mare. De altminteri, Români ar putea reaminti Ungurilor că au știut și dênșii foarte bine să aștepte de la Vilagos la Sadowa. Ca și victoriile, înfrângerile nu sunt vecinice. Dar nu atingem acest punct de cât spre amintire, pentru că e în adevăr ciudat să auđi susținându-se serios că un răstimp abia de ajuns pentru ca să se prescrie un drept real privat, este îndestulător pentru a consfinți o usurpare internațională. Chiar dacă am admite teoria prescripțiunei în materie internațională, ar trebui, de o parte, să stabilim principiul că dênsa nu are drept obiect de a legitima cu vremea un guvern sau o stăpânire, și, de altă parte, să declarăm că un laps de timp mult mai lung este trebuincios pentru a o statornici (1). Trebuie asemenea să hotărîm că, de ore-ce nu cunóstem de asupra Statelor nici o autoritate superióră pe lângă care s'ar putea face acte interruptive de prescripțiune, protestările acelor ce au un drept pentru a revendica un teritoriú sunt de ajuns pentru a întrerupe statornicirea orî-cărui nou drept. Dar, redusă la acéstă proporțiune, teoria prescripțiunei ni se pare pe atât de periculósă, pe cât și de nedrêptă; simțim o repulsiune de a aplica afacerilor internaționale o regulă de drept privat (2), care pare a nu avea altă basă de cât utilitatea practică, și de a trata Statele, teritoriile și patriele ca domenii lipsite de orî-ce

(1) Wheaton, *Eléments de droit intern.*, t. I, p. 159; Geffcken, asupra lui Heffter, *Le droit intern. de l'Europe*, § 12.

(2) «Relațiunile reciproce ale națiunelor nu pot fi absolut închise în regulile timide și stricte ale proprietăței private» (E. de Parieu, *Principes de la science politique*, Paris, 1875, p. 295).

înțeles moral. Nu, hrăpirea unui teritoriū prin violență saū prin viclenie rămâne un fapt isbit de la început de un vitiū indelebil. Dacă une-orī usurparea sfârșese prin a triumfa causa e că poporul care putea să o critice a pierit saū a renunțat la destinele sale, — iar nu pentru că dreptul seū este prescriș. Timpul nu pōte acoperi lipsa de titlu și regula catoniană, aiurea ne-înțeleaptă, își găsește bine aci locul : «*quod ab initio vitiosum est nullo lapsu temporis convalescere potest*».

Acest drept ce națiunile aū la viață este atât de sacru că uniū cugetători, ca și legea romană care oprea pe cetățeanul liber de a-și precupeți ființa, aū putut refusa însă-și națiunilor dreptul de a-și înstreina neatârnairea. «Nicī prescripțiune, nicī tractat, nicī cesiunī, nicī convențiunī orī-carī ar fi ele, dise Pasquale Fiore, nu pot distruge saū slăbi inviolabilitatea dreptului de naționalitate, care, fiind o consecință a libertăței, e de domeniul exclusiv a lui Dumnezeu; acest drept nu pōte fi nici dat, nici cedat, nici ocupat prin vre-un chip órecare, și chiar când forța ar fi sdrobit saū imbucătățit o națiune, chiar când un popor ar fi condamnat la o robie seculară, timpul nu ar putea valida nebunia saū nedreptatea» (1).

Din cele de maī sus, se vede că întreprinderile criminale ale poporului magyar în contra Românilor interesază, pe de o parte, causa libertăței și a dreptăței a căror apărătoare sunt, fără îndoială, puterile europene; și că, pe de altă parte, aceste întreprinderi ating serios și direct neatârnairea Statului român. Dar între cele-l'alte State europene și România există această deosebire de căpetenie : anume că orī-ce acțiune a Statelor în cestiunea națională română ar fi o intervențiune, pe când acțiunea Regatului României s'ar coprinde în

(1) Pasquale Fiore, *Nouveau droit intern. public*, t. I, p. 127.

noțiunea dreptului său de apărare, în principiul dreptului său și datoriei sale de conservare.

Dacă acesta e soluțiunea riguroasă *de drept*, trebuie totuși să observăm că, *în fapt*, toate efectele sale nu pot urma. România este prea respectuoasă de grija ce au toate Statele Europei de a păstra pacea, pentru ca, chiar când ar fi îndestul de tare și în stare de legitimă apărare, să consimtă a deveni un element de turburare. Situațiunea este atât de încordată în cât o scânteie — cât s'ar părea ea de mică și neînsemnată — ar fi de ajuns pentru a determina focul, în numărusele materii explozibile grămădite de urile internaționale cu atâta patimă. Maghyariii par că și-au dat bine socotelă de situațiunea critică în mijlocul căreia ei operează; ei par că au înțeles de minune că elementul român va fi nevoit să suporte atacurile lor (1) pentru a nu stârni desaprobaria generală, resistând cu violență. De aceea atacurile Magyarilor sunt și mai odioase, pentru că ele sunt asigurate aproape de impunitate.

Opera începută, fi-va ea dusă până la sfârșit? Și de ore-ce nici marele state, nici România nu intervin cu forța, sfârșitul veacului nostru vedea-va el realizându-se o crimă internațională mai mult? Nimeni nu o

(1) D. General Türr, într'un recent articol, a formulat foarte limpede această cugetare: «S'ar putea ore ca Europa să pornescă la război pentru a libera pe Români? Vă închipuiți ore serios pe Franța sau pe Rusia trăgând sabia pentru a scote pe d. Rațiū din închisore? Momentul ar fi rău ales chiar pentru revendicări mai serioase. Europa se desinteresează cu totul de aceste mici certuri ale națiunilor mici. Ea continuă, în adevăr, armamentele sale ruinose, ea are încă mai multe milioane de omeni sub arme, dar nu pentru a realiza meschinele vōstre ambițiuni». Asemenea cugetări, menite a da îmboldire celor mai uriciose porniri, în numele impunităței, nu au trebuință de nici-un comentariū. (General E. Türr, *Chinoiseries roumaines*, in «Revue d'Orient et de Hongrie» Budapest, 18 Decembrie 1894).

póte spune. Dar ceea ce putem afirma, fără témă de a fi desmințiti, e că Ungurii și Imperiul din care fac parte vor culege curând saú mai târziu ródele întreprinderilor lor și că aceste róde vor fi amare. Sunt crime, cari ating tot atât pe cel ce le comite cât și pe victima sa, și crimele internaționale sunt de acest soiú. Care va fi, prin urmare, sanțiunea încercării de desnaționalizare a Románilor și în general a campaniei de exterminare întreprinsă în contra naționalităților?

În ceea ce privește România, această sanțiune e lesne de înțeles. Orî ce raport de bună vecinătate între Imperiul habsburgic și Regatul român va deveni peste putință. Cum să admitem, în adevăr, relațiunile nu numai fórt strânse, dar chiar puțin amicale, între două țări, în cari cele mai adânci mișcări ale opiniei publice sunt așa de vrăjmașe, pe față și cu violență? Póte óre România să facă cortegiú Austro-Ungariei pentru a'î înălța vaza, a'î mări puterea morală, a contribui la înriurirea aceștia asupra națiunilor peninsulei și a ajuta ast-fel într'un chip neîndoios la sdrobierea Románilor din monarchia dualistă? Lucrul e puțin probabil. Pe de altă parte, industria austriacă, de o valóre incontestabil inferióră pe piețele europene, nu are altă clientelă de cât la popórele din vecinătate. Resbelul de tarife, ce Austro-Ungaria a avut în timp de câți va anî cu România (resbel datorit Ungurilor), s'a încheiat pentru dânsa cu pierderi însemnate. Suprimarea folóselor economice, pe cari România le acordă acum gratis Austriei, va fi o măsură pe care opinia publică din Regat o va reclama din ce în ce mai energetic și pe care orî ce guvern, care are câtuși de puțin grijă de demnitatea țării, nu va întârzia de a o lua.

În ceea ce privește statele Europei, interesate, în numele civilizațiunei generale, ca nedreptăți strigátóre și mészuri neomenești să nu se mai perpetueze, Aus-

tro-Ungaria, vinovată, va găsi ispășirea purtării sale barbare în hotărârile opiniei publice, în idea ce aceste state își vor face de cultura și de forțele ei morale, — prin urmare, tot-de-odată în repulsiunea ce vor avea publicității de a’i arăta simpatia lor și în golul ce se va face încetul cu încetul împrejurul statului Austro-Ungar. «Singura sancțiune care pôte fi dată dreptului internațional, țice Wheaton, nu e basată de cât pe temerea din partea națiunilor de a provoca o ostilitate generală, violând acest drept». (1) — «Cât despre opinia publică, țice d. Renault, tôte guvernele i se închină în acelaș timp ca și dreptului, încercând, în tôte împrejurările grave, să’și justifice purtarea lor și să se pună sub protecțiunea vre-unuï principiu recunoscut (2)». Aici este sanțiunea dreptului internațional. Nu mai sunt, ca în timpul Sfintei-Alianțe, puteri constituite ca păzitoare ale legitimității dinastice și ale formelor dreptului public intern al statelor — din ferire; — dar este o păzitoare mai sigură: opinia publică. Cei ce ar fi ademeniți să privescă cu dispreț o asemenea sancțiune, nu’și dau séma de adevărata ei natură și nu înțeleg că ea procede dintr’o lege generală a lumii, a căreia nu este de cât aplicațiunea, anume cea de a recunósce raportul de casualitate ce este între două lucruri. «Cum ómenii nu cunosc viitorul lor, își inchipuesc că actele politice, cari nu sunt oprite de nici o lege pozitivă și cari nu sunt interđise de nici o forță organizată, sunt acte indiferente, cari pot fi săvêrșite fără pedépsă. Ei aplică acéstă idee la dreptul ginților, sub pretext că acest drept n’are nici un cod, și că nu există tribunale pentru a’l respecta. Acésta e o mare greșală. Se pôte, fără îndoială, ca în

(1) Wheaton, *Eléments du dr. intern.*, t. I, p. 79.

(2) L. Renault, *Introduction à l’étude du dr. intern.* p. 12.

timpul vieții unui om, timpul să fie prea scurt, pentru ca urmările unui act să resară în ochii lumii; ele se manifestă însă mai târziu, ele se manifestă negreșit. Ómenii politici pot une-orî să se bucure de impunitate, pentru că mor; națiunile nu o pot nici o dată, căci trăesc tot-d'a-una destul de mult pentru a suferi consecințele faptelor lor. Destrucțiunea, departe de a le asigura impunitatea, este pentru ele cea din urmă și cea mai teribilă consecință a rătăcirilor și crimelor lor. In această înlănțuire dintre cauze și efecte se află sancțiunea dreptului ginților. Nici o națiune, nici un stat nu scapă de ea, și istoria întrégă a relațiunilor popórelor nu este de cât lunga și peremptoria ei demonstrațiune (1)».

Urmările întreprinderilor criminale cari se săvârșesc în monarhia Habsburgilor se vor produce cu atât mai repede, cu cât aceste întreprinderi sunt mai monstruóse și mai întinse. Nu e vorba, în acest Imperiú, de des-naționalisarea și violarea drepturilor unei slabe populațiuni, ci de masa enormă de douë-șeci și trei de milioane de ómeni, formând *majoritatea* locuitorilor Imperiului (2). Sancțiunea va fi cu atât mai repede, cu cât cei oprimați nu sunt *isolați* și singuri din rasa lor, ci din potrivă aparțin unor națiuni independente și pline de viață, cari vor întrebuița, din ce în ce mai mult, sforțările lor pentru triumful unei cauze, drepte în ea însăși și sfântă pentru ele (3).

(1) Funck-Brentano et Sorel, *Précis du dr. des gens*, p. 8.

(2) A. Himly, *Histoire de la formation territoriale des États de l'Europe centrale*, Paris 1894, p. 511.

(3) «De asemenea, e ciudat de a vedea pe Maghiari, amețiți de mărimea usurpată, îndărătcindu-se în idea lor de nedreptă supremație. Ar trebui să'și dea séma de *influența morală progresivă* a Statelor vecine, *tóte etnic unitare*, influență ce se va mări cu cât Maghiarii se vor sili și mai mult să transforme Ungaria *polyglotă* într'un stat *curat*

Luptele în monarhie vor deveni dar din ce în ce mai acute, din ce în ce mai aspre în mijlocul desperării generale. Puterile incomparabile ale naționalităților lipsite de drepturile lor, în loc să se aplice întru a ajuta la consolidarea Statului, la intensitatea civilizațiunii, la splendorăa sôrtei monarhiei, vor fi îndreptate tot către cucerirea acestor drepturi. Mai mult de jumătate din populațiunea Imperiului, răsvrătită în po-triva tiraniei unei minorități intolerante, își va îndrepta energia sa contra temeliiilor Statului și monarhia Habsburgică, prinsă ast-fel între protestările opiniunii publice europene și atitudinea amenințătoare a naționalităților, nu va ști dacă cei mai răi inimici ai ei sunt în afară sau în lăuntru granițelor sale. Într'o atare situațiune, care va mai putea fi prestigiul Austriei, care-i va putea fi forța, cari vor putea fi influența și rolul ei internațional? S'a considerat tot-d'a-una existența Austriei ca o necesitate a politicei Europene, pentru că era una din garanțiile păcei în Orient, pentru că părea că trebuie să rămăe una din păzitorele cele mai vigilențe ale desfășurării normale și libere a națiunilor balcanice. Când însă va deveni ea însăși un element adânc de turburare, când va amenința în mod permanent pacea generală, când se va constata neîndoios că pörtă, în însăși cõpsele sale, elementele unei conflagrațiunii sigure, cu ce ochiü se va mai privi încă formațiunea ei artificială și nedrăptă?

Simptomele unei asemenea situațiunii au apărut deja, sunt încă de pe acum vădute. Pe de o parte, opiniiu-

maghiar. Într'adevăr, este evident, că cu cât aceștia vor stărui în sistemul lor de maghiarisare peste măsură, cu atât naționalitățile române și slave vor resista și vor găsi ajutor și sprijin, într'un fel sau într'altul, la frații lor liberi. E vocea sângelui, e legea naturei». (*L'Europe*, 17 Maiü 1894, p. 8).

nea publică generală pare mișcată de suferințele pe care națiunile desmoștenite le îndură în Austro-Ungaria, iar, de altă parte, naționalitățile mai puțin timide încep a ridica glasul. În zadar aceste naționalități sunt tratate cu dispreț; în zadar Maghiarii dic: «Toth ember nem ember» (omul slovac nu e om)(1) și afirmă că Românii nu sunt «nici născuți nici chemați la libertate» (2); Românii le răspund: «Românul nu piere» și Slaviile din întreaga monarhie le dic, cu istoricul național al Cehilor (3): «Existam înaintea Austriei, vom exista după ea!»

Din excesul chiar al răului va eși remediul. Naționalitățile, care, isolate, au luptat neputincioase, vor deveni puternice și se vor impune în ziua în care își vor da mâna; (4) deja, în timpul procesului *Memorandumului*, Slaviile din Imperiul au arătat, într'un chip strălucit, simpatia lor pentru Români (5). La adunarea națională din

(1) Louis Léger. *Histoire de l'Autriche-Hongrie* p. 505.

(2) În acest secol în care lumea civilisată lucrează spre a emancipa și chema la libertate neamurile decăzute ale continentului negru, Ungurii nu se sfiesc a reaminti judecata regelui lor Matias Corvin, asupra Românilor, pe care-i consider: «*nec ad libertatem vocati, nec ad libertatem nati*» (Ovary., *op. citat.* p. 25).

(3) Palaky.

(4) «Pentru un guvernământ absolut, dice d. de Parieu, diversitatea raselor e o garanție în potriva încercărilor de rezistență» (*op. cit.* p. 302). «Popóarele mele, dicea Impăratul Francisc II ambasadorului Francez, sunt străine unul de altul și cu atât mai bine. Ele nu capătă aceleași bóle în același timp. În Franța, când vin frigurile, vă ia pe toți în aceeași zi. Puil Ungurii în Italia și Italienii în Ungaria. Fie care își păzește vecinul, nu se înțeleg și se uresc. Din antipatia lor naște ordinea și, din ura lor reciprocă, pacea generală». «Sistemul, dice d. Laveleye, era ingenios, dar nu se putea practica de cât la întunec. Lumina s'a făcut, în urma revoluțiunilor și înfrângerilor, libertatea și regimul parlamentar s'au impus, imediat lupta naționalităților a început» (*Revue des Deux-Mondes*, 15 Aprilie 1868 și de Parieu, *op. cit.* p. 304).

(5) Un comitet de înțelegere, al naționalităților Slovacă, Sărbă și Română, funcționa deja înaintea procesului de la Cluj.

Sibiū, Români, la rândul lor, au votat cu entuziasm proiectul unui congres al naționalităților desmoștenite (1), și raportorul comitetului în mijlocul ovațiilor fără sfârșit, caracteriza în următorii termeni era nouă de luptă ce se pregătesc: «Pe măsură ce persecuțiunile ne asaltau, pe măsură ce nedreptățile se grămădeau, întreg némul Românilor își îndrepta gândirile spre aliații noștri, Slovaci și Sârbi — cari, astă-zi, nu sunt numai concetățenii noștri, nu ne mai sunt numai aliați, dar frații noștri! Căci ne-au făcut frați durerile comune, pe cari le străbatem, suntem uniți prin aspirațiunile înalte, cari încălădesc inimile noastre, ale unora și ale altora. Căci, Români, Sârbi și Slovaci, îndurăm de o potrivă nedreptățile aceluiași regim nefast și aspirăm cu toții a ne bucura de libertățile civice, de odihna și de mulțumirea traiului. Pe măsură ce timpul trece, ne incredințăm că naționalitățile apăsate sunt tot mai impinse unele spre altele, că numai din lupta noastră comună poate isvorî fericirea tuturilor și pacea pentru toți cetățenii patriei comune. Și, dacă trebuie să slăvim pe ómenii de merit, cari au plănuit apropierea celor trei națiuni, nu vom ști cum organiza mai repede convocarea unui congres al naționalităților, pentru ca într'un mod formal să se dea o probă strălucită de unirea frățească care légă astă-zi pe Sârbi, Slovaci și Români (2)». Dar aceste rezoluțiuni nu erau încă luate și guvernul deja promitea să intervie cu severitate luându-și sarcina de a opri orî-ce congres al naționalităților. Puterile coalizate ale dualismului par deci a voi să reziste, iar de altă parte naționalitățile nu par gata a capitula. Situațiunea este critică. În adevăr în Aus-

(1) Se știe în ce condițiuni acest congres a avut loc la Buda-Pesta.

(2) Raportul d-lui Rusu Șirianul, la reuniunea națională din Sibiū, 28 Noembre 1894.

tro-Ungaria sunt mai puțin preparați de cât orî unde pentru a resista revendicărilor naționale,— căci exemplul viū al triumfului acestor revendicațiuni, succesele Maghiarilor, încurajază acolo la luptă. Puterile monarhiei se descompun în două fracțiuni de o potrivă de slabe pentru a asupri : Austriacii, pentru că o-dată au fost deja învinși de mișcarea maghiară ; Ungurii, pentru că vechii revoluționarii întemeiază cu greu un guvernământ investit cu destulă autoritate pentru a asupri. Din nenorocire, Austria n'a putut rămâne despotică și n'a știut să devie liberală. Lupta dar va continua. Acastă luptă ar fi putut înceta, ar fi trebuit să înceteze în ziua, în care, învinsă la Sadowa, scósă din confederațiunea Germanică, Austria a fost silită să se reculégă și se caute chiar în interiorul Imperiului forțele și prestigiul pe cari avea iluziunea de a le căuta în afară. Dar, în acea zi, ea n'a știut, sau n'a avut energia de a voi, după disa lui Bluntschli : «Să cedeze progresului, care silesce pe un popor de a arunca formele îmbătrânite ale unui drept învechit, întocmai după cum planta tânără se desface primă-vara de resturile veștejite ale ernei (1)». Austria n'a voit să înțelégă ordinea cea nouă de lucruri, care a chemat popóarele să se cunóscă pe ele însăși și care a transformat turme omenestî în națiuni libere pentru a cuceri și a păstra libertatea lor (2).

(1) Bluntschli, *Le dr. intern. codifié*, p. 10.

(2) «Lumea caută să rēstórne Statele evului-mediū, basate pe dreptul Principelui, pentru a le înlocui prin State moderne avēnd poporul ca fundament. Putem deja astă-zi proclama ca rezultat al luptelor secolului nostru principiile următóre, a căror admitere tóte Statele ne permite a le ridica la rangul de reguli internaționale : 1) Autoritatea dreptului istoric și al formulelor scade în proporțiunea în care este evident că acest drept pune în pericol viața Statului în loc de a-î fi folo-

Ideile generoase ale Revoluțiunii Franceze (1), cari au pătruns ca o suflare caldă în vechile societăți Europene, și cari au făcut să iasă, din mormântul lor, atâtea naționalități de atât timp îngropate; independența Statelor-Unite, care a dat naștere la o civilizațiune așa de puternică și originală; învierea Greciei; independența Belgiei; unitatea Italiei și a Germaniei; renașterea popoarelor din Balcani; atâtea fapte fără precedent în istorie, și cari vor rămâne gloria acestui veac, au trecut nebagate în seamă pentru Austria: învățăturile istoriei nu 'i-au slujit intru nimic! În loc de a grupa toate naționalitățile în jurul ei, în loc de a consolida viața comună printr'o autonomie largă, prin cimentul indestructibil al solidarității consimțită în mod liber, Austria a crezut că se înnoește, transportând la Pesta o bună parte din sistemul ei antic și învechit; ea a crezut că se va vindeca altoind și Ungariei cancerul care a ros Imperiul atâta timp. În loc de a privi în viitor, Austria a urmat de a privi în trecut; de aceea, perspectivele întristătoare, pe cari și-le prepară, scapă judecăteli sale. Voind a distruge în naționalități sentimentele de iubire pentru limba lor, pentru credința lor, pentru tradițiunile lor seculare; voind să înăbușească conștiința lor istorică și aspirațiunile lor pentru viitor, Austro-

sitoare și face imposibilă desfășurarea dreptului public în loc de a-l regulariza; 2) Dreptul internațional respectă dreptul ce au popoarele de a determina ele însăși forma legăturii care trebuie să le reunescă într'o viață comună, și le recunoște dreptul de a-și da ele însăși o constituțiune» (Bluntschli *op. cit.* p. 49 și urm.).

(1) Asupra influenței principiilor proclamate de revoluția franceză asupra dreptului internațional, a se vedea mai cu seamă Lavisse, *Vue générale de l'histoire politique de l'Europe*, p. 198 și urm. Novicow, *La politique intern.* p. 142; Laseur, *Introduction à un cours de dr. intern. public.*, 1893 p. 92.

Ungaria distruge singurul fundament posibil al imperiului. Căci, din două lucruri una : sau nu va reuși în aceste încercări de desnaționalizare, și, în loc de a crește cetățeni, își prepară vrăjmași ; sau reușește în această încercare, și atunci transformă naționalitățile actuale în turme omenești fără credință și fără ideal, având ca singură devisă această cugetare întristătoare : «ubi bene, ibi patria». Destrucțiunea naționalităților va avea ca corolariu, în majoritatea imperiului, desființarea noțiunii de patrie.

Nu, astăzi nu se mai înlanțuesc popoarele prin despotism ; ele se alipesc prin libertate. Federațiunea elvețică ne este cel mai strălucitor exemplu : Amenințate de pericolul de a fi absorbite de state puternice, și ținând mai presus de oricare la independența lor, cele trei naționalități, cari compun confederațiunea Elvețică, simțindu-se prea slabe fiind isolate, s'au grupat și au format Elveția. Dar, grupându-se împreună, fie-care din cele trei naționalități și-au menținut limba, credința și tradițiunile ei : mergeți și spuneți Elvețienilor de viță romană să devie Germani, spuneți Elvețienilor Italiani să devie Francezi, veți vedea ce vor răspunde : vor găsi pôte servitutea propusă mai aspră de cât aceea de care au voit să fugă, și probabil vor merge fie care în partea sa să caute elementele originei lor, ale marelor naționalități. Dar o asemenea perspectivă e imposibilă, căci cele trei elemente ale confederațiunii se vor pădi în tot-d'a-una de a întreprinde unul cu privire la altul vre-o încercare de supremație : ele știu printr'o lungă experiență, că, dacă există ați o Elveție, e mulțumită respectului reciproc al raselor, e mulțumită libertății de propășire pe care cele trei elemente l'au găsit în sinul unei egalități absolute, care face onorea acestei frumoase, mândre și nobile țări.

Ei bine ! să imite Austro-Ungaria pe Elveția, să facă să înflorască la piciorile Carpaților, și pretutindeni la ea, flórea rară a libertății, care acoperă văile Elveției ; să dea Românilor, să facă tutulor supușilor, monarhia atât de scumpă, în cât chiar dacă li s'ar propune unirea cu némurile lor independente, să o refuze. Atunci Imperiul Habsburgic va deveni într'adevăr o *patrie*, și atunci insinuațiunile copilăresci de dacó-románism și de iridentism vor înceta de a mai fi ; atunci, dar numai atunci, pacea va fi stabilită în Babelul tiranic de astă-zi. «Despotismul, ne-a spus nu de mult un om de stat Ugar (1), despotismul a făcut pe Austria să se clătine d'asupra unei prăpăstii ; libertatea și respectul naționalităților ar face-o puternică. Eată singurul mijloc de a întineri noua Austrie. Atunci diversitatea popórelor sale, care 'i este acum slăbiciunea, îi va face puterea. Va fi o *federațiune puternică de popóre libere sub un Suveran* ; va fi puternică prin ea însăși și existența ei nu va depinde de buna plăcere a vecinilor ei».

Dacă Austria aude aceste acente ale rațiunei și ale dreptății, e pace. Dar dacă ea rămâne surdă, lupta va urma. Trebuie într'adevăr ca opiniunea publică, acest mare arbitru al timpului nostru, să fie luminată ; trebuie ca lumea civilisată să scie că există în Europa la sfârșitul secolului nostru un mare imperiú care a devenit «pușcăria naționalităților». Lupta trebuie să continue, căci sórta naționalităților stă în propriile lor mâini. Aceste naționalități, dacă sunt îndrăsnețe, nu vor întârđia a se socoti : vor vedea că ele sunt numéru și puterea ; dacă sunt luminate, nu vor întârđia a'și examina titlurile lor : vor vedea că au pentru ele dreptul ;—

(1) Barth. de-Szemere, fost ministru president al Ungariei, *La question hongroise*, Paris, Dentu, 1860, pag. 100.

și, dacă sunt cuminți, își vor uni sfortările și 'și vor
ascepta ceasul. Căci, tot-d'a-una sună o oră în care, sub
pasul celor ce merg cu curagiū pe calea datoriei, pro-
vidența pregătesce acele drumuri misterioase și necu-
noscute cari duc la independența și la libertate.

BIBLIOTECĂ
DE ȘTIINȚE NAȚIONALE

BIBLIOGRAFIA CESTIUNEI NAȚIONALE

BIBLIOGRAFIA
CESTIUNEI NAȚIONALE

BIBLIOGRAFIA CESTIUNEI NAȚIONALE

În precuvântarea Bibliografiei mele asupra Istriei, Dalmației și Friulului, publicată în 1880, ziceam : «Am întreprins, sunt câți-va ani, o bibliografie generală de toate operele scrise în limbă străină asupra țerei noastre, lucrare ce urmăresc încă cu pasiune și care, sper, va fi de ore care folos. În restimpul acestor cercetări însă, nu am putut trece nepăsător pe lângă cele-l-alte nenumărate provincii și naționalități cari formeză admirabilul și pitorescul mozaic al Orientului : ele au fost pentru mine nise episode, mai mult sau mai puțin legate de obiectivul principal, nise popasuri de odihnă, ca să zic așa, în mijlocul vastului câmp de investigațiune ce mi era deschis. Voiu da la lumină treptat aceste mici lucrări sub titlul de *Schize bibliografice*».

De la 1880 până astăzi, am continuat fără preget aceste cercetări bibliografice asupra României și munca mea a fost mult înlesnită prin faptul că am stat mai mulți ani în Paris, în Bruxelles, în Constantinople, în Sofia și în Belgrad. Pretutindenă, am strâns numeroase notițe cu privire la țara noastră.

În așteptare se pot da la lumina întrégă acéstă lucrare, socotesc momentul prielnic de a publica o parte dintr'ansa, acea relativă la frații noștrii români din Transilvania și Ungaria, a căror sôrtă intereséză astăzi foarte viú pe întréga lume civilizată.

Oferind titlurile a peste o mie opere, cari direct seú incidental tratéză despre români și despre istoria lor, nădăjduesc că voiú înlesni cercetările cărturarilor și în genere a tuturor patrioților doritori de a se pătrunde de adevér. Lucrarea, în forma de

schiță sub care se presintă, nu are pretențiuni științifice : de aceea nu am dat titlurile întregi, nici am indicat toate edițiunile și numărul paginilor ; acesta ar fi întreit lungimea bibliografiei, care are un scop eminentemente practic.

Ca toate lucrările de acest soi, prezenta nu poate năzui să fie completă. În cea ce se atinge de români, cred că am indicat aproape tot ; dar voi fi recunoscător acelor ce vor bine-voi a-mi arăta lacunele. Cât pentru publicațiunile privitoare la Austria și Ungaria, este bine înțeles că nu am dat de cât pe cele de căpetenie. Acei ce ar dori să întreprindă studii speciale asupra acestor țări, pot cerceta bibliografiile publicate asupra lor.

Dintre acestea voi cita asupra Ungariei : **Fr. Szecheny** *Catalogus bibliothecae hungaricae*, Sopronii, 1799, 2 vol. în-8 ; — *Catalogus numorum Hungariae et Transylvaniae*, 1807, 2 vol. în-8 ; — *Catalogus manuscriptorum bibliothecae nationalis hungaricae*. Oldenburg, 1814, 2 vol. în-8 ; — **S. Raab** *Magyar Könyvesház*, etc. 1805, în-8 ; — **Nemeth** *Memoria typographiarum regni Hungariae et magni principatus Transylvaniae*. Pesthini 1818, în-8 ; — **E. M. Oettinger** *Archives historiques*. Carlsruhe, 1841, în-8 ; — **G. Heckennast** *Bibliographiai értesito Magyarorszag és Erdely számára*. Pesth, 1841, în-8 ; — **K. M. Kertbeny** *Bibliografie ungarischen nationaler und internationaler literatur*. Budapest, 1876, în-8 ; *Ungarns Deutsche Bibliografie*. Budapest 1886 ; — **G. Petrik** *Bibliographia Hungariae*, Budapest, 1888 ; — **Szinnyei** *Bibliotheca hungarica*. Budapest, 1878, în-4 ; — **G. I. Haner** *De Scriptoribus rerum Hungaricarum et Transsilvanicarum* Cibinii, 1798, în-8 ; — *Hazai és Külföldi fellyoiratok*, etc. Budapest, 1874-76, 2 vol. ; — **H. Marczali** *Ungarns Geschichtsquellen*. Berlin, 1882, în-8 ; — **Szabo** *Bibliographie historique hongroise*, Budapest, 1879, în-8 ; — **I. S. Horvath** *Bibliotheca jurisconsultorum Hungariae*, Wien, 1789, 4 vol. în-8 ; — **I. S. Klein** *Nachrichten von den lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreich Ungarn* Leipzig, 1789, 2. vol. în-8 ; — **Czwittinger** (veđi în *Bibliografia de mai la vale*).

Pentru Austria se pot consulta : *Bibliothecae vindobonensis librorum manuscriptorum Catalogus*. Hamburgi, 1712, în-8 ; — **Lambecii** (P) *Commentarius de augustissima bibliotheca caesarea*

vindobonensi. Vindobonae, 1665-90, 10 vol. în fol; — *Bibliographisches central-organ des österreichischen Kaiserstaates*. Wien, 1859, în-4; — *Oesterreichische Buchhändler-Correspondenz*. Wien 1860-81, 21 vol. în-4; — *Oesterreichischer Catalog*. Wien, 1851; — **Wurbach von Tannenberg** *Biographisches Lexicon*. Wien, 1856-82, 44 vol; — **Tavera** *Bibliographie zur Geschichte des österreichischen Kaiserstaats*. Wien, 1858, în-8; — **Krones**. *Grundriss der österreichischen Geschichte*. Wien, 1882, în-8; — **M. Koch** *Kurzgefasste kritische Geschichte der Erfindung der Buchdruckerkunst, etc.* Wien, 1841, în-8; — **J. Chmel** *Die Handschriften der K. K. Hofbibliothek*. Wien, 1840, 2 vol. în-8; — **F. Grassauer** *Handbuch für österreichische Universitäts und Studienbibliotheken*. Wien, 1883, în-16.

Recomandând această lucrare îngăduitoare atențiunii a bibliofililor, îmi place să repet aceia ce scriam acum cinci-sprezece-ani :

«Să ne obicinuim cu ideia că România nu se mărginesce cu Dunărea, Prutul și Carpații. Nu uitați, și reamintiți copiilor voștri asemenea, că pe malurile Tisei și ale Nistrului, la pârțile Balcanilor, de-alungul Pindului și până pe țărmurile mării Negre și a Adriaticei sunt presărați frați de ai noștri de sânge, al căror caracter național a fost, pe-alocurea, alterat sub acțiunea destructoare a atâtor invasiuni și atâtor suferințe seculare, dar cari nu mai puțin merită din partea noastră un studiu grabnic și plin de solitudine frățească».

De atunci până astăzi publicațiunii numeroase și de mare valoare au apărut asupra cestiunii românilor din Transilvania și Ungaria, atât în țară cât și în străinătate. Acastă mișcare pare că merge crescând și e de datoria mai cu sémă a tinerimei de a păstra pururea nestins focul sacru al patriotismului și al solidarității de neam.

T. G. DJUVARA.

Abbildung (Wahre) und Kurtze Lebensbeschreibung des ungarischen Herrn Grafen Tökeli. S. l. s. a. in-8.

A. B. C. *Lettres à Mr. Winterhalder.* Bucarest, 1863, in-8.

Abdruck des Reconciliation und Vergleichung mit den ungaris. Ständen 23 Junie 1606. Prag, s. a. in-4.

Abeille (V) de la Roumanie, (ziar) Bucarest, 1873.

About (Ed.) *La nouvelle carte de l'Europe.* Paris, 1860, in-8 (trad. în rom. Iași, 1860).

Ackner. *Die röm. Alterthümer und die deutschen Burgen in Siebenbürgen.* Wien, 1857, in-8.

Ackner und Müller *die römischen Inscripten in Dacien.* Wien, 1865, in-8.

Across the Carpathians. Cambridge and London, 1862.

Acta Tomiciana. Ed. F. Dzialynski, Posnaniae, 1852, in-fol.

Acte qui développe le vote de l'Assemblée ad-hoc de 1857. Bucarest, 1857 in-8.

Actualités politiques. Vienne, Pichler, 1868, in-8.

Adam (Iuliette) *La patrie Hongroise.* Paris, 1868 in-8.

Adresse de la Lieutenance aux Ministères de France et d'Angleterre. Paris, 1849.

Adrian. (G) *Mémoire sur l'organisation de la force armée des deux Principautés roumaines réunies.* Bucarest, 1858, in-8.

Affaires d'Orient. Réorganisation des Provinces danubiennes. Paris, s. a. in-8.

Affaires des Principautés roumaines. Bruxelles, 1857, in-8.

A Fews Words in Romania. London, 1877, in-8.

Aguino (Ch. de) *History of the War in Hungary.* 1726, in-12.

Alethes (Chr.) *Die Lage der Christen in der Türkei und das russische Protectorat.* Berlin, 1857.

Alexi (Th.) *Carpathen-Röschen.* Bucarest, Weiss, 1868, in-8.

Alexies (G.) *Magyar elemek az olak nyelvbén* (Elementele maghiare în limba română). Paris, 1869, in-8.

Alkin (C. K.) *Vérités politiques concernant la Hongrie.* Paris, 1869, in-8.

Allgemeine romänische Zeitung. Bukarest, 1866.

Alliance (l') latino-russe (ziar.) Bucuresci, 1873—74

Almasy (C-tesse) *Hongrois et Roumains* («Revue de Paris» 1 Août 1894).

- Almberg** (A. F). Unkarin maa ja Kansa. Helsing, 1876.
- Alterthümer** (die) *Daciens in dem heutigen Siebenbürgen*, Wien, 1875.
- Ambrosovsky**. *Cronologia Hungariae*. Agria, 1658, in-12.
- Amouretti** (Fr.) *Le procès d'une nation; les Roumains de Hongrie* («La Revue Bleue» 19 Mai 1894).
- Amphiteatrum turcicum** (neueröffnetes) Erfurt, 1724, in-fol.
- Anagnosti** (M). *La Turquie*. Bucarest, 1872.
- » » *La crise*. Bucarest, 1870, in-8.
- » » *Prédications pour l'année 1878*. Bucarest, 1878.
- » » *Le régime représentatif dans les Principautés Roumaines*. Bucarest, 1868.
- » » *L'Autriche*. Vienne, 1867, in-8.
- » » *La lettre du Prince de Roumanie*. Bucarest, 1871, in-8.
- » » *Les idées de la révolution et les affaires d'Orient*. Paris, 1841, in-8. ^A 1837
- » » *La Valachie et la Moldavie*. Paris, 1870, in-8.
- » » *L'Angleterre, la Russie et l'Autriche*. Bucarest, 1878, in-8.
- » » *Les titres de la Russie en Roumanie*. Bucarest, 1878, in-8.
- » » *Faire et refaire pour tout défaire*, Bucarest, 1886, in-16.
- Angelini** (A). *Victoria della Ribelione d'Ungaria*. Bolonia, 1674, in-16.
- Annexionsgelüste** (magyarische) und die Rumänen in Reform. 1869.
- Anonymi** *respublica, seu status regni Hungarici*. Amstelodami, 1634, in-24.
- Anonymi** *Belae regis notarii de gestis Hungarorum liber*, Viennae, 1827, in-8.
- Ansted**. *A short trip in Hungary and Transilvania*. London, 1862, in-8.
- Ἀποικος** (ziar). Braila, 1887.
- Appeal** (an) to Justice. Voted by the citizens of Roumania at the National Meeting held in the Capital of Roumania. Bucuresci, 1894.
- Appel à la Justice**. Lettre des citoyens roumains réunis en

- Meeting National à Bucarest le 3 Juin 1894.* Bucarest in-4.
- Apello alla Giustizia. Indirizzo dei cittadini della Romania riuniti in Adunanza Nazionale nella capitale della Romania il 3 Giugno 1894.* Bucuresci, 1894, in-8.
- Archiv für Kunde Oesterreich. Geschichtsquellen* (Publ. Acad. de Sc. din Viena, de la 1848 incóce).
- Archiv des Vereins für siebenb. Landeskunde.* Hermannstadt, 1843—46, in-8.
- Argenson** (d') *Les nationalités européennes.* Paris, Dentu, 1859. in-8.
- Argès** (Jean d') *Le Procès d'une nation.* Paris, 1884, in-18.
- Ascherson, A. Enger, M. Kuhn und C. Reinmann.** *Eine Karpathen Reise.* Berlin, 1864, in-8.
- A Son Excellence Savfet Effendi.* S. l. s. a., in-4.
- Asseline.** *Histoire de l'Autriche.* Paris, 1887.
- Auferweckte (der) Christen Ruhm. Das ist: Eine ausführliche Relation alles dessen was sich bey einem Jahr her 1687 in Ungarn, Dalmatien, Slavonien, Pohlen, Morea and Siebenbürgen..... Gedruckt in Jahr 1688,* in-12.
- Auger** (G.) *Illustrirte Geschichte der K. K. Armee.* Wien, 1886.
- Austro-Rumaenisches* («Volkswirtschaftliche Wochenschrift») Wien, 17 Iulie 1890).
- Auszug (sumarischer) derer vornehmsten türkischen Croniken und scribenten.* Hamburg, Heuss, 1685, in-4.
- Authentic Report of Kosuth's Speeches on the War in the East.* London, 1854.
- Autriche (V) et son avenir,* trad. de l'allemand. Paris, Amyot. 1843.
- Autriche (V) et son avenir.* Paris, Dentu, 1869, in-8.
- Autriche (V) et son Gouvernement.* Paris, Dentu, 1859, in-8.
- Autriche (V) comme elle est* («Revue Britannique») 1828.
- Avril** (Ph.) *Voyage en divers Etats d'Europe et d'Asie.* Paris, 1692, in-4; trad. engleză (London, 1693, in-8), trad. germ. (Utrecht, 1694, in-4).
- Autonomie (V) roumaine et les Puissances garantes.* Paris, 1865, in-8.
- Autriche (V) dans les Principautés danubiennes.* Paris, 1858, in-8.
- Autriche (V) et le Prince roumain.* Paris, 1859, in-8.

- Autriche (I), la Turquie et les Moldo-valaques.* Paris, 1856.
- Avenir (I)* (ziar). Bucarest, 1864.
- Avvisi*⁽¹⁾ *nuovi di Albagiulia.... per li quali s'intende la venuta del Vaivoda di Valachia.* Roma, 1597, in-16.
- Avvisi della Rotta data dalle genti del S. Principe di Transilvania.* Roma, 1596, in-16.
- Avvisi nuovi di Transilvania et di Vallachia.* Roma, 1596.
- Avvisi nuovi.... d'un'altra notabil Rotta data delli Aiduchi alli Turchi.* Roma, 1599, in-16.
- Avvisi nuovi... la perdita fatta da Sinam Bassa nella Vallachia.* Roma, 1600, in-16.
- Avviso della Vittoria che ha havuta il S. Principe di Transilvania con l'aiuto del Signor Michele Voivoda della Vallachia.* Roma, 1599, in-17.
- Avviso dei progressi del Sign. Michele Vaivoda di Vallachia contra il Turco.* Roma, 1598, in-16.
- Avviso della Rotta data del Sig. Michele Vaivoda di Vallachia al Turco.* Roma, 1599, in-16.
- Avviso di una Rotta data del S. Michele Vaivoda di Valacchia a Mamut Visir.* Roma, 1599, in-16.
- Avviso di quello che ha fatto il S. Principe di Transilvania dopo il suo ritorno di Vallachia,* Roma, 1596, in-16.
- Avviso dell' Ambascieria mandata dal Vallacco all' Imperatore.* Roma, 1600, in-16.
- Avviso dei progressi del Principe di Transilvania,* Roma, 1595, in-16.
- Avviso della gran Rotta, che ha data il S. Michele Principe de' Valacchi.* Roma, 1600, in-16.
- Avviso della seconda vittoria del Ser. et Invittissime Principe di Transilvania contra Sinan Bassa in Vallachia.* Roma, 1595.
- Az Orosz Invázió Veszelye,* (Primejdia invasiei rusesci). Budapesta, 1883.

Badain (A. C.) *Les Slaves de l'Autriche.* Paris, 1883.

(1) Acéstă broşură şi cele 13 următoare în italianesce fac parte dintr'o colecţie dăruiată Academiei de D. Dim. A. Sturdza şi retipărită în documentele Hurmuzaki.

- Badewitz** (K) *Dacoromanien*. Leipzig, Mathes, 1866, in-8.
- Baedeker** (K) *Oesterreich, Ungarn und Siebenbürgen*. Leipzig, 1882, in-8.
- Balcesco** (Nic.) *Force armée et art militaire des Romains, depuis la fondation du duché de Vallaquie*; trad. de Vaillant. («Revue de l'Orient» t. X, 1846). — V. Laurian.
- Balleydier** (Alph.) *Histoire de la guerre de Hongrie en 1848-49*. Paris, 1853, in-8.
- Histoire des révolutions de l'Empire d'Autriche*. Paris, 1853, 2 vol. in-8.
- Barbovescu** (I.) *Die Basch-Araba und die Anfänge des romæ-nischen Staates*. Berlin, 1894.
- Bartalis** (A.) *Ortus et occasus imperii Romanorum in Dacia Posenii*, 1787.
- Bataillard** (P.) *La Moldo-Valachie*. («Revue de Paris» 15 Octobre 1856. *etc.*)
- » » *La Moldo-Valachie dans la manifestation de ses efforts et de ses vœux*. («Revue de Paris» 1 Juil. 1856).
- » » *Les Principautés danubiennes*. («Revue de Paris» 1850.)
- » » *Premier point de la question d'Orient*. Paris, 1826, in-8.
- » » *Les Principautés de Moldavie et de Valachie devant le Congrès*. Paris, 1856 in-8.
- » » *Situation de la Roumanie vis-à-vis de la Porte*. («Libre recherche» 1857.)
- Batthyani** (V.) *Reise durch einen Theil Ungarns, Siebenbürgens, der Moldau und Buccowina im Jahr. 1805*. Leipzig 1811, in-8; (in olland.), Leeuwarden, 1813.
- Batthyani** (Com. Ep.) *Leges Ecclesiast. Regni Ungariae, Claudiopoli, 1735—1827*, in-fol.
- Baudier** (M.) *Inventaire de l'histoire générale des Turcs.... Moldaves.... Valaques*. Paris, 1617, 1620.
- Bauer** (Général de) *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*. Francfort, 1778, in-8.
- Bazancourt** (de) *L'expédition de Crimée jusqu'à la prise de Sébastopol*. Paris, 1856, in-8.

- Beaujeu** (Chev. de) *Mémoires de divers voyages en Pologne, Allemagne, Hongrie, Moldo-Valachie, etc.* Amsterdam, 1700 in-12.
- Beccatini** (Fr.) *Storia ragionata dei Turchi.* Venezia, 1788—91, in 8.
- Bechet** (A.) *Histoire du ministère du cardinal Martinusius, ... Origine des guerres de Hongrie et de Transylvanie.* Paris, 1715.
- Bedeutung* (die) *Rumaeniens in dem bevorstehenden österreichisch [deutsch-russischen] Kriege.* Minden, 1888.
- Behamb** (J. Ferd.) *Notitia Hungariae antiquo-modernae.* Argentorati, 1676, in-8.
- Behrmauer.** *Sultan Ahmad's Bestallungs und Vertrags-Urkunde für Gabriel Bathori vom Solmyo.* 1608 («Archiv für österr. Gesch. Quellen» 1857).
- Bell** (Math.) *Notitia Hungariae in IV partes divisa.* Vindobonae, 1735—37.
- » » *Scriptorum rerum Hungaricarum, Dalmaticarum, etc.* 1748, in fol.
- » » *Hungariae antiquae et novae prodromus.* Norimb. 1723, in fol.
- » » *Bemerkungen über die russische Note in Betreff der Intervention in den rumaenischen Donau-Fürstenthümer.* Wien, 1848.
- Benezur** (Jos.) *Ungaria semper libera sui que juris.* Vindobonae, 1764, in 4.
- Benkö** (Jos.) *Imago inclytæ in Transylvania nationis siculicæ.* Cibinii, 1778, in-8.
- » » *Transylvania.* Vindobonae, 1778, in-8.
- » » *Diaetæ s. Comitæ Transilv.* Cibinii, 1791, in-4.
- » » *Milcovia sive Episcopatus Milcoviensis Explanatio.* Viennæ, 1781.
- Beregani** (N.) *Historia delle guerre d'Europa dalla comparsa dell'armi ottomane nell'Ungheria l'anno 1683.* Venetia, 1698.
- Berg** (E. v.) *Aus dem Osten der österr. Monarchie.* Dresden, 1860, in-8.
- Bergmann** (F. G.) *Les Scythes.* Halle, 1860, in-8.
- Bergner** (R.) *Rumaenien,* Breslau, 1887. (— ?)
- » » *Siebenbüraen.* Leipzig, 1884.

Berichte von dem Feldzuge in Ungarn (1685—86). Budapest, 1885.

Bericht (gründlicher und warhaffter) was massen der durchlauchtigste Fürst und Herr Gabriel Bethlen, Fürst in Ungarn und Siebenbürgen zum König in Ungarn erwehelt und aussgeruffen worden. S. l., 1620, in-4.

Bericht (kurtzer) welchergestalten der zu Fogaracz in Siebenbürgen gehaltene Landtag den 12 Febr. 1691 seine Endtschafft erreicht. S. l. s. a. in-4.

Beschreibung (kurtze) beygelegter ungerischen mappa. Prag, 1595, in-4.

Beschreibung (curiöse) der Moldau und Walachey. S. l. 1699.

Beschreibung (neue und vollständige) des ottoman. Reichs. Nürnberg, 1763, in-8.

Beschreibung des Banats, der Walachey, Moldau.... Leipzig, 1789, in-8.

Beschreibung (topogr. hist.) der beiden Fürstenthümer Moldau und Wallachey. Wien, 1821, in-8.

Beschreibung des Königreichs Ungern und Moravia. Frankfurt und Leipzig, 1788, in-8.

Bessé (A.) *L'Empire turc.*, trad. Paris, 1854, in-8.

Bethlen (Niclos) *Mémoires historiques, contenant les derniers troubles de la Transylvanie*. Amsterdam (Rouen), 1736, 2 vol. in-12; La Haye, 1739.

Bethleen (Wolf. de) *Historia de rebus transilvanicis*. Cibinii, 1783, in-8.

Bethlenus (Ioannes) *Rerum Transilvaniae Historia*. Vindobonae, 1782—83.

» *Rerum Transilvanicarum libri quatuor*. S. l. 1664, in-12.

» *Das bedrängte Dacia*. Nürnberg, 1666, in-12.

Bettoni-Cazago (F.) *Gli Italiani nella guerra d'Ungheria (1848—49)*. Milano, 1887.

Beudant *Voyage minéralogique et géologique en Hongrie*. Paris, 1818, 3 vol. in-4.

Beugry d'Hagerue (G. de) *La Hongrie et la Transylvanie. Conférence*. Lille, 1889, in-8.

Biblioteca transilvanica. Prag, 1864, in-8. (public. de Fr. A. Credner).

Bidermann (H. J.) *Die Romaenen und ihre Verbreitung in Oesterreich.* Graz, 1876, in-8.

» » *Geschichte der österreichischen Gesamtstaats Idee.* Innsbruck, 1867—89, 2 vol

Bielz (E. A.) *Siebenbürgen.* Wien, 1885, in-16.

Biondi (P.) *Diario de' successi dell'armi cesaree nell'Ungheria.* Venetia, 1685.

Bizarus (P.) *Delle Guerre in Ungheria.* Lyone, 1569, in-12.

Bizozeri (S.) *Notizia particolare dello stato passato e presente de Regni d'Ungheria, Croazia e Principato di Transilvania.* Bologna, 1686, in-12.

Blaze de Bury. *Voyage en Autriche, en Hongrie et en Allemagne pendant les événements de 1848 et 1849.* Paris, 1851.

Blick (ein) auf den anonymen Rückblick von einem Ungarn. London, 1858, in-8.

Blont (H.) *A voyage in to the Levant.... Dalmatia, Scлавonia, Bosnia, Hungary, Macedonia, Thessaly, Thrace, etc.* London, 1636, in-4.

Bobrzynski (M.) *Acta expeditionum.... in Valachos et in Turcas.* Cracoviae, 1882.

Bod (P.) *Historia Hungarorum ecclesiastica.* Lugduni Batavorum, 1889.

Boethius (C.) *Ruhmbelorberter.... wider den bluthesprengten türkischen Tulband.* Nürenberg, 1685, in-4.

Boissard (J. J. V.) *Vitae et icones Sultanorum turcicorum.* Francofurti, 1596, in-4.

» » *Historia chronologia: Pannoniae res per Hungariam et Transylvaniam gestae,* ed. G. Arthus. Francofurti, 1608.

Boldenyi (J.) *La Hongrie en 1848; Recueil politique, historique et littéraire.* Paris, 1848.

» » *Pages de la Révolution hongroise.* Paris, 1849, in-8.

» » *Le Magyarisme ou la guerre des nationalités en Hongrie.* Paris, 1850, in-8.

- Boldenyi** (J.) *Histoire de la guerre de Hongrie en 1848-49*. Paris, 1850, in-8.
- » » *La Hongrie ancienne et moderne*. Paris, 1853.
- Bolintineano** (D.) *Les Principautés Roumaines*. Paris, 1854.
- Bolliac** (C.) *Choix de lettres et de mémoires sur la question roumaine*. Paris, 1852—56, in fol.
- » » *Mémoire pour servir à l'histoire de la Roumanie*. Paris, 1856, in-8.
- Bonfinius** (Ant.) *Res Hungariae*. 1606.
- Bongarsii** (J.) *Collectio hungaricarum rerum scriptorum*. Francofurti, 1600, in-fol.
- Boner** (C.) *Transylvania*. London. 1865, in-8.
- Bonneau** (A.) *Les Turcs et la civilisation*. Paris, 1860, in-8.
- » *Les Turcs et les nationalités*. Paris, 1860, in-8.
- Bontempi** (A. A.) *Historia della ribellione d'Ungheria*. Dresda, 1672, in-12.
- Borde** (A. de la) *Voyage pittoresque en Autriche*. Paris, 1821, 2 vol. in-fol.
- Bordeaux** (A.) *Hongrois et Roumains* («Revue générale» Bruxelles, 1895).
- Born** (Bn. I.) *Travels through the Banat of Temeswar, Transylvania, and Hungary*. 1776.
- Boscovich** (R. G.) *Giornale di un viaggio da Costantinopoli in Polonia*. Bassano, 1784, in-8; in fr. (Lausanne, 1772. in-8); in nemțesce (Leipzig, 1779, in-8.)
- Botero**. *Vallachia, Transilvania, Moldavia* («Delle relazioni Universali» Firenze, 1592.)
- » *De'principi christiani*. Torino, 1601, in-8.
- Bozsinka** (D. Th.) *Animadversio in dissertationem hallensem sub titulo «Erweiss dass die Vallachen nicht Römischer Abkunft sind, etc. vom K. Rath von *** 1823 editam»*. Pestini, 1827.
- Boué** (A.) *La Turquie d'Europe*. Paris, Bertrand, 1840, in-8.
- Bonnet** (Fr.) *La Turquie et les cabinets de l'Europe depuis le 15-ème siècle*. Paris, 1854, in-8.
- Brachelli**. *Statistische Skizze der Oesterreichisch-Ung. Monarchie*. Leipzig, 1885.
- » *Die Länder Oesterreichs-Ungarns, in Wort und Bild*. Wien, 1878—84, 10 vol.

Branchi (G.) *Istoria austriaca*. Vienna d'Austria, 1688—91, 2 vol. in-4.

Bratiano (Dém.) *Documents concerning the question of the Danubian Principalities*. London, 1849, in-8. № 374 614

Bratiano (Dém.) et **D. Iranyi**. *Lettres hongro-roumaines*. Paris, 1851.

Bratiano (J. C.) *Mémoire sur l'Empire d'Autriche dans la question d'Orient*. Paris, 1855, in-8.

Braun-Wiesbaden (W.) *Reise-Eindrücke aus dem Südosten, Ungarn, Istria, Dalmatien etc.* Stuttgart, 1877, 2 vol. in-8.

Brennecke (Dr. W.) *Die Länder an der unteren Donau and Constantinopel*. Hannover, 1870, in-8

Brenner (abbé) *Histoire des Révolutions de Hongrie*. La Haye, 1739, 6 vol. in 12.

Breuvéry. *De la question turque et des empiètements de la Russie*. Marseille, 1834, in-8.

Bright (R.) *Travels from Vienna through lower Hungary, etc.* Edimburgh, 1818, in-4.

Broniovii (Martini) *Tartariae descriptio, Transylvaniae ac Moldaviae*. Coloniae, 1595.

Brote (Eug.) *La question roumaine de Transylvanie. Lettre au Président du tribunal de Cluj*. Bucarest, 1894, in-4.

» » *Die rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn. Eine politische Denkschrift*. Berlin, Mühlbrecht und Puttkammer, 1895, in-8.

Browue (S.) *A Bref Account et Travels in Hungaria, Servia, Bulgaria, etc.* London, 1673, in-4; in fr. (Paris, 1679); in germ. (Nürnberg, 1686).

Bruckmann (Fr. E.) *Specimen physicum scribens historiam naturalem lapidis numeralis Transylvaniae*. 1727, in-4.

» » *Specimen physicum de Lapide numali Transylvaniae*. 1727, in-4.

Brusoni (G.) *Le campagne dell'Ungheria*. Venetia, 1665, in-4.

Bry (de) *Pannoniae Historia Chronologica. Res per Hung. Trans. Gestae, etc.* Francofurti ad Moenum, 1596, in-4.

Bukarester Allgemeine deutsche Zeitung. 1865—66.

- Bukarester Tagblatt.* (ziar). Bucuresci, 1880—95.
- Bukurester deutsche Zeitung.* 1845—64.
- Bukurester intelligenzblatt* (ziar). 1859—60.
- Bukaresti közlöny* (ziar în unguresce) 1884—85.
- Bukaresti Hiradó* (ziar în unguresce), 1876—85.
- Bulletin des séances du Divan ad-hoc de Moldavie.* Iassy, 1857—58, in fol.
- Bunuyitay** (V.) *Biharvármegye Oláhjai sa vallas-Unió*, (Româniî din comitatul Bihor și unirea confesională). Budapesta, 1892.
- Calenda di Tavani** (Ed.) *La questione rumena. Passato e presente.* («Don Marzio» Mai 1894).
- Callimachi** (P.) *De bello Turcis inferendo Oratio.* Haganoi, 1533, in-4.
- Campana** (Ces.) *Compendio storico delle guerre ultimamente successe tra Christiani et Turchi.* Vinegia. 1597, in-4.
- Cantacuscino Spandugino** (F.) *Commentari dell'origine de' Principi Turchi.* Firenze, 1551, in-8.
- Cantemir** (Dem.) *Histoire de l'Empire ottoman.* Paris, 1743, 1745, trad. din originalul latin : «*Historia incrementorum atque decrementorum Aulæ Othomanicæ*». Trad. în englezescă London, 1734, 1756), în nemțescă (Hamburg, 1745); în românesce (Bucuresci, 1876).
- » » *Descriptio Moldaviae.* Bucuresci, 1872.
- » » *Beschreibung der Moldau.* Leipzig, 1771, in-8.
- Cantilli** (P. G.) *Les Roumains de Transylvanie. Quelques mots de reponse à MM. le general Türr, de Pazmandy, Oray.* Paris, G. Pelluard, 1894, in-18 de 22 pag.
- » » *Un proces célèbre. Les Roumains de Transylvanie.* Paris, G. Pelluard, 1894, in-18 de 19 pag.
- Carsburgund.** *Horia und Klotska.* Hermannstadt, 1785.
- Caroly** (Th. de) *Conjecturae de origine, prima sede et lingua Hungarorum.* Budae, 1805—1806, 3 vol. in-8.
- Caronni** (F.) *Observazioni... sui Valacchi.* Milano, 1812, in-8.
- Carra** (I. L.) *Histoire de Moldavie et de la Valachie.* Paris,

1778; trad. germ. (Nürnberg, 1789); trad. rom. (Bucuresci, 1857).

Casati (C.) *Le réveil de la question de l'Orient*. Paris, 1860, in-8.

Castannet des Fosses (A.) *La Macédoine et la politique de l'Autriche en Orient*. Lyon, 1889.

Catalogus nummorum Hungariae ac Transilvaniae, instit. Széchényi. Pesth, 1807—1810, 4 vol. in-8.

Centorio (Ascanio) *Commentario della guerra di Transilvania*. Venezia, 1566, in-4.

Chasles (Philarète) *Scènes des camps et des bivouacs hongrois (1848—49)*. Paris, 1879, in-12.

Chassin (Ch. L.) *La Hongrie. Etude historique*. Paris, 1855.

» » *Jean Huniad*. Paris, 1859.

» » *Ladislas Teleky*. Paris, 1861.

» » *Petoefi et Bem en Transylvanie* («Libre Recherche» t. 17.)

» » *La Hongrie en 1857*. («Revue de Paris» 15 Nov. 1857).

Chélard (Raoul) *La Hongrie contemporaine*. 1891.

Christophilos Alethes (Pichon) *Die Lage der Christen in der Türkei*. Berlin, 1854, in-8.

Chronica des Hungern inhaltend wie sy anfenghlich ins Land kommen..... Augsburg, 1536, in-8.

Chronica (siebenbürg.) und Kriegshaendel zu Wasser und Land. Wallstadt, 1596.

Chronik (Fortsetzung dieser hungar.) Nürnberg, 1664, in-12.

Chronicon Hungarorum. Poseniense nunc primum editum. Budæ, 1852, in fol.

Chronica Hungarum. Budæ, 1473, in fol. (nu există de cât patru exemplare).

Ciacono (A.) *Historia utriusque belli dacici a Traiano gesti*. Romæ, 1576, in fol.

Cidharold (M. F.) *La Turquie et les Principautés Danubiennes*. Paris, 1857, in-8. 138649

Claridge. *A guide down the Danube*. London, 1839, in-12.

Code pénal hongrois des crimes et des délits. Paris, 1885.

Codex diplomaticus Hungariæ; ed. G. Feyer. Budæ, 1829, 30 vol. in-8.

Codresco (J. E.) *Recueil des documents, traités et autres actes concernant l'existence de la langue des Roumains*. Paris, 1883. II 116954

Cœckelberghe (Ch.) *Histoire de l'Empire d'Autriche*. Vienne, 1845, 6 vol. in-8.

Collari (Fr.) *De regum Hungariæ*. Vindobonæ, 1781, in-8.

Colson (Félix). *L'état présent et l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*. Paris, 1839. II 50373

Comazzi (G. B.) *Notizie storiche dell'Ungheria*. Venezia, 1688, in-8.

Condamnation de l'Autriche par un Tribunal européen. Paris, 1859, in-8.

Constitutiones approbatæ regni Transilvaniæ et partium Hungariæ. Claudopoli, 1696.

Continuatio ungarischer und siebenbürgischer Kriegshändel. Vrsell, 1600.

Copia delle lettere venute da Vienna circa le ultime imprese di Transilvania ed Ungheria. Bologna, 1565, in-8.

Cornides (Dan.) *Biblioteca Hungarica*. Pesth, 1792, in-8.

» » *Vindicæ anonymi Belæ regis notarii*. Ofen, 1802, in-4.

Corona. *12 Cæsarum Austriacarum et Hungariæ regem elogit*. Vindobonæ, 1654, in fol.

Correspondance de Bucarest, (ziar). 1869.

Correspondance de l'Étoile du Danube. Iassy, 1859.

Correspondenza politica della Romania (ziar). Roma, 1882.

Corvini (Math.) *Hungariæ regis epistolæ notis illustratæ*. Casseviæ, 1744, 2 vol. in-8.

Coup d'œil sur l'histoire de la maison d'Autriche. Paris, 1860, in-8.

Coup d'œil sur l'histoire roumaine. («La Roumanie contemporaine»). Paris, 1875).

Coup d'œil sur le passé et le présent des Principautés moldo-valaques. S. l. s. a. in-8.

Courrier (le) de Bucarest (ziar). 1836, 1856.

Courrier (le) de Galatz. 1870.

Courrier (le) de Roumanie. Bucarest, 1876.

Coxe. *Histoire de la maison d'Autriche*; tr. de V. Henry. Paris, 1809, 5 vol. in-8.

Creagh (James). *Journey through Hungary, Slavonia, Servia, etc.* London, 1877, 2 vol. in-8.

Cretz (J.). *Bem's Feldzug in Siebenbürgen.* Hamburg, 1850, in-8.

Crisian (Joh.). *Beitrag zur Geschichte, etc.* (Istoria unirei religioase a Românilor din Transilvania sub Leopold I). Hermanstadt, 1882, in-8.

Croix (M. Petit). *La guerre des Turcs avec les Polonais, les Hongrois.* La Haye, 1689, in-8.

Croquis aus Ungarn. Leipzig, Wigand, 1843, in-8.

Csaplovics. *Gemalde von Ungarn.* Prag, 1829, 2 vol. in-8.

Curierul (ziar germano-român). Bucuresci, 1867.

Cvrille.¹⁾ *De Paris à Vile des Serpents à la travers la Roumanie, la Hongrie et les bouches du Danube.* Paris, 1876, in-8.

Czekelius (Fr.) *Ein Bild an der Zeit der Gegenreformation in Siebenbürgen.* («Sammlung gemeinverständlicher Vorträge» XX, 465. Berlin, 1885, in-8).

Czirbusz (G.) *Die sudhunganischen Bulgaren.* Wien, 1884.

Czoernig (C. v.) *Die Vertheilung der Völkerstaemme, und deren Gruppen in der österreich. Monarchie.* Wien, 1861, in-4. [Complet...] III 29283

» » *Ethnograph. Karte der österr. Monarchie.* Wien, 1855, in-4.

» » *Über die Ethnographie Oesterreichs.* Wien, 1858.

Czwittinger (D.) *Bibliotheca scriptorum qui extant de reb. Hungar.* Francofurti, 1711, in-8.

» » *Specimen Hungariae literatae.* Francofurti, 1711, in-4.

Dankovsky (Gr.) *Hungariae gentis avitum cognomen.* Posenii, 1825, in-8.

» » *Fragmente zur Geschichte der Völker ungarischer und slavischer Zunge.* Pressburg, 1825, in-8.

Dantiscus (Joh.) *Victoria Sereniss. Poloniae Regis contra Vayvodam Moldaviae.* Parisiis, 1551, in-4. (Veđi Victoire, etc).

Danube (du) à l'Adriatique ; les nations chrétiennes et la question d'Orient («Revue des deux Mondes» 1 Nov. 1890).

Danubian (the) Principalities. London, 1854, 2 vol. in-8.

Daretzius (Fr.) *Descriptio rerum in Transilvania gestarum post Moldavicam expeditionem.* 1600, in-4.

Deaks Denkschrift über das Verhältniss zw. Ungarn und Croatien. Wien, 1861, in-16.

Deaks Adressenentwurf u. das Staatsrecht Oesterreichs. Wien, 1861, in-8.

Debrauz de Saldapenna *Solution de la crise hongroise.* Paris, 1862, in-8.

» » *Le Traité de Paris du 30 Mars.* Paris, 1856, in-8.

Decius (Ioannes Barovius). *Hodoeporicon itineris Transilvanici Moldavici, Russici, etc.* Villebergae, 1587, in-4.

Déclaration d'indépendance de la nation hongroise. Paris, 1849, in-8.

Delavrancea (B. St.) *Discours prononcé à Ploesci le 19 Déc. 1893.* Bucarest, in-18.

Del Chiaro (A.) *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia.* Venezia, 1718, in-4

Demian. *Statist. Darstellung des Honigr. Ungarn und der dazu gehörigen Länder.* Wien, 1805, in-8.

» *Tableau géographique et politique du royaume de Hongrie.* Trad. par Roth et Raymond. Paris, 1809, 2 vol. in-8.

Démidoff (Pr. A.) *Voyage dans la Russie méridionale et la Crimée, par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie.* Paris, 1849 et 1854; *Album du voyage*, 1856, 100 planches. — trad. in nemtesce (Breslau, 1854); in ital. (Torino, 1851).

Denkschrift der Universitäts-Studierenden Rumaeniens über die Lage der Rumaenen in Ungarn und Siebenbürgen. Bucares, 1891, in-4.

Dépret (L.) *En Autriche.* 1869.

Derblich (W.) *Land und Leute der Moldau und Wallachei,* Prag, 1859, in-12

Desprez (Hip.) *La révolution dans l'Europe Orientale* («Revue des deux Mondes» 1848).

- Desprez (Hip.)** *La Moldo-Valachie et le mouvement roumain* («Revue des deux Mondes» 1 Janv. 1848.)
- » » *Les peuples de l'Autriche et de la Turquie. Histoire contemporaine des Illyriens, des Magyars, des Roumains et des Polonais.* Paris, 1850, 2 vol. in-8.
- Destrih.** *Confidences sur la Turquie.* Paris, Dentu, 1855, in-8.
Deutschen (die) in Nationalitäten staat Oesterreich. Meran, 1887.
Deutscher Corespondent für die vereinigten Fürstenthümer Moldau und Walachei. Bucarest, 1860.
Diario dei successi dell'armi cesaree nell'Ungheria. Venezia, 1688, in-8.
- Dilbaum (Sam.)** *Herr Sigismundus Batori, Fürst in Siebenbürgen, Herr baiden Wallachen und Moldau, etc.* München, 1596, in-4.
- » » *Bericht und kurtze Erzählung des heroischen Gemüts des H. Sigismand Batori.* München. 1596, in-4.
- Discussio descriptionis Valachorum, Transilvanorum, auctore I. G. Pesthini,* 1812, in-8.
Dispositions du Département des travaux publics de Moldavie en 1857. Iassy, Abina 1857, in-4.
- Ditz (H)** *Die ungar. Landdwirtschaft.* Leipzig, 1867, in-8.
- Djuvara (Al. G.)** *La lutte des nationalités. Hongrois et Roumains.* («Revue Générale de droit International Public» Paris, Pedone, 1895, No. 1.)
- Djuvara (T. G.)** *Les Juifs de Roumanie.* Paris, 1880, in-8.
- » » *Etude sur les négociations commerciales de la Roumanie avec l'Autriche-Hongrie.* Bucarest, 1886, in-16.
- » » *Introduction à l'étude du droit conventionnel de la Roumanie.* Bucarest, 1888, in-8.
- » » *Traités. Convention et Arrangements internationaux de la Roumaine,* Bucarest, 1888.
- Dogliani (G. N.)** *L'Ungheria spiegata.* Venezia, 1595, in-4.
- Dobreano (I.)** *Die Rechte der Donaufürstenthümer und das Politische Interesse Europas.* Berlin, 1870, in-8.

Documents pour servir à l'histoire de l'application de l'art. 34 du Traité de Paris en Moldavie. London, 1857, in-8.

Documents relatifs aux Principautés-Unies («Archives diplomatiques»), 1866.

Documents diplomatiques. Union de la Moldavie et de la Valachie. Bucarest.

Dombovar (G. S. de) *A Büntettekröl* (Codul penal unguresc). Budapesta, 1888, 3 vol.

Donnat (L.) *Les Principautés-Unies et l'Europe occidentale.* Paris, 1860, in-8. U 376 034

Dora d'Istria. *Les femmes en Orient.* Zürich, 1859, in-8.

» » *La vie monastique dans l'Europe orientale.* Paris, 1855.

» » *La Valachie moderne.* Paris, 1850, in-8.

» » *La Valachie devant l'Europe.* Paris, 1858, in-8.

» » *La nationalité roumaine,* («Revue des deux Mondes» 15 Mars 1859.)

» » *Gli Albanesi in Rumenia,* trad. de B. Ceccheli. Firenze, 1873, in-8.

Dossier de la question d'Orient. Paris, 1868, in-8.

Dossier russe de la question d'Orient. La politique de la Russie envers la Pologne et la Turquie. Paris, 1869, in-8.

Douniol (Ch.) *De l'avenir de l'Autriche* («Le Correspondant» 27 Mars 1867.)

Doze (V.) *Un mois en Moldavie.* Bruxelles, 1857, in-8

Dozsa (D.) *Csatározás a Daco-Roman törekvésék ellen* (Réshoire împotriva tendințelor daco-romane). Cluj, 1863, in-8.

Drei Briefe aus dem Orient bezüglich des europäischen internationalen Rectificationswerkes. Leipzig, 1869, in-8.

Drei österreichischen Denkschriften über die Donauschiffahrtsacte vom 7 Nov. 1857. Leipzig, 1858, in-8.

Droits (les) de la Roumanie basés sur les traités, par un ancien diplomate. S. I. (Bucuresci) 1874, in-8. U 59.887

Dumarest (F.) *La Roumanie.* Bourg 1884.

Dunin (W.) *Rumania.* Lwów, 1887.

Dussieux (L.) *Essai sur les invasions des Hongrois en Europe.* Paris 1879, in-8.

- Du Vallon** [G] *Chez les Magyars*. Paris, 1881, in-12.
- Duveyrier** [Ch.] *L'Autriche dans les Principautés Danubiennes*. Paris, 1858, in-8.
- Echo* [V] *Danubien*. Bucarest, 1865—66, 1868—69; Galatz, 1867 și 1870.
- Economiste* (V) *roumain* (ziar). Bucuresci, 1884—95.
- Edelspacher** (A.) *Rumun elemek a magyar nyelvben*. (Elementele române coprinse în limba maghiară). Budapesta, 1875.
- Eder** (S. C.) *De initiis juribusque primae vis Saxonum Transilvanorum Commentatio*. Viennae, 1792, in-4.
- » » *Breviarium juris Transilvanici*. Cibinii, 1800, in-8.
- Edward** (K.) *Ein Missionsleben in Moldau, Galizien und Schlesien*. Halle, 1868, in-8; in englez. (London, 1867, in-8).
- Egan** (Ed.) *Nos voisins les Roumains*. Budapest, 1886.
- Eglise* (V) *en Hongrie par un ecclésiastique Hongrois*. Paris, 1860, in-8.
- Einheit* (die) *Rumaeniens*. Paris, 1869, in-8.
- Eisenbahnen* [oesterr. und ungar.] *der Gegenwart und der Zukunft*. Wien, 1870, in-8.
- Ἐκκλησιαστικὴ Μέριμνα ὑπὲρ τῶν ἀρίων ἑκκλησιῶν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Constantinople, 1866, in-8.
- Elenchus. Nomina Civitatum, etc. Transilvaniae exhibens*. S. l. s. a. in-8.
- Empereur* [V] *Napoléon III et les Principautés roumaines*. Paris, 1858, in-8.
- Empire* [V] *Austro-Hongrois et la politique du Comte de Beust, par un Anglais*. Paris, 1868, in-8.
- Empire* [V] *Constitutionnel d'Autriche et ses lois fondamentales*. Paris, 1868.
- Endlicher** (S. L.) *Rerum hungar. monumenta Arpadiana*. Sangalli, 1848, 2 vol. in-8.
- Engel** (J. C. von) *Commentatio de expeditione Trajani ad Danubium et de origine Valachorum*. Vindobonae, 1795, 1809.
- » » *Geschichte der Moldau und Wallachey*, Halle, 1804, in-4.
- » » *Geschichte des Ungrischen Reichs und sei-*

- Engel** (J. C. von) *ner Nebenländer*. Halle, 1797, 1804, 4 vol. in-4.
- » » *Monumenta hungarica*. Viennae, 1809.
- Engelhardt**. *Etudes sur les embouchures du Danube*. Galatz, 1862, in-8.
- Ens** (C.) *Newer empartheyischer Teutscher celer Nuntius, oder Glaubwürdige Erzehlung aller in Hung. Siebenburg. Wallachey, Türk..... etc.* 1636—37.
- Episode de la question d'Orient. Russie, Valachie, Moldavie*. Paris, 1842, in-8.
- Ἱεραρος ἐφημερίς τῶν εἰδήσεων (ziar). Bucuresci, 1886.
- Epistolae (duae) ad S. S. Poloniae, etc., Regem. II Tartarorum Chani de bello Moldavico scripta*. S. l. 1596, in-4.
- Epoque (l') Die Epoche* (ziar). Bucuresci, 1868—82.
- Equilibre (l') oriental. Hongrie, Roumanie, Pologne*. Paris, 1867, in-8.
- Erdy** (I.) *De tabulis ceratis in Transylvania repertis*. Pestini, 1856, in-8.
- » » *Nummi Transsylvaniae*. Pesth, 1862, in-4.
- » » *Erdélyben talált viaszos Lapok (Tabulae ceratae)*. Pesth, 1859, in-4.
- Etat (de l') présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*. Paris, 1839.
- Etat social des Principautés Danubiennes*. Bruxelles, 1856, in-8.
- Etoile (l') d'Orient*, (ziar). Bucarest, 1868—69.
- Etoile (l') du Danube*, (ziar). Bruxelles, 1856—58.
- Etoile (l') Roumaine*. (ziar). Bucarest, 1885—88.
- Europe (l') orientale, son état présent, sa réorganisation. Magyars, Roumains, etc.* Paris, 1873.
- Evenimentele din Ungaria (Historisch-Politische Blätter*, 1894, No. 1 și 2).
- Express-Orient (l')*. Correspondance des Etats du Danube et de la péninsule des Balkans. (ziar) Bucarest, 1887.
- Farcy** (C.) *L'orient nouveau : la Roumanie (Nouvelle Revue*, 15 Avril 1881).
- Fasching** (Fr.) *Nova Dacia ex probatis scriptoribus deprompta*. Claudiopoli, 1744.

Fate (the) of Roumania (Fortnightly Review, London, Dec. 1888).

Fava (Rob.) *Ricordi rumeni. Note di un viaggio in Transilvania e Romania.* Roma, 1894.

» » *La Questionne rumena e gli agenti del Signor Wekerle in Italia.* Parma, 1894; trad. franc. de P. G. Cantilli. (Paris, 1894, in-8).

Feichtinger de Baranya-Nadasd. *Note sur le projet de code de procédure pénale hongrois.* Paris, 1889.

Fejer (G.) *Dissertationes in res Hungariae veteris historico-criticae.* Budae, 1837, in-8.

» » *Aborigenes Magyar.* Budae, 1840, in-4.

Feldzüge (des Grafen Veterani) in Ungarn und den angränzenden Provinzen vom J. 1683 bis 1694. Dresden, 1788, in-8.

» *des Prinzen Eugen in Ungarn.* Wien, 1788, in-8.

Felmer (M.) *Primae lineae historiae Transilvaniae.* Cibinii, 1839, in-8.

Fenyés. *Statistik des Königreichs Ungarn.* Pesth, 1834—45, 3 vol. in-8.

Fessier (A.) *Geschichte der Ungarn und ihrer Landsassen.* Leipzig, 1815—25, 10 vol. in-8.

Fessler (I. A.) *Die Geschichte der Ungarn.* Leipzig, 1815—16, 10 vol. in-8.

Ficker (A.) *Bevölkerung des öster. Monarchie.* Gotha, 1860, in-8.

» » *Die Volkerstaemme der öster. ungar. Monarchie.* Wien, 1869, in-8.

Ficquelmont (C. L.) *Russland's Politik und die Donaufürstenthümer.* Wien, 1854; — in franzzese (Paris, 1854, in-8).

» » *Le côté religieux de la question d'Orient.* Paris, 1854, in-8.

» » *Examen de conscience à l'occasion de la guerre d'Orient.* Bruxelles, 1856, in-8.

Fiedler (J.) *Die Union der Wallachen in Siebenbürgen unter Kaiser Joseph I.* Wien, 1858.

» » *Beiträge zur Union der Wallachen in Slavonien und Syrmien,* 1867, in-8.

- Fiedler (J.)** *Actenstücke zur Geschichte Fr. Rakoczy.* Wien, 1855—58, in-8.
- » » *Die Union der in Ungarn zw. der Donau und der Dran wohnenden Bekenner des griech. Oriental. Glaubens.* Wien, 1862, in-8.
- Filippidi (D.)** *Ἱστορία τῆς Ῥουμανίας.* Leipzig, 1816, in-8.
- Filtich (J.)** *Dissertatio de Romanorum in Dacia coloniis. Cimbini,* 1808, in-8.
- » » *Schediasma historicum de Valachorum historia.* Jennae, 1743, in-4.
- Firnhaber.** *Actenstücke zur Aufstellung ungar. Geschichte.* Wien, 1852.
- » *Die Krönung Kaiser Max II zum Könige von Ungarn 1563.* Wien, 1860.
- Fischeri.** *Questiones petropolitanæ de origine Ungarorum, etc.* Gottingae 1770, in-8.
- Fishe (J.)** *The races of the Danube (The Atlantic Monthly, April, 1877).*
- Fligier.** *De l'origine des Roumains (Das Ausland, 23 Sept. 1878, No. 38).*
- Fonseca (W.)** *Die Moldau und Walachei.* Hamburg, 1857, in-8. *Fontes rerum Austriacarum (Publ. de Acad. de sciinte din Viena, de la 1849 încóce).*
- Forum (an das) Europa's Aufruf des am 4 Juni 1894 zu Bukarest abgehaltenes «National-Meetings» des Bürger des Königreichs Rumänien in angelegenheit der Rumänischen Frage in Ungarn und Siebenbürgen.* Bukarest, 1894, in-8.
- Fotino (Dianio)** *Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας.* Viena, 1818—19, in-8; trad. rom. de Sion (Bucuresci, 1859, in-8).
- Fraknoi (W.)** *Ungarn vor der Schlacht bei Mohacs.* Budapest, 1886, in-8.
- France (la), le Prince Couza et la liberté en Orient.* Paris, 1864, in-8.
- Francus (Jac.)** *Historiae relationis continuatio... Siebenbürgen, Wallachey, Moldaw.* Orsel, 1594, Franckfurt-am-Mein, 1613, 1728, in-4.
- Frankland (Ch. C.)** *Travers to and from Constantinople....*

Hungary, Transylvania, Wallachia. London, 1830, 2 vol. in-8.

Franzos (C. G.) *Von Don zu Donau.* Berlin, 1877, in-8.

Freschot (C.) *Ristretto dell'Istoria dell'Ungheria.* Bologna, 1686 in-4; Milano, 1688, in-8.

Frochner (W.) *La Colonne Trajanne.* Paris, 1865, in-8.

Fuchs (Fr.) *Die central Karpathen m. den nächsten Voralpen.* Pesth, 1863, in-8.

Fuchs (W.) *Die sogenannten siebenbürgischen Ehen.* Wien, 1889, in-8.

Fumée (M.) *Histoire générale des troubles de Hongrie et de Transylvanie.* Paris, 1554; 1608, 2 vol. in-4; trad. engl. (London, 1660, in fol.)

Furet (C.) *Le cadastre en Roumaine.* Constantinople, 1875, in-8.

Φωτεινος (A.) *Ἱστορία τῆς παλαιᾶς Δακίας, τὰ νῦν Τρανσυλβανίας, Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.* Viena, 1818—19, 3 vol. in-8.

Friedenfels (E. von.), **J. Bedeus von Scharberg.** *Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19 Jahrhundert.* Wien, 1895.

⌘.

Gaidoz *Les Roumains de Hongrie.* Paris, 1894, in-8 (*Revue de Paris*, 15 Mai 1894).

Galatzer Israelit (ziar) Galați 1887—90.

GanESCO (G.) *Diplomatie et nationalité.* Paris, 1856, in-8.

» » *La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour.* Bruxelles, 1855, in-8.

» » *Avenir de la Valachie,* Paris, 1856, in-8.

Gauthey (L.) *A travers la Valachie* (*Bibliothèque Universelle et Revue Suisse*, Oct. 1872).

Gazette (La) de Roumanie (ziar). Bucarest, 1881—84.

Geschichte Siebenbürgens, Galiz. und Lodomeriens. Pesth, 1803.

Gebhardi (L. A.) *Geschichte der Wallachey und Moldau* (*Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten*, 1778, t. IV, pag. 233—740.)

Gedanken über Oesterreich-Ungarns militär. pol. Lage. Hannover, 1888.

G. D. *Abkunft der Maghiaren dargethan von Schlözer in seinem Nestor.* S. I. s. a. in-8.

Gegó (Elek P.) *A Moldai magyar telepékröl* (*Despre coloniile maghyare din Moldova*). Buda, 1838, in-8.

General [die] Conferenz der Delegirten der rumaenischer Waeler aus Ungarn und Siebenbürgen. Wien, 1892, in-8.

Gerando (A. de.) *Essai historique sur l'origine des Hongrois.* Paris, 1844, in-8.

» » *L'Esprit public en Hongrie.* Paris, 1848, in-8.

» » *La Transylvanie et ses habitants.* Paris, 1850, 2 vol. in-8; in nemtesce (Leipzig, 1845, in-8).

» » *Le defilé du Bas-Danube jusqu'à Orsova* (*Revue de Géographie*, Nov. 1892, Janv. 1893).

» » *Ueber den öffentl.-Geist in Ungarn seit 1790.* Leipzig, 1848, in-8.

Geschichte (Kurtze) der Kriegs zwischen dem Hause Oesterreichs und der ottomanischen Pforte. Wien, 1788, in-8.

Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich-Ungarn und der Pforte. 1838.

Geschichte, natürliche Beschaffenheit und Verfassung der Walachey und Moldau. Strassburg, 1790, in-8.

Geschichte des Illyrismus oder des Süd slavischen Antagonismus gegen den Magyaren. Leipzig, 1849, in-8.

Γεωγραφικὸν τῆς Ρουμανίας. Leipzig, 1816, in-8.

Gheyn (J. van den) *Les populations danubiennes. Etudes d'ethnographie comparée.* Gand, 1886.

Ghica (Ion) *Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient.* Paris, 1838, in-8.

» » *Précis des droits des Moldaves et des Valaques fondés sur le droit des gens et sur les traites* Paris, 1838, in-8.

Ghica (Ion) *Dernière occupation des Principautés danubiennes par la Russie.* Paris, 1853, in-8.

Ghika (Aurélié) *La Valachie Moderne.* Paris, 1850, in-8.

» » *La Valachie devant l'Europe.* Paris, 1853, in-8.

Gilbert (Fr.), **H. de Sta.** *L'Autriche.* Paris, 1882.

Giornali de'successi dell'armi cesaree nell'Ungheria. Venezia, 1685—1690, in-12.

Girardin (Saint-Marc) *Les principautés du Danube* (*Revue des deux Mondes*, 15 Nov. 1858.)

- Golescu** (A. G.) *Die politische Stellung der Romänen, ub. von Wolf.* Wien, 1848, in-8.
- » » *De l'abolition du servage dans les Principautés danubiennes.* Paris, 1856, in-8.
- Goosz** (M.) *Studien zur Geografie und Geschichte der Trajanischen Daciens.* Hermanstadt, 1874.
- » » *Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens.* Hermannstadt, 1874.
- Goreccius** (L.) *Descriptio belli Itoniae, voivodae Valachiae.* Francofurti, 1578, in-8.
- Gorecius et Lasicius.** *Valachischen Kriegs, etc.,* Basel, 1578.
- Görgey** (I.) *1848 és 1849—böl.* Budapest, 1885, in-8.
- Gottereau** (A.) *Voyage en Roumanie.* Nancy, 1881, in-8.
- Gouin** (Fr.) *La vérité sur la Roumanie.* La Haye, 1864, in-8.
- Gradelhenus** (I.) *Hungarische, Siebenbürgische, Moldau-Walachische Chronica.* Franckfurt, 1665, in-4.
- Grafii** (Joh.) *Disputatio de Transilvania.* Altderfii, 1700, in-4.
- Grammont** (A. L.) *De l'administration provisoire russe en Valachie.* Bucarest, 1840, in-8.
- Gratiae Deo actae ab ecclesia pro victoria ex Michaele Mul-tano parta.* 1801, in-4.
- Gratiani** (Ant. M.) *De despota Valachorum principe libri III.* Wiesbaden, 1860, (V. Mai, Spicilegium Rom. t. VIII.)
- » » *De Ioanne Heraclide Despota.* Varsaviae, 1759.
- Greif** (Fr.) *Les Magyars et les Roumains en Transylvanie.* (*Revue du monde latin*, Juil. 1885.)
- Greppi** (Comte) *Révélations diplomatiques sur les relations de la Sardaigne avec l'Autriche et la Russie.* Paris, 1859, in-8.
- Griselini** (Fr.) *Geschichte des Temesvarer Banats.* Wien, 1710.
- » » *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temeswarer Banats.* Wien, 1780.
- Gründwald** (B.) *Regi Magyarorszag.* (Vechia Ungarie) Budapest, 1888.
- Griagnini** (Al.) *Res a Polonis in Valachia gestis.* Francofurti, 1584, in-8.

Gubernatis (A. de) *La Hongrie politique et sociale*. Paris, 1885, in-8.

Guénot (abbé) *Hunyad ou la Hongrie au XV siècle*. Paris, 1863, in-8.

Guerrich (F.) *Geschichte der oester. Monarchie*. Wien, 1815—17, 8 vol.

Gugomos. *Reise von Bucharest... im Jahre 1789*. Landshut, 1812, in-8.

Gyömöreý (F.) *Az osztrák udvari politika és Magyarországi állami függetlenségé*. Solnoc, 1895.

Guntram-Schultheiss. *Das Deutschtum in Ungarn*. Beilage zur *Allgemeinen Zeitung*, München, No. 114—117, 1894.

Haan (Baron E.) *Rumaenien*. Wien, 1873, in-8.

Hagemeister (I.) *Mémoire sur le commerce des ports de la nouvelle Russie, de la Moldavie et de la Valachie*. Odessa, 1835, in-8.

Haghibor (ziar israelit). Bucurescî, 1886.

Hajoetz (ziar israelit) Bucurescî, 1885—87.

Hamme (I.) *Antiquités préhistoriques de la Hongrie*. Esztergom, 1877, in-4.

Hampel (I.) *Alterthümer des Bronzezeit in Ungarn*. Budapest, 1887.

Hannenheim (J. von). *Ungarn*. Hermannstadt, 1884.

Hannerus (G.) *Hist. Ecclesiarum Transilvanicarum*. Franco-urti, s. a., in-12.

Haguet (Dr. B.) *Neueste physikalisch-politische Reisen durch die dacischen und sarmatischen oder nördlichen Karpathen*. Nürenberg, 1790—96, 4 vol.

Hasdeu (B. P.) *La Valachie jusqu'en 1400*. Bucarest, 1878.

Hauleville (Baron d'). *Les Institutions représentatives en Autriche*. Paris, 1864, in-12.

» » *Les nationalités autrichiennes*. 1873, in-8.

» » *Origine et statistique des nationalités de l'Empire d'Autriche*. 1872, in-8.

Haussez (Baron d'). *Voyage en Suisse, Illyrie, Hongrie et Transylvanie*. Paris, 1837, 2 vol. in-8.

Hauterive (C-te d') *La Moldavie en 1785*, publ. par Ubcini. S. l. s. a. (1879—80), in-8.

Heksch (A. F). *Illustrirte Führer durch Ungarn und seine Nebenländer*. Wien, 1882, in-16.

Heksch (Al. F). und **W. Konzewicz**. *Illustrirte Führer durch die Ost-Karpathen*. Wien, 1883.

Helfert (I. A). *Oesterreich und die nationalitäten*. Wien, 1850, in-8.

» » *Russland und Oesterreich*. Wien, 1870, in-8.

» » *Geschichte Oesterreichs*. Prag, 1869—95.

Heliade-Radulesco (I). *A. M. St. Marc-Girardin*. Constanti-
nopole, 1856, in-4.

» » *Le protectorat du Czar ou la Roumanie et la Russie*. Paris, 1850, in-8.

» » *Résurrection des peuples. La Roumanie renaissante*. Paris, 1850, in-4.

» » *Histoire de la régénération roumaine en 1848*. Paris, 1850, in-8.

» » *Souvenirs et impressions d'un proscrit*. Paris, 1850, in-8.

» » *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine*. Paris, 1851, in-8.

Hene (F. X). *Beitrag zur dacischen Geschichte*. Hermannstadt, 1836, in-8.

Hennebert (Lt. Col). *L'Autriche en 1888*. Paris, 1888.

Henry (P. F). *Histoire de la Maison d'Autriche*. Paris, 1810, 5 vol. in-8.

Hering (G). *Sketches on the Danube, in Hungary and Transylvania*. London, 1838, in-fol.

Herz (I. B). *La Moldavie et la Valachie dans leurs relations diplomatiques et commerciales avec l'Autriche*. Vienne, 1849, in-8.

Hildebrandt (F. W). *Karpathen-Bilder*. Glogau, 1863, in-8.

Hintz (Joh). *Ein Beitrag zur Kirchengeschichte Siebenbürgens*. Hermannstadt, 1850, in-8.

Histoire des troubles de Hongrie, depuis 1659. Paris, 1685—88, 6 vol. in-12.

Histoire des révolutions de Hongrie. La Haye, 1739, in-12.

Histoire de l'estat présent du Royaume de Hongrie. Cologne et Bruxelles, 1686, in-12.

Histoire et description ancienne et moderne du Royaume de Hongrie. Paris, 1686, in-12.

Histoire du Prince Ragotzi ou la guerre des mécontents. Paris, 1707, in-12.

Histoire de la guerre de Hongrie (1716—18). Vienne, 1788, in-8.

Historia Michaelis Boebodae. Venetiis, 1691, in-8; — gr. vulg. Venetiis, 1806, in-8.

Historia rerum in Oriente gestarum. 1587.

Historia von den Empörungen, so sich in Ungarn, auch in Siebenbürgen, Moldau, Wallahei... Cölln, 1596, in-fol.

Historiae ungaricae coronae. Coloniae Agrippinae, 1690, in-fol.

Historisch Verhael aller gedenkwaertiger Geschiedenissen, die in Europa... Hongariën, Polen... Sevenberghen, etc... ghepasseert zijn. s. l. 1628 in-8.

Hlavacek (Fr.) *Rumanská otazka a rumunské studentstvo.* (In «Casopis Pokrokového Studentstva» Praga 1894, No. 3.)

Höchste Welt und kriegshäupter, welche den friedbrüchigen türkischen Hochmut durch zwei Feldzüge in Ungarn gedemüthiget. Augsburg, 1712, in-fol.

Hoefler (C. de). *Die Wallachen als Begründer der zweiten bulgarischen Reiches der Asaniden* (Analele Academiei din Viena, 1879).

Hoffmann (A). *Kaiser Friedrichs III Beziehungen zu Ungarn.* Breslau, 1887, in-8.

Hoffmannsegg (Graf). *Reise in den genden von Ungarn bis an die türkische Grenze.* Goereitz, 1800, in-8.

Hohenhausen. *Die Alterthümer Daciens in dem heutigen Siebenbürgen.* Wien, 1775, in-4.

Hongrie, Roumanie, Pologne. L'équilibre oriental. Paris, 1867, in-8.

Hongrie (la). ses nationalités. son avenir. Paris, 1878, in-8.

Hongrie (la) et les slaves. Bruxelles, 1860, in-12.

Hongrie (la) et la germanisation autrichienne. Paris, 1860,

Horja und Klotska oberhaupt und rathgeber der Aufrührer in Siebenbürgen. Hermannstadt, 1785, in-8.

Korn (I. E.) *La Hongrie et la crise européenne*. Paris, 1860, in-8.

La Hongrie en face de l'Autriche. Paris, 1860, in-8.

Les finances de l'Autriche. Paris, 1860, in 8.

Horvath (Al.) *Statistica Hungariae regni et partium eidem adnexarum*. Posenii, 1802, in-8.

» » *Geschichte Ungarns*. Pesth, 1863, 2 vol. in-8.

Horvath (M.) *A Magyarok Története* (Prescurtare a istoriei Ungariei). Budapesta, 1887.

» » *Geschichte der Ungarn*. Pesth, 1851—55, in-8.

Huber. *Geschichte Oesterreichs*. Gotha, 1875.

Hudeer (Ph.) *Austria*. Viennae, 1743, in-fol.

Hulsii (Levini). *Descriptio Transylvaniae, Moldaviae et Valachiae*. Francofurti, 1595, in-4; Novibergae, 1597.

Hunfalvy (P.) *Berichte aus Ungarn*. Pesth, s. a. 2 vol. in-8.

» » *Romänische Geschichtschreibung und Sprachwissenschaft*. Budapest, 1878.

» » *Die Rumänen und ihre Ausprüche*. Wien, 1883, in-8.

» » *Die Rumanen in Siebenbürgen*. (Ungarische. Revue) 1881.

» » *Neuere Erscheinungen der rumänischen Geschichtsschreibung*. Wien, 1886, in-8.

» » *Ethnogr. von Ungarn*. Deutsch von I. H. Schwicker. Budapest. 1877.

Hunfalvy (I.) *Egyetemes Földrajz* (Geografia Ungariei). Budapesta, 1886.

Hungariae Respublica et Status. Lugduni Batavorum, 1634, in-24.

Hungarisch-Türkische Chronik. Würnberg, 1685.

Hunter (W.) *Travels in the year 1792 through France, Turkey and Hungary to Viena*. London. 1796, in-8.

Hurmuzaki (Eud. von) *Geschichte der Rumänen*. Bucuresci, t. I, 1878, in-8 (cu o prefață de d. Dim. A. Sturdza); t. II. 1881, in-8.

Husztii (A.) *O és új Dacia az Erdélynek, etc.* (Dacia veche și nouă și istoria despre situațiunea veche și prezentă a Ardealenilor). Bessben (Viena) 1791, in-8.

I. H. D. *Antiquarium des Donaustroms*. Frankfurth, 1785, in-8.

I. M. C. *Diarium von der K. Haubt-Armer in Hungarn.* Wien, 1687, in-4.

Iatropulo (Dr. P.) *La propagande russe en Orient, Bulgarie et Roumanie*, Paris, 1867, in-8.

Ilarian (A. Papiu) *L'indipendenza costituzionale della Transilvania*. Torino, 1862.

» » *Les Roumains des états autrichiens*. Bucarest, 1861, in-8.

» » *Die constitutionelle Unabhängigkeit Siebenbürgens*. Breslau, 1862, in-8.

Imendörfer (A), W. Gerlai, I. Sziklay. *Von Wien nach Budapest*. Zürich, s. d. in-16.

Imling (K.) *A Vegrehajtasi Törvény (Legea de procedură de execuțiune)*. Budapesta, 1884.

Indépendance (l) Roumaine (ziar). 1880—95.

Imrefi. *Die ungarischen Flüchtlinge in der Türkei. 1851.*

Inchoffer (M.) *Annales ecclesiastici Regni Hungariae*. Romae, 1644.

Instruction du congrès de Paris pour la Commission spéciale des Principautés. Iassy, 1857, in-8.

Intervention (de l) en Hongrie, Paris, s. a. in-8.

Ionesco (R.) *Le Prince Alexandru Jean I et l'Union complète* Paris, 1861, in-8.

Iranyi (D.) et Chassin. *Histoire politique de la révolution de Hongrie. 1859—60*, 2 vol.

Ἰρις (H.) (Ziar) Bucuresci, 1866—95.

Isthuanffius (N.) *Regni Hungarici Historia... Rerum in Pannonia, Dalmatia, Transilvania, Moldavia... Gestarum*. Coloniae Agrippinae, 1658, in-fol.

Ἰστρος (δ) Bucuresci, 1873 (ziar).

Ἰστρος σήπτασμα περιοδικόν (ziar). Galați, 1887.

Jablonowski (Al.) *Sprawy woloskie za Jagiellonow. Akta i Listy*. Warszawa, 1878, in-8.

Jakson (H. A.) *A series of lectures upon Roumanian History*. London, 1884, in-8.

Jackson (John Esq.) *Journey from India towards England...*

and trough Romelia, Bulgaria, Walachia, Transilvania, etc., in Europe. London, 1799, in-8. [Complet.] in 376 056

Jaeck (F. H.) *Reisen durch Siebenbürgen, Moldau, Wallachey, etc.* Graetz, 1831—35.

Janitsch (A.) *Geschichte der Entstehung und des Wachstums der deutsch-öesterr. Monarchie.* Wien, 1805—07, 9 vol.

Joanne. *Autriche-Hongrie, Tyrol, etc.* Paris, 1885, in 16.

Jones (Ed.) *Lyric Airs consisting of specimens of Greek, Albanian, Wallachian... National Songs and Melodies.* London, 1810, in-fol.

Joppecourt. *Histoire sommaire des choses les plus mémorables advenues aux derniers troubles de Moldavie.* Paris, 1620, in-8.
Journal (le) *de Galatz.* 1872.

Journal (le) *de Bucarest,* 1849—50; 1870—76.

Jouve (E.) *Voyage à la suite des armées alliées en Turquie, en Valachie et en Crimée.* Paris, 1855, in-8.

Judisches Volksblatt. Iași, 1886—87.

Jung (Dr. J.) *Roemer und Romanen in den Donauländern.* Imsbruck, 1877, in-8.

» » *Die Anfänge der Rumänen.* Wien, 1876, in-8.

Jupan (A.) *Oesterreich-Ungarn.* Wien, 1889.

Kaluzmiacki. *Dokumenta moldawskie z archiwum miasta Lwowa.* Léopol, 1878, in-4.

Kaprinai (St.) *Hungaria diplomatica temporibus Mathiæ de Hunyad.* Vindobonæ, 1771, in-4.

Karacassa (C.) *Τοπογραφία τῆς Βλαχίας.* Bucuresci, 1830, in-8.

Karaczay (Grf.) *Die Moldau, Walachei, Bessarabien und Bucovina.* Wien, s. a. in-8

Katanesich (M. P.) *De Istro eiusque adcolis commentatio.* Budæ, 1798, in-4.

Istri adcolarum geografia vetus. Ib. 1827, in-4.

Katona (St.) *Historia critica Regni Hungariæ, etc.* Budæ, 1778—1817, 43 vol. in-8.

Kazi (Fr.) *Historia Regni Hungariæ.* Claudiopoli, 1741, 2 vol.

Kelenfeoldv (A.) *Die Verhältnisse im Orient und in den Donaufürstenthümem.* Leipzig, 1863, in-8.

Kemal-Pacha Zadeh. *Histoire de la campagne de Mohacz* ; trad. Courbille, 1859.

Kemeny (Graf I.) *Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens*. Klausenburg, 1839—40, 2 vol. in-8.

» » *Scriptores rerum Transylvanicarum*. 1841, 2 vol. in-8.

Kertbeny. *La Hongrie, son développement intellectuel et politique*. Genève, 1860, in-8, (trad. din nemțesce).

Keza (M. S. de) *Chronicon Hungaricum*. Viënæ, s. a., in-8.

Kiepert (H.) *Notice explicative sur la carte ethnographique des pays helléniques, slaves, albanais et roumains*. Berlin, 1878.

» » *Respuns lui Roesler* (*Globus*, No. 14 din 1878).

Kiraly (Pál) *Ulpia Trajana Augusta, colonia Dacica, Sarmizegetusa Metropolis*. Budapesta, 1891, in-8.

Kiajda (J. J.) *A magyar Korona országainak helységnévtára*. Budapest, 1892,

Kirchbach (I. H.) *Ivonias*. Lipsiæ, 1698, in-4.

Klumann (N. E.) *Voyage de Vienne à Belgrade et à Kilia-nova* ; (trad. din nemțesce) Neufchatel, 1780, in-8.

Klein (G.) *Handbuch der Geschichte von Ungarn*. Leipzig, 1833, in-8.

» » (Samuel) *Brevis notitia Historiæ Valachorum*. (Almanacul Budei, 1806).

» » Magn.) *Notitia Austriæ antiquæ et mediæ*. Typis monasterii Tegernseensis, 1781, in-4.

Κόδιξ πολιτικός τόν περιγράφον της Μολδαβίας. Iassy, 1817, in-fol.

Kæleseri (S.) *Auraria romano-dacica, una cum Al. Scheudo de Vanderbech Valachix cisalutanæ subterraneæ Descriptio*. Posonii, 1870, in-8.

Koepp (A. et Chr.) *Description pittoresque de l'Austriche*. Vienne, 1750, 4 vol. in-fol.

Koçalniceano (Michail) *Actes et Documents relatifs à la guerre*

» *d'indépendance de la Roumanie (1877-1878)*.

» *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*. Berlin, 1837, 1854.

» *Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques*. Iassy, 1838.

- Kogalniceano** (Mihail) *Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques, pour servir à l'histoire de Pierre-le-Grand, Charles XII, Stanislas Lizcynski et Constantin Brancoveanu*. Iassy, 1845, 2 vol.
- » *Défense du Ministère du 30 Avril 1860 devant l'Assemblée de Moldavie*. Iassy, 1861.
- » *Discours sur le projet d'organisation militaire*. 1864.
- » *Note adressée à M. le Ministre des Affaires Etrangères*. Bucarest, 1869.
- » *Anaelegenheit Strousberg, Rede gehalten in der Deputirten-Kammer*. Bukarest, 1872.
- » *Mémoire sur la question du Danube*. Paris, 1881.
- » *Rapport sur les ports-francs Galatz et Braila*. Bucarest, 1885.
- Kogalniceanu** (Vasile M.) *Actes et Documents relatifs à l'Union de la Hongrie avec la Roumanie et à l'alliance des Hongrois et des Roumains contre l'Autriche en 1859*. Bucarest, 1895, in-8.
- Kohly de Gugsberg**. *Le philo-dace*. Iassy, 1841, in-8.
- Kohut** (A.) *Aus dem Reiche der Karpathen*. Stuttgart, 1887.
- Koós** (F.) *Románorhzig, etc.* (Geografia prescurtatá a Principatelor unite române). Pesta, 1869, in-8.
- Kosmeli**. *Harmlose Bemerkungen auf einer Reise über Petersburg, Moskau, Kiew nach Iassy*. Berlin, 1822, in-8.
- Kossuth** (L.) *La question des nationalités. L'Europe, l'Autriche et la Hongrie*, Bruxelles, 1859, in-8.
- » *Le Congrès, l'Autriche et l'Italie*. Bruxelles, 1859, in-8.
- Kotzebue** (W.) *Scripten aus der Emigration*. Leipzig, 1880.
- » *Aus der Moldau*. Leipzig, 1860, in-8.
- » *Laskar Viorescu*. Leipzig, 1863, in-8.
- Kovachich** (G.) *Scriptores rerum Hungaricarum minores*. Budae, 1798—99, 2 vol. in-8.
- Kovary** (L.) *Szekely honról*. Kolozsvártt, 1842, in-8.
- Kováts** (M.) *Biographia Ioannis Hunyadi*. Agriæ, 1818, in-8.
- Kraus** (F. I.) **Römer, E. Sigerus, C. Weingärtner**. *Le pays haut de Transylvanie*. Zurich, s. a., in-16.

Kraus (G.) *Siebenbürgische Chronik*. Wien, 1862—64, 2 vol. in-8.

Kriegshandel (ungarischer und siebenbürg.) ausführliche Beschreibung. Frankfurth, 1596, in-4.

Kriegsschauplatz (der) an der Donau. Wien, 1854, in-8.

Krones. *Handbuch der Geschichte Oesterreichs*. Berlin, 1876—79, 4 vol.

Krónika. A Mohátsi veszedemtől a Bétsi etc. (Cronică. Despre lucrurile întâmplăte de la catastrofa de la Mohacs până la pacea de la Viena, în Ungaria, Transilvania, Muntenia și în Moldova). Pesta, 1805, in-8.

Kubalski (N. D.) *Tableau de l'Europe orientale ou Recherches historiques et statistiques sur les peuples d'origine slave, magyare et roumaine*. Paris, 1854, in-8. \bar{n} 36306

Kuch (C. A.) *Moldavisch-walach. Zustände in den Jahren 1828—43*. Leipzig, 1844, in-8. ∞ .†

Kunisch (R.) *Eine Fahrt nach dem Orient. Reisebilder aus Ungarn. Rumaenien und der Türkei*. Berlin, 1869, in-8. ∞ .† \bar{n} 73670

» *Bukarest und Stambul*. Berlin, 1861, in-8.

Laborde (Al. de) *Voyage pittoresque en Autriche*. Paris, 1821, 3 vol. in-fol.

Laboulaye (E. de) *La Prusse et l'Autriche-Hongrie depuis Sadowa*. Paris, 1870, 2 vol. in-12.

Lacroix. *Guerre des Turcs avec la Pologne, la Moscovie et la Hongrie*. Lahaye, 1589.

Lang. *Quelques réflexions sur la situation financière de la Roumanie*. Bucarest, 1877, in-8.

Lang (L.), **K. Keleti**, **J. Jekelfalussy**. *Aradyarország Statisztikája*. Budapesta, 1884-87.

Lantival (Vaillant) *Mémoire et observations du Prince Grégoire Ghika sur le Protocole des conférences de Constantinople*. Paris, 1856, in-4.

Lapinski (T.) *Feldzug der ungar. Hauptarmee*. Hamburg, 1849, in-8.

Lasco. *Echortatio ad milites in expeditiones moldavienses* (In Bonfinius, 1690!).

Lasicius (Ioh.) *Von der Polen Zug in die Wallachey* (Historia de ingressu Polonorum in Valachiam). Francfurti, 1578, in-8.

Laszló (K.) *Nápló-töredék* (Fragmente de jurnal al emigrărilor de la 1849). Budapesta, 1887.

Latour (G. de) *Scènes de la vie hongroise*. Paris, 1860, in-12.

Laurençon (F. G.) *Nouvelles observations sur la Valachie*, Paris, 1882, in-8.

Laurian (A. Treb.) *Coup d'oeil sur l'histoire des Roumains des deux Dacies*. Bucarest, 1846, in-8.

» » *Die Entheilung des alten Daciens*. Wien, 1850.

Laurian (A. T.) *Die Romaenen der Oesterreichischen Monarchie*. Wien, 1849, 3 vol. in-8.

» » et **N. Balcesco**. *La Témisienne ou Histoire abrégée du Banat Témisien*, in-8.

Laveleye (E. de.) *L'Autriche et la Prusse depuis Sadowa*. Paris, 1870.

» » *En Roumanie. Souvenirs de voyage*; in-8.

» » *La Péninsule des Balkans*. Bruxelles, 1886, 2 vol. in-8.

Λαζάρου (Νικολάου). *Περιγραφή τῆς Βλαχίας*. Bucarest, 1789, in-4.

Lazii (Wollfg.) *Geographia Austriae* (in *Riga librorum variorum*, Lipsiae et Francofurti, 1730, in-fol).

Lebrecht (Al.) *Versuch einer Erdbeschreibung Siebenbürgens*. Hermannstadt, 1804, in-8.

» » *Siebenbürgens Fürsten*. Hermannstadt, 1792.

Lecler (G.) *La Moldo-Valachie*. Paris, 1865, in-18.

Le Cler (I.) *Histoire d'Emeric Comte de Tekeli*. Cologne, 1693.

Le Faure (Am.) *Après la guerre. Reconstitution de la Hongrie*. Paris, 1859, in-8.

Lefèvre (Th.) *Etudes diplomatiques et économiques sur la Valachie*. Paris, 1857, in-8.

Léger (E.) *Trois mois de séjour en Moldavie*. Naumbourg, 1861, in-8.

Léger (L.) *L'état Autrichien*. Paris, 1866, in-8.

» » *Cyrille et Méthode*. Paris, 1868.

» » *Histoire de l'Autriche-Hongrie*. Paris.

Legrand (E.) *Ephémérides daces de Dapontès*. Paris, 1880-81.

Lejeune (I. M.) *Voyage en Valachie et en Moldavie*. Paris, 1822, in-8.

Lequelle (D.) *Piissima atque augustissima domus Austriae*. Oeniponti, 1660, 3 vol. in-fol.

Lettera di Mahumet III scritta al Ser. Sigismondo Battori Principe di Transilvania. Roma, 1595, in-16.

Lettres sur la Valachie ou observations sur cette province et ses habitants. Paris, 1821, in-8.

Lévy (A.) *La Russie sur le Danube, avec la protestation des Roumains*. Paris, 1853, in-8.

Lévy (A.) *Les principautés roumaines et l'Empire ottoman*. Paris, 1858, in-8.

» » *Notes sur les Principautés Unies de Moldavie et de Valachie*. Paris, 1861, in-8.

» » *L'autonomie roumaine et les Puissances garantes*. Paris, 1866, in-8. II 107498

1. **Lévy** (Daniel) *L'Autriche-Hongrie, ses institutions et ses nationalités*. Paris, 1871, in-8.

Liberalismul in Ungaria și naționalitățile (*Preussische Jahrbücher*, Ian. 1895).

Liberté (la) roumaine (ziar). Bucarest, 1887-89.

Lichnowsky. *Geschichte des Hauses Habsburg*. Wien, 1836-44, 8 vol. in-8.

Lichtenstein (I. M. Fr. von). *Handbuch der neuesten Geographie des österr. Kaiserstaats*. Wien, 1817-18, 3 vol. in-8.

Lindau (R.) *Die Vallachey und Moldau*. Dresden, 1819, in-8, (trad. după Wilkinson).

Lipsky (I.) *Repertorium... Regnorum Hung.. item Prin. Transylv. occurrentium*. Budae, 1808, in-4.

Littleton (Ed.) *Observations the war with Hungary*. London, 1689 in-4.

Lloyd de Bucharest (ziar germano-român). Bucuresci, 1870.

Lloydul român (ziar germano-român) Bucuresci, 1884-85.

Löher (Fr. v.) *Die Magyaren und andere Ungarn*. Leipzig, 1874.

Lorbler-Krautz (historischer) der christl. Rittersleute so in Siebenb. Ungarn... den Tod erlitten. Nürnberg, 1664, in-12.

Luck (V.) *Alles Erdlich ist oestereich Unterthan*. Berlin, 1859.

Ludwich (I.) *Une page de l'histoire des Habsbourgs*. Bruxelles. 1859. in-8.

» » *L'Autriche despotique et la Hongrie constitutionnelle*. Paris, s. a., in-12.

» » *La Hongrie et la germanisation autrichienne*. Paris, 1860, in-12.

» » *La Hongrie devant l'Europe*. Paris, 1860, in-12

» » *La Hongrie et les Slaves*. Paris. 1860, in-12.

» » *La Hongrie politique et religieuse*. Paris, 1860,

» » *La liberté religieuse et le protestantisme en Hongrie*. Paris, 1860, in-12.

» » *L'Autriche et la Diète de Hongrie*. Paris, 1861.

» » *François Joseph, Empereur d'Autriche, peut-il être couronné roi de Hongrie ?* Paris, 1861.

Lundblad (I. F. de). *Abrégé de l'histoire d'Autriche, de Bohême et de Hongrie*. Paris, 1840, 2 vol. in-12.

Luzéro de la Pasensia (ziar spaniol-israelit). Turnu-Severin. 1885-90.

M. de L. *Coup d'œil sur l'état actuel de la Valachie*. Paris, 1835, in-8.

M. O. *Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient*. Paris, 1838, in-8.

M. G. *Les Principautés Danubiennes devant le droit public européen*. Craiova, 1862, in-8.

* **Macarius.** *The Travels of Macarius. I. Anatolia, Romelia and Moldavia*. London, 1829, in 4. *II. Wallachia, Moldavia and the Cosak country*. London, 1831, in-4.

Magazin für Geschichte, etc. Siebenbürgens, ed. A. Kurtz Kronstadt, 1844-46, 2 vol. in-8.

Maghero. *Réponse à la circulaire de la Porte ottomane du 13 Juillet*. Paris, 1856, in-fol.

Magheru (R.) *Rumaen. Truppenübungen*. 1872.

Magyar (A.) *Románok és a Magyar nemzet*. (Româniî din Ungaria și națiunea maghiară. Răspunsul umerimeî maghiare). Budapesta, 1891, in-8.

Magyars et roumains («Mémorial diplomatique» 7, 21 Febr. și 7 Martie 1891).

* *ces. In realitate Paul de Aleppo*

- Magyären (die) in der Moldau und Bessarabien* («Ausland» 1857, No. 24).
- Mailath.** *Geschichte der Magyaren.* Wien, 1829-31, 5 vol. in-8.
 » *Neuste Geschichte der Magyaren,* 1854, 2 vol. in-8.
 » *Geschichte des österreichischen Kaiserstaates.* Hamburg, 1835-50, 5 vol.
 » *Discussio descriptionis Valachorum Transylvanorum.* Pesth, 1812, in-8.
- Major (P.)** *Animadversiones in recensionem historiae de origine Valachorum in Dacia.* Budae, 1848, in-8.
 » *Reflexiones in responsum... in animadversiones,* Budae, etc. Pestini, 1815, in-8.
- Mangold (L.)** *A Magyarok oknyomozó* (Istoria Ungurilor). Budapesta, 1883.
- Maniu (B.)** *Zur Geschichtsforschung über die Rumänen.* Reschitza, 1884.
 » *La mission de l'Occident latin dans l'Orient de l'Europe.* Paris, 1869, in-8.
- Mannest.** *Res Traiani ad Danubium gestae.* Norimbergæ, 1793, in-8.
- Manucii (Petri et Paulli).** *Transilvaniae olim Daciae dictæ Descriptio.* Romæ, 1596, in-4.
- Marbeau (E.)** *Un nouveau Royaume. Roumanie.* Paris, 1881, in-8.
- Marguerin (E.)** *La Hongrie.* Paris, 1848, in-8.
- Marienburg (L. I.)** *Geographie Siebenbürgens.* Hermannstadt, 1813, 2 vol. in-8.
- Mark (János)** *A magyar és román* (Magyarul și românul). Sätmar, 1881, in-8.
- Marsigli (de)** *La Hongrie et le Danube.* La Haye, 1741, 3 vol. in-fol. (U)
- Marsillac (Ch.)** *De Pesth à Bucarest.* Bucarest, 1869, in-8.
- Martin (Félix)** *Guerre de Hongrie en 1848 et 1849.* Nantes, 1850, in-8.
- Martin (F.)** *Bas-Danube et les Principautés danubiennes.* Marseille, 1873, in-8.
- Matheus.** *Ἱστορία τῶν κατὰ τὴν Ὀὐχρο-Βλαχίαν Τελεσθέντων.* Venezia, 1785.
- Mathieu (H.)** *La Turquie et ses différents peuples.* Paris, 1857, 2 vol. in-8.

- Maurice** (C. E.) *The revolutionary Movement of 1849—49 in Italy. Austria-Hungaria and Germany.* London, 1887.
- Mausern** (Casp.) *Ungar. Chronica.* Nürnberg, 1662, in-12.
- May** (L. du) *Discourse Historical and Political of the Wars of Hungary.* Glasgow, 1669, in-8.
- Mayer.** *Geschichte Oesterreichs.* Leipzig, 1874.
- Mayer** (F. M.) *Die Entstehung Oesterreichs als Grossmacht.* Wien, 1877.
- Mayer** (S.) *Zur Reform des ungarischen Strafprocesses.* Wien, 1885.
- Mechel** (Chr.) *Tableaux et plans des événements les plus mémorables de la guerre actuelle des Autrichiens et des Russes contre les Turcs.* Bâle, 1790, in-fol.
- Meidinger** (H.) *Die Donau.* Leipzig, 1853, in-8.
- Melic** (I. I.) *L'Orient devant l'Occident.* Paris, 1856, in-8.
- ⊙ Mémoire justificatif de la révolution roumaine de 1884.
(Paris, 1849), in-8. [correct...]
- + Mémoire des étudiants universitaires de Roumanie relatif à la situation des Roumains de Transylvanie et de Hongrie. Bucarest, 1891, in-4.
- Mémoires de la guerre de Transilvanie et de Hongrie.* Amsterdam, 1680, in-12.
- Mémoires des desseins de la maison d'Autriche.* Genève, 1633, in-8.
- Mémorandum (le) remis à l'Empereur par les Roumains de Transylvanie. S. l. s. d. in-4. [d'ensemble...]
- Mémorandum composé et publié par le comité élu par l'Assemblée générale des représentants des électeurs roumains tenue à Hermannstadt. Paris, 1883, in-8.
- Memoriale degli studenti universitari di Romania circa la situazione dei Romani di Transilvania ed Ungheria. Bucarest, 1891, in-4. 413761
- Mevrers** (Th.) *Relationis historicae continuatio... Hungarn, Polen, Siebenbürgen, Wallachey, Moldau, Turkey, etc.* 1611, in-4.

- Meyer** (I. N.) *Des progrès dans les Principautés de Valachie et de olMдавie*. Paris, 1835, in-8.
- Meyer** (Ch.) *Programm für die Bildung einer oesterr. Donauhandels-gesellschaft*. Wien, 1860, in-4.
- Meynert** (H.) *Neueste Geographie und Staatskunde des Kaiserthums Oesterreich*. Wien, 1851, in-8.
- Michelet**. *Principautés danubiennes*. Paris, 1848, in-8.
- Michiels** (A.) *Politique traditionnelle de l'Autriche à l'égard des provinces danubiennes*. («Le Siècle» du 23 Oct. 1856).
- » *Histoire secrète du gouvernement autrichien*. Paris, 1859.
- » *Histoire de la politique autrichienne depuis Marie-Thérèse*. Paris, 1861, 2 vol. in-8.
- Miklosich** (Fr.) *Ueber die Wanderungen der Rumunen in den Dalmatinischen Alpen und den Karpathen*. Wien, 1879, in-4.
- Miko** (Graf. Imre). *Erdély különválása Magyarországtól*. (Despărțirea Ardealului de Ungaria). Buda, 1860, in-4.
- Mikoscha** (Jos.) *Reise eines Polen durch die Moldau nach der Turkey*. Leipzig, 1793, 2 vol. in-8.
- Militaerisch-politische Geschichte der Länder des österreichischen Kaiserstaats*. Wien, 1819—26, 9 vol. in-8.
- Missiven (vier wahrhaftige), eine der Frawn Isabella in Ungern.... die vierdte des türkischen Tyraunen an die Siebenbürgen*. S. l. s. a (1541) in-4.
- Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik*. Herausgg. vom k. k. oesterr. Handelsministerium. Wien, 1852—64, 10 vol. in-8.
- Mocioni**. *Die Sprachen und Nationatitätenfrage in Oesterreich*. Wien, 1860, in-8.
- » *Gesetzliche Passivität der Rumänen in Siebenbürgen*. 1869.
- Möckesch** (M. S.) *Beweise für die celtische Abstammung der Walachen oder Rumänen, besonders derer, welche im Grossfürstenthum Siebenbürgen leben*. Hermannstadt, 1867, in-8.
- Mocsáry** (L.) *A Függethenségi párt*. (Partidul independentist). Budapesta, 1890.
- Moldovalachie (la) et la suzeraineté de la Porte ottomane*. Paris, 1866, in-8.

Moldován (Dr. Gergely) *Valaszivat à Bukaresti roman*, etc. Scrisóre răspuns la memorandumul tinerimeî române din Bucuresci). Cluj, 1891.

Moniteur (de) roumain. Bucarest, 1868—70.

Montaudon (S.) *Souvenirs de Moldavie*. Angers, 1885, in-8.

» » *Souvenirs de Valachie*. Angers, 1885, in-8.

Monumenta Hungariae historica. Budapest, 1875—78, 4 vol.

Monumenta vaticana historiam regni Hungariae illustrantia.

Budapest, 1885, in-4.

Mor (Czinar) *Index alphabeticus Cod. diplomat. Hungar. G.* Fejéri. Pesth, 1866, in-8.

Morel. *Les Juifs et la Hongrie devant l'Europe*. Paris, 1883.

Mouy (Ch. de) *Lettres du Bosphore: Bucarest, Constantinople, Athènes*. Paris, 1879, in-18. 772375

Muralt (G.) *Reisebruchstücke von der türk. Donau von 1844* Petersburg, 1853, in-8.

Mürger (C.) *Beweis dass die Wallachen der Roemer unbezweifelte Nachkoemmlinge sind*. Ofen, 1830, in-8.

Murphy-Byrne. *La Moldavie et Grégoire Ghyka*. Iassy, 1856, in-8.

N. N. *Ueber die Gleichberechtigung der Nationalitaeten in Oesterreich*. Pesth, 1850, in-8.

Nachricht (d. langgewünschte und erfreuliche) aus Flandern und Wallachey anno 1711. S. 1. in-4.

Nachrichten merkwürdige historische..... Heyducken, Panduren, Croaten, Wallachen, etc. Jena, 1743, in-4.

Nach und durch Ungarn. Zürich, s. d., in-16.

Nacian (J. J.) *De l'immixtion de la politique allemande en Roumanie*. Paris, 1886, in-8.

Nalèche (L. de) *La Moldo-Valachie*. Paris, 1856, in-8.

⊗ **Napoléon III et les Principautés roumaines. Paris, 1858, in-8.**

Narodnorte. La Nationalité (ziar) Bucuresci, 1868.

National character (ueber) der siebenbürger Nationen. Wien, 1792, in-8.

Nationalités (les) dans l'Empire ottoman («Précis historiques» Avril 1878).

National [the] wishes of Moldavia and Wallachia. Brussels, 1858, in-8.

Neale (A.) *Travels through some parts of Germany, Poland, Moldavia and Turkey.* London, 1818, in-4; trad. in nemțesce (Hartleben, 1820); in franțuz. (Paris, 1818).

Negura (J.) *La guerre orientale et l'attitude de la Roumanie.* Iassy, 1877, in-8.

Neigebaur (J. F.) *Beschreibung der Moldau und Wallachey.* Breslau, 1854, in-8. ed

» » *Dacien.* Kronstadt, 1851, in-8.

» » *Die Donau-Fürstenthümer.* Breslau, 1859, in-8.

Netti (T.) *Castelnuovo e gli Austriaci nel 1848.* Verona, 1888, in-16.

Neueröffneten [der] ottomanischen Pforte Fortsetzung..... Ungarn, Siebenbürgen, Wallachey... Augsburg, 1694, in-fol.

Neugeboren (C.) *Handb. der Gesch. Siebenbürgens.* Hermannstadt, 1836, in-8.

Neumann (S. A.) *Geschichte der Ungarn.* Pest, 1859, in-8.

Neuschotz (Oswald) *Das literarische Rumänien. Organ für die Verbreitung der rumänischen Literatur, Geschichts-und Volkskunde.* Bucarest, 1889.

Neustadt (L.) *Ungarns Verfall.* Budapest, 1885.

Niox (Lt.-Col.) *Géographie militaire de l'Autriche-Hongrie* Paris, 1887.

Nitri (M) *Raggnaglio delle ultime guerre di Transilvania ed Ungheria.* Venezia, 1866, in-4.

Nogalins. A. *Description of Hungary.* 1752, in-fol.

Note sur les Principautés Unies de Moldavie et de Valachie. Paris, 1864, in-8. II 102 397

Note sur le droit politique de la Valachie. Paris, 1854, in-8..

Notice sur la vie politique et militaire du Général Bem. Paris, 1849, in-8.

Notizie storiche sulla Valachia e sulla Moldavia. Milano, 1821, in-8 (de **Domenico Sestini**).

Nouveaux détails sur les provinces de la Turquie menacées par les Russes. (Revue Britanique, 1828).

Novotui (Hon). *Sciagraphia seu compendiaria Hungariae.* Viennæ, 1790, 2 vol. in-8. *Supplementum*, 1800, in-8.

- Noyes (James)** *Roumania*. Nev-York, 1858, in-8.
- Nyrop (K.)** *Kulturbilder fra Rumaenien og Provence*. Kobenhavn, 1885.
- O. G. E.** *La Roumanie contemporaine*. Paris et Iassy, 1871, in-8.
- Obédénare (Dr.)** *La Roumanie Economique*. Paris, 1876, in-8.
- Ocășian (G.)** *La question roumaine en Transylvanie et Hongrie*. (In «Buletin mensuel de la Société d'études philosophiques et sociales» An XI, No. 6, 1895).
- Odobesco (Al.)** *Notice sur les antiquités de la Roumanie*. Paris, 1867, in-8.
- » » et **P. S. Aurelian.** *Notice sur la Roumanie*. Paris, 1867, in-8.
- Odstreil (L.)** *Magyaren und Böhmen*. Prag, 1866.
- Öesterreichische Statistik*. Wien, 1882-95.
- Öesterreichische Geschichte für das Volk*. Wien, 1865-95, 20 vol.
- Öesterreichs Gegenwart und nächste Zukunft*. Leipzig, 1888.
- Olahi (N.)** *Hungaria et Attila*. Vindobonæ, 1763, in-8.
- Oliphant (L.) Shirley Brooks, O'Brien, W. W. Smith.** *Sud-Russland und die türkischen Donauländer*. Leipzig, 1854, in-8.
- Olivier (M. I. H.)** *Etudes hongroises* («Le Contemporain» 1883-84).
- Onciul (Dr. C.)** *Zur Geschichte der Romaenen in Marmarosch*. Romänische Revue 1890. [Verificat autoul = 2. Oniul] = 64729
- Orient (l')** organe des nationalités orientales. Bruxelles, 1860.
- Orient (l')** journal quotidien. Bucarest, 1877-79.
- Orientarea** (pentru) României ca Stat de civilizare europeană *Historisch-Politische Blätter für das Katolische Deutschland*, 1893, fasc. 7).
- Orosz (I.)** *Terra incognita*. Notizen über Ungarn. Leipzig, 1860 in-8.
- Ortelius (H.)** *De Chronিকে van Hungarien... Moldow, Walachichye, v'laut van Sevenberghen...* Amsterdam, 1619, in-4.
- Ortus et progresus variarum in Dacia gentium ac Religionum*. Claudiopoli, 1764, in-8.
- Osma Bey.** *Luttes sur le Rhin et sur le Danube entre Latins, Germains et Slaves*. Paris, 1879.
- Osservazioni storiche sulla Vallachia e Moldavia*. Napoli, 1788, in-8.

Ovary (L.) *Les Roumains de Hongrie et l'Etat hongrois*. Paris, 1894; trad. ital. (Roma, 1894).

Ozanne (J. W.) *Three years in Roumania*. London, 1878, in-12

P. *Des prétentions récentes de la Porte sur les Principautés moldo-valaques*. Athènes, 1856, in-8.

» » *Coup d'œil sur le passé et le présent des Principautés moldo-valaques*. Bucarest, 1857, in-8.

» » *La Transylvanie en face des prétentions de la Hongrie*. Paris, 1861, in-8.

Paget. *Hungary and Transylvania*. London, 1839, 2 vol. in-8.
Palatini Regni Hungariae bello paceque clarissimi a diversis (scriptoribus eruti. Tirnaviae, 1760, in-fol.

Palma (L.) *La questione rumena in Transilvania e Ungheria* «Rassegna di scienze sociali e politiche» Roma, 1893).

Panonicus-Kriegs... Ungarn, Siebenbürgen, Moldau, Croatien. Nürnberg, 1688, in-8.

Pap (V.) *România Alkotmányos intézmenyei* (Instituțiunile constituționale ale României. Satoralja, 1880, in-8.

Paris [de] à Constantinople par le Danube, par A. B. Paris, 1878, in-8.

Pascutiu (D.) *A. Roman nyelv eredete*, etc. (Originea limbii române. Constituirea națiunii). Lugoș, 1892, in-8.

Pasquale Corte. *Hilla Rumania*. Roma, 1881, in-8.

Πασχιδου (Θ. Α.) Οί Πελάσγοι ἐν τῷ Ἑλληρισμῷ σὺν παραρτήματι περὶ Βιλάτων καὶ Βουλγάρων. Athènes, 1879, in-8.

Pataký (K. M.) *Bem in Siebenbürgen*, Leipzig, 1850, in-8.

Paterson (A.) *The Magyars*. London, 1869, in-8.

Paterson (A. J.) *Transylvania and Hungary* («Academy» 19 Mai 1894).

Paton (A. M.) *Researches on the Danube and the Adritatic; or contributions to the modern History of Hungary and Transylvania...* Leipzig, 1861, 2 vol. in-8.

» » » *The Goth and the Hung. or Transylvania*, etc. London, 1851, in-8.

Pays (le) journal quotidien. Bucarest, 1884.

Pays (le) roumain, Revue. Bucarest, 1867-70.

Péninsule (la) des Balkans et les contrées avoisinantes. Bruxelles, 1893, in-8.

Pietziano-Buzeo. *La Transylvanie et son union forcée avec la Hongrie 1870,* in-8.

Περικραφή της Βλαχίας. Bucuresst, 1879, in-8.

Perrin (R.) *Coup d'oeil sur la Valachie et la Moldavie.* Paris, 1838, in-8.

Perrot (A. M.) *Itinéraire de la Turquie d'Europe et des provinces Danubiennes.* Paris, 1851, in-12; trad. germ. (Riga, 1855, in-8).

» » *L'Autriche d'autrefois.* (In «Revue des deux mondes» 1869.)

Pessina de Czechorod (P. I.) *Hungaria flamma belli turcici ardens.* Praga, 1663, in-12.

2. **Peteis (C. F.)** *Die Donau und ihr Gebiet.* Leipzig, 1876, in-8.
Petition der roman. Nation aus dem oesterr. Staate. S. 1. s. a. in-8.

Petition (die) der Romanen Siebenburgens überreicht Sr. Kais. K. Ap. Majestät. Wien, 1860, in-8.

Peuple roumains (le), journal hebdomadaire. Bucarest, 1884-86.

Peyssonel (M. de.) *Observations historiques et géographiques sur les peuples barbares qui ont habité les bords du Danube et du Pont-Euxin.* Paris, 1765, in-4.

Phleps (Fr.) *De Valachorum origine dissertatio.* Cibirinii, 1829, in-8.

2. **Pic (Jos. Lad.)** *Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht.* Leipzig, 1882.

» » *Zur rumänisch-ungarischer Streitfrage.* Leipzig 1886, in-8.

» » *Ueber die Abstammung der Runaenen.* Leipzig, 1880, in-8.

Picot (E.) *Les Serbes de Hongrie, leur histoire, leurs privilèges, leurs églises, leur état politique et social.* 1874, in-8.

» » *Chroniques de Moldavie par Gr. Urechi.* Paris, 1878, in-8.

» » *Les Roumains de la Macédoine.* Paris, 1875, in-8.

Pimodan (G. de). *Souvenirs des campagnes d'Italie et de Hongrie*. Paris, 1851, in-12.

Piso (P). *L'Transylvanie en face des prétentions de la Hongrie*. Paris, 1861, in-8.

Pitzipios-Bey. *Lettre sur l'union des Eglises*. Bucarest, 1862, in-8.

Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient. Paris, 1838, in-8.

Politische (dic) und finanzielle Wiedergeburt Oesterreichs. Wien, 1862, in-8.

Pons (Graf von) *Ungarn und die Wallachie in neuester Zeit*. Leipzig, 1840, in-16.

Possevini (A.) *Transylvaniae ac Moldaviae aliarumque vicinarum regionum Descriptio...* Viena, 1586, in-fol.

Poujade (E.) *L'Union des Principautés*. [In «Revue contemporaine» 1857].

» » *Les Principautés avant et après la guerre* (In «Revue des deux Mondes») 1858.

Pray. (G.) *Syntagma historicum de sigillis regum et reginarum Hungariae*. Budae, 1805, in-4.

» » *Historia Regum Hungariae stirpis austriacae*. Budae, 1799, in-8.

» » *Annales regn. Hungariae*. Vindobonae, 1764, 5 vol. in-folio.

» » *Commentarii historici de Bosniae, Serviae ac Bulgariae, tum Valachiae, Moldaviae ac Bessarabiae cum regno Hungariae nexu*. Budae, 1837, in-8.

» » *Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum*. Vindobonae, 1761, in-fol.

» » *Dissertationes X in Annales veteres*, etc. Vindobonae, 1775. in-fol.

» » *Historia regum Hungariae*. Budae, 1801, 3 vol. in-8.

Précis des droits et des devoirs mutuels des Valaques, des Turcs et des Russes. Paris, 1838 in-8.

Principautés (les) Unies de Moldavie et de Walachie. Moniteur officiel de Moldavie. Iassy, 1858-61.

Principautés (les) de Moldo-Valachie sous le gouvernement de Paul Kisseleff. (In «Revue britannique» Paris, 1841.)

Principautés (les) roumaines devant le second Congrès de Paris. Paris, 1858, in-8.

Principautés (les) roumaines et l'Empire ottoman. Paris, 1858, in-8.

Principautés (les) Unies devant la Conférence. Paris, 1866, in-8.

Procès (un) Célèbre. Les Roumains de Transylvanie. Paris, 1894, in-8.

Procès (le) de Klaussenbourg («Europe» 17 Maiü 1894;—«Mé-morial diplomatique» 19 Maiü 1894;—«Questions actuelles» 19 Junie 1894)

Procès-verbaux du Divan ad-hoc. Bruxelles, 1857.

Procès-verbaux des séances de l'Assemblée ad-hoc de la Roumanie. Bucarest, 1857.

Proclamation der Walachei. s. l. 1848, in-4.

Proclamation du gouvernement provisoire de Valachie au peuple roumain. Paris, 1848, in-8.

Programmes politiques des Roumains de la Transylvanie et de la Hongrie. Bucarest, 1894, in-4.

Prokesch-Osten. Dépêches inédites du Chevalier de Gentz aux hospodars de la Valachie. Paris, 1876, 3 vol. in-8.

Pronay (de) Esquisses de la vie populaire en Hongrie. Pest, 1855; Paris, 1857, in-fol. (trad. din germ. de Fr. A. Schwiedland).

Propaganda (Ziar italiano-franceso-român). Venezia, 1872.

Przyborski (M.) Die Dacischen Kriege des Kaisers Trajan. («Romänische Revue» 1889.)

Pulszki (F. von) Die Kupferzeit in Ungarn. Budapest, 1884.

Puscariu (I.) A mélyen tisztelt Képviseletől, etc. (Memorandum adresat prea onoratei case a deputaților, prin care comunele Seliște și Tâlmaciü cer regularea raporturilor lor de drept public.) Buda, 1861, in-8.

Quelques mots sur la Valachie. Paris, 1887, in-8.

Quérard (J. M.) La Roumanie: Moldavie, Valachie et Transylvanie. Paris, 1857, in-8.

Question (la) hongroise. Paris, 1861, in-8.

Question d'Orient. La Roumanie et la politique allemande en Orient. Paris, 1875, in-8.

Question (la) d'Orient et la nation roumaine. Paris, 1867, in-8.

Question of the danubian Principalities. Jersey, 1857, in-8.

Quin (M). A. *Steam Voyage down the Danube*, London, 1835, 2 vol. in-8; trad. fr. (Paris, 1836, 2 vol.); trad. germ. (Leipzig, 1836).

Quinet (Edgar) *Les Roumains*. Paris, 1856.

Quinze années d'administration en Moldavie. Paris, 1856, in-8.

□ *Quistione (la) romena nella Transylvania ed Ungheria.* Vienna, 1892, in-8.

Quitmann. (E. D). *Reisebriefe aus Ungarn, dem Banat, Siebenbürgen....* Stuttgart, 1850.

Raccolta dei tratatti e delle principali Convenzioni concernenti il commercio e la navigazione dei sudditi austriaci negli stati della Porta ottomana. Vienna, 1844, in-8.

Radic (E. von). *Die Verfassung der orthodox-serbischen und orthodox-rumänischen Particular-Kirchen in Oestereich-Ungarn, Serbien und Rumänien.* Prag. 1880, in-8.

Raffet. *Voyages dans la Russie méridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie.* Paris, 1840.

□ **Raguse** (duc de) *Voyage en Hongrie, en Transylvanie, dans la Russie méridionale.* etc. Paris, 1837, 5 vol. in-8.

Raicevich. *Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e la Moldavia.* Napoli, 1788, și Milano, 1822, in-8; trad. germ. (Viena, 1789 și Strassburg, 1790, in-8); trad. fr. de Lejeune (Paris, 1822).

Rallet (D) A. MM. *les Electeurs des Principautés Unies.* Paris, 1858, in-8.

Ran (S). *L'état militaire des princ. puissances étrangères. Autriche.* Paris, 1886, in-16.

Rapport sur l'état des Principautés de Moldavie et de Valachie. Bucarest, 1869, in-8

Rapt de la Bucovine. Paris, 1875, in-8.

Rasch (E)² *Die Völker der unteren Donau und die orientalische Frage.* Breslau, 1867, in-8.

□ **Raspe** (R. E). *Travels trough the Bannat of Temesvar, Tran-*

sylvania and Hungary, from the german of J. Born. London, 1776, in-8.

Rath (G. von) *Siebenbürgen, Reisebeobachtungen und Studien.* Heidelberg, 1880, in-12.

Rauter. *Oesterreichisch Staats Lexicon.* Wien, 1885.

Recht (das) legitime der Arpaden oder die Anwartschaft der Prinzen Crouy-Chanel auf den ungar. Königsthron. 1863, in-8.

Rechte (die) der romanischen Nation gegen die Angriffe der Sachsen. Wien, 1850, in-8.

Recordon. (F.) *Lettres sur la Valachie.* Paris, 1821, in-12.

Réforme (la), Revue. Bucarest, 1850-63; (ziar) 1869.

Réfutation d'une brochure grecque par un Valaque épivote. Constantinople, 1879, in 8.

Règlement organique de la Principauté de Moldavie. New-York (Bruxelles), 1834, in-8.

Règlement pour la réorganisation de l'instruction publique dans la principauté de Moldavie. Iassy, 1857, in-8.

Regnault (Elias) *Histoire politique et sociale des Principautés danubiennes.* Paris, 1855, in-8.

» » *Mystères diplomatiques aux bords du Danube.* Paris, 1858, in-8.

Regni Hungariae occupatio oder kurtze summar. doch gründl. Relation von dem Fürsten in Siebenbürgen Bethlehem Gabor, etc. Prag, 1619, in-8.

Richerdorf. (G) *Moldaviae quae olim Daciae pars Chorographia.* Viennae, 1541, in-4.

» » *Chorographia Transylvaniae.* Viennae, 1550 in-8.

Reisebeschreibung von Pultawa nach Bender und durch die Wallachey und Moldau. S. l. 1714, in-8. [*De complet*]

Reise eines jungen Russen von Wien über Iassy in die Krimm. Gotha, 1801.

Reiss (A) *Land und Leute der Moldau* «(Aus allen Welttheilen) 1873, IV.)

Reissenberg (K) *Siebenbürgen.* Wien, 1881, in-8.

Relatio von des Keysers und dann Bethlen Gabors Bottschafften. S. l. 1621, in-4.

Relation du siège de Vienne, fait par les Turcs. Bruxelles, 1684, in-4.

Relation sur l'ouverture du Divan adhoc de Moldavie. Iassy, 1857, in-4.

Relation authentique du coup d'état du Prince Couza. Paris, 1864, in-8.

Relatione del consilio tenuto dal S. Principe di Transilvania. Roma, 1595, in-16.

Réorganisation des Principautés danubiennes. Paris, 1856.

Réponse aux Délégations, faite par le Comte Kalnoky. Paris, 1894, in-8.

Reports relating the conditions of Christians in Turkey. London, 1867, in-fol.

Rerum austriacarum scriptores... edente A. Rangh. Vindobonae, 1793-94, 3 vol. in-4.

Res a Polonis in Walachia Gestas... («Compedii Rerum Polonicarum» Cracoviae, 1578, t. III).

Respublica et status regni Hungariae. 1634, in-24.

Réthy (L.) *Az olah nyelv is nemzet megalakulása* (Constituiva limbei și națiunei valache). Budapesta, 1887.

Reusner (N) *Rerum memorabilium in Pannonia sub Turcarum imperatoribus.* Francofurti, 1603, in-4.

Reva (Petri de) *Centuriae VII de monarchia et S. Corona regni Hungariae.* Augustae Vindelicorum, 1613; Francofurti 1659, in-fol.

Révolution (la) roumaine. Florence, 1866 in-8.

Revue de la Roumanie. Galatz, 1867; Bucarest, 1868.

Revue générale de droit et sciences politiques. Bucarest, 1886-87.

Rey (W.) *Autriche, Hongrie et Turquie.* Paris, 1849, in-12.

Rheal (Séb.) *La Roumanie renaissante dédiée aux émigrés roumains.* Paris, 1850, in-fol.

Riny (T.) *Bloc-Notes sur la Roumanie.* Mayence, 1886, in-4.

Robert (M-lle C.) *Peuples et rois. Kossuth et les Hongrois.* Paris, 1882, in-12.

Rocolles (de) *Vienne deux fois assiégée et délivrée.* Leyde, 1684, in-12.

Roesler (E.) *Romänische Studien.* Liepzig, 1871, in-8.

» » *Zur Geschichte der unteren Donauländer.* Wien, 1864, in-8.

- Roesler** (E.) *Dacien und Romänen eingeschichtl. Studien.*
Wien, 1866, in-8.
- » » *Das vorrömische Dacien.* Wien, 1864.
- » » *Die Anfänge des walachischen Fürstenthums.*
Wien, 1867, in-8.
- » » *Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens.* Leipzig, 1871, in-8.
- Rogge.** *Oesterreich von Vilagos bis zur Gegenwart.* Leipzig, 1873, 3 vol.
- » *Oesterreich seit der Katastrophe Hohenwart Beust.* Leipzig, 1879, 2 vol.
- Romänen (die) der oesterreichischen Monarchie.* Wien, 1849, 3 vol.
- Românii și Maghiari.* Braşov, Römer, 1875. in-8.
- Romänische Revue.* Budapest, Wien, Reschitza. 1885—95
- Romanesco** (R.) *Lettre sur la Valachie et la Moldavie.* («Revue du Nord» 1838, t. II)
- Romanien.* (In «Reform» 1862.)
- Romänisch-magyarischen (zur) Streitfrage.* Wien, 1891.
- Romanul,* Supplément français. Bucarest, 1858.
- Rosa** (G. c.) Ἐξετάσεις περὶ τῶν Ῥωμαίων ἢ περὶ τῶν ὀνομαζομένων Βλαχῶν. *Untersuchungen über die Romanier oder sogenannten Wlachen.* Pesth, 1808, in-8.
- Rosny** (L. de) *Les populations danubiennes.* Paris, 1882, in-4.
- Rosty** (Z.) *A tartárjarás történelme negyedik béla Király idejében.* Pesten, 1856, in-8. (Istoria invasiunei tartarilor pe timpul Regelui Bela al IV)
- Roth** S. (L.) *Der Sprachkampf in Siebenbürgen.* Krönstadt, 1842, in-8
- Roumains (les) de Hongrie.* («Mémorial diplomatique» 5 Mars 1892).
- Roumains (les) de Bukovine et le Germanisme.* («Rumänische Revue» Nov. 1892.
- Roumains (les) Hongrois et la nation hongroise.* Budapest, 1891.
- Roumains et hongrois. Leurs rapports envisagés aux points de vue des intérêts roumains, des droits historiques et de l'équité,* Budapest, 1891.
- Roumanie (la) ou Moldo-Valachie; Rapports des peuples roumains avec les turcs.* Paris, 1848.

Roumanie (la) journal. Bucarest, 1860, 1867. 1873; revue, Paris, 1884-85.

Roumanie (la) illustrée. Bucarest, 1882.

Rousset (L.) *Etats du Danube et des Balkans, Hongrie, etc.* Paris, 1893, in-16.

Rouso (Eliad Rădulescu) *Suite ou supplément à l'histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes de M. Elias Regnault.* Bruxelles, 1855, in-8.

Roza (G. C.) *Vezi Rosa.*

Ruch *Moldavisch-walachische Zustände von 1828-1843.* Leipzig, 1844.

Rückert (Dr. E.) *Die Pfahbauten und Völkerschichten Osteuropa's besonders der Donau Fürstenthümer.* Würzburg, 1869, in-8.

Rueffer (E.) *Die Balkanhalbinsel und ihre Völker.* 1869, in-8.

Rumænien (In «Reform» 1869).

Romaenische Post. Bukarest, 1871.

Rumänischer Handels-Moniteur. Bucarest, 1885-86.

Rumänischer Lloyd (ziar). Bucuresci, 1887-95.

Rumy (I. G.) *Monumenta Hungariæ.* Pest, 1815-17, 3 vol. in-8.

Rupp (I.) *Nummi Hungariæ.* Budæ, 1841, in-4.

Russko-austriiski roioz. (Alianța austro-rusească in 1759). Moscova, 1887.

Sacy (S. de) *Histoire de la Hongrie depuis la première invasion des Huns.* Paris, 1768, 1778, 2 vol. in-12.

Şaguna (A. de) *Promemoria über das historische Recht denationalen Kirchen-Authonomie der Romanen.* Wien, 1849, in-8.

» » *Anrede... an die Geistlichkeit und national Versammlung an 28 Decembre 1848 zur Hermannstadt.* Olmütz, 1860, in-8.

Saint Marc Girardin. *Les voyageurs en Orient. Les Principautés du Danube.* (In «Revue des deux mondes» 1858).

Saint-Martin. *La Romanie ou la Moldo-Valachie.* («Revue indépendante» 25 Janv. 1848).

Salaberry. *Essai sur la Valachie et la Moldavie.* Paris, 1821, in-8.

Salamon (F.) *Két Magyar Diplomata.* (Doi diplomați unguri in secolul al XVII^{lea}). Budapesta, 1884.

- Salomon (F.)** *Magyarország a török.* (Ungaria în timpul cucerirei turcesci). Budapesta, 1886.
- Sambuccus (I.)** *A History of Hungary.* Antwerpen, 1603, in-fol.
- Samuelson (J.)** *Romania, past and present.* London, 1882.
- Sandwith Humphrey.** *Notes on the south slavonic countries in Austria and Turkey.* London, 1865.
- Sanéjouand (A.)** *Les principautés roumaines devant l'Europe.* Paris, 1856, in-8 (trad. rom. Iași, 1857, in-8).
- Sansovino (Fr.)** *Hist. universale... de' Turchi... con le guerre succese in Persia, in Ongaria, in Transilvania, Valachia.* Venetia, 1568 și 1600, in-4.
- Sayous (Ed.)** *Les origines et l'époque payenne de l'histoire des Hongrois.* Paris, 1874, in-8.
- » » *Histoire générale des Hongrois.* Paris, 1877, in-8.
- Scala (E.)** *L'Ungheria compendiata.* Venezia, 1687, in-12.
- » » *Staat von Siebenbürgen, Wallachey und Moldau.* 1701, in-8.
- Schiel (Dr. H.)** *La Hongrie et le droit public autrichien.* Paris, 1860, in-8.
- Schlechta.** *Walachei, Moldau, Bessarabien.* («Sitzunberichte der Phil. hist. Classe.» Wien, 1862, XL.)
- Schlözer (Hofrath)** *Nachricht vom Anfange des Moldavischen Staats.* Halle, 1785, in-4.
- Schmettau.** *Mémoires secrets de la guerre de Hongrie.* Francfort, 1786, in-8.
- Schnell (M.)** *Die Sachsen in Siebenbürgen.* Kronstadt, 1844, in-8.
- Schmidt (W.)** *Die Geten und Daken.* Hermannstadt, 1857, in-4.
- » » *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brausch der Rumänen Siebenbürgens.* Hermannstadt, 1866, in-8.
- Schmiedl (Ad.)** *Reisehandbuch durch das Königreich Ungarn.* Wien, 1834-36, 2 vol.
- Schodel (M.)** *Disquisitio historico-politica de regno Hungariae.* Argentorati, 1629, in-4.
- Schoenwiesner (St.)** *Nolitia hungaricae rei numariae.* Pestini, 1801, in-4.
- Scholler (K.)** *Quellenbuch zur Geschichte des oesterr.-ungarischen Monarchie.* Wien, 1866.

Schuchardt (Hugo) *A Magyar Nyelv Román Elemeihez.* (Despre elementele române în limba magyară) Budapesta, 1889.

Schuller (J. K.) *Siebenbürgen vor Herodot und dessen Zeitalter.* (In «Archiv für Kunde oester. Gesch. Quelle» 1855).

» » *George Reichersdorffer und Seine Zeit.* (Ib. 1859).

» » *Wesselényi, Gerando und die Sachsen in Siebenbürgen.* Hermannstadt, 1846, in-16.

» » *Das K. K. Geheime Haus, Hof und Staatsarchiv im Wien als Quelle Siebenb. Fürstengeschichte.* Hermannstadt, 1852, in-12.

» » *Aus der Wallachei.* Hermannstadt, 1852, in-16.

» » *Argumentum pro latinitate linguae valachicae.* Cibinii, 1881.

× » » *Zur Frage über den Ursprung der Ragnænen.* Hermannstadt, 1855, in-8.

« » » *Meg világításá azon Vádviatnak mellyet a két Oláhpüspök Urak, etc.* (Lămurirea acușățiunei pe care cei doi domni Episcopi valachii aũ presintt'o in contra națiunei sãsesci). Sibiu, 1844.

Schuller von Libloy. *Fürsten und Volksgeschichte in den Karpathenländern.* Berlin, 1877, in-8.

Schwarcz (I.) *Ungarn in der Realunion.* Pesth, 1870, in-8.

Schwartzner (de) *Statistique du royaume de Hongrie*; tr. de N. Wacken. Francfort, 1815, 3 vol. in-8.

Schwartzner (M.) *Ez revételek tekintetes ur' magyar, etc.* (Observațiuni privitoare la Români din statistica Ungariei). Pesta, 1812.

Schwarz (B.) *Reisebriefe aus Ungarn, Siebenbürgen, der Wallachei...* Chemnitz, 1876, in-8.

Schwarz (Godofr.) *Originum et occasum Transilvaniae auctore Toppeltino.* Rintelii, 1776, in-4.

Schwicker (J. H.) *Die Herkunft der Rumänen* («Ausland» Mars 1879, No. 12).

» » *Das Königreich Ungarn.* Wien, 1886.

Scriptores Rerum Hungaricarum. Francofurti, 1600, in-fol.

Scriptores Rerum Transylvanorum: Chr. Schesar, Ambr. Simigiani. Cibinii, 1797-1800, 1840, 2 vol. in-8.

- Seivert (I.)** *Nachrichten von siebenbürg. Gelehrten und ihren Schriften.* Pressburg, 1785, in-8.
- » » *Inscriptiones monumentorum romanorum in Dacia mediterranea.* Viennae, 1773, in-4.
- Sentuperry (Léon).** *L'Europe Politique. La Roumanie.* Paris, 1895, in 8.
- Seranon (J. de)** *Souvenirs de voyage. La Hongrie.* Paris, 1865, in-12.
- Sergy (J.)** *Quelques mots sur le schisme oriental.* Paris, 1859, in-8.
- Series Banorum Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae sub regibus Croatiae, Ungariae et Ungariae-Austriacae.* Tynnaviae, 1737, in-8.
- Serres (M. de).** *Voyage en Autriche.* Paris, 1814, 4 vol. in-8.
- Sestini (D.)** *Viaggio per la Valachia, Transilvania e Ungheria.* Firenze, 1815, in-8.
- » » *Viaggio da Constantinopoli a Bukoresti.* Roma, 1794, in-8.
- » » *Briefe aus Sicilien und der Turkey.* Leipzig, 1780, in-8.
- Severini (I.)** *Hungaria Pannonia veterum monumentis illustrata.* Lipsiae, 1771, in-8.
- Siebenbürgens sieben Sünden.* (In «Reform» 1869).
- Siebenbürgen und die Romänen* («Die Reform» Wien, 1868, No. 52).
- Siebenbürgische (das) Hochland.* Zürich, s. d., in-16.
- Siebenbürgische (der) Landtag. 1863. Protocolle und Reden.* Hermannstadt, 1863, in-8.
- Siebenbürgische oder schwarze Meer Eisenbahn?* Wien, 1862, in-8.
- Siège (le) de la ville de Vienne, en Autriche, tenu par l'Empereur de Turquie.* Anvers, 1529, in-4.
- Siegmeth (K.)** *Die ungarischen Ostkarpathen.* Zürich, s. d., in-16.
- » » *Von Oderberg nach Budapest.* Zürich, s. d. in-16.
- Simigianus (A.)** *Historia rerum ungar. et transilvan.,* ed. Eder. Cibinii, 1800, in-4.
- Situation de la Valachie sous l'administration d'Alexandre Ghika.* Bruxelles, 1842, in-8.

- Slavici (I.)** *Unsere Iredentisten.* («Romænische Revue» Oct. 1885).
- Smith (T.)** *Who is the «King of Hungary» etc.* London, 1861, in-8.
- Snider (A.)** *La Justice en Autriche.* 1861, in-8.
- Sviterus (M.)** *De bello pannonico et de rebus turcicis.* Augustae Vindelicorum, 1538, in-4.
- Soubeyran (A.)** *Bohême et Hongrie.* Paris, 1883.
- Sonklar (K. A.)** *Reiseskizzen aus den Alpen und Karpathen.* Wien, 1856, in-8.
- Soutzo (N.)** *Notions statistiques sur la Moldavie.* Iassy, 1849, in-8.
- » » *Quelques observations sur la statistique de la Roumanie.* Focsany, 1867, in-8.
- Spontoni (Ciro)** *Historia della Transilvania.* Venetia, 1638, in-4.
- » » *Attioni de re dell'Ungaria brevemente descritte.* Bologna, 1602, in-fol.
- Sprachen (die) und Nationalitätenfrage in Oesterreich von einem Romaenen.* Wien, 1860, in-8. [Complet...] II 43 145
- S. S.** *Die Passivität der Rumaenen Siebenbürgens.* (In «Reform» 1869.)
- Staat (der) von Siebenbürgen, Wallachay und Moldau.* Claudiopoli, 1791, in-4.
- Staatsvorausschlag des österr. Kaiserstaates.* Wien, 1862, in-fol.
- Stand des off. Schulwesens in Siebenbürgen.* Hermannstadt, 1873, in-8.
- Statistica der Bevölkerung Ungarns.* Budapesta, 1885.
- Statistique financière de la Principauté de Valachie.* Bucarest, 1857, in-4.
- Staurinus.** *Gesta Michaelis Voivodae Valachiae una cum Historia de rebus Hungaro-Valachiae.* Venetiis, 1768, in-81 (gr. vulg.).
- Stefanescu (Maria Gr.)** *La Dacia e la Rumenia.* Napoli, 1876, in-8. (träd. istoriei Românilor de Heliade Rădulescu).
- Stein (L.)** *Öesterreich und der Frieden.* Wien, 1856, in-8.
- Stern (L.)** *Einige Betrachtungen über die Bevölkerung in Rumänien.* Leipzig, 1873.
- Steube (I. C.)** *Briefe über das Banat.* Eisenach, 1793, in-8.

Stoewer (R.) *Herzog Albrecht.....gegen die Ungarn im Jahre 1487*. Greifswald, 1882

Stolojan (An.) *Discours*. Bucarest, 1894, in-8.

Strat (I.) *Un coup d'oeil sur la question roumaine*. Paris-Berlin, 1858.

Stritter (I. G.) *Memoriae populorum olim ad Danubium..... incolentium*. Petropoli, 1771-79, 4 vol.

Sturdza (Dém. A.) *Marche progressive de la Russie sur le Danube*. Vienne, 1878, in-8.

» » *La Question nationale. Discours*. Bucarest, 1894, in-8.

» » *Rumänien und der Vertrag von San Stefano*. Wien, in-8.

» » *Uebersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Romanien*. Wien, 1874, in-8.

» » *Actes et documents relatifs à l'histoire de la régénération de la Roumanie*. Bucuresci, 1889-95, 6 vol. in-8.

Sulzer (Fr. I.) *Geschichte des transalpinische Daciens*. Wien, 1781, 3 vol. in-8.

Supplex libellus Valachorum Transilvaniae. Claudiopoli, 1791, in-4.

Suțu (A.) *De la probabilité d'une alliance future entre la France et la Russie pour terminer la question d'Orient*. Paris, 1841, in-8.

Sybel (H.) *Österreich und Deutschland im Revolutionskriege*. Dusseldorf, 1868, in-8.

Sybenbürgische Chronica... Darinnen auch der Wallachen, Moldawer... Wallstadt, 1596, in-4.

Συλλογὴ (ziar). Bucuresci, 1872-95.

Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stephani, maximam partem nunc primum ex variis fabulariis Romanis, Austriacis, Hungarias, Transilvanis... editae. Ceniponti, 1885, 2 vol.

Syndromus Rerum turcico-pannonicarum... Francofurti, 1627, in-4.

Szadeczky (L.) *Printul Michaii al Valachiei in Transylvania, (in unguresce)*. Buda-Pesta, 1882.

Szalay (Lad.) *Das Rechtsverhältniß der serbischen Niederlassungen zum Staate in Ungarn.* Leipzig, 1862, in-8.

Szaraniewicz (Dr. I.) *Kritische Blicke in die Geschichte der Karpaten-Völker.* Lemberg, 1871, in-8.

Szasz de Szemeria. *Sylloge tractatum aliorumque actorum publicorum.* Klausenburg, 1883 in-8.

Szedliesna, *Repertorium locorum objectorum in XII tabulis regn. Hungariæ, Slavoniæ, Croatiae, confin. militar. et princip. Transsylvaniæ,* in-4.

Szekely (Sandor) *Unitaria Vallás történetei Erdélyben.* Kolosvart, 1840, in-8. (Istoria religiunei unite din Ardeal).

Szemere (B.) *La question Hongroise.* Paris, 1860, in-8.

Szent (Ivany M.) *Summarium Chronologiae Hungariæ.* Tyrnaviae, 1697, in-4.

Szeredai (A.) *Nova Dacia seu Principatus Transilvaniæ.* Claudiopoli, 1644, in-8.

Szillagyi (S.) *Monumenta comitialia regni Transilvaniæ.* Budapest, 1879—83, 5 vol. in-8; 1884, 1866, 1887—89, 3 vol. in-8.

Th. W. de G. *Un mot sur les vraies Principautés danubiennes.* Paris, 1866, in-8.

Taillandier (Saint-René). *Tchèques et Magyars; Bohême et Hongrie, XI—XIX siècle.* Paris, 1869, in-8.

Tamm (T.) *Über den Ursprung der Rumänen.* Bonn, 1891.

Tannoli (C. S.) *Poëmation de secunda legione valachica.* Magno Varadini, 1830, in-8.

Tardieu (A.) *Voyage en Autriche et en Hongrie.* Moulins, 1884.

Tarducci (A.) *Il turco vincibile in Ungheria.* 1600.

» » *Successes delle fattioni occorse nell'Ongheria...
et la bataglia fatta in Transilvania contra
il Valacco.* Venetia, 1601, in-4.

Tekeli (C-te Emeric de). *Mémoires ou Histoire des événements les plus importants passés en Hongrie, en 1690.* Cologne, 1693, in-16.

Teleki (Graf Dom.) *A Hóra-Támadás Története.* Pest, 1856, in-8. (Istoria răscólei lui Horia).

Teleki von Szek. *Reisen durch Ungern und einige angrenzende Laender.* Pesth, 1805, in-8.

- Teleki (Lad.)** *La Hongrie aux peuples civilisés*. 1849, in-8.
 » » *De l'intervention russe*. Paris, 1849, in 8.
- Teutsch (Fr.)** *Die Siebenbürgisch-sächsischen Schulordnungen*.
 Berlin, 1888, in-8.
- Teutsch.** *Beitraege zur Gesch. Siebenbürgens unter Ludwig I*
 (In «Archiv für Kunde öster. Gesch. Quellen» 1850.)
- Teutsch und Firnhaber.** *Urkundbuch zur Geschichte Siebenbürgens*. Wien, 1857, in-8.
2. **Teutschlaendler (W. S.)** *Michael der Tapfere*. Wien, 1879, in-8.
- Texier (Ed.)** *Appel au congrès en faveur des Roumains*.
 Paris, 1856, in-16.
- Thallóczy (L.)** *Oroszország és Hazánk (Rusia și Ungaria)*. Buda-Pesta, 1884.
- Thibád (Antal).** *A román kérdés és a magyar nemzetiségi politika*, 1894. (Cestiunea română și politica Maghiară de naționalități).
- Thibaut-Lefèvre.** *Situation diplomatique de la Valachie à l'égard des puissances européennes*. (In «Libre recherche» 1857).
- » » *Les finances de la Valachie*. Paris, 1855 in-8.
- » » *Études diplomatiques et économiques sur la Valachie*. Paris, 1858, in-8.
- » » *Le commerce de la Valachie*. (In «Journal des Economistes» 1856).
- Thierry (Am.)** *Histoire d'Attila et de ses successeurs, jusqu'à l'établissement des Hongrois en Europe*. Paris, 1856, 2 vol. in-8.
- Thomas (G.)** *Du Danube à la Baltique*. Paris, 1888.
- Thornton (T.)** *The present state of Turkey... Moldavia and Wallachia*. London, 1807, in-4; trad. fr. (Paris, 1812), 2 vol.; trad. germ. (Hamburg, 1808); trad. română, (Buda, 1826).
- Thouvenel (E.)** *La Hongrie et la Valachie*. Paris, 1840, in-8.
 » » *La Valachie en 1839* «Revue des deux Mondes» 15 Mai, 1839).
- Thwroc (I.)** *Chronica Hungarorum*. Augustae Vindelicorum, 1488, in-8.
- Timon (S.)** *Synopsin Chronologicam Regnorum Hungariæ, Dalmatiæ et Croatiæ... Cassoviæ*, 1736, in-fol.
 » » *Epitome chronologica rerum hungaricarum et transilvanicarum*. Claudiopoli, 1764, in-fol.

- Timpana* (ziar in slavonesce). Bucuresci, 1870.
- Tissot** (V.) *La Hongrie, de l'Adriatique au Danube*. Paris, 1882, in-12.
- Tissot** (V.) *Voyage au pays des Tsiganes. La Hongrie inconnue*. Paris, 1880, in-12.
- Tocilescu** (Gr.) *Inscripfen aus Rumaenien*. Wien, 1879.
- Tolvay** (E.) *Ungaria. Tyrnaviae*, 1729, in-fol.
- Tökoly** (S.) *Erweiss dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind*. Ofen, 1827, in-8.
- Tolstoy** (P.) *Relation des opérations de l'armée russe en Hongrie*. Paris, 1850, in-8.
- Tomaschek** (W.) *Les restes de la langue dace* («Museum», Louvain, 1883).
- Tomasi** (G.) *Delle guerre et rivolgimenti del Regno d'Ungaria e della Transilvania*. Venetia, 1621, in-4.
- Τονουσαλη. *Ἱστορία τῆς Βλαχίας*. Viena, 1806, in-8; tr. rom. de G. Sion (Bucuresci, 1863).
- Topographia Magni Regni Hungariae... Transylvaniae, Valachiae, Moldaviae*. Viennae, 1718, in-4.
- Topographisch-historische Beschreibung der beyden Fürstenthümer Moldau und Wallachey*. Wien, 1810, in-8.
- Toppeltinus** (Laurentius). *Origines et occasus Transylvanorum*. Viennae Austriae, 1762, in-8. Lugduni, 1667;
- Torma** (C.) *Ueber einige dac. Inschriften*. Wien, 1865, in-8.
- » » *Tizenkét Római felirat Daciából* (Două-spre-zece inscripțiuni din Dacia). Cluj, 1863.
- » » *Dacia felosztása a rómaiak alatt* (Impărțirea Daciei sub Romani). Cluj, 1863.
- » » *Neue Inschriften aus Dacien*. Wien, 1879, in-8.
- » » *Repertorium ad litteraturam Daciae archeologicam et epigraphicam*. Budapest, 1880, in-8.
- » » *Adalék eszak-nyugoli Dacia föld és helyiratához három tablával*. (Adaos la descrierea pământului și locurilor Daciei nord-ostice). Pesta, 1864, in-4.
- Torres-Caicedo** (J. M.) *La Valaquia ante la Europa*. Paris, 1875, in-8.

- Townson** (Rob.) *Voyage en Hongrie*, trad. Paris, An VII, 3 vol.
 » » *Travels in Hungary*. London, 1797, in-4.
*Transylvanie (la) en face des prétentions de la Hongrie. Réponse à la lettre du général Klapka au général Garibaldi, par P****. Paris, 1861, in-8.
- Trauschensfels** (E.) *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*. Kronstadt, 1860, in-8.
2. **Trebonianus** (I.) *Emancipation! Eigenes Wohngebiet unsern walachischen Mitbrüdern*. S. 1., 1848, in-8.
- Tröster** (I.) *Das alt und neu-Teutsche Dacia*. Nürnberg, 1666, in-4.
 » » *Das bedrängte Dacia*. Nürnberg, 1666, in-4.
- Trotha** (T. von). *Zur Geschichte der russisch-österreichischen Kooperation (1759)*. Hanower, 1888.
- Tubero** (L.) *Commentariorum de rebus suo tempore in Pannonia et Turcia et finitimis regionibus gestis libri XV (1490—1512)* Francofurti, 1603, in-4.
- Tumee** (M.) *Histoire générale des troubles de Hongrie et de Transylvanie*. Paris, 1608, 2 vol. in-4.
- Turnbull** (P. Evans). *Austria*, 1840, 2 vol. in-8.
- Nu. **Türr** (Gen.) *Die Nationalitätenfrage*. Wien, 1868, in-8.
 » » *Chinoiseries roumaines* (In «Revue d'Orient et de Hongrie». Budapest, 18 Déc. 1894).
- Θεατῆς (6). Bucuresci, 1860—61 (diar greco-român).
- Ubicini**. *La question d'Orient devant l'Europe*. Paris, 1854, in-8.
 » *La Turquie actuelle*. Paris, 1855, in-8.
 » *Les provinces d'origine roumaine, (t. 39 din Univers pittoresque)*. Paris, 1856, in-8.
 » *La question des principautés devant l'Europe*. Paris, 1858, in-18.
 » *La Roumanie militaire*. Bucarest, 1882.
 » *Les origines de l'histoire roumaine*. Paris, 1857.
2. » *Les Principautés unies devant la conférence*. Paris, 1866, in-8.
- Ubicini et Chopin**. *Provinces danubiennes et roumaines*. Paris, 1856, in-8.
- Ujfalvy** (E. de) *La Hongrie*. Paris, 1872, in-8.
- Ukert**. *Skythien und das Land der Geten und Daker*. Weimar, 1846, in-8.

Uljanitzki (V. A.) *Materialoi dlia istorii... Rosii, Polati, Moldavii, Valahii i Turtzi*. Moscou, 1887.

Umlauf. *Die Länder Oesterreichs-Ungarns*. Wien, 1881-95.

Umständlicher Bericht von den in Siebenbürgen austandenen Unruhen, von G. M. Wien, 1784, in-8.

Ungarischen (die) Rumänen und die ungarische Nation. Budapest, 1891.

Ungarischer und Siebenbürgischer Kriegshändel Ausführliche Beschreibung. Francfurt, 1596, in-4.

Ungarn durch den röm. Adler von dem Türken befreyt. Augsburg, s. a., in-fol.

Urechia (B. Al.) *Voci latine. De la Frați la frați*. Bucuresci, 1894, in-fol.

» » *Lettre au général Türr*. Bucarest, 1894, in-16.

» » *Discours, trad. par L. Lévêque*. Bucarest, 1894, in-8.

» » *Documents inédits. L'alliance des Roumains et des Hongrois en 1859 contre l'Autriche*. Bucarest, 1894, in-4.

Ursianu (V.) *L'Autriche-Hongrie et la Roumanie dans la question du Danube*. Iassy, 1882, in-8.

Uttek (Ed.) *De Trajani expeditionibus adversus Dacos*. Bero- lini, 1841, in-8.

Vaillant (I. A.) *Aux Moldo-Valaques*. Paris, 1857, in-8.

» » *Les Princes Ghika*. Paris, s. a. in-8.

» » *Statistique générale synoptique des principautés de Valaquie et de Moldavie* («Revue de l'Orient» Febr. 1844.)

» » *Tendance politique des Moldo-Valaques* (Ib. Août, 1844.)

» » *La Roumanie*. Paris, 1845, 3 vol. in-8.

» » *Autonomie politique de la Roumanie*. Paris, 1857.

» » *La lanterne magique ou passé, présent et avenir de la Roumanie*. Bucarest, 1868.

» » *Origine, langage et croyances des Roumains*. («In Revue de l'Orient» 1843.)

» » *Solution de la question d'Orient*. Paris, 1853, in-8.

Vainsberg (S.). *De conditione quae inter Portam et Rumaeniam usque ad hoc tempus intercesserit.* Berolini, 1866, in-8.

Vajda (László) *Egy Jóczélatu Román Felszólalás.* (Un cuvint sincer românesc). Cluj, 1875, in-8.

Valachie [de la] et de la Moldavie. (In «Revue Britannique» 1826).

Valachie (la), *la Moldavie et de l'influence politique des Grecs du Fanal.* Paris, 1822, in-8.

Valério (Th.) *Les populations des provinces du Danube.* Album. Paris, 1854, in-fol.

Valleton (H.) *Eût-on oublié les anciens titres des Hongrois et des Roumains....* Paris, 1851.

Vambéry, L. Heilprin. *Hungary.* London, 1887.

Vanel. *Histoire des troubles de Hongrie.* Amsterdam, 1691, 4 vol.

Varnav (Dr. C.) *Rudimentum phisiographiae Moldaviae.* Budae, 1836, in-8.

Vassiliou (Cap.) *Guerre d'Orient.* 1877-78. Paris, 1880, in-8.

Vegezzi-Ruscala. *Cenni di storiographia rumana.* Napoli, 1865, in-8.

» » *Italia e Romania.* Torino, 1858, in-8.

» » *Prolusione al libero curso di lingua, letteratura e storia rumana.* Torino, 1863, in-8.

Venelin. *Colectiune de documente slavo-române (in rusesce).* Petersburg, 1840, in-8.

Verantii (A.) *De situ Transilvaniae, Moldaviae....* Budae, 1798.

Vereinigte (die) Fürstenthümer Moldau und Walachei (in «Unsere Zeit», 1866).

Vereinigung (die) der romaenischen Fürstenthümer («Romae-nische Revue» 1889, p. 186)

Verfassungszustand [der] der sächsischen Nation in Sieben-bürgen. Wien, 1797, in-8.

Verfassung des oester. Monarchie. Wien, 1861, in-12.

Vergleitung zw..... Torstentohn und G. Rakotzky Fürst in Siebenbürgen. 1644, in-4.

Verhandlungsprotocolle des Vereins für Siebenb. Lander-kunde. Hermannstadt, 1846, in-4.

Vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regno eorum in Pannonia. Budaë, 1790, in-8. Suppl. Budaë, 1798—1801, 2 vol. in-8.

Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia; Aug. Theiner curavit. Romæ, 1859—60, 2 vol. in-fol

Viaggio da Constantinopoli a Bukoresti. Roma, 1794, in-8.

Viaggio in Valachia e Moldavia. Milano, 1822; trad. fr. (v. Lejeune).

Victoire (la grande) du roy de Poloine contre Veyevode, duc de Moldavie. Paris, 1536, in-4.

Victoria Ser. Poloniae Regis contra Veyevodam Muldaviae. Basileae, 1531, in-4.

Vie (la) Roumaine, journal hebdomadaire. Bucarest, 1882-83.

Vignerón (abbé L.) *Entre les Alpes et les Carpathes. Autriche, Croatie, Hongrie.* Paris, 1883, in-18.

Vitalis (I.) *De Ungarorum cruciata facta.* 1514

Vitu (A.) *Les principautés danubiennes.* Paris, 1856, in-4.

Vizanti. *Breve Noticia sobre la Historia de la Rumenia.* Madrid, 1868, in-8.

Voelker (die) *Oesterreichs-Ungarns.* Teschen, 1881—1895, 12 vol.

Voeux des paysans roumains. Bruxelles, 1857, in-8.

Vogel. *Le nouvel état roumain.* («Revue des deux Mondes» 15 Mars, 1875).

Voix (la) de la Roumanie (ziar). Bucarest, 1861—66.

Von der Union und nebenbei ein Wort über eine mögliche Dakoromänische Monarchie unter österreicher Krone. Hermannstadt, 1848.

Voyage d'Alexandre Jean I à Constantinople. (In «Illustration» 1860).

Voyage dans la Moldavie, la Valachie et à Constantinople. Avignon, 1829, in-8.

Wagner (C.) *Analecta Sepusii sacri et profani.* Posonii, 1776-78, 4 vol. in-8.

Wagner (I. C.) *Delimitatio provinciarum Pannoniæ et Imperii turcici.* 1685, in-fol.

Wahlagitation [national opositionelle] in Ungarn und Siebenbürgen (In «Reform» 1869).

- Waldstedt.** *Briefe aus Rumänien.* 1877, in-8.
- Walker.** *Eastern Life and Scenery...* Roumania. London, 1886, 2 vol.
- Wallace (S.)** *Sur le Danube de Vienne à Constantinople;* (trad. din engl.) Vienne, 1864, in-8 și un album; trad. germ. (Wien, 1864, in-8.)
- Walsh.** *Reise von Konstantinopel durch Rumelien, das Balkengebirge, Bulgarien, die Walachei, Siebenbürgen und Ungarn.* Dresden, 1828, 2 vol. (trad. din engl.); — trad. fr. (Paris, 1828 și 1854).
- Waltenbach (W.)** *Die Siebenbürgen Sachsen.* Heidelberg, 1870, in-8.
- Warhafftige Beschreibung des Krieges, welchen der walachische Woiewod Iwon mit den Türcken gefüret.** S. l. 1626.
- Warhafte Geschichte wie Herr Ludovico Gritti von Constantinopel in die Walachei ankommen und in Sybenbürgen erschlagen ist den 28 Septembris 1534.* S. l. s. a., in-4.
- Warnery (M. de)...** *Observations sur des actions qui se sont passés dans la guerre de Hongrie et en Moldavie.* Breslau, 1771, in-8.
- Wassenaer (Cl.)...** *Hungaryen, Polen, Sever-berghen, Walachien, Moldavien...* Amsterdam, 1622, 5 vol. in-4.
- Wassenaer (N.)** *Hetvyfde deel, tervolch vande Hongarische...* Amsterdam, 1623, in-4.
- Wechselgesetzbuch Ungarns, aus dem Ungar. von Ottmayer.* Ofen, 1840, in-8.
- Wechsler (I.)** *La Roumanie et les roumains.* («Das Ausland») 12 et 26 Nov. 1877).
- Wegen (der) des Hochst-tapferen Kayser-Adlers Helden-Thaten Sieg. berühmte Donau-Fluss.* Nürhberg, 1687, in-8.
- Wehrkraft (die) den vereinigten Fürstenthümer Moldau und Walachei.* Wien, 1871, in-8.
- Weigand (G.)** *Die Aromunen.* Leipzig, 1894, in-8.
- Wertheimer (E.)** *Ausztia és Magyarország.* Buda, 1884.
- » » *Geschichte Oesterreichs und Ungarns.* Leipzig, 1894.
- Wickenhauser (F. A.)** *Moldawa oder Beiträge zur einem Urkundenbuche der Moldau und Bukowina.* Czernowitz, 1877.

Wilkinson. *An account of the Principalities of Wallachia and Moldavia.* London, 1820; trad. fr. (Paris, 1821, 1824, 1831); trad. germ. de Lindau, (Dresden, 1849).

Wimpfen (A. Graf) *Erinnerungen aus der Wallachei.* Wien, 1878, in-8.

Windisch (C. G.) *Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen.* Pressburg, 1790.

Wishes (the national) *of Moldavia and Wallachia.* Brussas, 1858, in-8.

Wittinghausen (H. Fülele von) *Königreich Rumänien.* Wien, 1881, in-8.

» » *Das Fürstenthum Rumänien.*
Wien, 1869, in-8.

Wlad (Alajos) *A Román Nép és Ügye,* (Poporul român și cauza lui). Lugoj, 1863, in-8.

Wlislöcki (H. von) *Die Sprache der transsilvanischen Zigeuner.* Leipzig, 1884, in-8.

» » *Vom Wandernden Zigeunervolke. Bilder aus dem Leben der Siebenbürger Zigeuner.* Hamburg, 1890, in-8.

» » *Zauber und Besprechungs-Formeln der Siebenbürgen Zigeuner.* Budapest, 1887, in-8.

» » *Zur Volkskunde der siebenbürgen Zigeuner.* Hamburg, 1887, in-8.

» » *Maerchen und Sagen der transsilvanischen Zigeuner.* Berlin, 1886, in-8.

Wolfg. *Comitis de Bethlen historia de rebus transylvanicis.* 1687, in-fol.

Wolff A.) *Beiträge zu einer Beschreibung des Fürstenthums Moldau.* Hermannstadt, 1805, 2 vol.

Wolff (O. L. B.) *Die Donau und ihre Ufer.* Leipzig, 1847, in-4.

Wolff (G.) *Aus der Revolutionszeit in Oesterreich-Ungarn,* (1848—49). Wien, 1885.

» » *Zur Cultur-Geschichte in Oesterreich-Ungarn.* Wien, 1888.

- Xenopol (Al.)** *Les démembrements de la Moldavie* («Revue historique» Mai 1881).
- » » *Les Roumains au moyen âge*. Paris, 1885, in-8.
- » » *Pierre-le-Grand et les pays roumains* («Le Musée» Louvain, 1886).
- » » *Études historiques sur le peuple roumain*. Iassy, 1888.
- Zallony (M. Ph.)** *Traité sur les Princes de la Valachie et de la Moldavie*. Paris, 1830, in-8.
- » » *Essai sur les Phanariotes*. Marseille, 1824, in-8.
- Ζέφυρος (ὁ) τοῦ Ἰστρου* (ziar). Bucuresci, 1841—42.
- Zeiler (Martin)** *Nouvelle description du Royaume de Hongrie avec les traités historiques*. Ulm, 1646.
- Zeitung [gute neue] wie sich die Freybeuter und Kriegesvolck in Ungern zusammen geschlagen*. S. 1. 1598, in-4.
- Zeitung aus Walachey*. S. 1. 1622, in-4.
- Zieglauer (F.)** *Hasteneck und die siebenbürg. Partheikämpfe, 1691—1703*. Hermannstadt, 1869, in-4.
- Zingeler (K. Th.)** *Die Hohenzollern in Rumaenien*. Bonn, 1890.

S U P L I M E N T

Daŭ mai la vale câte-va publicaŭiuni ce 'mi aŭ fost semnalate de diferiŭi corespondenŭi saŭ pe cari le omisesem : ast-fel numêrul total al operilor ce am indicat se urcã la 1529.

Imi împlinesc o datorie de recunoștinŭã, exprimând viile mele mulŭumiri venerabilului d. Dimitrie A. Sturdza, care a bine-voit a 'mi pune la dispoziŭiune admirabila și preŭioasa D-sale bibliotecã : îi datorez cele mai multe din adãogiri. Arêt gratitudinea mea și D-luŭ V. Al. Urechiã, care mi-a procurat catalogul bogatei bibliotecii ce a dãruit orașului Galaŭi.

Pe la sfârșitul publicãrei acestei Bibliografii a apãrut, la Bruxelles, volumul I din *Bibliographie Franco-Roumaine* de d. G. Bengescu (cu 951 numere). Precum unele din cãrŭile franceze indicate de mine nu se gãsesc în acestã publicaŭiune, am gãsit și eŭ într'ênsa alte cãrŭi franceze nementiunate de mine : le citez în acest supliment.

Cu acest prilej, trebuie sã explic din nou cã Bibliografia mea, dupã cum am spus'o în prefaŭã, nu cuprinde de cãt scrierile în *limbi streine* asupra cestiunei naŭionale, afarã de fôrte puŭine excepŭiuni. În romãnesce aŭ mai scris dd. E. Brote, SlavicI, P. IorgovicI, Const. DiaconovicI, E. Murgu, Pavel Vasits, N. Tincu Velea, Simion Mangiucã, Ath. Marinescu, V. Babeș, P. Broșteanu, Mocioni, Pușcariŭ, G. Brãtianu, etc. etc.

Asemenea nu intrã în cadrul Bibliografiei mele lucrãrile, în limbii streine, publicate asupra unor cestiuni speciale, ca cestiunea Dunãrei, cestiunea monãștirilor inchinate, cestiunea orientuluŭ, cestiunea israelitã, etc. Sper sã le public în MonografiI : în tot casul ele ișŭ vor gãsi locul lor, când voiŭ de la luminã Bibliografia mea generalã.

Abrégé de l'histoire de la Moldo-Valachie, aujourd'hui Roumanie. Liège, 1893, in-12.

Adville. *Théâtre de la guerre en Orient. Coup d'œil topographique et historique sur les Principautés danubiennes, etc.* Angers, 1855, in-8.

Amendement relatif à l'acte explicatif de l'Assemblée ad-hoc de Valachie. Bucarest, 1857, in-8.

Antippa. *A Sa Majesté l'Empereur Napoléon III, le protecteur des nationalités.* Bucuresci, 1866, in-8.

Appel des Roumains à la Conférence. Paris, 1866, in-8.

Appert. *Voyage dans les Principautés danubiennes.* Mayence, 1854, in-16.

Arntz (G.) *De la situation de la Roumanie au point de vue du droit international.* Gand, 1877, in-8.

Ascoli. *Gli irredenti.* 1895.

Assemblée (l') électorale de la Roumanie. Paris, 1866, in-8.

Attention aux Balkans! Bucarest, 1876, in-8.

Autriche (l'), Macchiavel et l'Italie. Paris, 1859, in-8.

Autriche (l') slave et roumaine (ziar). Paris, 1887—88.

Balaceano (Jean) *Lettres sur les Principautés à M. le Chev. Vegezzi-Ruescala; trad. du roumain.* Paris, 1858, in-8.

Balcesco (N.) *Question économique des Principautés danubiennes.* Paris, 1850, in-8.

B. C. *Der österreichisch-russische Zukunftskrieg.* Hannover, 1884, in-8.

Beaure (A.) et H. Mathorel. *La Roumanie.* Paris, 1878, in-8.

Beksics (Gustave). *La question roumaine et la Lutte des races en Orient.* Paris, 1895, in-18 (trad. din ungueresce.)

Bemerkungen über Bessarabien und die östlichen Theil der Moldau. Weimar, 1812, in-8.

Bibesco (G.) *Historie d'une frontière. La Roumanie sur la rive droite du Danube.* Paris, 1883, in-8.

» *Roumanie. Règne de Bibesco.* Paris, 1893—1894, 2 vol.

Billecoq (A.) *La Principauté de Valachie sous le hospodar Bibesco.* Bruxelles, 1847, in-8.

Blaremborg (N.) *Essai comparé sur les institutions, les lois*

- et les moeurs de la Roumanie.* Bucarest, 1886, in-8.— (Și un supliment).
- Blaremborg (N.)** *La Roumanie et la guerre actuelle ou gouvernants et gouvernés.* Vienne, 1877, in-8; trad. rom., Bucuresci, 1878, in-8.
- » » *Interpellation sur la politique extérieure du Cabinet I. C. Bratiano.* Bucarest, 1888, in-8.
- Boéresco (B.)** *La Roumanie après le Traité de Paris.* Paris, 1856, in-8.
- » » *Le firman turc pour la convocation des Divans ad-hoc des Principautés du Danube.* Paris, 1857, in-8.
- » » *Examen de la Convention du 19 Août.* Paris, 1858, in-8.
- » » *Mémoire sur la juridiction consulaire dans les Principautés-Unies roumaines.* Paris, 1865, in-8.
- Boéresco (B.), L. Steege, Ch. Falcoyano.** *Mémoire présenté à la conférence de Paris.* Paris, 1866, in-fol.
- Bois-Robert (J. D. de)** *Nil et Danube. Souvenirs d'un touriste. Egypte, Turquie, Crimée, Provinces danubiennes.* Paris, 1855, in-8.
- Boteanu (Col. G.)** *La guerre russo-roumaine.* Paris, 1893, in-8.
- Boucher de Perthes.** *Voyage à Constantinople, par l'Italie, la Sicile et la Grèce. Retour par la mer Noire, la Roumélie, la Bulgarie, la Bessarabie russe, les Provinces danubiennes, la Hongrie, etc.* Paris, 1855, 2 vol. in-12.
- Boulet de l'Orme.** *Biographies moldo-valaques contemporaines.* Paris, s. a. in-8.
- Bourgoing (Paul de)** *Les guerres d'idiomes et de nationalité.* Paris, 1849, in-8.
- Boutoux (E.)** *Ungarn und die Ernährung Europa's.* Wien, Braumüller, 1861, in-8.
- Bratiano (G.)** *Le panslavisme et ses dangers pour l'Europe.* Paris, 1877, in-8.
- Bratiano (I. C.)** *Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris.* Paris, 1857.
- » » *La question religieuse en Roumanie.* Paris, 1866, in-8.

Bratiano (I. C.) *Le Panславisme. Le Prince Couza. La Roumanie. La Russie.* Paris, 1866, in-8.

Bratiano (D.) *Lettres sur la circulaire de la Porte du 31 Juillet 1856, relative à la réorganisation des Principautés.* Berlin, 1857, in-8. № 101121

Bungetianu (D. C.) *Liga culturală și scopul ei.* Turnu-Severin, 1894, in-8.

Carada (Eug.) *La propagande russe en Orient. Bulgarie et Roumanie.* Paris, 1867, in-8.

Carlowitz (B^{ne} A.) *Voyage dans les Principautés et aux embouchures du Danube.* (In «Revue de Paris» 1856—1857).

Castille (H.) *Le Pr. Al. Ghika IX, Caïmacan de Valachie et N. Conaki-Vogoridès, caïmacan de Moldavie.* Paris, 1857, in-32.

Chauvin (V.) *La brochure d'un paysan du Danube.* Paris, 1860, in-8.

Chevalier (A.) *Les Principautés danubiennes.* (In «Revue Européenne» Paris, 15 Mars 1860).

Clef historique et géographique de la Hongrie, Transylvanie, Turquie, Moldavie, Crimée, Valachie, etc. Paris, 1738, in-12.

Cochelet. *Itinéraire des Principautés de Valachie et de Moldavie.* Paris, s. a., in-8.

Colson (F.) *Précis des droits des Valaques.* Paris, 1838, in-8.

» » *Précis des droits des Moldaves et des Valaques.* Paris, 1839, in-8.

» » *Nationalité et régénération des paysans moldo-valaques.* Paris, 1862, in-8.

Copie d'une lettre escripte par l'Empereur des Turcs au Prince de Transylvanie. Lyon, 1596, in-8.

Coup d'œil sur l'administration de la principauté de Valachie, par un Valaque. Bruxelles, 1854, in-8.

Coup d'œil sur les provinces danubiennes. Saumur, 1856, in-8.

Cretzoulesco (Em. M.) *La Roumanie en 1859.* Paris, 1859, in-8.

Czetz (Joh.) *Bem's Feldzug in Siebenbürgen.* Hamburg, 1850, in-8.

Damé (Fr.) *L'Etat roumain et la paix de l'Orient. Neutralisation de la Roumanie.* Bucarest, 1877, in-8.

Dapontès (C.) *Ephémérides daces* ; publ. par E. Legrand. Paris, 1880—83, 3 vol. in-8.

Debidour. *Histoire diplomatique de l'Europe*. Paris, 1891.

Della Torre (C-tesse Martini Gioivo). *L'Italie en regard à la France, l'Angleterre, la Russie et l'Autriche*. Londres, 1859, in-8.

Densuşianu (N.) *Rumænien, 1889*. (In «Jahresber. des Gesch. Wiss.»)

Densuşianu (N.) et **Fr. Damé**. *Les Roumains du Sud*. Paris, 1877, in-8.

Desjardins (E.) *Lettre à M. Henzen sur quelques inscriptions inédites de Valachie et de Bulgarie*. Rome, 1868, in-8.

Dernières intrigues de la Russie en Valachie et en Moldavie. Paris, 1838, in-8.

Deutsche Dynastie (die) in Rumænien. (In «Deutsche Rundschau». März, 1883.)

Deutsche (die) Frage und Oesterreich. (In «Reform» 11 März, 1869.)

Discours de ce qui s'est passé en Transylvanie. Lyon și Paris, 1595, in-8.

Documents diplomatiques. Union de la Moldavie et de la Valachie. S. l. s. a., in-8

Edwards (O. G.) *La Roumanie contemporaine*. Paris et Iassy, 1871, in-8.

Engelhardt (E.) *La Turquie et les Principautés Danubiennes sous le régime des capitulations*. S. l. s. a. in-8.

Eötvös. *Die garantien der Macht und Einheit Oesterreichs*. Leipzig, 1859, in-8.

Est-ce légal? La Roumanie, le congrès, la situation actuelle. Paris, 1859, in-8.

Es werde Licht! Ein Friedensworth zur Glabens und Nationalitätenfrage in Deutschland und Oesterreich. Auma, 1895, in-8.

Fischhof (Ad.) *Oesterreich und die Bürgschaften seines Bestandes*. Wien, 1870, in-8.

Fontenay (A. de). *Le commerce français dans le Danube, accompagné d'une carte de la Roumanie*. Paris, 1868, in-8.

Funck-Brentano. *La Politique*. Paris, 1893.

Gentz (de) *Dépêches inédites aux hospodars de Valachie*. Paris, 1876—77, 3 vol. in-8.

Ghika von Comanesti (N.) *Bemerkungen ueber die russische Note vom 19 Juli d. I. in Betreff der Intervention in den romanischen Donaufürstenthümer*. Wien, 1848, in-8.

Ghyka (Gr.) *A M. Bataillard*. (In «Revue de Paris», 1856.)

Gioia (Ed.) *Lettre à M. Minghetti sur les Conventions commerciales de la Roumanie*. Rome, 1875, in-4,

Golesco (N.), **D. Bratiano**. *The Danubian Principalities*. London, 1857.

Golesco (Nic.) *Mémoire adressé à l'Empereur Napoléon III*. 1856 (Reproduit in *Acte și documente de d. D. Sturdza*, t. VII).

Golesco (St.) *Un mot sur le manifeste de M. Stirbey, Prince régnant de Valachie*. Paris, 1850, in-12.

Graf Andrassy auf der Anklagebank der Delegationen und noch etwas mehr Licht über die letzten 19 Monate oesterreichischer O-rientpolitik. München, 1878, in-8.

Grande (la) et signalée victoire obtenue par S. Simundus, roi de Pologne contre l'armée d'Ottoman, Empereur des Turcs en la Valachie. Anvers, 1621, in-8.

C. Grüber. *Ob congress, ob nicht! Ein Mahnwort an Oesterreich*. Zürich, 1878, in-8.

Guérin (L.) *Histoire de la dernière guerre de Russie... en Moldo-Valachie et en Bulgarie*, etc. Paris, 1858, 2 vol. in 8.

Hahn (E. von). *Deutschland, Rumaenien und Fürts Karl von Hohenzollern*. Prag, 1875, in-8. [complet... 142050]

Handtmann (E.) *Der Slavismus im Lichte der Ethik*. Gotha, 1878, in-8.

Heliade-Rădulescu (I.) *Une Dacie cosaque et une Roumanie turcophile*. 1854, in-8.

» » » *Les Turcs et la Roumanie*. 1857, in-8.

Heliade (I.), **Tell**, **N. Golesco**. *A l'Assemblée législative de la République Française*. Paris, 1849, in-4.

Hénocque-Melleville (E. N.) *Six mois en Valachie*. Compiègne, 1855, in-18.

Himly. *Histoire de la formation territoriale des Etats de l'Europe centrale*. Paris, 1894.

A. Huber. *Die Verhandlungen Ferdinands I mit Isabella von Siebenbürgen (1551—1555)*. «Archiv für Oesterr. Geschichte», 1892, p. 1—40.

Hugonnet (L.) *Six mois en Roumanie*. Paris, 1875, in-12.

Hunfalvy (C.) *Le peuple roumain ou valaque*. Tours, 1880, in-8.

Intrigues de la Russie en Roumanie. Paris, 1867, in-8.

Ionesco (Take) *La politique étrangère de la Roumanie*. Bucarest, 1891, in-8.

Istratty (N.) *Question des relations entre les propriétaires de terre de la Moldavie et les villageois cultivateurs*. Iassy, 1858.

» » *Actes officiels concernant la dette publique de la Moldavie*. Smyrne, 1857, in-8.

J. A. *De la situation de la Valachie sous l'administration d'Al. Ghika*. Paris, 1842, in-8.

» » *Une page d'histoire pour répondre au libelle d'un prétendant au trône de Valachie*. Paris, 1842, in-8.

Jooris (I.) *La situation économique de la Roumanie et de la Dobrodja*. Bruxelles, 1881, in-8.

Kalendero (J.) *La succession au trône de Roumanie*. Bucarest, 1889, in-8.

Kallay (B.) *Die Orientpolitik Russlands, aus dem ung. von Schwicken*. Budapest, 1878, in-8.

Kieffer (X.) *Esquisse d'un voyage en Roumanie*. Altkirch, 1873, in-18.

König Karl von Rumaenien (In «Nord und Süd», Mai 1893).

Lagarde (C-te de) *Voyage de Moscou à Vienne par Kiew, Odessa, Constantinople, Bucharest et Hermannstadt*. Paris și Londra, 1824, in-8; trad. in nemțesce, Heidelberg, 1825, in-8.

Lage (die) der Romaenen in Ungarn. (Romænische Revue, Juni, 1889)

Lamarche (H.) *Les provinces danubiennes*. Paris, 1856.

Lateritius (E.) *Plus d'Autriche*. Paris, 1849, in-8.

- Laurian** (A. T.) *Schneller Ueberblick der Geschichte der Rumaenen*. Bucarest, 1846, in-8.
- » » *Brevis conspectus historiae Romanorum in utraque Dacia de gentium*. Bucarest, 1846, in-8.
- Lesage** (M.) *Les forces productives de la Roumanie*. Paris, 1876.
Lettre de Moldavie à un diplomate français. Bruxelles, 1857, in-8.
Lettres sur l'état de la Turquie et la crise actuelle. Paris, 1853, in-8.
- Libbrecht d'Acébla**. *La question roumaine*. Paris, 1878.
Liberté (la) en Roumanie. Paris, 1867, in-16.
- Magyarischen (die) Annexionsgelüste und die Rumaenen* (in «Reform» 10 Iuni 1869).
- Mailath** (C. Graf.) *Ein Beitrag zur Organisirung der österreichischen Monarchie*. Leipzig, 1860, in-8.
- Majorescu** (T. L.). *Zur politischen Lage Rumaeniens*. (In «Deutsche Revue» Januar 1881).
- Maniu** (V.). *Unitatea latină sau cauza română în procesul naționalităților*. Bucuresci, 1867, in-8.
- » » *Studiu istoric critic asupra scrierei Prof. Jung: «Roemer und Rumaenen»*. Bucuresci, 1878, in-8.
- » » *Questiunea Transilvaniei*. (In «Telegraful Român» 1891).
- Mano** (G. A.) *Examen du quatrième point de garantie*. Paris, 1856, in-8.
- Marmier** (X.) *Du Rhin au Nil, Tyrol, Hongrie, Provinces Danubiennes*, etc. Paris, 1846, 2 vol. in-12.
- Massregelung zur romaenischen Presse in Ungarp.* («Romae-nische Revue» Aug. 1890).
- Mémoire sur les conditions d'existence des Principautés Danubiennes*. Paris, 1854, in-8.
- Mercier** (A.) *Du Panlatinisme*. Paris, 1863, in-8.
Merkwürdige traurige Geschichte der griechischen Christen in der Türken und in der Moldau. Strassbourg, 1822, in-8.
- Meulemans** (A.) *La Roumanie et le Prince Charles de Hohenzollern*. Bruxelles, 1869, in-8.
- Meunier** (J. N.) *Considérations sur les Principautés Danubiennes*. Bruxelles, 1854, in-8.

- Millionen (11) Romaenen.* («Romaenische Revue» März 1891.)
Mitilineo (M.) *La Roumanie devant la conférence de 1876.*
 Bucarest, 1876, in-12.
Moldavie. Recueil d'articles. Paris, 1844, 2 br. in-32.
Moldavie. Michel Stourdza et son administration. Paris,
 1846, in-8.

Notes sur la vie du Roi Charles de Roumanie par un témoin oculaire. Bucarest, 1894; (trad. din *Deutsche Revue*; traducerea urmează, în franțuzesce, în *l'Indépendance roumaine*, și în românesce, în *Lupta*.)

- Novicow.** *La Politique internationale.* Paris, 1886.
La lutte des races. Paris, 1893.

Observations sur la campagne des Russes, en 1828, en Moldavie, Valachie et Bulgarie. Nantes, 1829, in-8.

Oesterreichs Politik in Italien und die wahren Garantien seiner Macht und Einheit. Wien, 1859, in-8.

Oesterreich und die Orientfrage. Wien, 1876, in-8.

Oesterreich-Ungarn als Glied des Dreibundes und Rumaenien.
 (In «Der Neue Kun. No. 21, 1 Mai 1893.))

Ollivier (M. J. H.) *Conférence sur la Roumanie faite dans l'église de Saint-Pierre de Chaillot.* Paris, 1889.

Panslavisme (Le). Le Prince Couza, la Roumanie, la Russie.
 Paris, 1866, in-8.

Passivität (die) der Romaenen Siebenbürgens. (In «Reform»
 11 März 1869.)

Piccolos (M. N.) *P. Kisseleff et les Principautés de Valachie et de Moldavie.* Paris, 1841, in-8.

Pigeory (F.) *Les Pélerins d'Orient. Lettres artistiques et historiques sur un voyage dans les Provinces danubiennes, etc.* Paris, 1854, in-18.

Plan d'organisation d'un comité roumain, à Paris, en vue de l'union des deux Principautés. Paris, 1856, in-4.

Polith (Dr. M.) *Die Nationalität und ihre staatsrechtliche Begründung.* Wien, 1862, in-8.

Populations (les) de l'Europe orientale. Paris, 1869, in-8.

Pouqueville (de) *Mémoires... sur les colonies valaques établies dans l'Illyrie et dans la Grèce continentale*. Paris, in-4. (In *Mémoires de l'Institut de France*, t. XII, 1893. p. 317.)

Principautés (les) roumaines devant l'Europe. Sénat roumain. Paris, 1869, in-8.

Πρόδος (Η) τῆς Μολδαβίας. Αθήνας, 1841, in-24.

Protestation contre les listes électorales pour le Divan ad-hoc. Bruxeles, 1857, in-8.

Question austro-hongroise et intervention russe. Paris, 1849, in-8

Régénération (la) orientale ou le nouvel Empire greco-slavo-turc. 1840.

Reitzenheim (I.) *Les conférences de 1856 et les nationalités*. Paris, 1856, in-8.

Roesler (Dr. G.) *Die Geten und ihre Nachbarn*. Wien, 1864, in-8.

Rosny (L. de) *Les Romains d'Orient*. Paris, 1885, in-8.

Roumanie (la) devant l'Europe par un Spectateur S.l. 1877, in-8.

Roumanie (la) et son avenir. Bucarest, 1888, in-8.

Roumanie (la) indépendante, par un Roumain. Paris, 1877, in-8.

Rudow (W.) *Aufzeichnungen aus Rumaeniens* (In «*Unsere Zeit*» 1888, II).

Schuller (Fr.) *Contribuiri documentariï la istoria Ardélului*. (In «*Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*» 1895).

Seconde lettre d'un défenseur du peuple à l'Empereur Joseph II sur son réglement concernant l'émigration et principalement sur la révolte des Valaques. Dublin, 1875, in-8.

Severu (A.) *Ein brüderlich ernstes Wort an den «Pesti Naplo» und die gleichgesinnten in Ungarlande*. Wien, 1860, in-8.

Slavici (I.) *Ardélul. Studiù istoric*. Bucuresci, 1893, in-16.

Staatliche (die) Verwaltung in Ungarn («*Romaenische Revue*» Febr. 1890.)

Staatsrechtliche (die) Opposition in Oesterreich. München, 1875, in-8.

Stourdza (Comtese) *Régime actuel des Principautés danubiennes*. Paris, 1856, in-8,

Succesion (la) au trône de Roumanie. Bucarest, 1886, in-12.

Suppression du régime constitutionnel en Roumanie. S. l. s. a.
6 foï litografiate.

Tarin (E.) *Réponse aux confidences sur la Turquie.* Paris, 1855.

Tchitchagoff (Amiral) *Mémoires inédits. Campagne de la Russie en 1812 contre la Turquie, l'Autriche et la France.* Berlin, 1855, in-8.

Teusch (G. D.) *Conspect asupra istoriei Ardélului,* 1526—1699. (In «Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde» 1895).

Toscana (Erzherzog Salvator von) *Oesterreich und die Orientalische Frage.* Wien, 1875, in-8.

Tür (Gén.) *Solution pacifique de la question d'Orient.* Paris, 1878.

» » *La question d'Orient.* Budapest, 1878, in-8.

» » *Le Congrès européen à Vienne.* Paris, 1864, in-8.

Union. Souveraineté—Suzeraineté. Berlin, 1857.

Uzspomëna za narodni Kongres u Budimpesti. Chichinda-Mare, 1895.

Vaillant. *Nationalité et patriotisme.* Paris, 1855, in-24.

» *Un mot à Messieurs et Messieurs du Cabinet britannique, de la Chambre des Lords et de la Chambre des Communes.* Paris, 1855, in-8.

» *A. M. M. du Cabinet britannique sur le statu quo des Principautés du Danube.* Paris, 1855, in-8.

Vallefranche (Pr.) *Le Panlatinisme... Documents nouveaux sur l'Italie, la Hongrie, la Roumanie, etc.* Paris, 1862, in-8.

Vegezzi-Ruscala (G.) *Italia e Romania.* Torino, 1868, in-8.

Verdict (das) der Thatsachen. Studie über die Orientpolitik des Grafen Andrassy von einem Oesterreicher. Leipzig, 1878, in-8.

Volkskrieg (der) zwischen Magyaren und Rumaenen. (In «das zwanzigste Jahrhundert» Berlin, Januar 1894.)

Voyage dans la Moldavie, la Valachie et à Constantinople. Paris, 1828, in-8.

Voyage du Maréchal duc de Raguse en Hongrie, en Transylvanie, etc. Paris, 1873, 4 vol. in-8; trad. în nemțesce (Stuttgart), 1837; în italianesce (Milan), 1841; în englez. (Londra, 1839).

Vraie (la) question. France, Italie, Autriche. Paris, 1859, in-8.

Was und wen haben die Magyaren zu fürchten? (In «Reform» 16 Septembre 1869).

Wirtschaftliche Resultate bei den Romaenen in Ungarn und Siebenbürgen (Romaenische Revue, Febr. 1890.)

INDEX CRONOLOGIC (1)

	1473		1569	<i>Epistolae</i>	Fumée	1611
<i>Chronica Hungarum</i>		Bizarus		<i>Historia von den E. Kriegshandel</i>	Mevrers	1613
	1488	Ciacono	1578	<i>Sybenbürgische Chr. Ungarischer</i>	Francus Reva	1617
Thwroc	1514	Goreccius Lasicius Res		<i>Avvisi</i>	1597	Baudier 1619
Vitalis	1529		1584	<i>Campana</i>		Ortelius 1620
<i>Siège de la ville</i>	1531	Guagnini	1586	<i>Hulsius</i>	1598	<i>Regni Hungariae</i>
<i>Victoria</i>	1533	Possevinus	1587	<i>Avviso</i>		Baudier 1622
Callimachus	1536	Decius		<i>Zeitung</i>	1599	<i>Bericht</i>
<i>Chronica Victoire</i>	1538	<i>Historia rerum</i>	1589	<i>Avvisi</i>	1600	Joppecourt 1621
Sviterus	1541	Lacroix	1592	<i>Avvisi</i>		Tomasi 1622
<i>Missiven</i>	1544	Botero	1594	<i>Bongarius</i>		Wassenaer (Cl.)
Reicherdorf	1551	Francus	1595	<i>Continuatio</i>		<i>Zeitung</i>
Reicherdorf	1551	<i>Avviso</i>		Daretzius		1623
Cantascucino	1551	<i>Beschreibung</i>		Sansovino		Wassenaer (N.) 1626
Dantiscus	1554	Broniovius		<i>Scriptores r. h.</i>		Tarducci 1601
Fumée	1565	<i>Discours</i>		Tarducci	1601	Warhaftige 1627
<i>Copia</i>	1566	Hulsius		Botero		Syndromus 1628
Centorio	1568	<i>Lettera</i>		Tarducci	1602	<i>Historisch Verhael</i>
Sansovino		<i>Relatione</i>	1596	Spontoni	1603	1629
		<i>Avvisi</i>		Reusner		<i>Schodel</i>
		Boissard		Sambuccus		1633
		Bry		Tubero	1606	<i>Mémoires</i>
		<i>Chronica Copie</i>		Bonfinius		1634
		Dilbaum		Boissard	1608	<i>Anonymi republica</i>
						<i>Respublica Hungariae</i>

(1) Acest index coprinde și cărțile din supliment. Operile anonime sunt indicate cu *italice*.

Blont	1636	Rocolles		Kirchbach	1699	Brenner	
Ens		<i>Auszug</i>	1685	<i>Beschreibung</i>		<i>Histoire</i>	1744
Spontoni	1638	Biondi			1700	Kazus	
		Boethius		Beaujeu		Marsigli	
	1644	<i>Giornali</i>		Grafius			1743
Inchoffer		<i>Histoire</i>			1701	Cantemir (D.)	
Szereday		<i>Hungarisch</i>		Scala	1707	Filtich	
<i>Vergleitung</i>		Wagner (I. C.)	1686	<i>Histoire du Prince</i>		Hudeer	
Zeiler	1646	Bizozeri			1710	<i>Nachrichten</i>	1744
	1654	Browne		Griselini		Corvinus (M.)	
Corona		Freschot			1711	Fasching	
	1658	<i>Histoire de l'état</i>		Czwittinger			1745
		<i>Histoire et descrip-</i>		<i>Nachricht</i>		Cantemir (D.)	
Ambrosovsky		<i>tion</i>	1687	<i>Hochste Welt</i>	1712		1748
Isthuanffius	1659				1714	Bell	1750
Reva		I. M. C.		<i>Beschreibung</i>		Kocpp	1752
	1660	Scala			1715		
Fumée		<i>Wegen</i>		Bechet		Nogalius	1756
Lequelle		Wolf	1688		1718		
	1662	<i>Auferweckte</i>		Del Chiaro		Cantemir (D.)	
Mausern		Branchi		<i>Topographia</i>			1759
	1663	Comazzi			1723	Gratianus	
Pessina		<i>Diario</i>		Bell			1760
	1664	Freschot			1724	<i>Palatini</i>	
Bethlenus		<i>Pannonicus</i>		<i>Amphiteatrum</i>			1761
Lorbler			1689		1726	Pray	
	1665	Croix		Aguino			1762
Brusoni		Littleton			1727	Toppeltinus	
Gradelhenus			1690	Bruckmann			1763
	1666	<i>Historiae ungaricae</i>			1728	<i>Beschreibung</i>	
Bethlenus		Lasco		Francus		<i>Olahus</i>	1764
Tröster			1691		1729		
	1669	<i>Historia Michaelis</i>		Tolvay		Benezur	
May		Vanel			1730	<i>Ortus</i>	
	1672		1692	Lazius		Pray	
Bontempi		Avril			1734	Timon	
	1673		1693	Cantemir (D.)			1765
Browne					1735		
	1674	Avril		Batthyani		Peyssonel	1768
Angelini		Le Cler		Bell			
	1676	Tekeli			1736	Sacy	
Behamb			1694	Bethlen		Staurinus	1770
	1679	Avril		Timon			
Browne		<i>Neueröfneten</i>			1737	Fischerus	
	1680		1696				1771
<i>Mémoires</i>		<i>Constitutiones</i>		<i>Series Banorum</i>		Cantemir (D.)	
	1682		1697		1738	Kaprinai	
Bethlenus		Szent		<i>Clef historique</i>		Severini	
	1684		1698		1739	Stritter	
<i>Relation</i>		Beregani		Bethlen		Warney	

Boscovich	1772	<i>Hist. de la guerre</i>	Eler	Schwartner	
		<i>Osservazioni</i>	Hoffmannsegg	Thornton	
	1773	Raicevich	Novotuus		1813
Seivert			1789	Simigianus	Batthyani
	1775	<i>Beschreibung</i>		1801	Marienburg
Hohenhausen				<i>Gratiae</i>	1814
Pray		<i>Λαζάρου</i>	Pray	Serres	
	1776	Raicevich	<i>Reise</i>		1815
Born			1790	Schoenwiesner	Fessier
Raspe				1802	Fessler
Schwarz (G.)		<i>Geschichte natürl-</i>	Cornides	Guerrich	
Wagner (C.)		<i>liche</i>	Engel	Major (P.)	
	1778	Haguet	Horvath (Al.)	Renny	
Baur		Mechel		1803	chwartner
Benkő		Novotuus	<i>Geschichte</i>		1816
Carra		<i>Vestigia</i>		1804	Fillipide
Gebhardi		Windisch	Lebrecht		Γεωγραφικόν
Katona			1791	1805	1817
Sacy		Benkő	Caroly		Κόδεξ
	1779	Husztz	Demian		Lichtenstein
Boscovich		<i>Staat</i>	Janitsch		
	1780	<i>Supplex libellus</i>	Kronika		1818
Griselini			1792	Pray	Beudat
Klumann		Cornides	Teleki v. Szek		Bright
Sestini		Eder	Wolff (A.)		Φωτισμός
	1781	Lebrecht		1806	Kovats
Benkő		<i>National</i>			Neale
Collari			1793	<i>Historia Michaelis</i>	1819
Klein (M.)		Mannest	Klein (S.)		<i>Militaerisch</i>
Sulzer		Mikoscha	Τονουσλή		1820
	1783	<i>Rerum</i>		1807	Neale
Bethleen		Steube	<i>Catalogus</i>		Wilkinson
	1784		Thornton		1821
Boscovich		Sestini		1808	<i>Beschreibung</i>
<i>Umständlicher</i>		<i>Viaggio</i>	Filtich		Borde
	1785		Lipsky		Laborde
Carlsburgund		Engel	Rosa		<i>Lettres</i>
Horja		Townson	Thornton		<i>Notizie</i>
I. H. D.				1809	Recordon
Matheus		Hunter	Coxe		Salaberry
Schlözer			Demian		Wilkinson
<i>Seconde lettre</i>		Engel	Engel		
Seivert		<i>Scriptores r. t.</i>		1810	1822
	1786	Townson	Henry		Kosmeli
Schmettau		<i>Verfassungszustand</i>	Jones		Laurençon
	1787		1798	<i>Topographisch</i>	Lejeune
Bartalis		Katanesich		1811	<i>Merkwürdige</i>
	1788	Kovachich	Batthyani		Raicevich
Beccatini		Verantii		1812	<i>Valachie</i>
<i>Beschreibung</i>		<i>Vestigia</i>	Caronni		<i>Viaggio</i>
<i>Feldzüge in Ungarn</i>			1799	<i>Bemerkungen</i>	1824
<i>Felzüge des Prinzen</i>		Jackson (I.)	<i>Discussio</i>		Zallong
<i>Geschichte (kurtze)</i>		Pray	Gugomos		1825
			1800	Mailath	Dankovsky

Rechte	Poujade	Magheru (Em.)	<i>Pr verb. des s.</i>
Réforme	Neigebaur	Mano (G. A.)	Pronay
Rheal	<i>Note sur le dr.</i>	Melic	<i>Protestations</i>
Teutsch	Oliphant	Michiels	Quérard
Tolstoy	Pigeory	Murphy-Byrne	<i>Question</i>
	Ubicini	Nalèche	<i>Réglement</i>
1851	Valerio	P.	<i>Relation</i>
Blaze de Bury	Walsh	Plan	Schmidt
Bratianu (D.)		Quinet	<i>Statistique</i>
Demidoff		<i>Quinze</i>	Teutsch
Heliade-Rădulescu	Adville	Reintzenheim	Thibaut-Lefèvre
Horvath (M.)	Bois-Robert	Réorganisation	Ubicini
Imrefi	Boucher de Perthes	Rosty	<i>Union</i>
Meynert	Bratiano (I. G.)	Sanéjouand	Vaillant
Neigebaur	Chassin	Sonklar	<i>Voeux</i>
Paton	Czoernig	Stein	
Perrot	Destrillh	Stourda (C-tesse)	1858
Pimodan	Dora d'Istria	Texier (E.)	Adrian
Valleton	Fiedler	Th. W. de G.	<i>Autriche</i>
	Ganesco	Thierry	Bălăceanu (I.)
1852	Hénocque	Ubicini	<i>Blick</i>
Acta	Jouve	Vitu (A.)	Boerescu (B.)
Bolliac	Perrot		Czoernig
<i>Chronicon</i>	Pronay		Dora d'Istria
Firnhaber	Regnault	Ackner	<i>Drei Oesterreichen</i>
<i>Mittheilungen</i>	Rouso	<i>Acte</i>	Duveyrer
Schuller	Schuller	<i>Affaires des Princip.</i>	<i>Empereur</i>
	Tarin	Alethes	Fiedler
1853	Tchitchagoff	<i>Amendements</i>	Ghika (Aur.)
Balleydier	Vaillant	Bataillard	Girardin
Boldenyi		Behrmauer	Guérin
Ghika (Ion)		Boerescu (B.)	Istraty (N.)
<i>Lettres</i>		Brătianu (I. G.)	Lévy (A.)
Lévy (A.)	<i>Affaires d'orient</i>	Brătianu (D.)	<i>Napoléon III</i>
Meidinger	<i>Autriche</i>	<i>Bulletin</i>	<i>National</i>
Muralt	Bataillard	Carra	Noyes
Vaillant	Bazancourt	Castille	Poujade
	Boerescu (B.)	Chassin	<i>Principautés Unies</i>
1854	Bolliac	Cidharold	<i>Princip. roum. de-</i>
Appert	Carlowitz	<i>Dispositions</i>	<i>vant</i>
<i>Authentic</i>	<i>Coup d'oeil</i>	<i>Documents</i>	<i>Princip. roum. et</i>
Bessé	<i>Courrier</i>	Doze	<i>l'Emp. ott.</i>
Bolintineano	Debrauz de Salda-	Fonseca	Rallet
Bonnet	penna	Golescu (N.)	Regnault
Cristophilos	Demidoff	Heliade	<i>Romanul</i>
<i>Coup d'œil</i>	Erdy	<i>Instruction</i>	Saint-M. Girardin
<i>Danubian</i>	<i>Etat social</i>	Istratty (N.)	Strat
Demidoff	<i>Etoile du Danube</i>	Lefevre (Th.)	Thibaut-Lefèvre
Ficquelmont	Ficquelmont	<i>Lettre</i>	Ubicini
Heliade	Ganesco	<i>Maghyaren</i>	Vegezzi-Ruscala
Kegálniceanu (M.)	Ghyka (Gr.)	Mathieu	Wishes
<i>Kriegsschauplatz</i>	Golescu (A. G.)	P.	
Kubalski	Golescu (N.)	<i>Procès-verbaus dū</i>	1859
Mailath	Heliade-Rădulescu	<i>divan</i>	Argenson
<i>Mémoire</i>	Lamarche		
Meunier	Lantival		

<i>Autriche</i>	Mailath	Pitzipios-Bey	1866
<i>Autr. Macchiavel</i>	Meyer (Ch.)	Polith	
<i>Bucarester Int.</i>	Miko	Politische	<i>Allgemeine</i>
Chassin	Mocioni	<i>Romanien</i>	Anagnosti
<i>Condamnation</i>	<i>Orient</i>	Schlechta	Antippa
<i>Correspondance</i>	Orosz	<i>Siebenbürgische o. s.</i>	<i>Appel</i>
Cretzulescu (Em.)	<i>Pétition</i>	<i>Staatvorausschlag</i>	<i>Assemblée</i>
Della Torre	Roumanie	Szalay	Badewitz
Derblich	Şaguna	Vallefranche	Boerescu (B.)
Dora d'Istria	Schiel		Brătianu (I. C.)
Eötvös	Severu		<i>Documents dipl.</i>
Erdy	<i>Sprachen</i>	A. B. C.	<i>Documeuts rel.</i>
<i>Est-ce légal ?</i>	Traunschenfels	Doza	Ἐκκλησιαστικῆ
Fotino	Θεατρικῆ	Fuchs (Fr.)	Ἴρις
Greppi	<i>Voyage</i>	Guénot	Léger (L.)
Irany		Hildebrandt	Lévy (A.)
Kemal-Paşa		Horvath (Al.)	<i>Moldovalachie</i>
Kossuth		Kelenfeöldy	Mor
Le Faure	Boutoux	Kotzebue	Nitri
Luck	Chassin	Mercier (A.)	Odstreil
Ludwig	Czoernig	Recht	<i>Panславisme</i>
Michiels	<i>Deaks Denkschrift.</i>	<i>Siebenbürgische L.</i>	<i>Principautés</i>
Neigebaur	<i>Deaks Adr. Eutw.</i>	Τονουολῆ	<i>Résolution</i>
Neumann	Ilarian	Torma	Roesler
<i>Oesterreichs G.</i>	Ionescu (R.)	Vegezzi-Ruscala	Schmidt
<i>Oesterreichs P.</i>	Kogălniceanu (M.)	Wlad	Ubicini
Schuller	Kanisch	Ascherson	Vainsberg
Sergy	Léger (E.)	<i>Avenir</i>	<i>Vereignite</i>
<i>Vetera monum.</i>	Lévy (A.)	<i>Biblioteca</i>	
<i>Vraie question</i>	Ludwig	<i>France</i>	1867
	Michiels	Gouin	Anagnosti
	P.	Hauleville	Bidermann
	Paton	Kogălniceanu (M.)	Carada (E.)
About (E.)	Piso	<i>Note sur les Pr.</i>	<i>Curierul</i>
Berg	Puşcariu	<i>Relation</i>	Ditz
Bergmann	<i>Question</i>	Roesler	Douniol
Bonneau	Smith	Torma	<i>Echo Danubien</i>
Casati	Snider	Tür (Gen.)	Edward
Chauvin	<i>Transylvanie</i>	Wallace	<i>Equilibre</i>
Chevalier	<i>Verfassung</i>		Fiedler
<i>Coup d'oeil</i>	<i>Voix</i>		Hongrie
<i>Deutscher</i>		Ackner	Iatropulo
Donnat		<i>Autonomie</i>	<i>Intriques</i>
<i>Eglise</i>	Across	Boerescu (B.)	<i>Liberté</i>
Ficker	Ansted	Boner	Maniu
Firnhaber	Conson	<i>Bukarester Allg.</i>	Mockesch
Gratianus	Debrauz de Salda-	<i>Echo Danubien</i>	Odobescu
<i>Hongrie et les Sl.</i>	penna	Frochner	<i>Pays (le) r.</i>
<i>Hongr. et. la Germ.</i>	Engelhardt	Luler	<i>Question</i>
Kertbeny	Erdy	<i>Oesterreichische</i>	Rasch
Korn	Fiedler	Sandwith	<i>Reports</i>
Kotzebue	Ilarian	Seranon	<i>Revue</i>
Latour	Kraus	Teleki (D.)	Roesler
Ludwig	M. G.	Torma	Roumanie
		Vegezzi-Ruscala	

Soutzo (N.)	Rückert	Dora d'Istria	Obedenaru
Actualités	Rueffer	Europe orientale	Oesterreich
Adam	Rumaenien	Haan	Peters
Alexi	Siebenbürgens s. S.	Hauleville	Prokesch
Anagnosti	S. S.	Ἰστρου	Schwarz (B.)
Desjardins	Taillandier	Kieffer	Stefanesco
Dossier	Wahlagitation	Martin (F.)	1877
Echo Danubien	Wasund wen	Reiss	A Fews
Edward	Wittinghausen	Rogge	Arntz
Empire austro-h.	Zieglaue	Roumanie	Blaremburg
Empire Const.	1870	Stand	Bratianu (G.)
Epoque (L.)	Anajnosti	Stern	Braun-Wiesbaden
Etoile d'Orient	Brennecke	Sturdza (D.)	Creagh
Fontenay	Courrier	1874	Damé
Léger (L.)	Dobreanu	Droits	Densuşianu
Moniteur	Echo danubien	Goosz	Fishe
Narodnorte	Eisenbahnen	Löher	Franzos
Revue	Fischhof	Mayer	Hamme
Siebenbürgische u.	Helfert	Picot (E.)	Hunfalvy
d. R.	Journal	Sayous	Iung
Sybel	Kaeleserus	1875	Lang
Türr (Gen.)	Laboulaye	Alterthümer	Mayer (F. N.)
Vaillant	Laveleye	Coup d'oeil	Negura
Vegezzi-Ruscala	Lloyd	Edelspacher	Orient
Vizanti	Perietzianu-Buzëu	Furet	Roumanie ind.
1869	Schwarz	Gioia	Roumanie dev.
Alexies	Timpana	Hahn	Sayous
Alkin	Waltenbach	Huber	Schuller
Annexionsgelüste	1871	Hugonnet	Waldstedt
Autriche	Anagnosti	Monumenta	Wechsler
Correspondance	Edwards	Picot (E.)	Wickenhauser
Dépret	Lévy (D.)	Question	1878
Deutsche	O. G. E.	Rapt	Anagnosti
Dossier russe	Roesler	Românü	Beaure
Drei Briefe	Rumaenische	Staatsrechtlichen	Blaremburg
Einheit	Szaraniewicz	Torres Caicedo	Brachelli
Ficker	Wehrkraft	Toscana	Fligier
Helfert	1872	Vajda	Graf Andrassy
Kogálniceanu (M.)	Anagnosti	Vogel	Grüber
Koos	Cantemir (D.)	1876	Handtmann
Kunisch	Gauthey	Alenberg	Hasdeü
Magyarischen	Hauleville	Attention	Hongrie
Maniu (B.)	Journal	Bidermann	Hunfalvy
Marsillac (Ch.)	Kogálniceanu (M.)	Bukaresti Hiradó	Hurmuzaki
Meulemans	Magheru (R.)	Cantemir (D.)	Jablonsowski
Mocioni	Propaganda	Courrier	Kallay
Passivitaet	Συλλογικ	Cyille	Kaluzmiacki
Paterson	Ujfalvy	Gentz	Kiepert
Perrot	1873	Iung	Libbrecht
Populations	Abeille	Krones	Maniu
Rapport	Alliance	Lesage	Nationalités
	Anagnosti	Mitilineo (M.)	Ozanne
			Paris

Picot (E.)	Umlauf	<i>Pays (le)</i>	<i>Revue</i>
Sturdza (D.)	<i>Voelker</i>	Peuple	Riny
Türr	Wittinghausen	Pulsky	Salamon
<i>Verdict</i>	Xenopol (Al.)	<i>Roumanie</i>	Schveller
Wimpfen	1882	Salamon	Schwicker
1879	Baedeker	Tardieu	<i>Succesion</i>
Chasles (Ph.)	Bobrzynski	Thalloczy	Walker
Dussieux	<i>Correspondenza</i>	Wertheimer	Wislocki
Hauterive	Crisian	1885	Xenopol (Al.)
Hoefler	Gilbert	<i>Berichte</i>	1887
Osma Bey	Heksch	Bielz	* Αποροζ
Miklosich	<i>Oesterreichische</i>	Brachelli	Asseline
Mouy	Pic	<i>Code pénal</i>	<i>Autriche</i>
Πασιδωζ	Robert	Czekelius	Bergner
Παριζωζ	Rosny	<i>Etoile roumaine</i>	Bettoni-Cazago
<i>Réputation</i>	<i>Roumanie</i>	Görgey	<i>Deutschen</i>
Rogge	Samuelson	Greif	Dunin
Schwicker	Stöwe	Gubernatis	<i>Express-Orient</i>
Szilagyi	Szadeczky	<i>Hajoetz</i>	<i>Galatzer</i>
Teutschlaendler	Tissot	Joanne	Hampel
Tocilescu (Gr.)	Ubicini	Kogálniceanu (M.)	Hoffmann
Torma	Ursianu (V.)	<i>Luzéro</i>	Horvath (M.)
1880	<i>Vie roumaine</i>	Mayer (S.)	* Ιστροζ
<i>Bukarester Tagb.</i>	1883	Montandon	Kohut
Dapontès	<i>Az Orosz</i>	<i>Monumenta</i>	Laszlo
Djuvara (T. G.)	Badam	Neustadt	<i>Liberté</i>
Hunfalvy	Bibescu (G.)	Nyrop	Maurice
<i>Indépendance</i>	Codrescu	Rauter	Niox
Kotzebue	<i>Deutsche</i>	<i>Romaenische</i>	<i>Quelques</i>
Legrand (E.)	Heksch	Rosny (L. de)	Héthy
Pap	Hunfalvy	<i>Rumaenischer</i>	<i>Rumanischer H.</i>
Pic	Mangold	Slavici	<i>Rumanischer Ll.</i>
Radic	<i>Memorandum</i>	<i>Statistica</i>	Russko
Rath	Morel	<i>Symbollae</i>	Uljanitzki
Tissot	Olivier	Xenopol (Al.)	Vambery
Torma	Soubeyran	1886	Wislocki
Vassiliou	Tomaschek	Anagnosti	1888
1881	Vigneron	Auger	<i>Bedeutung</i>
Du Vallon	1884	Blaremburg (N.)	Blaremburg
Farcy	Argès	Djuvara (T. G.)	Djuvara (T. G.)
<i>Gazette</i>	B. C.	Egan	Dombovar
Gottereau	Bergner	* Ηπαροζ	<i>Fate of Roumania</i>
Hunfalvy	<i>Bukaresti Közlöny</i>	Fraknoi	<i>Gedanken</i>
Hurmuzaki	Czirbusz	Gheyn	Gründwald
Jóoris	Dumarest	<i>Haghibor</i>	Hennebert
Kogálniceanu (M.)	<i>Economiste</i>	Hunfalvy (P.)	Netti
Marbean	Hannenheim	Hunfalvy (I.)	<i>Oesterreichs</i>
Mark	Imling	<i>Judisches</i>	<i>Roumanie</i>
Majorescu (T. L.)	Jakson (H. A.)	Laveleye	Rudow
Pasquale Corte	Lang	Nacian	Thomas
Reissenberg	<i>Lloydul</i>	Pic	1889
Schuller	Maniu (B.)	Ran	Beugry d'Hagerue

Bod	<i>Roumains et h.</i>	<i>Evenimentele</i>	FÄRÄ DATÄ
Castannet	Tamm	Fava	
Densuşianu (N.)	<i>Ungarischen R.</i>	<i>Forum</i>	<i>Abbildung</i>
Feichtinger	1892	Gaidoz	<i>Addruck</i>
Fuchs (W.)	Bunuyitay	Guntram	<i>A Son Excellence</i>
Jupan	<i>General Conferenz</i>	Himly	<i>Bericht</i>
Kalenderu (I.)	Gerando	Hlavacek	Boulet de l'Orme
<i>Lage</i>	Huber	Notes	Chassin
Neuschotz	Kiajda	Ovary	Cochelet
Ollivier	Pascutiü	Paterson (A. J.)	<i>Coup d'œil</i>
Przyborski	<i>Quistione</i>	<i>Procés cél.</i>	<i>Documents</i>
Schuchard	<i>Roumains de H.</i>	<i>Procés de Kl.</i>	Elenchus
Sturdza (D.)	<i>Roumains de B.</i>	<i>Programmes</i>	Engelhardt
<i>Vereinigung</i>	1893	<i>Réponse</i>	G. D.
1890	<i>Abrégé</i>	Stolojan	Hannerus
<i>Austro-Rumaen.</i>	Bibescu (G.)	Sturdza (D.)	Hunfalvy
<i>Danube</i>	Boteanu (G.)	Thibad	Imendörfer
<i>Massregelung</i>	Delavrancea	Urechia	<i>Intervention</i>
Mocsary	Gerando	<i>Volkskrieg</i>	Karaczay
Onciul	Kogálniceanu (M.)	Weigand	Keza
<i>Staatliche</i>	Koenig	1895	Kraus
<i>Wirthschaftliche</i>	<i>Oesterreich</i>	Ascoli	Laurian (A. T.)
Wlislocki	<i>Orientarea</i>	Beksics	Laveleye
Zingler	Palma	Bordeaux	Léger (L.)
1891	<i>Péninsule</i>	Brote	Ludwigh
Chélarđ	Rousset	Djuvara (Al.)	<i>Memorandum</i>
Debidour	Slavicı	<i>Ev werde</i>	<i>Nach und Durch</i>
Denkschrift	1894	Friedenfels	<i>Petition</i>
<i>11 Millionen</i>	Almasy	Gyömöreý	Şaguna
Ionescu (Take)	Amouretti	Kogálniceanu (V.)	<i>Siebenbürgische H.</i>
Kiraly	<i>Appeal</i>	<i>Liberalismul</i>	Siegmeth
<i>Magyar</i>	<i>Appel</i>	Ocaşian	Sturdza (D.)
<i>Magyars</i>	<i>Appello</i>	Schüller (Fr.)	<i>Suppression</i>
<i>Mémoire</i>	Barbovescu	Sentuperry	Szedliesna
<i>Memoriale</i>	Brote	Teusch	<i>Ungarn</i>
Moldovan (G.)	Bungeţianu	<i>Uzspomena</i>	Vaillant
<i>Romaenisch</i>	Calenda di Tavani		<i>Warhafte</i>
<i>Roumains h.</i>	Cantilli (P. G.)		

ERATA

Pagina	Rind.
IV	23 <i>Affaires d'Orient</i> a fost tipărit în 1856.
VI	36 <i>L'Autriche dans les Principautés</i> este de Ch. Duveyrier.
VII	1 <i>L'Autriche, la Turquie</i> , etc. este de D. Bolintineanu.
XIX	7 In loc de <i>Destrilh</i> citește <i>Destrilhes</i> .
XXI	24 <i>L'Empereur Napoléon III</i> , etc. este de A. Lévy.
XXII	9 <i>Episode de la question d'Orient</i> este de Vaillant.
XXIV	32 <i>La France, le Prince Couza</i> , etc. este de A. Lévy.
XXVI	33 In loc de 1853, citește 1858.
XXXII	21 Citește <i>l'intervention russe en Hongrie</i> .
XXXVII	7 In loc de 1882, citește 1822.
XXXVIII	38 Citește <i>Alles Erdreich ist Oesterreich</i> , etc.
XLI	17 In loc de 1884, citește 1848.
XLIV	29 <i>Notes sur les Principautés</i> este de A. Lévy.
XLV	25 In loc de <i>Orientarea</i> , etc. citește <i>Zur Orientierung über Rumaenien als europaeis. Culturland</i> .
XLVII	16 <i>Petition der roman. Nation</i> este din 1849.
XLIX	34 In loc de 1887, citește 1857.
LXIII	18 <i>Tumee, Histoire</i> , etc. trebuie suprimată (vezi Fumée).
